Anastasie Iordache

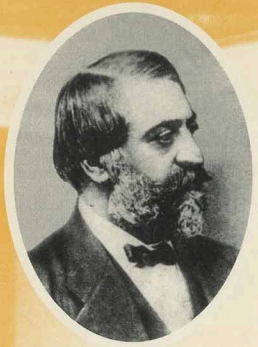

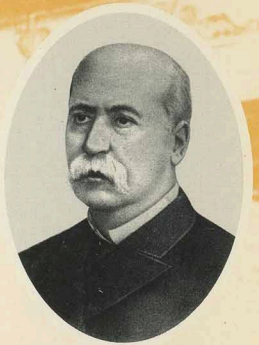

Originile și constituirea Partidului Conservator din România

Paideia Științe – Seria ISTORIE

ANASTASIE IORDACHE

Originile şi constituirea Partidului Conservator din România

Colecţia Paideia Ştiinţe - Seria Istorie

Lucrare elaborată în cadrul programului de cercetare al Academiei Române
INSTITUTUL DE ISTORIE „NICOLAE IORGA"

Seria **ISTORIE**
Coordonată de Radu-Dan Vlad

Coperta:
Adunarea Constituantă, 10 mai 1866
Mandache Costache Epurean, primul preşedinte al Partidului Conservator
Lascăr Catargiu, al doilea preşedinte al Partidului Conservator, prim-ministru

Ilustaţia volumului a fost asigurată
prin bunăvoinţa domnului
Emanuel Bădescu
de la Cabinetul de Stampe al
Bibliotecii Academiei Române

© 1999 Editura Paideia
Şos. Ştefan cel Mare nr. 2, sector 1
71216 Bucureşti, România
tel. : (00401) 210.45.93, fax: (00401) 210.69.87
Str. Bucur nr.18, sector 4
tel. : (00401) 330.80.06

I.S.B.N. 973-9131-99-9

ANASTASIE IORDACHE

ORIGINILE ȘI CONSTITUIREA PARTIDULUI CONSERVATOR DIN ROMÂNIA

PAIDEIA

Nota editorului

Lucrarea, intitulată : ***Originile și constituirea Partidului Conservator***, a fost elaborată în cadrul programului de cercetare al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga". În anul 1985, a fost prezentată spre publicare Editurii Științifice și Enciclopedice. Cenzura foarte aspră, concentrată după 1977 la Secția de Propagandă a C.C. al P.C.R., a respins publicarea de lucrări despre alte partide politice, întrucât lipsea una a propriului partid, în curs de elaborare, fără vreun rezultat, timp de câteva decenii.

Din referatele de specialitate, precum și din notele colectivului redacțional, s-a conchis valoarea deosebită a lucrării și publicarea condiționată de modificarea titlului cu unul impus, anume : ***Rezistența contra procesului de democratizare între 1821 și 1882***, deci fără cuvintele partid și nici măcar conservatorism. Pentru o mai atentă supraveghere a procesului editorial, lucrarea a fost transferată Editurii Politice. Și la această editură, lucrarea a rămas pentru cenzură la Secția de Propagandă, aproape doi ani. S-a propus reducerea ei la proporțiile a 10 coli, apoi s-a ajuns, după stăruințele redactorului de carte, dr. în istorie Liviu Mărghitan, la publicarea lucrării, sub un titlu combinat, din care să lipsească totuși cuvântul partid, anume : ***Originile conservatorismului politic din România și rezistența sa contra procesului de democratizare 1821–1882.***

În consecință, s-a procedat la unele modificări și reduceri, impunându-se de către cenzură diverse citate, care condiționau publicarea multor cărți în deceniile de după mini-revoluția culturală inițiată în 1971.

Editura Paideia restituie textul original al acestei valoroase și temeinice monografii despre : ***Originile și constituirea Partidului Conservator din România***, având convingerea unei contribuții notabile la mai buna cunoaștere a partidelor politice și conducătorilor lor, deci a istoriei naționale.

Radu-Dan Vlad

INTRODUCERE

Evoluția societății umane de la epoca medievală la cea modernă este de neconceput fără o prealabilă apariție și dezvoltare a unei ideologii care să promoveze principiile democratice de dreptate, fraternitate și egalitate, atât de necesare înfăptuirii progresului material și spiritual. Confruntați cu afirmarea tot mai temeinică și răspicată a acestor principii, elita privilegiată a societății, nobilimea, a reacționat cu vehemență, utilizând toate mijloacele pentru a anihila încă în stadii incipiente orice tendință de democratizare a vieții publice.

Deținerea și păstrarea privilegiilor sociale stau la baza oricărei manifestări de reacțiune față de ideile liberale, pătrunse și răspândite în Europa și pe alte continente, mai ales prin victoria revoluției franceze din 1789. Pe măsura răspândirii în Principatele Române a noii ideologii revoluționare din Occident, sub influența directă a revoluției franceze, se constată încercări de aplicare a principiilor democratice, fie chiar și la nivelul clasei dominante, întrucât marea boierime se constituise în castă privilegiată, asumându-și toate funcțiile de conducere în stat.

Administrația turco-fanariotă, întemeiată pe monarhia despotică de tip oriental, a început prin silnicirea voinței boierilor atașați tradițiilor de neam și a

sfârşit prin nemulţumirea generală a poporului. Boierimea încearcă găsirea unei protecţii a averilor şi privilegiilor în afară şi în funcţie de împrejurări, când la ţarul Rusiei, când la împăratul Austriei, încă chiar şi la Napoleon Bonaparte, atunci când nu mai avea cui se adresa spre a aştepta un răspuns favorabil. Astfel, boierii din Ţara Românească, refugiaţi la Braşov în 1802, din cauza incursiunilor de jaf ale pasvangiilor şi cârjaliilor din dreapta Dunării, se adresau primului consul al Franţei, Napoleon Bonaparte, prin intermediul ambasadorului din Viena, contele Jean Baptiste Nompère Champagny, spre a-i solicita protecţia. Au trimis la Paris, în acelaşi scop, pe Nicolae Dudescu. Ambele demersuri au rămas, însă, fără rezultatele scontate, deoarece primul consul, îndeajuns preocupat cu alte probleme, nu dorea să atragă antipatia sultanului otoman, prin intervenţia în favoarea unor vasali ai săi. O nouă cerere a boierilor, din 11/23 iunie 1802, adresată prin intermediul Curţii din Viena, avea aceeaşi soartă. Interesant totuşi de remarcat că boierii din Ţara Românească solicitau *„de a fi eliberaţi de sub jugul tiranic al asupritorilor barbari ai umanităţii"*, numele primului consul devenind nemuritor prin *„eliberarea unui popor de tiranie"*[1].

Cu toţii, adepţi ai imobilităţii sociale, boierii de rangul I doreau totuşi schimbări în forma de conducere a statului, pentru a nu mai fi supuşi capriciilor şi samavolniciei domnitorilor fanarioţi, a căror mânie stârnită avea repercusiuni adeseori catastrofale. Multe familii de vechi boieri români au decăzut, astfel, sau au dispărut în răstimp de un secol. Târziu, prin 1844, J.A. Vaillant menţiona, într-una din cunoscutele sale lucrări, că o delegaţie de boieri munteni ar fi căzut de acord cu altă delegaţie, a boierilor moldoveni, spre a detecta bunele intenţii ale lui Napoleon Bonaparte şi a-i solicita sprijinul pentru a *„se constitui în republică"*[2].

În ce măsură a avut rezultate acest proiect al boierilor moldo-munteni nu a devenit clar niciodată, însă, în mod cert, a existat un *„plan sau o formă de oblăduire republiciască aristo-dimocraticească"*, redactat de logofătul Dimitrie I. Sturdza, propus spre a fi sprijinit de primul consul al Republicii Franceze. Proiectul de plan considera forma republicană de stat ca *„orânduiala cea cuviincioasă pentru fericirea unui loc"*[3]. Între prevederile sale existau suprimarea domniei şi conducerea ţării de către trei divane, alcătuite, firește, din boieri.

---

1 Emil Vârtosu, ***Napoleon Bonaparte şi proiectul unei „republici aristo-democraticeşti" în Moldova, la 1802***, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1947, p. 8–9.

2 ***Ibidem***, p. 13.

3 ***Ibidem***, p. 22.

Încercările boierilor munteni și moldoveni de a se emancipa de formele extreme ale asupririi naționale nu exprimă, evident, asimilarea de către ei a principiilor democratice ale timpului, ci mai degrabă atitudini de oportunitate, de utilizare în interesul propriu a unor noi mijloace pentru atingerea scopului propus, prin transformarea statului din monarhie autocratică în *„republică aristo-dimocraticească"*, prin urmare un stat oligarhic. Tendința aceasta nu este lipsită de interes practic, ci, dimpotrivă, a fost de natură să pregătească spiritele în vederea acțiunilor decisive ale căror consecințe inevitabile au fost înlăturarea administrației turco-fanariote și instaurarea domniilor pământene.

În demersurile boierilor către Napoleon Bonaparte nu trebuie văzute manifestări ale vreunui spirit de partid sau grupare politică, nici vreo reacție pozitivă față de ideile revoluției franceze. O astfel de reacție apare totuși cu doi ani mai târziu, anume în Moldova domniei lui Alexandru Moruzi, când, sub înrâurirea directă a noii ideologii, boierimea de al doilea rang adresa o jalbă prin care cerea ca funcțiile în stat să nu mai fie rezervate doar protipendadei, adică marilor boieri, ci să devină accesibile și celorlalți boieri de rang inferior, potrivit meritelor personale. Marea boierime a fost de-a dreptul indignată și adânc tulburată de conținutul scrisorii anonime, care țintea în privilegiul ei de castă și chiar în cel al conducerii țării. De îndată, a și fost luată în dezbaterea Divanului, alcătuit din 36 mari boieri ai Moldovei. Într-un articol publicat în ziarul ***„Steaoa Dunării"*** din 18/30 noiembrie 1857, ca răspuns la scrisoarea boierului conservator Dimitrie Danu, autorul se referă la atitudinea marii boierimi de la începutul secolului, anume la reacția ei violentă față de propunerea accesului după merit la ocuparea funcțiilor în stat : *„Auzit-ați, merit și vrednicie ! strigat-au stâlpii țării. Ciocoii ! Ei răstoarnă țara ; ei voesc să ne dea jos ; ei duc Moldova în prăpastie ! Vina lor este mare ; este nepilduită. Pedeapsa lor nu poate fi alta decât moartea sau disterarea. Dar să fim milostivi, să ne mărginim a-i distera !"*[1].

Numai pentru că se pronunțaseră în favoarea meritului, în scopul obținerii de funcții în stat, boierii de rangul al doilea au fost amenințați cu moartea, apoi, din milă, s-a propus domnului exilarea. Autorul articolului din ***„Steaoa Dunării"*** se afla în posesia hrisovului dat de Alexandru Moruzi, prin care decizia Divanului era considerată firească, pentru care motiv o și întărea. În anaforaua Divanului se lua, așadar, apărarea marii boierimi și conducerii statului, cerându-se domnului

---

1 ***Acte și documente relative la istoria renașscerei României*** (în continuare : ***Acte și documente***), vol. VII, București, 1892, p. 891–892.

întreprinderea unor măsuri pentru descoperirea și pedepsirea, în modul propus, a autorilor scrisorii, apoi să se adreseze un arz către Poartă, în sensul că scrisoarea *„să nu se socotească nici într-un chip ca din partea țării pornită, ci ca niște mișcări viclene și izvodire mincinoasă și răsuflată a nevăzuților și vrednici de toată hula oameni, care nu sunt destoinici a sta înaintea luminei"*[1].

Anaforaua boierilor din Divan, adresată domnului la 29 martie 1804, reprezintă prima reacție politică organizată contra influenței ideilor revoluției franceze în Principatele Române. Explicabilă deci vehemența cu care-și exprimau resentimentele, precum și pornirea spre pedepse deosebit de aspre. Adepții imobilismului social și politic căutau să-și asigure prin orice mijloace privilegiul de castă, reacționând într-o manieră ultra-conservatoare, de-a dreptul retrogradă. Această manifestare politică sau manifestări, căci sunt două, ale boierilor mici și mijlocii, apoi a celor mari, constituie începuturile unor dezbinări politice, apărute sub înrâurirea directă a ideilor revoluției franceze. Astfel, în accepțiunea marilor boieri, autorii scrisorii anonime se lăsau dominați de *„cugetul răzvrătirii"*, care *„au agiuns întru atât de mare nesimțire dobitocească, încât fac pomenire arătătoare de un cuget a nesupunerii franțuzești, cutezând a zice și către stăpânire cuvinte îngrozitoare. Cu chipul acesta că de nu se vor împlini fără prelungire voințile lor, se vor râdica cu toții și vor face asupra noastră* [...] *ucidere și înjugări de împotrivire vederată"*[2].

Cu toate că nu s-a păstrat scrisoarea anonimă a boierilor moldoveni de rangul al doilea, conținutul ei rezultă cu evidență din cuprinsul anaforalei boierilor din Divan. Comentând-o, A.D. Xenopol constată că scrisoarea anonimă *„nu era un pamflet ordinar; că ea arăta fărădelegile pe cari le comitea boierimea cea mare la adăpostul unei ocârmuiri, în care ea singură avea glas și putere; că această arătare era însoțită de cereri de reformă, sub amenințare de răscoală"*[3].

Amenințarea cu tulburări, în caz de neacceptare a reformelor cerute, a provocat, astfel, neliniște profundă în rândurile marii boierimi, care n-a uitat nici măcar o clipă de la cine pornea amenințarea, anume de la *„duhul cel tulburătoriu a unor netrebnici, pentru care nu putem zice întru alt chip, decât că depărtarea*

---

1 Theodor Codrescu, ***Uricaru***, vol. III, Iași, 1892, p. 65–66, Cf. A.D. Xenopol, ***Istoria românilor din Dacia Traiană***, ediția a III-a, vol. XI, București, 1930, p. 39.

2 ***Ibidem***, p. 63 ; A.D. Xenopol, ***op. cit.***, p. 39–40.

3 A.D. Xenopol, ***op. cit.***, p. 40.

proniei cereşti au fost de a se sui şi a se alcătui întru cinul boieresc", bucurându-se de multe binefaceri ale domniei[1].

Influenţa, considerată nefastă, asupra minţilor unor boieri, exercitată de ideile revoluţiei franceze, care îngrozea atât de mult boierimea mare, apare cu evidenţă şi dintr-o scrisoare de răspuns adresată mitropolitului Veniamin Costachi de către Vasile Mălinescu, la 1 iulie 1804. Astfel, boierul moldovean propunea împroprietărirea ţăranilor ca soluţie sigură pentru preîntâmpinarea izbucnirii răscoalei. El scria că ţăranii nu au pământul lor, încât de cel al altora n-au de ce să poarte grijă, mai ales că sunt săraci şi nu au vite de muncă : *„Cât priveşte «groaza revoluţiei»* – preciza V. Mălinescu, referindu-se la scrisoarea anonimă – *că am auzit că boierii din starea de mijloc îngrozesc cu pilda Franciei.* ***Se vede că sămânţa cea rea cu bună seamă se ascunde în ţeară****. Dar ca* ***sămânţa franţuzească*** *să nu le fie periculoasă, pentru ca* ***o seamă de boeri prin pasquelurile lor*** *să nu-şi mai arate ahturile şi* ***locuitorii să se supună lucrului***"[2]. În atare împrejurări, V. Mălinescu îndemna pe Veniamin Costachi să susţină libera exprimare a păsurilor ţărănimii, altminteri fiind nevoiţi să recurgă la răscoală : *„Că toată revoluţia să cuibăreşte în inimile oamenilor, cari n-au* ***drum legiuit*** *de a-şi arăta ahturile şi nacazurile sale, ca o scântee ce se tăinuieşte în cenuşe"*[3]. Mitropolitul n-a dat însă urmare sfaturilor înţelepte ale boierului moldovean şi a semnat, alături de boierii din Divan, două acte care justificau aşezământul agrar în fiinţă[4].

Succinta expunere a unor înfruntări de interese la cel mai înalt nivel, adică chiar în rândurile clasei dominante, pe temeiul accesului la funcţii în stat după meritul personal, ci nu ca urmare a unor privilegii acordate numai marii boierimi, reflectă o stare de spirit permanent tensionantă, care ameninţa cu dispariţia regimul politic autocratic al despoţiei orientale. Evident, în asemenea condiţii era exclusă apariţia şi dezvoltarea unor partide politice, ca organisme moderne ale afirmării de interese colective ale unor grupări sau clase sociale.

---

1 Th. Codrescu, ***Uricaru***, III, p. 62 ; A.D. Xenopol, ***op. cit.***, p. 40.

2 V.A. Urechia, ***Istoria românilor***, Seria 1800–1834, tom. IV, Bucureşti, 1900, p. 27, V. Mălinescu, ***Ţăranii sub A. Moruzi***.

3 V.A. Urechia, ***Istoria românilor***, Seria 1800–1834, tom. IV, Bucureşti, 1900, p. 27, V. Mălinescu, ***Ţăranii sub A. Moruzi***.

4 ***Ibidem***, p. 28.

Pătrunderea, propagarea și asimilarea ideilor revoluției franceze au provocat o dezbinare în rândurile clasei dominante, despărțind-o în retrograzi sau conservatori și în novatori sau liberali. Până la constituirea în partide politice, în deceniul al optulea al secolului al XIX-lea, apar și evoluează grupări politice, care se confruntă și se separă decisiv, mai ales, prin atitudinea deosebită față de înțelegerea necesității progresului economic, social, politic și cultural. Astfel, grupările, apoi Partidul Conservator, consideră că organizarea politică dintr-un anumit moment istoric este satisfăcătoare pentru mai multe generații, grupările liberale, apoi Partidul Național Liberal, doresc o schimbare continuă. Primul reprezintă ***rezistența***, al doilea, ***mișcarea***. Extremele acestor două partide au dat naștere fie la grupări politice absolutiste sau reacționare, fie la grupări radicale. Din care motiv, adeseori, a luat o ființă câte o grupare de centru, de obicei cu existența efemeră[1].

Explicabil de ce nici înainte de 1821, nici după, până în preajma războiului de independență, nu se poate vorbi de partide politice, ci de grupări : *„Un partid politic ca să merite acest nume* – scria C. Dissescu – *trebuie să aibă o organizațiune, un șef, un organ și mai presus de toate să reprezinte un principiu, să aibă un scop. Și, trebuie o disciplină pentru ca să poată lupta, nu șef care să o dirige, un organ care să-i împrăștieze ideile, un scop, căci altfel nu-și are rațiunea de a fi : partidul nu este atunci decât expresiunea nemulțumirilor"*[2].

Numai atunci când nemulțumirea devine constantă, impunându-și un scop de atins, ea se instituționalizează, dând naștere la grupări sau partizi politice, apoi la partide. Înainte de 1821, abia se conturează unele nemulțumiri în rândurile clasei dominante, însă asocierile dintre nemulțumiți se dovedeau efemere, trecătoare, nu se permanentizau. Cu deplin temei, constată Nicolae Iorga că, în momentul sosirii în Principate a lui Al. Ipsilanti, spre a face apel la supușii domnilor fanarioți pentru a se ridica împotriva Porții otomane, nu aflase *„partide politice, organizări durabile, bazate pe idei"*, deoarece boierii se uneau doar prin interes care *„îi apropia azi și-i despărțea mâine"*. Sistemul însuși de guvernare a Principatelor, relațiile lor cu Puterea suzerană și celelalte Puteri europene nu prezentau interes pentru conducerea din acel timp. Nici măcar situația internă nu se discuta. Marea boierime căuta sprijin, și-l găsea adeseori, la țarul Rusiei, pe care-l considera cu mult mai mărinimos decât pe sultan[3].

---

1 Vezi C. Dissescu, ***Partidele într-un stat constituțional***, București, 1884, p. 280–282.

2 ***Ibidem***, p. 282–283.

3 ***Colecția Hurmuzaki (Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki)***, vol. X, ed. N. Iorga, București, 1897, p. LXVI–LXVII. Prefață.

Nicolae Iorga aprecia că exista totuși un partid militant pentru domnia națională, fără însă a fi organizat, deci numai un curent politic. La 1770, boierii moldoveni au solicitat Ecaterinei a II-a constituirea unei republici aristocratice și încorporarea ei la Rusia, evident în scopul de a scăpa de perspectiva revenirii la domni fanarioți, însă după pacea de la Kuciuk-Kainardji Principatele au reintrat sub suzeranitatea Porții otomane. Boierii munteni au încercat să obțină pe tronul țării un domn pământean în persoana lui Manole Giani, care, după mamă, era un Rosetti. Alții îl voiau domn pe bătrânul boier craiovean Ștefan Pârșcoveanu. A câștigat însă tronul Al. Ipsilanti, cu sprijinul lui P.A. Rumiantev, comandantul armatelor ruse în Principate. Și la 1818, boierii munteni s-au gândit să înlăture domnii fanarioți, în urma fugii peste hotare a lui Ioan Caragea. Ei propuneau chiar cumpărarea domniei pământene, fie cu orice preț. Țarul Rusiei nu voia însă înlăturarea domnilor fanarioți *„care erau prețioase instrumente într-o epocă de agitații naționale"*. Așa că a fost impusă pe tron *„figura umilită a bătrânului și bolnavului Alecu Suțu"*[1].

Nicolae Iorga nu constată așadar existența unor partide sau chiar a unor grupări politice durabile înainte de 1821. A.D. Xenopol, mai ales în cunoscuta sa ***Istorie a partidelor politice din România***, în două volume, apreciază ca partide politice înseși grupările boierești rivale din Evul Mediu. Unul dintre acestea se considera a fi partidul antigrecesc, altul antirusesc. O dată cu apariția conștiinței naționale, în secolul al XVIII-lea, se înfiripează, după cum susține A.D. Xenopol, și un partid național, alcătuit din boierimea care tindea la înlăturarea domniilor fanariote. Răscoala din 1821 este denumită de A.D. Xenopol revoluție a partidului național contra grecilor în Moldova, apoi revoluția socială a lui Tudor Vladimirescu, care s-a întors și ea, în ultima fază, tot contra grecilor. Boierii din Moldova doreau înlocuirea domnului cu un guvern aristocratic, alcătuit din marii boieri și, în scopul urmărit, apelau necontenit la protecția țarului Rusiei, pe care-l vroiau chiar suveranul lor. În toate tendințele lor de menținere a privilegiilor, ei se sprijineau pe Curtea protectoare[2].

Înainte de orice, boierii conservatori se temeau de exproprierea lor și de împroprietărirea țăranilor. Nimic nu-i putea convinge că pământul se va da țăranilor cu despăgubiri : *„Față cu asemenea primejdie ... boierii conservatori uitară*

---

1 ***Ibidem***, p. XXVII. Vezi : ***„Arhiva românească"***, vol. II, p. 202–210.

2 A.D. Xenopol, ***Istoria partidelor politice în România, vol. I, partea I (vol. IX al Istoriei românilor)***, București, 1910, p. 5 și urm.

și de țară și de tot și recurseră la ultimul mijloc de a-și apăra proprietățile, la ajutorul străinilor pe care-i chemară pe întrecutele în țară, ca să o ocupe militărește și să facă să înceteze mascarlâcurile ce se petreceau în ea" după cum le califica boierul conservator Scarlat Ghica[1].

Motive temeinice, care l-au determinat pe Eugen Lovinescu să identifice boierimea conservatoare cu reacțiunea politică românească. El constata în mod obiectiv evoluția acestei reacțiuni pe măsură ce pătrundea tot mai mult în Principate noua ideologie revoluționară din Occidentul Europei, sub influența directă a revoluției franceze din 1789. Rezultatul concret al acestei influențe a fost constituirea unei grupări politice de orientare liberală, alcătuită din mica boierime, care-și întemeia activitatea pe formularea unor revendicări sociale vizând obținerea egalității, măcar la nivelul clasei dominante, care se divizase în diverse ranguri, mai mult sau mai puțin privilegiate. Mica boierime devenea, astfel, purtătoarea unor principii liberale de guvernare a statului, prin care se periclita vechiul regim bazat pe privilegii și absolutism de tip oriental. În mod firesc, s-a produs o reacțiune a castei privilegiate, adică a marii boierimi, care n-a găsit și nu putea găsi sprijin, în scopurile urmărite, decât în reacțiunea externă. Exista un antagonism între mica și marea boierime, încă din secolul al XVII-lea, care nu s-a manifestat totuși sub aspectul unor lupte politice, decât în secolul al XIX-lea, sub înrâurirea ideilor revoluției franceze[2].

Eugen Lovinescu consideră, cu deplin temei, că în spatele principiilor conservatoare propagate se afla numai interesul egoist al marii boierimi în menținerea privilegiilor sale. Cum însă nu putea să afirme fățiș acest interes, îl ascundea sub învelișul *„principiilor sacre ale unui trecut imuabil"*[3]. Unul dintre cei mai vajnici apărători ai acestor principii se va dovedi boierul conservator Mihail Sturdza, viitorul domn regulamentar. În diversele sale memorii, înaintate Puterilor suzerană și protectoare, arăta un interes deosebit pentru stabilitatea vechilor instituții consacrate prin legi, vizate spre a fi schimbate de către elitele liberale. Pentru a fi mai convingător în argumentarea sa, el invoca legăturile speciale cu Poarta, întemeiate pe tratate, care întăreau existența vechilor instituții ale Principatelor : *„Orice abatere de la acest sistem primordial este o înfrângere vădită a cuprinsului*

---

1 ***Ibidem***, vol. I, partea a II-a, p. 555–557.

2 E. Lovinescu, ***Istoria civilizației române moderne, ediție***, studiu introductiv și note de Z. Ornea, vol. II, București, 1972, p. 221.

3 ***Ibidem***, p. 222.

tratatelor și a voinței autorității supreme". Astfel că, pe bună dreptate, Eugen Lovinescu conchidea : *„În fața noilor idei revoluționare, concepția aproape mistică a unui conservatorism, în care instituțiile își scot forța din imobilitate, nu se mai putea susține decât în memoriile adresate Rusiei. Spiritul de reacțiune avea să ia, însă, cu vremea, caracterul științific al tradiționalismului cultural și al evoluționismului biologic. Din asimilarea societății cu un organism viu și al evoluțiunii cu un proces natural, au ieșit astfel toate sistemele conservatoare care au dominat cugetarea filosofiei sociale și culturale a veacului al XIX-lea. Societățile sunt privite ca organisme dominate de legile vieții individuale ; ele nu se pot dezvolta eficace decât evolutiv. «Imobilității» sacre de odinioară îi ia locul principiul creșterii treptate și al unei structuri juridico-politice produse pe cale naturală, și, deci, la nivelul psihei colective"*[1].

Istoria conservatorismului românesc nu este altceva decât o lungă succesiune de rezistențe și de capitulări, după care urmează noi rezistențe pe aceleași poziții de opunere la prefacerile economice politice și sociale. De la începuturile sale, în primul deceniu al secolului al XIX-lea, și până aproape de dispariția sa de pe scena istoriei României, conservatorismul parcursese, însă, numeroase faze evolutive, care l-au determinat să se adapteze la necesitățile momentului. De la teoria imobilismului social, propovăduită cu asiduitate de Mihail Sturdza și alți reprezentanți de seamă ai conservatorismului retrograd, s-a ajuns la teoria evoluționismului, care admitea reformele treptate, fie cât de mici, pentru a evita cataclisme sociale. Astfel că, de la Mihail Sturdza la Petre P. Carp, se produsese un fenomen de adaptare, conservatorismul rămânând în esență același curent politic și ideologic care milita pentru menținerea privilegiului în diversele sale ipostaze. Când n-a mai fost posibilă scutirea de dări către stat, privilegiul economic s-a transformat în privilegiu politic, deținut astfel de către latifundiarii conservatori până după primul război mondial, când se desființează colegiile bazate pe cens și se adoptă votul universal.

În mod constant, conservatorii s-au opus aplicării principiilor democratice de către radicalii liberali, pe care-i acuzau de intenții socialiste. Eșuând în încercările lor, conservatorii s-au opus revizuirii Constituției în 1884, rezistența lor concentrându-se, așadar, împotriva *„cuceririlor viitoare ale democrației în mers"*[2]. Și în problema agrară, conservatorii au fost înfrânți la 1864. Ulterior, ei au con-

---

1 ***Ibidem***, p. 222–223.

2 ***Ibidem***, p. 283.

siderat problemele sociale rezolvate odată pentru totdeauna : *„Capitulare în fața faptului împlinit și întărire într-o nouă poziție defensivă față de procesul normal al vremii. După apriga lor rezistență împotriva împroprietării, devenind tot atât de înverșunați apărători ai proprietății țărănești, conservatorii au vrut să fixeze parcela de la 1864 și s-o ferească de pulverizare. Rămânând pe terenul legii din 1864, nu vedeau, însă, lărgirea împroprietăririi decât, cel mult, pe domeniile statului. La lumina noii concepții a proprietății și, mai ales, sub presiunea marilor zguduiri de după război, exproprierea, ca și votul universal, i-a surprins"*[1].

Cu toate limitele sale, conservatorismul a fost un curent politic național, evoluând în concordanță cu mișcarea de eliberare națională, însă cu interese specifice, ale unei caste privilegiate, care-l exceptează, uneori, de la poziția consecvent națională, mai ales în momente de mare tensiune socială, precum la 1848, când sunt subminate structurile economico-sociale. Apelul la sprijinul puternicelor imperii din afară, pentru a-și apăra privilegiile periclitate, căci nu admiteau concesii de ordin social, îi situează pe conservatori în contradicție formală cu interesul național. Încât, se dovedea, o dată în plus, că sprijinul din afară se dovedea cu mult mai important pentru deținerea monopolului puterii în stat și a privilegiilor sociale. Abia după înlăturarea vechiului regim, susținut cu forța din afară, în 1859 s-a putut trece la democratizarea vieții publice[2].

Vechiul regim nu se abolise, așadar, după răscoala din 1821, prin înlăturarea domniilor fanariote și instaurarea celor pământene, ci se perpetuase, adaptat la noi împrejurări, cu sprijinul imperiilor vecine absolutiste, care nu îngăduiau alte regimuri politice, decât cele existente, popoarelor vecine, aflate în diverse grade de dependență față de ele. Încât, liberalizarea devine posibilă abia după Congresul de pace de la Paris din 1856, dar mai ales după stabilirea unui nou statut internațional al Principatelor, în 1858. Acest statut, în pofida unor prevederi electorale restrictive, bazate pe cens, îngăduia trecerea rapidă de la vechiul regim, aristocratic, la cel nou, liberal-democratic.

Asimilarea principiilor democratice în viața politică a dus la constituirea pe noi baze a Adunărilor ad-hoc. Unii autori înclină să considere că partidele politice s-ar fi format în aceste organisme reprezentative, anume în jurul dezbaterilor problemei agrare. Astfel, Constantin Gane, în introducerea la primul volum

---

1 ***Ibidem***, p. 283–284.

2 Vezi Apostol Stan, ***Grupări și curente politice în România între Unire și Independență (1859–1877)***, București, 1979, p. 34.

al cunoscutei sale lucrări despre P.P. Carp, apreciază că în Adunările ad-hoc ***Dreapta*** și ***Stânga*** au sfârșit prin a se constitui în partide politice : ***Albi*** și ***Roșii*** sau conservatori și liberali. Este cu totul inexact, căci, în acel moment istoric, se delimitează, mai categoric prin înfruntarea liberă de opinii și concepții, cele două mari grupări politice, conturate încă de la începutul veacului. Acestea evoluaseră sinuos și intermitent, din cauza condițiilor neprielnice de dezvoltare existente în timpul regimului administrativ regulamentar, impus și susținut cu forța din afară. Este de la sine înțeles că, în asemenea condiții vitrege pentru promovarea principiilor democratice, nu se puteau afirma curentele sau grupările politice liberale, care își găseau teren de afirmare mai ales în afara Principatelor, îndeosebi în anii exilului de după 1848. Elitele conservatoare au rămas, în acest răstimp, în țară, constituind clasa politică dominatoare, mereu dispusă a face concesii Puterii protectoare. Timp de trei decenii, mulți parveniți în această clasă își cumpăraseră ranguri, pe care le primiseră în schimbul unor servile îndeletniciri, folositoare numai protectorilor lor din afară.

După Convenția de la Paris din 1858, prin care se desființează efectiv rangurile boierești, conservatorii nu se mai sprijină pe forțe externe pentru a-și apăra privilegiile, ci pe înseși prevederile electorale restrictive ale acesteia, care îngăduiau deținerea supremației politice de către latifundiari în parlamentul țării. Din acest moment, conservatorismul devine mai concesiv, sub înrâurirea directă a evoluționismului german și englez, admițând și susținând înfăptuirea unor reforme. Un rol de seamă l-a avut junimismul politic, apărut îndată după moartea lui Barbu Catargiu, cel mai vajnic apărător al conservatorismului intransigent, adversar înverșunat al oricăror concesii în problema agrară. Prin apariția junimismului, elemente moderate din vechea grupare conservatoare se atașează tot mai mult ideii de colaborare la guvern cu adversarii politici, adică liberalii, îndeosebi după 1866, sesizându-le la timp intențiile înnoitoare în viața politică și economică. Junimiștii vor colabora ei înșiși cu liberalii, aflați la guvern, după războiul de independență, ca o dovadă a evoluției necesare a conservatorismului român către spiritul de toleranță față de adversar, dovadă incontestabilă a unei adaptări la nevoile unei societăți moderne, în permanentă și vădită devenire în domeniul democratizării vieții politice. Nici nu era posibilă, altminteri, supraviețuirea lui fără a face concesii spiritului vremii.

Integrarea junimiștilor în marea coaliție conservatoare, care a preluat puterea sub conducerea lui Lascăr Catargiu în 1871, i-a determinat pe unii autori să aprecieze acest moment drept constituirea Partidului Conservator din România.

Problema a fost însă temeinic și argumentat rezolvată[1], încât nu mai necesită a se insista asupra ei. Partidele politice se constituie ca organisme moderne ale vieții publice doar în momentul când au cluburi și comitete executive sau centrale, organizații orășenești și județene, statute și programe, organe de presă care să le propage ideologia proprie. Or, un asemenea moment nu va veni, pentru grupările conservatoare, decât în 1880, când se adoptă ***Statutele Clubului conservatorilor și programul partidului***.

Despre originile și constituirea Partidului Conservator din România există doar unele articole și studii, referințe în marile sinteze și în lucrări de specialitate. Lipsa, de mult timp resimțită, este înlăturată prin această lucrare monografică.

---

1 Vezi : Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 416–436.

REACȚIUNEA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ FAȚĂ DE RĂSCOALA DIN 1821

Marile conflicte social-politice antrenează, între alte consecințe, delimitarea categorică de interese a grupărilor și categoriilor sociale, situându-le fie pro, fie contra evenimentelor majore în curs de desfășurare. Neînțelegerile și dezbinările în rândurile elitei conducătoare au loc, îndeosebi, în domeniul nelimitat al luptei pentru putere, boierimea mică și mijlocie tinzând necontenit la obținerea de funcții în stat. O năzuință spre egalitate în drepturi la vârf nu poate nicidecum produce o scindare în rândurile clasei dominante, întrucât boierii de rang inferior solicitau integrarea deplină în drepturi cu cei de rang superior, pentru a transforma conducerea statului din autocratică în una aristocratică. Nemulțumirile și dezbinările au caracter temporar și întâmplător, în funcție de împrejurări, care pot fi sau nu prielnice luptei pentru egalitate în drepturi între toți componenții elitei aristocratice[1].

1 Pentru referințe și probleme de ordin general, vezi : Nichita Adăniloaie, ***Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu***, București, 1956, 128 p. ; Dan Berindei, ***Revoluția română din 1821***, București, 1991, 272 p. ; Dan Berindei, ***L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays Roumains***, București, 1973, 246 p. ; Andrei Oțetea, ***Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești 1821–1822***, București, 1945, 411 p. ; C.D. Aricescu, ***Istoria revoluțiunii române de la 1821, Craiova, 382 p. ; E. Vârtosu, Tudor Vladimirescu. Glose, fapte și documente noi*** (1821), București, 1927, 187 p. ; G.D. Iscru, ***Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu***, București, 1982, 286 p.

În afara acestor neînțelegeri și dezbinări, între boierii de rang inferior și cei de rang superior apar altele asemenea chiar în rândurile marii boierimi, determinate de propagarea și asimilarea filosofiei luminilor. Astfel, boierii cărturari, luminați de noua ideologie, devin purtătorii idealului național al progresului material și spiritual în vederea emancipării de servituțile trecutului. Înapoierea economică, politică, socială și culturală a tulburat tot mai multe conștiințe, generând dorința fierbinte de schimbări, dar nu prin acțiuni radicale, ci prin reforme, inițiate și aplicate de sus în jos, pentru a preîntâmpina eventuale ridicări ale celor mulți. Acești mari boieri cărturari, precum frații Gheorghe și Constantin Golescu, în comparație cu cei de rang egal cu ei, dar rămași adepți ai absolutismului de tip oriental, erau boieri liberali. Ei se pronunțaseră și militau activ pentru transformări pe calea unor reforme, sub oblăduirea unui regim politic al monarhiei luminate. Unii dintre ei, puțini la număr firește, avansau atât de mult în concepția lor, încât preconizau desființarea unor privilegii sociale. Între aceștia se situa la loc de frunte Dinicu Golescu[1].

Oricât de înaintate vor fi fost în Principatele Române ideile boierimii liberale, ele n-au atins nivelul și intensitatea care să ducă la separarea definitivă, pe temeiuri doctrinare și interese aparte, a marii boierimi, adică să se producă o scindare, în timpul răscoalei din 1821, așa cum se va întâmpla în revoluția de la 1848–1849. Boierimea liberală de la 1821 era adeptă a progresului, dar fără zguduiri sociale. Pe calea reformelor concepea ea propășirea cea atât de mult dorită și îndelung așteptată a patriei lor. Boierii liberali nu cutezau să se desprindă de casta privilegiată din care făceau parte, pentru a se constitui aparte și a milita pentru democratizarea vieții publice, prin adoptarea principiilor revoluției franceze de dreptate, fraternitate și egalitate.

Scindarea nu s-a produs în rândurile marii boierimi la 1821, membrii elitei conducătoare solidarizându-se, indiferent de convingeri și concepții, în lupta contra pericolului comun. Purtătoarea noii ideologii a filosofiei luminilor, boierimea liberală, nu s-a integrat răscoalei, spre a deveni, astfel, acțiune revoluționară, plecând în mare parte peste hotare.

Dornici de a înlătura domniile fanariote, boierii au sprijinit ideea ridicării poporului contra asupririi străine. Implicarea în răscoala din 1821 a avut loc chiar în faza de început, considerând că va fi îndreptată contra administrației turco-otomane, după care se află, de îndată, în fața unei puternice și ample insurecții

---

1 Vezi Anastasie Iordache, ***Pe urmele Goleștilor***, București, 1982, p. 135–149.

populare cu caracter social. Aceasta le amenința averile și privilegiile. Colonelul rus Ivan Petrovici Liprandi, cunoscător al evenimentelor din Principate, susținea, în memoriile sale, că Tudor, în calitate de comandant de panduri, a fost solicitat de boieri să ridice pandurii din Oltenia. El a acceptat, cu condiția să i se acorde un act de împuternicire, în schimbul căruia trebuia să dea o declarație că va răscula poporul. În act se scria, printre altele : *„A sosit, în sfârșit, timpul de mult așteptat, pentru a scutura jugul străinilor. Te împuternicim pe tine să ridici poporul. Cheltuielile necesare pentru aceasta le vei face, după promisiunea ta, acelea pe care le vei găsi de cuviință. Noi răspundem în întregime pentru tot"*[1].

Scopul boierilor nu coincidea însă cu cel al mișcării eteriste, căci urmăreau înlăturarea domnilor fanarioți, ei înșiși susținători fervenți ai acestei mișcări. A.D. Xenopol scria că românii ar fi fost de partea Eteriei numai dacă țarul Rusiei ar fi sprijinit-o, însă acesta a dezavuat-o. În pofida unor aparențe de sprijinire, la momentul decisiv, el tot trebuia să-și declare neamestecul. Așadar, românii n-aveau cum să sprijine mișcarea eteristă. Boierii, de la început, au fost neîncrezători : *„Aceștia nu erau inițiați în secretul conspirației și nici nu aveau de gând să se răscoale contra turcilor"*[2]. De aceea și sunt tratați cu răceală de către Al. Ipsilanti, la intrarea sa în Iași. În fața unor detașamente înarmate, boierii moldoveni s-au prefăcut că sunt de partea Eteriei, mitropolitul încingând cu sabia pe conducătorul ei în biserica Trei Ierarhi și dăruind un soldat. Curând, însă, după părăsirea Iașilor, Veniamin Costachi se pronunța contra mișcării, dând dispoziții să se urmeze cererea consulului rus de a se citi în toate bisericile anatema patriarhului din Constantinopol contra mișcării eteriste. A.D. Xenopol conchide că moldovenii n-aveau de ce să se alăture Eteriei, întrucât s-ar fi expus fără nici un rost represaliilor otomane[3].

Precum boierii nu acționaseră conform dorinței și speranțelor eteriștilor, tot așa Tudor Vladimirescu, deși se înțelesese cu o mare parte dintre ei, nu le-a împlinit așteptările, menținând *„neatins scopul mișcării sale, care era de a îndrepta fărădelegile sub care gemea încujbat poporul în Muntenia de către acei pe care el îi cuprindea sub denumirea de tagma jefuitorilor"*[4]. Nici o înțelegere din partea

---

1 ***Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*** (în continuare D.I.R., 1821), vol. V, București, 1962, p. 268.

2 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, ed. a III-a, vol. X, p. 43–44.

3 ***Ibidem***, p. 44.

4 ***Ibidem***, p. 59.

boierimii față de o astfel de ridicare a poporului, pe care o eticheta drept o bandă de tâlhari, imputându-i conducătorului că *„învață pre toți cu mic cu mare să se scoale asupra boierilor, să-i piarză și să le iea averile"*[1].

Referitor la caracterul și scopul răscoalei lui Tudor Vladimirescu, A.D. Xenopol nu neagă existența unei înțelegeri de colaborare între insurecția română și Eterie, însă ține să precizeze că *„Tudor își dăduse toate silințele spre a arăta țintele lui deosebite : aceea a grecilor de un caracter politic îndreptată contra stăpânirii otomane ; a lui proprie, pornită contra boierilor jăfuitori, cu anume arătare că nu este îndreptată împotriva ocârmuirii turcești"*[2].

Reacțiunea politică împotriva răsculării poporului în Oltenia contra nedreptăților sociale este promptă și vădit amenințătoare. Astfel, boierii din Divan, foarte iritați, dau poruncă lui Tudor Vladimirescu să înceteze răscoala, făgăduindu-i că va fi iertat. Ei își exprimau convingerea că Tudor nu va reuși în încercarea sa, deoarece va fi adus la ascultare prin forța armelor, fără a afla îndurare nicăieri. Care dintre locuitorii țării – întrebau boierii – pot da crezare spuselor lui Tudor, cu totul lipsite de judecată, precum că ridicarea s-a făcut în folosul general al locuitorilor și al țării ? Membrilor Divanului le plăcea să creadă, în continuare, că țara o reprezentau numai ei, că toate drepturile li se cuveneau, încât un atentat la adresa lor nu ar însemna decât o inutilă și păgubitoare încercare pentru făptași. Aroganți și cutezători, boierii de la cârma statului sfătuiau – zice-se părintește – însă ei chiar porunceau lui Tudor Vladimirescu să părăsească calea pe care a pornit, ca una foarte dăunătoare pentru țară, turburătoare de liniște, deci cu consecințe foarte grave. Dacă va înceta orice acțiune, boierii declarau sub jurământ că-l vor ierta și vor face demersuri la domnie să-l ierte, de asemenea. Altminteri, va fi condamnat la moarte cumplită ca un *„turburător și amestecător de liniștea lăcuitorilor"*[3]. Drept urmare, i se poruncește să le scrie imediat despre încetarea răscoalei, căci altfel singur se condamnă la moarte, neavând altă scăpare.

Concomitent, adică în aceeași zi, boierii înaintau un arz către Poartă în numele Țării Românești, înțelegând prin aceasta înalții prelați, boierii de toate rangurile, căpitanii, mazilii și întreaga obște a locuitorilor, în scopul trimiterii de trupe pentru înăbușirea răscoalei. În arz se susține că Tudor a plecat din București însoțit de 40 de oameni călări și înarmați spre județul Gorj. Sosiți la Târgu Jiu,

---

1 ***Ibidem***.

2 ***Ibidem***, p. 60.

3 ***D.I.R. 1821***, vol. I, p. 212–213, București, 30 ianuarie 1821.

au produs mare panică. Pentru a preîntâmpina răul, s-au luat măsuri, precum trimiterea de oameni înarmați și înștiințare către dregătorii din județele Olteniei, în scopul opririi extinderii răscoalei. Tudor s-a retras la mănăstirea Tismana, unde a lăsat câțiva oameni ai săi, apoi s-a îndreptat spre Mehedinți pentru a căpăta noi adepți, prin adunări și scrisori. Autorii arzului către Poartă continuă să susțină că, fiind din partea locului, Tudor poate deveni primejdios prin ridicarea pandurilor care-l cunosc, extinzând răscoala. Astfel, s-au adunat vreo 500, având intenția să coboare spre câmpie, urmărind să ia cu ei și pe alții, apoi să se îndrepte spre București. Boierii consideră acțiunea lui Tudor drept *„tâlhărească"*, iar pe răsculați *„tâlhari"*, din care motiv n-au înștiințat încă Poarta. Au crezut că acești *„tâlhari"* vor fi prinși cât de curând, însă, de vreo două zile, răul se tot întinde, prin câștigarea de noi participanți. Cu toate măsurile întreprinse, boierii mărturisesc că nu pot face față, cerând Porții *„să chibzuiască mijlocul cel cuviincios spre apărarea țării dăspre acești tâlhari"*[1].

Indignați peste măsură, boierii intră curând în panică și nu-și mai află odihnă până nu recurg la toate mijloacele pentru înăbușirea răscoalei în fază incipientă spre a nu se extinde prea mult și a cuprinde chiar Capitala. Ei continuă cu măsurile de preîntâmpinare a unui atare deznodământ, la 2 februarie 1821 trimițând o scrisoare domnului Moldovei, Mihail Suțu. Boierii etichetează ca de obicei *„mișcarea acestui răufăcător Tudor Vladimirescu ca tâlhărească"*, spre a o reprima ca atare, adică prin forță și mare violență. Ei speraseră, deja, să fie prins și pedepsit ca un tâlhar, precum mulți alții înaintea lui : *„Fiindcă însă lucrurile s-au arătat cu altă fire și zisul Tudor s-a arătat pe față vrăjmaș al stăpânirii, făcând cunoscute în scris scopurile lui distrugătoare și insuflând duhul răzvrătirii supușilor, cu făgăduința de a-i scoate de sub supunerea față de domni și boieri, am cunoscut îndeajuns că acest vrăjmaș obștesc și răzvrătit împotriva stăpânirii a cugetat mai dinainte și este pregătit să întindă mișcarea sa în toată Țara Românească"*[2]

Boierii munteni cereau sfat și sprijin domnului Moldovei în privința rezistenței contra înaintării lui Tudor Vladimirescu. Informațiile pe care le dețineau stăteau mărturie că răscoala se extinde *„sub chemarea șireată a cuvântului de libertate"*, prin care grupul răzvrătiților crește neîncetat, dobândind putere. Din cele relatate, rezultă că Tudor Vladimirescu avea întinse legături, scopul urmărit de el întrecând *„puterile minții și starea țării"*[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 114–115, București, 30 ianuarie 1821.
2 ***Ibidem***, p. 221–222, București, 2 februarie 1821.
3 ***Ibidem***, p. 222.

În pofida tuturor amenințărilor la adresa lui, cât și a răscoalei pe care o conducea, Tudor Vladimirescu răspundea scrisorii boierilor din 30 ianuarie 1821 că nu poate stăvili ridicarea poporului pentru dreptate, căci o dorise de prea multă vreme. Astfel că s-au adunat cu toții și s-au decis să meargă la București spre a-și susține drepturile : *„Și știindu-mă norodul pe mine dintr-alte vremi că sunt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-au luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor"*[1]. Tudor Vladimirescu afirmă că a intenționat să părăsească mulțimea răsculată, la primirea poruncii boierilor, dar n-a fost lăsat și a fost chiar pus sub pază. La citirea scrisorii, răsculații au replicat, invocând suferințele mari provocate lor de către dregătorii din județe și fiind hotărâți mai bine să piară decât să trăiască sub o asemenea oblăduire. Ei declară sus și tare că nu fac nimic rău, decât numai că iau cele necesare hranei, produse tot de ei, dar intrate în stăpânirea altora. Oricum, se arătau foarte hotărâți să nu mai trăiască la fel ca înainte, chiar cu prețul vieții lor. Astfel, boierii, dacă se vor patrioți, este bine să nu mai fie patriei vrăjmași, adică să retragă detașamentele înarmate, trimise contra poporului răsculat, și să se înțeleagă cu el, pentru că nu cere ceva lipsit de cuviință, ci numai ce a avut deja și i s-a luat, adică dreptate. Aceasta ar fi de folos și boierilor, pentru că altminteri nu se mai poate. Așadar, afirmă Tudor în încheierea răspunsului său la scrisoarea boierilor, poporul trebuie ajutat să-și dobândească dreptatea, ci nu oprimat și amenințat cu moartea[2].

La răspunsul lui Tudor Vladimirescu, boierii din Divan dau replica lor aspră, plină de amenințări, scriindu-i și învinuindu-l că nu este patriot precum pretinde, deoarece tulbură liniștea prin ridicarea poporului. Or, afirmă ei, oamenii înșelați cu vorbe vor fi judecați și aspru pedepsiți, fără să li se recunoască dreptatea cererilor. Și, astfel, vor muri sau vor fi năpăstuiți oameni nevinovați. Cum se va justifica apoi Tudor Vladimirescu pentru faptele sale cele nelegiuite ? Căci *„urmările ce te-ai apucat să săvârșești sunt fapte de răzvrătitor, sunt pricinuitoare dă periciunea creștinității, sunt întru adevăr nelegiuiri, iar patrioții adevărați suntem noi, căci nici odinioară nu am voit vărsarea de sânge, și te hulim cu osebire într-această vreme când te faci pricinuitor aceștii vărsări, în vreme ce starea întru care te afli nu te iartă a face acest fel dă lucru cu mijlocul care lucrezi"*[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 228–229, 4 februarie 1821.

2 ***Ibidem***, p. 230.

3 ***Ibidem***, p. 242. Divanul Țării Românești către Tudor Vladimirescu, București, 7 februarie 1824.

Obișnuiți să vorbească numai ei în numele țării și al poporului, boierii din Divan, și nu numai aceștia, au ajuns să se confunde cu patria, identificându-se, drept urmare, ca veritabili patrioți, care doresc binele țării și locuitorilor ei. Noțiunile de drepturi și dreptate și le apropie, declarând că și ei vor *„păzirea dreptății"* în toată țara. În scopul urmărit, se adresează însă stăpânirii, deoarece nu este bine să se omoare frate pe frate, oameni de același neam. Ca atare, îl îndeamnă pe Tudor Vladimirescu să înceteze răscoala și să trimită oamenii la casele lor, dacă le dorește binele și nu răul. În cazul urmării sfaturilor înțelepte, boierii se arată dispuși la mărinimie nu numai din partea lor, dar și din cea a noului domn, Scarlat Callimachi, în scopul obținerii iertării celor vinovați de răsculare[1].

Boierii din Divan se dovedeau hotărâți să întreprindă cele mai drastice măsuri de pedepsire. Ei și trimit o scrisoare noului domn, la 10 februarie 1821, prin care-i fac cunoscut că, la început, acțiunile lui Tudor Vladimirescu au fost considerate tâlhărești și s-a încercat a fi pedepsit ca atare. Ulterior, însă, evenimentele au căpătat altă înfățișare, el fiind un *„vrăjmaș înarmat al stăpânirii"*, care a agitat mulțimea, atrăgând-o de partea sa cu vorbe și promisiuni înșelătoare. Așadar, este vorba de o răzvrătire. Deși s-au luat măsuri contra extinderii sale, Tudor își continuă opera de ridicare a nevinovaților locuitori ai Țării Românești, cărora le promite eliberarea de sub *„jugul supunerii"*. El târăște după sine o mulțime de oameni, zădărnicind toate măsurile luate contra lui. În acest fel, a cuprins jumătate din județul Mehedinți[2]. Se duc tratative cu el pentru *„împăcare"*, dar pune condiții[3]. Este, însă, de așteptat ca Poarta să intervină și să *„sfarme dușmanul"* înainte ca răul să devină atât de mare încât să fie *„prea greu de tămăduit"*[4].

La 11 februarie 1821, Divanul acordă depline împuterniciri vornicului Constantin Samurcaș pentru potolirea răscoalei. Boierii continuau să nu înțeleagă că Tudor devenise căpetenia unor nemulțumiți, care abia așteptau semnalul ridicării contra asupririi. De aceea, susțineau că el a atras de partea sa locuitorii din Oltenia *„cu voie și fără de voie"*. Drept urmare, boierii și locuitorii Craiovei s-au refugiat. Cu toate că s-a trimis oștire contra răsculaților, nu se dorea totuși vărsare de sânge, ci potolirea lor prin înțelegere cu Tudor. În care scop, este deplin

---

1 ***Ibidem***, p. 243.
2 ***Ibidem***, p. 249–250.
3 ***Ibidem***, p. 252.
4 ***Ibidem***, p. 253.

împuternicit Constantin Samurcaş, un bun *„patriot"*, cu dragoste faţă de boierii, neguţătorii şi locuitorii din Oltenia, fost în cinci rânduri caimacam al Craiovei, să ia toate măsurile necesare, fără a mai cere aprobare de la Divan : *„Şi aşa să ridici această turburare dintr-acele judeţe, odihnind pă boieri, neguţători, şi pă toţi locuitorii pe la sălaşurile lor, ca să petreacă fieşcare liniştit făr'dă nici o temere sau frică"*[1].

Denigrarea şi denaturarea, cu bună ştiinţă, a sensului răscoalei dădea, din nou, prilej lui Tudor Vladimirescu să explice cauzele ridicării poporului. Astfel, într-o scrisoare adresată zabitului (comandantului militar) al judeţului Romanaţi, la 12 februarie 1821, preciza că poporul din Oltenia a luat armele contra *„mai marilor lor"* asupritori, trimiţând petiţie către Poartă spre a-i prezenta cererile lor, atât de bine cunoscute de către comandanţii serhaturilor (cetăţilor turceşti de margine) dunărene *„având întrebare şi judecată cu aceşti trădători"*. Zabitul de la Romanaţi putea, aşadar, folosi forţa armată contra poporului răsculat numai dacă avea poruncă din partea Porţii, altminteri nu era bine să o facă, întrucât ar atrage urgia ei *„fiindcă norodul nici cu oamenii împărăteşti, nici cu nimenea bătaie nu are, decât numai au judecată cu cei ce i-au prădat, fără milostivire şi făr-de ştirea preaputernicei împărăţii"*[2].

Puterea suzerană rămăsese, într-adevăr, în expectativă, căci la cererile boierilor din Craiova adresate paşei din Vidin pentru a le trimite trupe în ajutor, au primit răspuns negativ, precum că nu îngăduie tratatele cu Rusia să se procedeze astfel. Încât, numai dacă se solicită intervenţia de la Bucureşti de către Divan şi de către consulul Rusiei, se va putea trimite o armată de 3000 de oameni. Astfel de cereri nu au fost primite, deoarece a lipsit iniţiativa consulului rus[3].

Interesantă de remarcat, în toate acţiunile boierimii şi autorităţilor, este accepţiunea pe care o dau acestora, anume datoria faţă de patrie şi faţă de stăpânire. Astfel, caimacamul Craiovei, Ioan Tipaldos, convoca pe boierul Nicolae Glogoveanu să procedeze tocmai în sensul acestei datorii, a cărei îndeplinire trebuie urmată fără zăbavă. Tudor Vladimirescu este considerat vrăjmaş, împotriva lui fiind trimisă oştire spre a fi răpus[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 259–260, 11 februarie 1821.

2 ***Ibidem***, p. 261.

3 ***Ibidem***, p. 271, Notă informativă despre evenimentele din Ţara Românească, trimisă autorităţilor militare ruse din Basarabia, Bucureşti, 15 februarie 1821.

4 ***Ibidem***, p. 271–272, Craiova, 15 februarie 1821.

Fără intervenția din afară, răscoala nu putea fi înăbușită. De această necesitate sunt convinși tot mai mult boierii, care, în pofida clamării sentimentului patriotic, apelează la intervenția străină contra propriului popor răsculat, pentru a-și salva privilegiile și averile. În scopul încurajării acțiunii întreprinse de Constantin Samurcaș, consulul rus, Al. Pini, într-o scrisoare adresată lui din București, la 18 februarie 1821, îl asigura că mișcarea lui Tudor n-are sprijinul vreunei puteri străine. Încât, zvonul răspândit de Tudor, că s-ar bucura de un atare sprijin, este lipsit de temei, menit doar a amăgi poporul. Ridicarea lui Tudor – aprecia Al. Pini – este o turburare : *„Deci, când Vladimirescu nu va da ascultare poveților dumitale și nu va contena de a se arăta amăgitor de norod și turburător obștei, odihnei a norodului Țării Românești, să va privi nu numai de către Înalta Poartă, norodul căriia răzvrătește Theodor, ca un răzvrătitor, dar și de către curtea rusească ce voiește a nu se turbura obștească odihnă și se străduiește să răzbuneze cea după înăuntru ființa sa"*[1]. Așadar, atât Tudor, cât și cei *„rătăciți"*, trebuie să știe ce-i așteaptă dacă nu dau ascultare sfaturilor lui Constantin Samurcaș.

Înalta Poartă nu putea interveni în Țara Românească, până nu avea să cunoască atitudinea Curții din Petersburg, ambele dezagreând, de altfel, tulburările cu caracter social. Exprimarea deschisă a poziției țarului Rusiei nu mai avea cum întârzia, în condițiile extinderii rapide a insurecției poporului din Oltenia. Încât, la 23 februarie/7 martie 1821, ministrul de Externe al Rusiei, contele Ioan Capodistria, făcea cunoscută, din Laybach, consulului la București, Al. Pini, dezavuarea mișcării lui Tudor Vladimirescu. În notă se aprecia insurecția ca un eveniment deplorabil, despre care țarul avea cunoștință deplină, fiind o funestă asemănare cu cele petrecute în Spania. În Țara Românească, ca și la Madrid, Lisabona, Napoli, au fost provocate dezordini menite să ducă la anarhie. Din care motiv puterile aliate sunt decise să împiedice progresarea răului. Al. Pini era autorizat să someze pe Tudor Vladimirescu pentru a compare în fața consulatului Rusiei. Dacă refuză, atunci consulul avea împuterniciri să declare că locotenentul Tudor Vladimirescu va fi degradat din rangul de cavaler al unuia din ordinele rusești și nu va mai deține nici un drept la protecția țarului. Explozia revoluționară trebuie înăbușită fără întârziere, în ultimă instanță cu sprijinul trupelor otomane. Contele Capodistria atrăgea atenția că este necesar să se întreprindă orice măsuri în scopul menținerii spiritului tratatelor dintre Puterile Aliate. Înalților prelați, boierilor,

---

1 ***Ibidem***, p. 282–283.

proprietarilor și negustorilor, care reprezintă bogăția și influența, să li se expună clar voința țarului Rusiei, dezmințind toate zvonurile contrarii acesteia[1].

În pofida amenințărilor și a diverselor făgăduieli de iertare, insurecția se extindea în Oltenia. Tudor a refuzat să vină la Craiova, trimițând doar o scrisoare prin care arăta că : *„poporul nu cere nimic mai mult, decât să i se restituie ceea ce i-a fost jefuit de către boieri sau de către cârmuire cu prilejul perceperii birului și altor dări și să se făgăduiască pentru viitor că nu se va lua de la popor nimic mai mult decât birurile și prestațiile legale"*[2]. După cum evoluau tratativele cu Tudor, o înțelegere avea șanse minime de înfăptuire, deoarece nici măcar a treia parte din cererile adresate de popor nu putea fi satisfăcută. Nicolae Văcărescu a fost și el trimis să trateze cu Tudor Vladimirescu, care i-a răspuns, la solicitarea de a înceta răscoala, că, dacă este într-adevăr un Văcărescu, apoi ar trebui să se alăture poporului, căci nemulțumiri și agitații există nu numai în Oltenia, dar și în Muntenia și Moldova[3].

Intrigat și înfuriat că n-a reușit prin alte mijloace să determine pe Tudor să înceteze înaintarea, Constantin Samurcaș, unul dintre membrii de seamă ai Eteriei, a pus la cale asasinarea conducătorului răscoalei. Astfel, el a cerut, în acest scop, comitetului de obläduire trimiterea sumei de 172.000 taleri[4]. Tudor a aflat la timp despre încercarea mișelească de ucidere a sa și a trimis uneltitorului asasinatului o scrisoare, la 28 februarie 1821. Astfel, el menționa că, prefăcându-se că a fugit de la boieri, Hagi Prodan a sosit în tabăra insurgenților, în fapt fiind plătit de stăpânii săi și de Al. Pini să-l ucidă pe conducător. A fost însă surprins de poporul răsculat, asupra sa găsindu-se contractul încheiat cu boierii, precum și o scrisoare a lui Al. Pini, prin care se făceau mai multe făgăduieli din partea puterilor vecine în caz de reușită. Hagi Prodan a fost cu mare dificultate scăpat de mânia poporului, care s-a aprins și mai mult. Rău a procedat Constantin Samurcaș, trimițându-i vorbă să vină la Craiova, apoi pe Hagi Prodan să-l omoare : *„Apoi, de acum înainte* – întreba Tudor – *cine din lumea aceasta va mai crede pe dumneavoastră, pe niște oameni care nu aveți lucru de nimic a pierde o țară întreagă și mai vârtos pe un norod nevinovat și care v-au hrănit și vă hrănește?"*[5]

---

1 ***Ibidem***, p. 296.

2 ***Ibidem***, p. 300, Notă informativă despre evenimentele din Țara Românească trimisă autorităților ruse din Basarabia, București, 23 februarie 1821.

3 ***Ibidem***, p. 300–301.

4 ***Hurmuzaki***, XX, p. 562, 569–570.

5 ***D.I.R., 1821***, I, p. 312–313.

Boierii din Divan, care foloseau în tratativele lor de a potoli răscoala chiar şi pe boierii liberali, precum poetul Nicolae Văcărescu, apoi pe cărturarul Dinicu Golescu, nu mai găsesc alte resurse interne şi recurg, în disperare de cauză, la intervenţia externă. Consulul Rusiei, Al. Pini, într-un raport către guvernatorul Basarabiei, din 11 martie 1821, relata că ridicarea lui Tudor Vladimirescu *„a luat la un timp forma unei răscoale populare generalizate"*[1]. Preîntâmpinarea sau înăbuşirea ei au eşuat. În total, numărul răsculaţilor se ridica la 6000 de oameni înarmaţi, care n-au comis pagube în Oltenia. Boierii au încercat să se înţeleagă cu conducătorul lor, au cerut chiar sprijinul trupelor otomane de pe linia Dunării, însă tratativele dintre cele două mari puteri n-au ajuns la un rezultat pozitiv. Mai informa Al. Pini că la Iaşi şi Galaţi, prinţul Al. Ipsilanti a organizat pe eterişti, îndreptându-se spre frontierele Imperiului otoman, cu trecerea prin Bucureşti. Ocârmuirile celor două Principate nu se puteau nicicum opune *„acestei acţiuni arbitrare, care ameninţa să tulbure liniştea poporului în provinciile turceşti"*[2]. În perspectiva unor operaţiuni militare în ţările lor, boierii s-au refugiat unii peste Prut, iar alţii peste Carpaţi.

Al. Pini însuşi, care eşuase în diversele sale uneltiri contra răscoalei conduse de Tudor Vladimirescu, se vede nevoit să părăsească ţara, nu înainte de a adresa un protest către mitropolit. În nota sa, consulul Rusiei aprecia că *„dezordinea a crescut, din cauza lipsei unei administraţii legale în Capitală, din care motiv se vede nevoit să plece, dar protestează contra oricărei acţiuni de turburarea ordinei şi liniştei, împotriva iniţiatorilor răzvrătirii, care vor da socoteală pentru faptele lor, atât faţă de Curtea imperială rusă, cât şi faţă de Înalta Poartă, fiindcă aceştia calcă, prin faptele lor, tratatele în fiinţă şi convenţiile, pe care aceste curţi le-au consfinţit"*[3].

Dezavuarea concomitentă a răscoalei lui Tudor, cât şi a mişcării eteriste de către ţarul Rusiei lăsa liberă iniţiativa de înăbuşire a lor din partea sultanului otoman, care nu aştepta decât condiţii prielnice în acest scop. Încurajat de actul dezavuării, domnul Scarlat Callimachi trimite o carte către mitropolit şi locuitori, îndemnând la abţinere faţă de Eterie şi răscoala condusă de Tudor. El începea prin a menţiona că Al. Ipsilanti, în pofida tratatelor ruso-turce existente, a trecut în Moldova, ridicând contra Porţii pe supuşii săi, prin propovăduirea libertăţii cu

---

1 ***Ibidem***, p. 365.
2 ***Ibidem***, p. 366.
3 ***Ibidem***, p. 375, Bucureşti, 17 martie 1821.

ajutorul Curții din Petersburg, care, se știe, că este prietenă cu Înalta Poartă. Pe toate cele pronunțate de Al. Ipsilanti le consideră cuvinte defăimătoare, lipsite de temei, necunoscute și nesuferite de Curtea din Petersburg. Ambasadorul Rusiei la Constantinopol i-a numit deja răzvrătitori pe Ipsilanti și adepții lui, cerând Porții să ia măsuri pentru pedepsirea lor. Pentru care motiv, nici un boier sau alt demnitar al statului să nu participe nici în ascuns, nici pe față la o astfel de mișcare, ci să se opună acesteia. Cei ce au fost amăgiți să se pocăiască, pentru a nu atrage urgia asupra lor[1].

Teama de Tudor și de consecințele dezavuării de către țar a răscoalei sale și Eteriei a antrenat boierimea în refugiu peste frontieră încă de la 28 februarie/12 martie 1821. La 10 martie, insurgenții din Oltenia se îndreaptă spre București, la 16 martie ajungând la Bolintinul din Vale. În zilele de 18–19 martie, Tudor lua cunoștință de dezavuarea țarului. Apropierea de Capitală sporea teama boierilor, care trimit pe Dinicu Golescu, îmbrăcat în haine de arnăut, să-l întâmpine la Ciorogârla-Domnești. El înmâna lui Tudor un act semnat de 77 boieri, dintre care mulți se refugiaseră în Transilvania, prin care-l împuterniceau să acționeze, găsindu-i bune intențiile și folositoare țării. I.P. Liprandi, în memoriile sale, preciza că boierii sesizaseră că țarul nu sprijinea Eteria și se temeau de Tudor, rămas singurul stăpân[2].

A.D. Xenopol consideră că din momentul intrării în București s-a schimbat caracterul răscoalei lui Tudor Vladimirescu, care *„nu se mai putea menținea ca răscoală pornită în contra elementului boieresc pentru revendicarea drepturilor poporului"*. Boierii deveneau supușii săi și trebuiau să-l sprijine, dar dintr-un interes al lor, ci nu din mărinimie și compasiune pentru soarta grea a țăranilor, pe care refuzau să o înțeleagă astfel. Ei se temeau, mai ales, de *„urgia turcească"* și se străduiau să demonstreze că *„mișcarea românilor nu avea nimic comun cu cea a grecilor"*. În primul rând, însă, boierii urmăreau înlăturarea domnilor fanarioți, deci un interes național, care era și al lui Tudor. Ceea ce-l determină pe marele istoric să conchidă, cu deplin temei, că *„mișcarea lui Tudor, socială la început, fu împinsă de boierii cu care el se aliase pe tărâmul politic și național"*. Și aceasta pentru că *„românii nu puteau să-și primejduiască interesele lor cele mai scumpe pentru revoluția grecească, gândire cuprinsă în cuvintele mai scurte, atribuite cu drept*

---

1 ***Ibidem***, p. 370–371.

2 ***D.I.R. – 1821***, vol V, p. 277–278.

cuvânt laconismului lui Tudor, că «în Grecia este locul grecilor, iar în România acel al românilor»"[1].

Înțelegerea dintre Tudor și boieri nu însemna o împăcare, ci un pact de colaborare în noile împrejurări, căci el devenise conducătorul tuturor, deci și al acestora. Dovada că nu se ajunsese la o împăcare o constituia refugierea la Brașov până și a celor mai liberali dintre ei, a cunoscuților cărturari luminiști și patrioți, frații Iordache și Dinicu Golescu. Așadar, în totalitatea ei, marea boierime, inclusiv elementele sale cele mai înaintate, a reacționat unanim, deci solidar, contra răscoalei, făcând unele concesii de ordin tactic, pentru a-și salva viețile și averile. Refugiul masiv peste frontiere și cererea persistentă de ajutor străin, mai ales țarului Rusiei, în scopul înăbușirii răscoalei, stau mărturie acordului deplin intervenit între boieri, indiferent de concepțiile lor, pentru a-l stinge. Cei mai înaintați dintre boieri, propagatorii progresului în toate domeniile, adepții absolutismului luminat în locul celui de tip oriental, nu depășeau limitele unor reforme în strădaniile lor de prefacere lentă a societății, prin măsuri luate de sus în jos. Insurecțiile populare erau considerate zguduiri sociale în discordanță cu rânduielile stabilite prin legi interne și externe. Încât nici unul dintre boieri, fie el cât de înaintat în concepții, n-a înțeles scopul răscoalei de la 1821, nici caracterul ei. De aceea, cu deplin temei, se poate conchide că în rândurile clasei dominante nu s-a produs sciziunea politică și ideologică, necesară trecerii măcar a unei grupări de partea răsculaților. Or, fără sciziune în rândurile clasei dominante, nu putea fi vorba de revoluție.

Divergențe au existat între boierii de diverse ranguri, chiar între cei de rang superior, dar pe alte temeiuri decât atitudinea față de răscoală. Asimilarea filosofiei luminilor și influența revoluției franceze nu depășise, la nici unul dintre boierii români, limitele unui interes pentru principiile sale. Cei mai luminați preconizau egalitate în drepturi la nivelul clasei dominante, adică la vârful piramidei sociale. De aceea, boierii cer cu toții intervenția străină contra compatrioților lor, care nu voiau nimic mai mult decât încetarea abuzurilor și jecmănirilor fără limite, devenite insuportabile. Astfel, boierii munteni, rămași în țară, solicitau celor refugiați la Brașov semnăturile pe un memoriu adresat țarului Rusiei, după exemplul boierilor moldoveni, în scopul obținerii protecției. Boierii din țară susțineau că patria se afla în grea primejdie, că s-au adresat petiții către Poartă, dar aceasta se ține de conferințe, în loc să intervină pentru a restabili ordinea, altminteri răul

---

1 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. X, p. 67–68.

se extinde, amenințând viețile și averile. În atare împrejurări, scăparea de nenorociri o vedeau boierii numai în intervenția armată a protectorului lor, țarul Rusiei. Se făcea apel la boierii refugiați, ca buni patrioți ce sunt, să semneze apelul pentru intervenția armată rusească, în scopul salvării a ceea ce ei numeau *„patrie"* care se afla în grea cumpănă[1].

Jalba boierilor din Țara Românească adresată țarului Rusiei nu reflectă însă decât interesul unei caste privilegiate, decise să reintre în toate drepturile, amenințate de răscoală. Astfel, boierii considerau pe țar ca adevăratul lor protector, regretând anii războiului ruso-turc, când trupele sale se aflau în Principate : *„Biata Românie* – scriau ei – *gustase fericirea în cei șapte ani ai războiului din urmă, bucurându-se de vederea neînvinselor trupe ale Majestății Voastre ortodoxe și să legănase cu dulcea speranță a completei sale mântuiri"*[2]. Țarul și-a retras, însă, trupele, lăsând țara la discreția vechii administrații turco-fanariote. În pofida oricărei prezențe a consulilor ruși în țară, domnitorii fanarioți se comportau ca niște tirani, ca și cum ar fi fost ocupanți într-o țară străină, pe care o considerau ca o pradă : *„nimicind orice privilegii, până când, împinși la disperare, mulți dintre contribuabilii din România mică fură împinși a se revolta, numaiputând suferi nedreptele și neomenoasele cereri și plăți"*[3].

Boierii se exceptau, astfel, din angrenajul regimului politic, uitând că numai ei dețineau toate privilegiile în stat, plasând toată greutatea răspunderii pentru soarta cea grea a țăranilor, pe care o recunoșteau de data aceasta, numai asupra domnului fanariot, așezat pe tron și susținut de Înalta Poartă. Dar, nu prin revoltă înțelegeau boierii să-și recapete poporul drepturile sale. Ei aminteau că au întreprins deja toate măsurile pentru potolirea răscoalei, însă totul a fost zadarnic. În consecință, Poarta amenința cu invazia, or, pentru a o contracara, boierii solicitau țarului Rusiei trimiterea de trupe în *„nenorocita țeară a suferindei Românii, care se află în cel mai mare pericol"*[4].

Sprijin cer boierii nu numai țarului Rusiei, dar și împăratului Austriei, pentru a *„salva"* țara de răsculați și eteriști. Astfel, boierii refugiați la Brașov susțin că, în repetate rânduri, împăratul a acordat protecție țării lor, ca un mare și bun creștin. În împrejurările existente, Țara Românească se afla din nou sub presiunea

---

1 ***D.I.R. – 1821***, vol V, p. 378–379.

2 ***Ibidem***, p. 380, București, 18 martie 1821.

3 ***Ibidem***.

4 ***Ibidem***, p. 381.

unor evenimente cu totul neașteptate. Astfel, susțin boierii, domnitori fanarioți hrăpăreți, printr-o administrație opresivă, au ruinat țara, mai ales sub ultimul Al. Suțu, când autonomia a devenit iluzorie, clerul și nobilimea au fost umilite și întreaga populație aruncată în mizerie. Și, în această manieră de a argumenta, boierii refugiați la Brașov, uitând că mulți dintre ei făceau parte din protipendadă, deci membri ai Divanului, ajungeau la cauzele răscoalei, pe care, dacă nu o justifică, o explică totuși ***sui generis***, fără a o mai eticheta drept o acțiune tâlhărească. Așadar, rapacitatea domnilor și a administrației sale a provocat ridicarea pandurilor, care, în cele din urmă, au ocupat Capitala. Apoi, insurgenții greci au trecut Prutul, chemând pe toți străinii să li se alăture. La 22 martie, ajunseseră la Ploiești. Împăratul Austriei era rugat să *„salveze"* țara de nenorocire[1].

În mod evident, boierii refugiați la Brașov nutreau o puternică aversiune față de liberalismul grecesc și radicalismul insurecției populare condusă de Tudor Vladimirescu. Într-o nouă scrisoare adresată țarului Rusiei, ei cereau sprijin și protecție contra *„rebelului Vladimirescu"* care – zice-se – a înșelat oamenii slabi *„prin proclamarea de principii antisociale"*, cum ar fi desființarea impozitelor, introducerea unui sistem spoliator și amenințarea continuă a *„castei nobiliare"*. Detașamentele armate ale Țării Românești, compuse din arnăuți, în loc să stingă *„vulcanul revoluționar"*, au trădat datoriile ce le reveneau. Drept urmare, boierii cer ajutorul țarului Rusiei pentru înăbușirea răscoalei și Eteriei : *„Sistemul liberalismului grec introdus în țara noastră s-a manifestat deja prin dezorganizarea tuturor competențelor administrației de stat, prin sfărâmarea bunurilor sociale cele mai sfinte și prin toate tarele anarhiei. Țăranul, până atunci bun și docil, nu-și mai îndeplinește nici una din datoriile sale"*[2]. În sfârșit, se tot plângeau boierii, pozând numai în victime, nici o categorie socială nu-și mai afla liniștea spre a-și vedea de treburile sale. Ei argumentau că s-au refugiat, părăsindu-și funcțiile în stat *„pentru a nu deveni instrumente ale instituțiilor antisociale"*. Țarul era stăruitor implorat să acorde protecția sa, pentru a readuce ordinea și calmul și să restaureze vechile instituții ale țării[3].

Demersurile boierimii refugiate la Brașov găseau ecou, în mod firesc, la forțele politice din afară, similare, însă cu mult mai puternice. Dintotdeauna, casta privilegiată a aflat protecție și sprijin la monarhii autocrați, care n-ar fi putut agrea în nici un fel regimuri politice liberale la limitele imperiilor lor. Încât, vechiul regim

1 ***Ibidem***, p. 400–402, Brașov, 25 martie 1821.
2 ***Ibidem***, p. 430–431, Brașov, 30 martie 1821.
3 ***Ibidem***, p. 432.

din Principate nu va avea un susținător și protector mai fervent decât în autocratul țar al Rusiei.

Dorind să-i atragă, măcar, de partea intereselor supreme ale țării, Tudor Vladimirescu se adresa boierilor refugiați la Brașov, pentru a-i determina să colaboreze cu boierii din țară. El le relatează că, după intrarea în Capitală, boierii rămași au depus jurământ de credință lui Tudor Vladimirescu, trimițând scrisori Porții și cancelarului Austriei, pentru a argumenta că răscoala este spre binele poporului și a cere să nu se intervină armat contra ei. Tudor solicita boierilor refugiați să se alăture celor din țară, care au trimis jalbe despre grava situație a locuitorilor țării. Așadar, boierii nu mai trebuie să fie dezbinați în această problemă : *„Dumneavoastră aveți multe mijloace* – scria el – *de a scăpa de vrăjmașii noștri și nădăjduiesc că nu veți lăsa aceasta fără băgare de seamă, ca oameni în stare de a judeca, știutori în ale științei și pricepuți în ale politicei, cunoscători și ai puterii imperiului mijlocitor și ai intereselor Porții. Lucrați, fiindcă acum e vremea potrivită, a dobândi de la Înalta Poartă pentru un popor dreptățile lui legiuite"*[1]. În care scop, Tudor trimitea cópii de pe jalbele boierilor din țară către Poartă și Curtea din Petersburg spre a le cunoaște conținutul și a-și exprima acordul.

În tot acest timp, însă, boierii refugiați la Brașov acționau, dar împotriva răscoalei lui Tudor și intereselor majore ale țării, cerând protecția și intervenția armată străină, numai în scopul salvării intereselor proprii, pe care le confundau cu cele generale, susținând caracterul *„antisocial"* al ridicării poporului pentru dobândirea *„drepturilor lui legiuite"*. Precum boierii din Țara Românească, cei din Moldova întreprindeau acțiuni similare de conservatorism social și politic.

Împotriva acțiunilor de tulburare a ordinei sociale, care *„au dărâmat mai de tot încuviințările și drepturile patrioticești"*, înțelegând prin acestea *„obiceiurile cele vechi"*, adică de a primejdui *„cinstea și averea fieștecăruia pământean"*, o parte din boierii moldoveni se legau prin jurământ, ca, *„adevărat patrioți, neamuri boierești și însuși boieri"*, să lucreze pentru înstatornicirea binelui obștesc[2]. Cum înțelegeau ei binele obștesc, o spun răspicat : *„să lucrăm pentru înflorirea obiceiurilor vechi ale pământului, unindu-le precât să poati și cu hotărârea pravelilor politicești potrivite și cu sistima patriei, siguripsând prin urmare ca aceasta cinste și averea fieșticăruia patriot"*[3]. Legatarii se obligau să contribuie material, pro-

---

1 ***Ibidem***, p. 433–434.

2 ***Ibidem***, vol. II, București, 1959, p. 19, Legământul unor boieri moldoveni în scopul dezvoltării vechilor obiceiuri.

3 ***Ibidem***, p. 20.

punând alcătuirea unui comitet din 15–20 boieri bătrâni sau tineri, care să elaboreze un program politic.

Boierii moldoveni nu cugetau, astfel, diferit față de cei munteni, deși nu se aflau sub presiunea directă a unor ridicări populare de anvergură în principatul lor, precum cea din Țara Românească. Spiritul liberalismului social și politic pătrunsese însă peste tot, generând reacții puternice de conservatorism din partea boierilor, constituiți în caste de privilegiați. În țară nu aveau nici moldovenii cum afla sprijin și ocrotire pentru interesele lor, încât, în frunte cu mitropolitul Veniamin Costachi, se adresează țarului Rusiei, la 4 aprilie 1821. În termenii deja cunoscuți de concepere a unor suplici, boierii moldoveni, deznădăjduiți de consecințele pentru ei ale insurecției grecești, cer protecție și sprijin. Cu toate că domnul a părăsit tronul și boierii au trimis o jalbă la Poartă, eteriștii cutreieră țara. Numai o intervenție armată din partea țarului ar scăpa boierimea de spectrul foametei și grijilor care-i chinuie[1].

Boierii moldoveni se adresau, în aceeași manieră, și împăratului Austriei, căruia îi mulțumeau pentru înțeleapta comportare a consulului austriac la Iași. El, nu numai în împrejurările vitrege existente, dar și anterior, i-a sfătuit și i-a încurajat pentru a face față primejdiilor de care au fost și sunt înconjurați[2].

Aflând Tudor Vladimirescu că boierii și domnul Moldovei s-au refugiat peste Prut, dar că unii boieri s-au reîntors și au luat conducerea țării *„adunând pre cei răsipiți și liniștindu-și țara"*, se adresa mitropolitului și marelui vistier al Țării Românești spre a afla știri din principatul vecin, propunând o corespondență cu administrația din Iași, în scopul întreprinderii unor acțiuni comune ale celor de același neam. Tudor cere să se ia legătura la Iași *„cu dumnealor boieri moldoveni, ca unii ce suntem de un neam, de o lege și supt aceeași stăpânire și ocrotiți de aceeași putere. Așadar, urmează să știm cele ce să fac acolo și să le vestim aceste de aici ca, fiind la un gând și într-un glas cu Moldova, să putem câștiga deopotrivă dreptățile acestor principaturi, ajutorându-ne unii pe alții"*[3].

Boierii moldoveni se arătau însă dispuși la ajutor și colaborare numai cu forțele politice străine neamului lor, urmărind cu totul alte scopuri decât obținerea *„dreptăților acestor prințipaturi"*, anume redobândirea și conservarea privilegiilor, prin așa-zisa restatornicire a vechilor instituții și obiceiuri ale țării. Ca de atâtea

---

1 ***Ibidem***, p. 29–31.

2 ***Ibidem***, p. 32–33, 4 aprilie 1821.

3 ***Ibidem***, p. 33, 5 aprilie 1821.

ori în trecut, boierii preferau solidarizarea de grup, în locul celei naționale, spre a-și salva propriile interese, deși se afișau pretutindeni și oricând ca veritabili patrioți. Ei erau, firește, și patrioți, dar numai atunci când sentimentul patriotic se putea identifica cu aspirațiile lor sociale și politice, de natură conservatoare.

Eteriștii erau cu adevărat străini de neamul românesc, dar nu erau deloc străini de suflul libertății naționale a popoarelor, ei înșiși urmărind solidarizarea cu orice popor din Balcani, în lupta *„comună contra asupritorilor de veacuri"*. Încât, suflul libertății, al unui început de liberalizare, inerent și inseparabil oricărei lupte de eliberare națională și socială, repugna boierilor din ambele principate, care-și vedeau amenințat monopolul deținerii tuturor privilegiilor, ocrotit numai de vechiul regim politic, cu sprijin interesat de la forțele absolutiste din afară. O solidarizare a popoarelor oprimate, din punct de vedere național, este deci inevitabilă la 1821. Ea nu poate fi contestată nicicum până la dezavuarea de către țar a insurecției române și a Eteriei. Solidarizării în aspirații naționale îi era opusă însă cea în aspirații sociale, căci ultimele nu pot dobândi caracterul general, al înmănunchierii de interese a tuturor claselor și categoriilor sociale. Astfel, boierimea, amenințată în privilegiile sale, se separă de restul națiunii, făcând cauză comună cu reacțiunea externă, în detrimentul solidarizării naționale. Încât, apelurile la astfel de solidarizare, adresate de Tudor fie boierilor refugiați la Brașov, fie celor din Moldova, vor rămâne doar tentative eșuate, căci o înțelegere pe astfel de baze nu avea șanse de reușită ; elementele unei presupuse coeziuni aveau interese diamentral opuse din punct de vedere economic și social.

Nu e deloc de mirare faptul că, în condițiile respingerii cu hotărâre a principiilor înaintate, ale luptei de eliberare națională, boierii moldoveni refugiați în Bucovina se adresau Înaltei Porți, la 5 aprilie 1821, cerând înlocuirea domnului Mihai Suțu pentru că trecuse în taină de partea eteriștilor. Boierii susțin că domnul dădea de înțeles că acționa în numele unor înalte porunci pe care nu le poate da la iveală. A început să strângă oameni și, întrebat asupra scopului urmărit, el a răspuns că din cauza *„nesupunerei răzvrătitorilor de la Craiova strânge întrarmați pentru paza de orice"*[1]. În realitate, însă, i-a trimis în întâmpinarea lui Al. Ipsilanti, spre a-l ajuta, trecând la măcelărirea neferilor și negustorilor musulmani, încât și pământenii au început să fugă din calea lor : *„Așadar* – scriau boierii –, *în ochii noștri, în țara noastră, în mijlocul capitalei noastre, am văzut grozăvie ce negrăită, am văzut ridicarea steagului apostasiei cu clopotile bisericii noastre sunând de*

1 ***D.I.R. – 1821***, vol II, p. 42–43, 5 aprilie 1821.

frica răzvrătitorului, şi pe noi ocoliţi cu pază, neputând nici a trimite vreun arz lăcrămător către Înaltul Devlet (Înalta Poartă), nici vreo ştiinţă către prea înalţaţii muhafizi cetăţilor devletului, am stătut cu zilele în mâinile răzvrătitorilor, făr-însă a împreuna mâinile cu jertfa neomeniei"[1].

Boierii se deziceau astfel în privinţa oricărei înţelegeri cu *„răzvrătiţii"*, care, în Moldova, nu erau alţii decât eteriştii. Încă îşi făceau, şi pe bună dreptate, o mărturisire de onoare, de a nu fi participat în vreun fel alături de aceşti *„răzvrătiţi"*, căci nu le împărtăşeau idealurile. În Ţara Românească, unde se afla în plină afirmare ridicarea poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, argumentul desolidarizării de *„apostaţi"*, adică de insurgenţii greci, nici măcar nu se afla pe prim plan, căci boierii nemulţumiţi, indiferent că fugiseră peste hotare sau rămăseseră în ţară, reclamau, fără nici o rezervă, intervenţia contra propriului popor. Astfel, din Câmpulung, la 10 aprilie 1821, boierii rămaşi în ţară adresau ţarului Rusiei un memoriu, trimis mai întâi lui Al. Ipsilanti, spre aprobare, de către Gr. Băleanu. Boierii munteni arătau că s-au împotrivit răsculaţilor, la început, crezându-i *„simpli revoluţionari"*. Apoi, i-au primit la Bucureşti, *„ca pe unii cu aceleaşi simţăminte ca noi"*, dornici să *„scape de tiranie şi să se bucure de vechile lor drepturi"*[2]. Locuitorii *„pământului dacic"* au fost, într-adevăr, decăzuţi din vechile lor drepturi, devenind *„robi ai robilor Porţii otomane"*, adică ai fanarioţilor. Ţara a fost sleită de toate bunurile sale, dar, în acel timp, aprilie 1821, ea nu mai avea pe tron un domn grec, încât suveranul Rusiei o putea ajuta să-şi recapete domn pământean şi să devină independentă faţă de Poartă : *„E neapărată nevoie* – scriau ei – *să se smulgă pământul dacic, cu hotarele sale naturale şi cu pământenii care locuiesc într-însul, din stăpânirea puterii otomane. Nu cerem lucru nepotrivit cu dreapta raţiune, ci cerem ceea ce toate popoarele cunosc ca raţional şi drept şi natura primeşte ca ceva firesc, să se refacă adecă poporul nostru de acum înainte pentru totdeauna ca popor cu totul liber, suveran, autonom şi legat de singura protecţie a Majestăţii Voastre, monarh ortodox, filantrop şi prea drept al tuturor Rusiilor"*[3].

Cu toate că îl înţelegeau în felul lor, boierii români au fost încercaţi indubitabil de sentimentul patriotic, chiar atunci când, exasperaţi de abuzurile fără seamăn ale sistemului turco-fanariot, au cerut intrarea sub suzeranitatea sau, uneori, suveranitatea ţarilor Rusiei, crezând sincer, dar cu o mare doză de naivi-

1 ***Ibidem***, p. 44.
2 ***Ibidem***, p. 54.
3 ***Ibidem***, p. 54–55.

tate, că-şi vor afla scăparea sub protecţia unei mari puteri creştine. Aşa procedau ei şi la 10 aprilie 1821, cerând ţarului sprijin şi ocrotire pentru atingerea unor scopuri pe deplin naţionale, precum desfiinţarea raialelor dunărene, deoarece *„tot acel pământ e pământ drept al Daciei"*, apoi cârmuirea după legi proprii *„pe toată întinderea pământului dacic, împărţit în Oltenia şi Muntenia, având domn de acelaşi neam şi supus legilor pământene după alegerea poporului"*. Mai cereau să aibă armată naţională, care să anihileze orice încercare de tulburare a liniştii şi suveranităţii ţării : *„Dunărea să fie hotar de netrecut al întregii Dacii şi barieră de nepătruns împotriva puterii otomane"*[1]. În care scop, propuneau ridicarea de cetăţi de apărare, de-a lungul marelui fluviu, contra oricăror invazii. Toate acestea sunt considerate de boieri *„drepturile noastre naţionale"*, pentru a căror împlinire solicită sprijinul şi protecţia ţarului, care nu va face decât să adauge la *„celelalte prea mari şi lăudabile izbânzi"* una tot atât de mare, precum *„neatârnarea, libertatea deplină, autonomia şi suveranitatea poporului dacic"*[2].

Deşartă iluzie din partea boierilor munteni retraşi la Câmpulung, deci rămaşi în ţară, într-o perspectivă de eliberare naţională, cu sprijin rusesc, şi de reconstituire a întregului pământ dacic, în deplină suveranitate, deci independenţă faţă de Imperiul otoman, deşi este menţionat termenul de autonomie condiţionată de protecţia Curţii din Petersburg. De la ţarul Rusiei nu vor putea obţine decât sprijin şi protecţie pentru privilegiile de ordin social, deci pentru menţinerea în fiinţă a regimului politic bazat pe aceste privilegii ale marii boierimi. Interesantă, însă, este de reţinut năzuinţa spre independenţă şi suveranitate naţională, încă mai mult, spre unitate naţională, de îndată ce menţionează atât de frecvent cuvintele de teritoriu sau pământ dacic, de Dacia sau de popor dacic, de drepturi naţionale. Până şi înfăptuirea idealurilor naţionale cele mai înalte erau legate tot de Puterea protectoare, care nu avea nici un motiv să le accepte, nicidecum să le sprijine. Pentru că idealurile naţionale ale unităţii şi independenţei nu puteau fi agreate de puterile vecine, ele însele veritabile conglomerate naţionale menţinute prin forţa unor regimuri politice autocrate, despotice, în discordanţă cu aspiraţiile legitime ale popoarelor spre emancipare naţională.

În scopul înăbuşirii răscoalei lui Tudor Vladimirescu, puterile vecine au căzut de acord, făcând astfel iluzorie orice năzuinţă de eliberare naţională şi socială, pentru încă o jumătate de secol. Şi aşa iritat de cele întâmplate în Princi-

---

1 ***Ibidem***, p. 55.
2 ***Ibidem***.

patele Române, sultanul otoman devenise tot mai indispus de reproşurile adresate de ambasadorul rus din Constantinopol cu privire la reaua administraţie a acestora. El afirma că domnitorii şi boierii au comis mari fraude, care au dus la nemulţumiri şi, în cele din urmă, la răscoală. Precum se menţionează într-o scrisoare a unui necunoscut din Constantinopol, din 13/25 aprilie 1821 : *„Cu osebire se arată că, dacă ei (domnul şi boierii) n-ar fi adus pe nenorociţii compatrioţi ai lor la o disperare atât de mare, niciodată un om de nimic, Vladimirescu, nu ar fi putut să răscoale deodată poporul"*[1]. Din care motiv, la Constantinopol, se discuta asupra viitorului Principatelor, iar, în cazul că se va decide să rămână ca mai înainte, apoi domnitorii vor fi obligaţi să-şi lase toată averea lor garanţie în capitala Imperiului otoman şi unul sau doi copii sau, în lipsa lor, pe doamna. Pe de altă parte, boierii neascultători vor fi trataţi cu asprime[2].

Boierii căutau însă să se considere absolviţi de orice vină şi cereau, în continuare, intervenţia Porţii pentru înăbuşirea ridicării poporului. Într-o jalbă către Înalta Poartă, boierii refugiaţi la Braşov susţineau că, deşi nevinovaţi, ei suferă nenorociri de nedescris. Peste tot, în ţară, nu este decât o mare şi cumplită distrugere din partea celor *„doi răzvrătitori"* care au instaurat *„două tiranii"*, adică cea a lui Tudor şi lui Al. Ipsilanti. Ei cer nimicirea acestor *„criminali tâlhari"* şi despăgubirea boierilor şi a ţării de cele pricinuite[3]. Concomitent, boierii rămaşi la Bucureşti, sub presiunea *„răzvrătiţilor"*, cereau cancelarului austriac, prinţul Klemens Lothar Wenzel von Metternich, să intervină pe lângă Poartă, împreună cu ţarul Rusiei, în scopul restabilirii vechilor drepturi de autonomie ale Ţării Româneşti[4].

Într-un memoriu către ţarul Rusiei, aceiaşi boieri refugiaţi la Braşov găseau alţi vinovaţi de ridicarea poporului sub Tudor Vladimirescu, afară de ei înşişi. În binecunoscuta manieră de a aborda subiectul, ei motivează că n-au reuşit să înăbuşe ridicarea poporului *„pricinuită de ororile cunoscute tuturora şi pe care le-a suferit acest prea nenorocit popor din cauza gheşefturilor ultimilor domni fanarioţi. Aceştia au înmulţit abuzurile în gradul cel mai înalt şi nesuferit, încât ţăranii, sperând prin revoluţie să obţină eliberarea totală şi redarea completă a fericirii*

---

1 ***Ibidem***, p. 67.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, p. 154–155, Braşov, 9 mai 1821.
4 ***Ibidem***, p. 156–157.

lor, ştergerea dărilor şi desfiinţarea drepturilor boiereşti", au provocat jafuri şi distrugeri, pentru care cer despăgubiri[1].

Evident, Poarta a intervenit cu forţa armată, cerută insistent de boieri, deci, tardiv, printr-o dezlegare din partea marilor puteri aliate, îndeosebi a Rusiei, care dezavuase atât mişcarea eteristă, cât şi insurecţia română. Prin invazia armată otomană se înăbuşea, astfel, mişcarea de eliberare naţională şi socială din Principate. Conducătorul insurecţiei române şi-a aflat un tragic sfârşit în împrejurările cunoscute ale retragerii din faţa invaziei otomane. Analizându-i trăsăturile de mare om politic şi conducător, A.D. Xenopol îl consideră un *„martir al nevoilor poporului de jos"* din rândurile căruia a ieşit spre a îndeplini *„mântuirea ţăranului din robia boierului, fără alegere dacă acesta era român sau grec. Luptând însă contra ocârmuirii sub care gemea, el se răsculase implicit contra regimului neomenos al domniei fanariote"*[2]. Urmărind tenace aceste scopuri, Tudor nu se mai putea alătura eteriştilor, căci s-ar fi expus zadarnic represiunii otomane. El a căutat să ferească răscoala sa de *„abateri nelegiuite"* căci voia îndreptarea relelor stări de lucruri, ci nu o simplă răzbunare asupra unor oameni care comiseseră abuzuri.

Ajuns în capitala ţării, Tudor se vede pus în faţa situaţiei de a se înţelege cu boierii *„inspirându-se de interesul lor"*. Or, din acest moment, consideră A.D. Xenopol, conducătorul *„dă mişcărei sale un caracter mai rostit contra domniei fanariote, schimbând ţinta revoluţiei sale din socială în naţională şi politică"*[3], ceea ce i se pare cu totul firesc, întrucât *„clasa boierească, oricât de degenerată era ea, mai păstrase singură conştiinţa încălcărei naţionalităţii române de către elementul grecesc. Această opoziţie a clasei boiereşti contra grecilor nu era doar o izbucnire neaşteptată. Ea cocea demult în inima ei şi se manifestase de mult în decursul timpului"*[4].

Marele istoric conchide, cu deplin temei, că fără ridicarea poporului sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, cererile boierilor de înlocuire a domniilor fanariote cu unele pământene ar fi rămas fără rezultat, ca şi alteori : *„Când turcii însă văzură că un popor întreg cerea restatornicirea vechei sale stări, ei se hotărâră să o încuviinţeze, spărieţi de răscoala grecilor şi nevoind să provoace după înăbuşirea ei o nouă turburare între români pentru redobândirea domniilor naţio-*

---

1 ***Ibidem***, p. 191, Braşov, 1 iunie 1821.
2 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. X, p. 71.
3 ***Ibidem***.
4 ***Ibidem***, p. 72.

nale"[1]. Prin urmare, numai teama de răscoala din 1821 a determinat Poarta să fie rezonabilă și să accepte ceea ce de multă vreme i se ceruse : *„De aceea are revoluția lui Tudor Vladimirescu o însemnătate atât de mare în mișcarea de regenerare a poporului român și cu drept cuvânt se datează de la acea epocă o nouă perioadă a istoriei neamului românesc"*[2].

În 1821, clasa dominantă nu s-a scindat, reacționând concertat contra ridicării poporului pentru drepturile sale cu caracter socio-economic. Înăbușirea răscoalei și Eteriei n-a adus, cum era firesc, boierimea refugiată în țară. Ea continuă să rămână peste hotare, nemulțumită de consecințele tendințelor novatoare ale boierimii mici și mijlocii, care marchează începutul unei egalități, fie și la nivelul clasei dominante. Împotriva oricăror tendințe de egalitate în drepturi politice, chiar cu semeni de ai lor, dar de ranguri inferioare de noblețe, boierii cei mari nu revin în Principate decât în urma aranjamentului survenit între Rusia și Turcia, concretizat în Convenția de la Akkerman, prin care li se garantau depline și extensive privilegii, cum nu avuseseră încă nici înainte de 1821.

1 ***Ibidem***, p. 73.
2 ***Ibidem***.

OPOZIȚIA BOIERIMII CONSERVATOARE LA PREFACERILE ÎNNOITOARE DIN TIMPUL DOMNIILOR PĂMÂNTENE

Perioada istorică imediat următoare înăbușirii răscoalei din 1821 și până la 1828 este considerată una de tranziție de la regimul politic absolutist autocratic la cel absolutist aristocratic sau oligarhic din timpul Regulamentului Organic. Pompiliu Eliade este înclinat să accepte că vechiul regim se încheiase odată cu înlăturarea domniilor fanariote, trecân-du-se la unul nou, modern[1]. În realitate, se atenuaseră doar trăsăturile exacerbate ale despoției de tip oriental, care exasperau însăși marea boierime, de îndată ce căuta noi forme de conducere a statului, precum *„republica aristo-democraticească"*.

Pentru prima dată, în istoria modernă, românii au întreprins o experiență pur națională. Au lipsit din Principate consulii Rusiei, ca și fanarioții, existând o

1 Pompiliu Eliade, ***Histoire de l'esprit public en Roumanie au dixneuvième siècle***, tome premier (1821–1829), Paris, 1905, p. 3.

ordine menținută de armata otomană, fără însă să fi influențat viața spirituală[1]. Ca o reacție în fața primelor manifestări ale liberalismului românesc, boierii de rangul întâi au preferat să rămână în afara Principatelor și după înăbușirea răscoalei și Eteriei. Spre deosebire, însă, de Moldova, în Muntenia, nu toți boierii cei mari părăsiseră țara, încât caimacamul C. Negri îi folosește în administrație. Caimacamul Șt. Vogoride al Moldovei, urmărind să devină domn, a recurs la sprijinul boierilor existenți în țară, aproape toți din categoriile inferioare. Aceștia sunt ridicați în ranguri : Ioniță Sturdza este promovat mare logofăt, Ionică Tăutu și Gheorghe Cuza devin vornici, Iordache Rășcanu din căminar și vornic de poliție ajunge vornic al Țării de Sus[2]. Or, față de această situație, marea boierime reacționează puternic, căutând și găsind sprijin în Puterea protectoare, care-i satisface doleanțele numai după 1826 și, îndeosebi, după 1828.

Între 1821 și 1828, marii boieri conservatori au avut rolul permanent de opozanți, trimițând memorii la Poartă și la Curtea din Petersburg, toate în limba franceză. Dacă n-au adoptat ideile revoluției franceze, boierii cei mari scriau și vorbeau aproape numai în franceză. Dimpotrivă, boierii cei mici și mijlocii nu cunoșteau toți limba franceză, dar au adoptat principiile constituțional-liberale ale Franței. Între cei mai învățați și mai activi dintre conservatorii refugiați era Mihail Sturdza, născut în anul 1795. El a protestat vehement contra acordării de noi ranguri boierești[3].

După înăbușirea răscoalei, situația internă în principate a devenit deosebit de grea. Într-un memoriu, în care se menționau cauzele care au provocat în Țara Românească *„războiul săracilor împotriva bogaților"*, vizând și măsuri pentru organizarea țării, se afirma că situația era cu mult mai gravă decât chiar după cei 6 ani de război, în anul 1812. Poporul fusese adus în pragul deznădejdii ; *„Aceasta a dat curaj oamenilor să fie liber-cugetători, aproape fără sfială, încât o mică nemulțumire poate să-i împingă pe mulți la multe fapte necuviincioase. În felul acesta s-au schimbat împrejurările în toate privințele. Unii spun și susțin că acei care au pornit răzvrătirea nu ar fi avut înlesnire în încercarea lor dacă nu găseau un popor adânc mâhnit de multe nedreptăți și jafuri"*[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 4.

2 Ioan C. Filitti, ***Frământările politice și sociale în Principatele române de la 1821 la 1828***, București, 1932, p. 74–75.

3 Pompiliu Eliade, ***op. cit.***, p. 81.

4 ***D.I.R. – 1821***, vol. III, p. 227.

Mișcarea de eliberare națională a popoarelor din sud-estul Europei, inițiată de Eterie, nu putea să nu antreneze clasa dominantă din Principate împotriva regimului turco-fanariot în scopul obținerii de drepturi naționale. Boierii prevedeau oricum sfârșitul domnilor fanarioți, care trădaseră încrederea pusă în ei de către Poartă. Constatând formarea unui *„partid național"*, Nicolae Iorga apreciază că el a devenit deosebit de puternic în timpul evenimentelor din 1821, incluzând aproape pe toți boierii. Ei acționau febril, pentru a determina Poarta la schimbarea domnilor fanarioți și numirea unor domni pământeni, încă înainte de survenirea unui aranjament între ea și Curtea din Petersburg, care ar fi putut impune aliaților săi *„combinații imposibile și repulsive"*. Oricum, între boierii români nu existau susținători ai regimului turco-fanariot, doar unii străini agitând această idee. Însă, precum precizează marele istoric, constituirea unui *„partid al domniei pământene"* nu este singura consecință a evenimentelor din 1821, căci *„lăsând la o parte revolta lui Tudor, care a fost rezultatul unei nemulțumiri economice și sociale, care n-a fost un act de partid, ci o agitație de clasă, boierimea din principate s-a despărțit în exil în... grupări"*[1].

Interesul național constituia, așadar, legătura generală între diversele grupări boierești, aflate însă în competiție pentru supremație politică la cârma statului. Marea boierime se grupează aparte de boierimea mică și mijlocie, conform interesului său specific de castă privilegiată, deținătoare a tuturor drepturilor în stat. Ea a găsit și va găsi întotdeauna sprijin și ocrotire din partea Curții din Petersburg, care nu îngăduia nici un fel de schimbări, încât propunerile de așa-zise reforme ale boierilor conservatori nu depășeau cadrul unor îmbunătățiri cu caracter administrativ, dar în nici un fel cu caracter social, vizând micșorarea privilegiilor. Spre deosebire de moldoveni, unde propunerile de reforme veneau din partea micii boierimi și aveau caracter liberal, boierii munteni refugiați la Brașov erau cu toții adepți ai reformelor cu caracter administrativ, excluzând pe cele cu caracter social, de natură liberală. Pentru atingerea scopului urmărit, ei se sprijineau întru totul pe Curtea Imperială din Petersburg, de unde și denumirea de ruso-fili. Chiar liberalii munteni, precum frații Dinicu și Iordache Golescu, aparțineau acestei grupări. Nu exista, deci, între boierii din Țara Românească o grupare a susținătorilor dreptului la autonomie sub suzeranitate otomană. Boierii rămași în țară nu s-au pronunțat în nici un fel din punct de vedere politic[2].

---

1 ***Hurmuzaki***, X, p. LXVII–LXVIII, Prefața lui N. Iorga.

2 ***Ibidem***, p. LXXII.

Dintre refugiații la Brașov, tinerii s-au separat totuși într-o grupare aparte, între aceștia fiind : Filipeștii, Cantacuzinii, Floreștii, Raleții, I. Cocorăscu, Dimitrie Slătineanu, Ioan Golescu, Al. Villara, Gr. Grădișteanu, frații Ghica. Aceștia au redactat un proiect de reforme pe care să-l supună aprobării Curții din Petersburg. N. Iorga consideră însă că *„erau foarte naivi cei treizeci de prieteni ai reformelor din Brașov"*[1]. A.D. Xenopol constata și el că propunerile de reformă ale boierilor refugiați în Brașov urmăreau, fără îndoială, un scop național, susținând instaurarea domniilor pământene, însă nu aveau nicidecum un scop social sau liberal[2]. Tot el apreciază că în Țara Românească nu a existat, până la 1828, un partid liberal și egalitar ca în Moldova, unde este clară separarea în două a partidei naționale : conservatori și novatori, care urmăreau aceleași interese naționale, dar pe căi diferite, unii prin reforme administrative, alții prin reforme sociale și politice. Și, astfel se explică faptul că, *„deși partidul național se împarte în partidul rusesc și turcesc, ba chiar în o subîmpărțire a lor ca partid austriac, el tot nu părăsește ideea întăririi neamului, prin dezvoltarea minței și cultivarea învățăturilor, cum am văzut că se întâmplă lucrul cu boierii rusofili din Brașov și cu partidul rusofil și conservator din Moldova"*[3].

Evident că prin termenii de filorus, filoturc sau filoaustriac adăugați diverselor grupări boierești nu trebuie înțeleasă prea marea dragoste a acestora față de imperiile vecine asupritoare, direct sau indirect, a milioane de români, ci, în mod firesc, căutarea de sprijin în afară, la cei puternici și, deci, în măsură să le susțină interesele, pentru atingerea scopului urmărit. Numai că interesele specifice, de grup sau grupare politică, vin în flagrantă contradicție între ele și, uneori, lezează chiar interesul național printr-un prea mare atașament față de ideea emancipării politice de sub suzeranitatea otomană, în schimbul unei protecții ruse sau austriece, mergând până la cererea de intrare sub suveranitate directă a acestora. Tentative ale marii boierimi, în această privință, au existat în secolul al XVIII-lea, neîncetând nici măcar în cel următor, îndeosebi din partea celor din Țara Românească, care, în 1821, ceruseră intrarea sub dominația directă a țarului Rusiei.

În Moldova, gruparea rusofilă era însă mai puțin atașată acestei idei, dar destul de numeroasă. Deși își punea toată speranța în sprijinul Curții din Pe-

---

1 ***Ibidem***, p. LXXIII.

2 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XI, p. 65.

3 ***Ibidem***, p. 71.

tersburg, boierii aparținând acestei grupări se temeau de soluția numirii domnului pământean și nu vroiau să se întoarcă într-o Moldovă guvernată de *„ciocoi"*. Drept urmare, se pronunțau pentru trimiterea unui comandant turc care să ocrotească Divanul, precum și averile și privilegiile marilor boieri. Șeful acestei grupări era spătarul Iordache Bucșănescu, om învățat, care citea gazete străine. Din grupare mai făceau parte : mitropolitul Veniamin Costachi, Sandu Sturdza, Cantacuzino-Pașcanu, Șerban Negel, fratele mitropolitului, mai toți boieri mari, descendenți din vechi familii[1].

În Moldova mai exista o grupare politică de boieri sprijinitori pe Rusia, care nu se înțelegea însă cu prima, susținând o întărire a protectoratului Curții din Petersburg în dauna Porții otomane. Aceștia își propuneau, însă, și realizarea unor reforme interne, care stârneau neliniște și indignare în gruparea condusă de Iordache Bucșănescu. Nicolae Iorga îi numește *„rusofili democrați"*. În realitate, se aflau sub influența Curții din Petersburg, sfârșind prin participarea la alcătuirea Regulamentului Organic. În fruntea acestei grupări (taraf) se afla vistierul Iordache Roznovanu. El *„voia contopirea boierilor într-o singură clasă dominantă și luarea de măsuri prin majoritatea voturilor"*, ceea ce umplea de spaimă cealaltă grupare de mari boieri conservatori, care nici măcar nu concepeau *„că tot același glas să aibă și un sluger, cât și un logofăt mare"*, precum afirma fratele mitropolitului, Șerban Negel. Între așa-numiții *„ruso-fili democrați"* se aflau : Constantin Catargiu, Al. Calimah, Gr. Ghica, Iordachi Balș, Petrachi Negri. Ei vroiau alegerea unui domn dintre marii boieri, într-o adunare obștească, în care boierii cei mici, mazilii și neamurile să fie reprezentați de deputați boieri sau fii de boieri caftaniți[2].

În afara celor două grupări boierești moldovene, aflate în exil, ambele sprijinitoare pe Curtea din Petersburg, care se vor convinge curând că țarul nu intervine în favoarea lor, mai exista una în țară, a boierilor oportuniști, condusă de caimacamul Ștefan Vogoride, care urmărea să ajungă domn cu sprijin de la Poartă. Ei făceau, așadar, parte din gruparea boierilor mici și mijlocii, denumiți *„turcofili"*, democrați și egalitariști. Adversarii lor le spuneau *„ciocoi"*, însă ei își spuneau cărvunari sau novatori, adică liberali. La rândul lor, novatorii îi numeau retrograzi pe boierii refugiați, ei înșiși denumindu-se conservatori, această denumire convenindu-le cel mai mult. Contrar novatorilor, care susțineau numirea de către Poartă a unui domn din rândurile lor, conservatorii urmăreau obținerea unei duble vasa-

1 ***Hurmuzaki***, X, p. LXVIII.
2 ***Ibidem***, p. LXIX.

lități și conducerea statului de către o oligarhie aristocratică, opunându-se, deci, ca unul dintre ei să devină domn[1].

Aceasta era situația politică internă în Principate, în care evoluau diversele grupări boierești, dintre care cele ale marilor boieri conservatori continuau să rămână în exil, când, cu numai câteva luni înainte de numirea domnilor pământeni, în aprilie 1822, apare memoriul redactat de Ionică Tăutul, în numele micii boierimi, denumit și ***Constituția cărvunarilor***, prin care se cereau : egalitate în fața legii, fără nici o excepție, atribuirea de funcții în stat după meritul personal și libertatea muncii[2]. Cu toate acestea, precum reflectează Pompiliu Eliade, Constituția din 1822 era mai degrabă aristocratică decât liberală, pentru că puterea rămânea în mâna clasei dominante, chiar dacă se aveau în vedere boierii de rangurile al doilea și al treilea. Privilegiile urmau să fie acordate întregii clase boierești și nu tuturor claselor sociale, adică, în fapt, desființarea acestor privilegii. Se propunea, deci, egalitatea numai între boieri[3].

Gruparea micilor boieri, fideli Porții, dar adversari ai fanarioților, trimisese Puterii suzerane o petiție prin care cereau un domn ales dintre ei, întrucât erau singurii rămași în țară, în prezența trupelor otomane de ocupație. La conducerea grupării lor se afla Ioniță Sandu Sturdza, descendent dintr-o veche familie, dar scăpătat, fost spătar și ispravnic sub domnitorul Mihail Suțu. El fusese ridicat la rangul de logofăt de către caimacamul Șt. Vogoride. Între partizanii săi, se aflau : Andronachi Donici, Vasile Miclescu, Gh. Cuza, Lascăr și Petre Sturdza, episcopul Meletie al Hușilor, Iordachi Catargiu, Iancu Cănănău. În petiția lor către Poartă cereau : un domn ales de toți boierii, reprezentanță la Constantinopol, întărirea privilegiilor de autonomie ale țării prevăzute în capitulații și hatișerifuri, despăgubiri pentru cei afectați de evenimentele din 1821. Petiția le-a fost aprobată de Poartă la 11/23 decembrie 1821. Învinsese, precum scria N. Iorga, *„partidul înaintat și turcofil"*, întrucât, din cinci boieri propuși candidați la domnie, a fost ales Ioniță Sandu Sturdza[4].

Purtând un nume mare, dar de origine obscură, întrucât familia sa decăzuse de-a lungul timpului, se spunea că Poarta se înșelase numindu-l domn

---

1 Pompiliu Eliade, ***op. cit.***, p. 55–56.

2 ***Ibidem***, p. 61.

3 ***Ibidem***, p. 65–66.

4 ***Hurmuzaki***, X, p. LXVII. Vezi : ***Arzul boierilor moldoveni către Înalta Poartă, noiembrie 1821*** în ***D.I.R. – 1821***, vol. III, p. 401–407.

pe Ioniță Sandu Sturdza, crezând că face parte din ramura principală. Însă, nu s-a înșelat, căci noul domn nu putea fi decât de condiție socială modestă. A fost acuzat de marea boierime conservatoare de incapacitate, închistare sau sărăcie de spirit, slăbiciune, nebunie și multe alte defecte, dar, în pofida acestor epitete, domnul Moldovei a fost cu totul alt om. Este adevărat că nu era un om instruit, însă majoritatea boierilor nu diferea de el. Cu toate acestea, a fost un mare om, un sprijinitor al novatorilor egalitariști și un patriot. El a dovedit compasiune și înțelegere pentru țărani. Străduindu-se să facă binele, el se preocupa să nu lase răul să progreseze. Se va dovedi un bun administrator și un om abil, promovând măsuri pentru îmbunătățirea sorții țăranilor, ordinea în finanțele publice și o atitudine demnă și energică în calitate de șef al statului[1].

Și în Țara Românească se alcătuise un așa-numit *„partid filoturc"*, supranumit și al patrioților, dintre boierii care nu se refugiaseră sau se reîntorseseră, însă ei, în loc să sprijine pe noul domn, numit de Poartă, la 1 iulie 1822, împreună cu domnul Moldovei, criticau unele înclinări subiective ale lui Grigore al IV-lea Ghica, între care numirea în funcții a rudelor sale apropiate. Pentru acest motiv, se și intitulează ei patrioți. Însă nu numai patriotismul îi determina să fie contra domnului, ci teama de unele reforme față de care el manifestase interes spre aplicare. Și măcar de ar fi vorba de reforme cu adevărat. Dimpotrivă, ele constituiau ameliorări în sistemul de impunere fiscală, care ar fi obligat la dări și pe boieri[2].

Grigore al IV-lea Ghica și-a început, astfel, domnia în condițiile unor foarte mari și multiple dificultăți, datorate ultimelor evenimente, care au determinat invazia otomană. Grupările politice boierești, una în frunte cu Constantin Bălăceanu, alta cu banul Barbu Văcărescu, vistierul în funcție, urmăreau limitarea puterilor domnului și dirijarea voinței sale în conformitate cu interesele lor, boierii pretinzând slujbele cele mai mari. Cei refugiați și rămași în contiunare la Brașov și Sibiu așteptau încă sfârșitul lucrărilor Congresului de la Verona al Sfintei Alianțe, decis să ia măsuri contrarevoluționare. Ei se aflau sub influența consulului rus Al. Pini, urmărind înlăturarea de pe tron a noului domn, neagreat de Curtea din Petersburg, întrucât nu i se solicitase acordul[3]. Consulul Prusiei la București constata existența a trei partide

---

1 Pompiliu Eliade, ***op. cit.***, p. 34–53.

2 A.D. Xenopol, ***op. cit.***, vol. XI, p. 62–64.

3 ***Hurmuzaki***, vol. X, p. 185–186, Raportul consulului Prusiei la București, Ludwig Kreuchely, baron de Schwerdtberg, către A. von Miltitz, ambasadorul Prusiei la Constantinopol, 16 nov. 1822.

(grupări) principale : unul al Curții, format din membrii familiei domnitoare și partizanii lor, unul român, adversar al Curții domnești, și unul grecesc, adversar al celor două, urmărind restaurarea domniilor fanariote. Partidul românesc urmărea detronarea domnului și alegerea în locul său a unuia dintre membrii săi[1].

În memoriile sale, ofițerul rus I.P. Liprandi se referă în mod deosebit la nemulțumirile marilor boieri contra domnului și la cauzele care le-au provocat, anume *„că ei nu se puteau deda uneltirilor lor obișnuite ; nu puteau și erau lipsiți de toate mijloacele de a-și procura lor, rudelor și partizanilor lor posturi și funcțiuni"*[2]. Barbu Văcărescu, iritat că nu ajunsese domn, își exprima și mai răspicat îndârjirea contra lui Grigore Ghica pentru că domnul nu vroia să ridice la rangul întâi de boierie pe ginerele său Ștefan Bellu, în pofida intervențiilor consulilor rus și austriac. Marii boieri, mai toți, se împotriveau domnului, în loc să-i fie recunoscători că era foarte prudent și zgârcit în acordarea de slujbe care se bazau pe împilarea poporului : *„Acest sentiment (de recunoștință), propriu firii omenești* – reflecta I.P. Liprandi – *nu a atins și multă vreme încă, foarte multă vreme, nu va răzbate platoșa năravurilor inveterate ale boierilor băștinași"*[3].

În timp ce domnul Moldovei fusese cerut de la Poartă prin petiția micii boierimi, cel al Țării Românești fusese numit tot ca o consecință a acestei petiții. Încât, pe bună dreptate, remarca Nicolae Iorga, *„domnul pământean a fost căpătat de boierii Țării Românești fără sforțări, ca o urmare naturală a satisfacerei cererilor partidului «ciocoilor» din Moldova, căruia-i datorim cu toții începutul regenerației noastre naționale"*[4]. În Țara Românească o astfel de grupare a lipsit. Exista totuși un curent democratic antifanariot și în acest principat. Astfel, într-un pamflet, își fac loc idei înaintate, cum era unirea tuturor românilor, spre a face față adversarilor lor, precum și colaborarea claselor sociale, fără deosebire de naștere. Într-un apel, din 20 iunie 1822, se scrie că *„cea adevărată blagorodie își are ființa sa nu în părerile bunătăților trupești, ci întru îmbunătățirile cele sufletești* [...] *și povățuiri de folos către aproapele său potrivit* [...] *în dragostea curată și nețărmurită către toți patrioții* [...], *care aceste toate câștigă iar nu se pogoară la moștenire, nici se hărăzesc"*[5]. Cu alte cuvinte, țara trebuie să fie a tuturor, nu numai a boierilor,

---

1 ***Ibidem***, p. 204, Kreuchely către Miltitz, București, 14 ianuarie 1823.
2 ***D.I.R. – 1821***, vol. V, p. 349.
3 ***Ibidem***.
4 ***Hurmuzaki***, vol. X, p. LXXIII.
5 I.C. Filitti, ***op. cit.***, p. 122–123.

„căci nu boierii fac țara, ci țara boierii"[1]. Democratismul muntean avea profunzime, însă nu depășise stadiul unui curent, spre a se alcătui în grupare politică, recurgând mai ales la pamflete.

Intrigată peste măsură de *„boierirea celor «nevrednici», în paguba neamurilor vechi ale Moldovei"*, boierimea conservatoare, aflătoare peste hotare, va unelti permanent contra domnului și grupării politice partizane. Convingându-se că țarul Rusiei nu intervine în favoarea lor, boierii refugiați adresează petiții către Poartă, în scopul garantării privilegiilor lor. Aflând despre succesul petiției boierilor de la Iași, care cereau alegerea domnului de către boierime, vornicul Șerban Negel, fratele mitropolitului, care avusese prilejul să citească o copie a acesteia, nu o considera rea, atât doar că nu-și închipuia cum va putea fi ales domnul de întreaga adunare a boierilor fără vărsare de sânge[2]. În două scrisori către fratele său, din 12 și 16 mai 1822, relata asupra intrigilor și agitațiilor boierilor refugiați și despre mișcarea cărvunarilor. Cei refugiați peste Prut rămâneau atașați ideii de sprijinire pe Curtea din Petersburg, sub conducerea lui Iordache Roznovanu, așteptând încheierea unui aranjament diplomatic între Rusia și Turcia spre a se reîntoarce. Șerban Negel afirma categoric fratelui său, mitropolitul Veniamin Costachi, că boierii refugiați nu se vor repatria, dacă cele două puteri nu vor trimite reprezentanți ai lor la Iași *„să ne alcătuiască toate cele dintre noi"*, altminteri *„chip de a merge în Moldova de răul cărbunarilor nu avem"*. Mai adăuga el că *„afară de boieri, va fi vai și amar și de toată obștie cu așa răsvrătite și înfocate duhuri. Iar, fiind așa, miniștrii de la două împărății vrând-nevrând fieștecare să vor supune hotărârei lor, și nici pasuri carbunaricești nu vor îndrăzni a face nimic"*[3].

Ce înțelegea vornicul Negel, și, odată cu el, ceilalți mari boieri conservatori, despre carbunarism devine clar tot din scrisorile adresate fratelui său. În mod cert, în cugetul vornicului, ei constituiau un pericol, fiind sub influența ideilor revoluționare din Apusul Europei, pericolul crescând prin atragerea de partea lui Nicolae Roznovanu a unor carbonari sau ciocoi desprinși de Ioniță Sandu Sturdza, pe considerentul permiterii egalizării tuturor boierilor : ***„Carvonarismul ciocoilor*** – scria așadar vornicul Șerban Negel – *și legătura lor asupra boierilor ar fi ajuns până la cel mai de sus grad, fiind vistiernicul Roznovanu în unire cu* ***ciocoii,*** *aceștia ar fi făcut și arz asupra boierilor celor dintâi și ar fi trimis și ponturi de*

---

1 ***Ibidem***, p. 123.

2 ***Ibidem***, p. 82–83.

3 ***D.I.R. – 1821***, vol. III, p. 91–92, Chișinău, 12 aprilie 1822.

cererile lor; răii ar fi răsvrătit duhurile oamenilor; răsvrătitorii au fost pricina agonisirei (sic) patriei noastre, au semănat duhul răscoalei și a nesupunerei în sufletele multora din cei proști, și neamurile de jos s-au sculat împotriva noastră, celor dintâi pământeni"[1].

Deosebirile dintre boieri nu sunt, astfel, de origine socială, ci de concepții, iar acestea nu sunt de ordin social, ci politic, pe temeiul punctelor de vedere diferite cu privire la conducerea statului. În fond, iritarea marilor boieri conservatori se datora acceptării accesului la funcții în stat, de prim rang, unor mici boieri de dată recentă. Între boierii conservatori, se aflau și boieri de a doua categorie, unii foarte recent ridicați în ranguri. Așadar, viziunea deosebită asupra formei de conducere a statului îi dezbina în grupări diferite opuse. Astfel că, scindarea în grupuri politice antagonice, și aceasta, doar pe motive politice, are loc numai în interiorul clasei boierești, vizând o egalizare în drepturi politice a tuturor boierilor. Dar, ce formă de conducere vroiau boierii conservatori ? Evident, una oligarhică aristocratică. Dintru-un arz (petiție) către Poartă, redactat încă din luna septembrie 1822 de către boierii refugiați la Cernăuți, dar încredințat lui Teodor Balș, în luna octombrie, spre a-l înainta seraschierului de Silistra, rezultă cu pregnanță concepțiile conservatoare. Astfel, boierii cu vederi conservatoare acuză vehement domniile fanariote, pronunțându-se contra lor, nu însă în favoarea unor domnii pământene. Aveau, deci, repulsie pentru un domn străin, dar și pentru unul provenit din rândurile lor, căruia să-i spună *„Măria Ta"* și să-i asculte poruncile. Nu se opuneau însă categoric domniei pământene, acceptând-o în principiu și propunând, zice-se din motive de economie, deocamdată, în locul unui domn *„un sfat de boieri pământeni"* din care unul baș boier, care să *„aibă putere domnească și să numească pe slujbași"* trimiși la poartă tot dintre pământeni, să păstreze inviolabilitatea privilegiilor menționate în hatișerifuri, să expulzeze pe arnăuții de pază și să alcătuiască gărzi, să aprovizioneze chelerul împărătesc prin intermediul negustorilor pământeni[2].

În concurență cu petiția boierilor din Iași, care cereau Porții domn pământean, petiția celor refugiați la Cernăuți nu este luată în considerație, prima fiind semnată chiar de către Teodor Balș, emisarul lor, ajungând, astfel, la Poartă și aprobată. De altminteri, Nicolae Iorga considera cererea boierilor refugiați cu totul naivă, întrucât Poarta n-ar fi acceptat nicicum *„un guvern de hărțuieli și*

---

1 ***Ibidem***. Cf. A.D. Xenopol, ***op. cit.***, vol. XI, p. 41.

2 I.C. Filitti, ***op. cit.***, p. 77–78.

intrigi perpetue, care n-ar fi putut asigura nici liniștea, nici răspunderea regulată a tributului. Nici țarul Rusiei nu agrea ideea, nici caimacamul Vogoride, care urmărea să ia domnia"[1].

În același timp, proiectul de Constituție a cărvunarilor nu preconiza desființarea privilegiilor boierești, a veniturilor slujbelor sau dregătoriilor, ci numai acordarea lor tuturor boierilor. Astfel că trăsătura dominantă consta în tendința egalizării în drepturi a micii boierimi cu cea mare. Cât privește inițiativa unui astfel de proiect de Constituție din partea moldovenilor, I.C. Filitti consideră că mica boierime moldoveană se aflase de multă vreme sub influența revoluționarilor polonezi, care s-au refugiat la finele secolului al XIX-lea. În Muntenia, exista un curent mai democratic decât cel moldovean, dar nu se constituise în grupare politică și nu elaborase un proiect de constituție care să-i învedereze concepțiile[2].

Vechiul regim din Principatele Române, perpetuat și sub domniile pământene, apoi sub Regulamentul Organic, până la Convenția de la Paris din 1858, susținut de Poartă și de Curtea din Petersburg, nu permitea, în realitate, nici o reformă de structură. Numai o emancipare de sub suzeranitatea otomană ar fi îngăduit asemenea reforme. Diplomația țarului Rusiei și protecția sa acționau de asemenea manieră încât jigneau demnitatea națională a unei părți din boierime, care, din acest motiv, vroia strânse legături cu Poarta, de teama unei perspective și mai sumbre. În Țara Românească, *„partidul patriei"*, în frunte cu Constantin Bălăceanu, se orienta, așadar, spre Puterea suzerană. Șeful partidei răspundea consulului prusian Ludwig Kreuchely, care-l întrebase dacă va candida la domnie, că *„nu este cinste a domni când până și Domnando, secretarul consulatului rusesc, poate veni la curte să mustre, să poruncească și să amenințe"*[3].

Cu toate acestea, boierimea conservatoare nu va găsi protecție mai sigură și mai temeinică decât în Curtea din Petersburg, care rămâne, până la dispariția vechiului regim, sprijinul de nădejde al tuturor celor ahtiați după privilegii și ranguri boierești, în schimbul unui servilism care leza atât demnitatea, cât și interesele naționale. Un conservator de acest fel, consecvent până la capăt, a fost Mihail Sturdza, care aștepta de la țar tronul Moldovei. În Curtea protectoare vedea el apărătoarea cea mai sigură a privilegiilor și principiilor conservatoare, precum

---

1 ***Hurmuzaki***, X, p. LXIX.
2 I.C. Filitti, ***op. cit.***, p. 102–105.
3 I.C. Filitti, ***op. cit.***, p. 147.

„simplismul autocratic al cârmuirei, sentimentul religios. Romantic creștin, el credea sincer în misiunea providențială a imperiului pravoslavnic"[1].

Idealul lui Mihail Sturdza consta în înlocuirea suzeranității otomane cu cea rusă, păstrarea privilegiilor, anularea rangurilor dobândite recent, centralizarea administrativă, sub forma unei gubernii care ar putea intra sub autoritatea aceleiași familii[2]. El denunță cu vehemență, la 1 februarie 1823, consulului rus M.L. Minciaky, proiectul de constituție al cărvunarilor, protestând contra lui, *„în numele* ***principiilor conservatoare*** *ale boierilor emigranți"*. Scrisoarea și memoriul erau redactate în limba franceză. În primul document, Mihail Sturdza mărturisea cu claritate motivele esențiale ale amânării reintrării în țară, anume existența unei activități a novatorilor și consecințele sale : *„Aceste argumente, pe cât de hotărâtoare, pe atât de adevărate, vă vor face o idee justă despre intențiile răuvoitoare și despre rezultatele funeste, care decurg, și despre principiile conservatoare ale boierilor emigrați"*[3].

Pentru prima dată în scrierile boierilor apăreau cuvintele *„principii conservatoare"*, spre a se deosebi de cele *„răuvoitoare"* ale novatorilor. Mai argumenta Mihail Sturdza consulului rus că boierii se vedeau încă reținuți în afara hotarelor, datorită unei *„penibile incertitudini"*, pentru care motiv se supun spontan ordinelor Puterii protectoare. Din memoriul prezentat lui Minciaky, rezultă și mai clar, decât din scrisoare, principiile conservatoare ale marii boierimi aflate în emigrație : *„Orice schimbare efectuată în principiile unei guvernări este privită ca o inovație. Și orice mutație a acestor principii răstoarnă aproape întotdeauna instituțiile consacrate de legitimitate și a căror succesiune de secole a imprimat un caracter de neșters. Instituțiile care conduc Moldova sunt bazate pe autoritatea ordonanțelor emanate de la guvernul otoman, care n-au fost decât o confirmare a vechii administrații a principatului. Orice deviere de la acest sistem primordial este o infracțiune manifestă (la cuprinsul tratatelor și) la voința autorității supreme"*[4].

Afirmarea atât de explicită a principiilor conservatoare de către unul dintre cei mai fervenți susținători ai imobilismului social poate fi considerată ca moment de început instituțional al conservatorismului românesc ca grupare aparte, distinctă de cea a novatorilor, adică a liberalilor. Regimul politic al privilegiului, prin

---

1 ***Hurmuzaki***, X, p. LXXV. Prefața lui N. Iorga.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, Supliment I, vol. 4, p. 6.
4 ***Ibidem***, p. 7.

exponenții săi cei mai avizați, reacționa, așadar, în mod categoric și concertat contra pătrunderii principiilor novatoare, liberale, care amenințau rânduielile existente : *„Timp de aproape un veac* – scria Eugen Lovinescu – *acest partid* (conservator – n.n.) *a jucat un rol de factor moderator al procesului vieții noastre politice, înainte ca, prin capitulări succesive, să dispară sub presiunea evenimentelor de după război, de nu ca doctrină cel puțin ca forță politică reală"*[1].

În fond, acțiunile boierilor conservatori se îndreptau contra principiilor liberale novatoare, în scopul apărării privilegiilor și instituțiilor vechiului regim, care le ocrotea și le putea, deci, perpetua. De fapt, Mihail Sturdza căuta să demonstreze, în memoriul către Minciaky, că Poarta, încredințând tronul Moldovei lui Ioan Sandu Sturdza, i-a făcut cunoscut să se conformeze fără nici o abatere de la uzanțele și obiceiurile Principatelor sau să aducă vreo atingere drepturilor sultanului, dar făcea totuși abstracție de faptul că tocmai noua administrație, sprijinită de boierimea mică și mijlocie, asigura cel mai bine interesele Puterii suzerane, îndeajuns iritată contra trădării foștilor domni fanarioți. Evident, Poarta, îndestul de conservatoare în principii, precum Curtea din Petersburg, nu agrea nici ea evoluția spre liberalizare a regimului politic din Principate, dar se vedea nevoită s-o tolereze, din rațiuni proprii, lesne de înțeles. Or, tocmai principiile conservatoare ale Porții erau invocate de Mihail Sturdza pentru a contracara evoluția spre liberalism, prin adoptarea unui regim reprezentativ, fie chiar și la nivelul întregii boierimi.

Pentru boierul conservator, nimic nu era mai de neînțeles decât confirmarea de către Ioan Sandu Sturdza a Constituției novatorilor, care tindea, nici mai mult, nici mai puțin, la *„slăbirea resorturilor puterii legitime"* și la convertirea conducerii principatului într-un regim reprezentativ. El considera că numele însuși de Constituție desemnează un act atentatoriu la autoritatea legitimă, sugerând dezordinea. Cele 77 de articole ale Constituției sunt elocvente pentru principiile care au stat la baza alcătuirii ei. Între altele, se prevede o adunare reprezentativă a ținuturilor cu prerogative mai mari decât domnitorul, care se va pronunța asupra actelor acestuia și va numi funcționarii în stat, fapt ce contravine dispozițiilor Porții, care a încredințat domnului aceste prerogative. Adunarea va mai avea dreptul să decidă în toate afacerile politice și civile, asumându-și chiar puteri judiciare, legislative și executive, făcând, astfel, din domnie un simulacru pasiv de autoritate[2].

---

1 Eugen Lovinescu, ***op. cit.***, vol. II, p. 22, vezi și A.D. Xenopol, ***op. cit.***, vol. XI, p. 34–38.

2 ***Hurmuzaki***, Suplimentul I-4, p. 7.

Precum afirma, în continuare, Mihail Sturdza în memoriul său, boierii conservatori emigranți se pronunțau contra oricăror înnoiri, considerând nefaste principiile novatorilor, care, dacă vor fi aplicate, dezordinea va progresa, sub influența spiritului neliniștitor și turbulent al așa-numitei *„clase inferioare"*, adică boierimea mică : *„Principala cauză a acestor intenții răuvoitoare este tendința spiritelor spre principiul egalității, care se hrănesc din multitudinea de promovări în ranguri de boierie nemeritate"*. Numărul acestora a crescut considerabil sub ultimul domn fanariot, care a acordat titluri de boierie celor ce ofereau mai mult fiind astfel scoși din condiția lor socială obscură. S-au înmulțit mai ales sub caimacamul Vogoride, care a promovat oameni fără nici un venit. Acești nou ridicați în ranguri profesează principii subversive față de ordinea stabilită, vrând să-și consolideze poziția în detrimentul interesului general. Astfel, ei insistă pe lângă domn să le recunoască constituția, care, formal, susținea Mihail Sturdza, contravenea tratatelor.[1]

Încă mai grav decât atât, constata autorul memoriului, răul progresa, prin acordarea de titluri de boierie onorifice, din care motiv propunea anularea tuturor titlurilor astfel obținute, precum și reprimarea aspră a oricăror tentative ale clasei inferioare de boieri. Altminteri, boierii emigranți nu vor reintra în țară, temându-se, chipurile, de a nu fi confundați cu acești novatori sau de a avea altercațiuni cu ei. Drept urmare, boierii conservatori își exprimau speranța că vor fi luate măsurile necesare care să le permită întoarcerea la căminele lor, căci nu recunosc nici o idee de renovare oarecare, întrucât ar dăuna interesului public și bunăstării locuitorilor. Numai o respectare strictă a prevederilor tratatelor ruso-turce ar garanta imunitățile de care se bucura patria lor[2].

În virtutea celor menționate, Mihail Sturdza numea pe marii boieri conservatori drept veritabili patrioți, care vor numai binele țării lor. Cum vedeau ei binele, rezultă cu evidență din expunerea pe larg a legăturilor speciale cu Poarta de către Mihail Sturdza, în ***Material pentru un memoriu asupra Țării Moldovei***, la care erau anexate listele cu domnitorii Moldovei și hatiumaiumurile din 1393 și 1460[3]. Așadar, prin cunoașterea și respectarea tratatelor din vechime, care consacrau intangibilitatea vechilor instituții ale țării, profitabile îndeajuns marii boierimi, înțele-

1 ***Ibidem***.
2 ***Ibidem***, p. 8.
3 ***Ibidem***, p. 14–17.

geau conservatorii împlinirea unei înalte datorii patriotice, care s-ar sprijini pe tradiție și nu pe inovație, ultima de inspirație străină.

În mod aparent paradoxal, boierimea liberală devine purtătoarea evoluționismului reformist, pentru că cererile sale nu depășeau limita unor reforme în cadrul regimului politic existent, păzit cu străşnicie atât de puterea suzerană, cât și de cea protectoare, căci marea boierime conservatoare era categoric adepta imobilismului social și politic, susținut cu tărie de Curtea din Petersburg. Așa cum era de așteptat, consulul Minciaky răspundea cu promptitudine boierului conservator moldovean, asigurându-l că țarul este împotriva oricăror reforme : *„Vă asigur domnule* – scria el din Sibiu, la 12/24 februarie 1823 –, *că orice propunere de inovare sau orice proiect de schimbare în vechile instituții ale țării a fost totdeauna sus și tare reprobate de împărat, oricare ar fi fost originea și motivele care l-au determinat"*[1]. Astfel că, tot ce-l preocupă pe țar este menținerea tratatelor existente, nefiind departe momentul când *„principiile conservatoare și salutare care stau la baza politicii sale vor triumfa asupra tuturor obstacolelor"*[2].

Imobilismul social și politic, astfel conceput și sprijinit din afară, trebuia să-și găsească adepți și în interiorul țării, încât boierii divaniți din Moldova adresează, din Iași, la 23 iunie 1823, o anafora către Ioan Sandu Sturdza în care cer izgonirea arnăuților și sârbilor din țară și instituirea cenzurii asupra scrisorilor primite din străinătate : *„Scrisorile cu privire la treburile negoțului și altele de neapărată trebuință să fie supuse unei cenzuri pe care Măria Ta vei crede de cuviință să o institui. Și, s-ar mai cuveni să se privegheze vorbele dintre oameni la carantine printr-un comisar credincios și de ispravă, pe care l-ai numi Măria Ta"*[3].

În disperare de cauză, constatând lipsa de ecou a demersurilor față de domn, în scopul anihilării manifestărilor novatorilor, marii boieri conservatori, precum informa Mihail Sturdza pe consulul general rus, M.L. Minciaky, la 16 noiembrie 1823, erau decișI să reclame Porții *„vicisitudinile care pustiesc nenorocita țară"* datorate *„atentatelor factiunii dezorganizatoare care domină asupra Moldovei"*[4]. Fără îndoială, că e vorba de cărvunari sau novatori, al căror presupus șef ar fi devenit însuși domnul, mai ales după primirea deputației sale de către Curtea protectoare, simțindu-se *„în putere să comită cele mai strigătoare abuzuri, întrucât*

1 ***D.I.R.–1821***, vol. III, p. 258.
2 ***Ibidem***, p. 257.
3 ***Hurmuzaki***, S. I-4, p. 22.
4 ***Ibidem***.

presupune că stăpânirea sa este suficient întărită". Astfel, printr-o ordonanță, domnul permitea *„răzvrătiților"* să voteze asupra constituției elaborate cu un an în urmă, intenționând chiar s-o sancționeze : *„Aceasta este orbirea unui partid ale cărui pasiuni domină inteligența, care preferă să fie distrusă în întregime, mai degrabă decât să se abată de la hotărârea sa. Vederile sale insidioase sunt prea evidente pentru a putea fi disprețuite"*[1]. Așa se întâmplă când persoane de condiție obscură sunt ridicate la cele mai înalte demnități ale țării ; un popor întreg este încredințat unor oameni lipsiți de orice onestitate[2].

Denigrarea novatorilor constituie scopul principal al scrisorii lui Mihail Sturdza către Minciaky, dovedind ura fără limite a boierilor conservatori față de orice tentativă de înnoire. Pentru ei, adepții reformelor erau nu numai oameni necultivați, dar lipsiți de orice moralitate, neavând nimic sfânt, dominați cu totul de înavuțire. Din nenorocire, constata cu amărăciune Mihail Sturdza, se aflau printre ei și nobili, care, în loc să se inspire din frumoasele exemple ale înaintașilor lor, apucau pe un făgaș diametral opus. Și, în această complicată și nenorocită stare de lucruri, domnitorul nu numai că nu le reprimă tendințele, dar le încurajează, prin ignoranța, aviditatea și desfrânarea sa. Astfel, este apreciat ca trădător logofătul Dimitrie Sturdza și complice al boierilor emigranți, deoarece s-a opus Constituției, întrucât o considera contrară instituțiilor și liniștii țării. Și, pentru a demonstra că nu se sinchisește de nimeni și de nimic, domnul a numit vistier pe un anume Gheorghe Catargiu, cunoscut prin tendințele sale atentatoare la starea de drept. Până și un demnitar turc, obișnuit cu *„rusticitatea asiatică"*, a recunoscut că vexațiunile la care se dedă domnul și acoliții săi au depășit limitele răbdării locuitorilor țării, care – zice-se – se văd nevoiți să urmeze exemplul grecilor din Moreea[3].

O rea-credință și o rea-intenție față de opera înnoitoare ce abia se înfiripa în Principate dominau cugetul marii boierimi conservatoare care nu precupețea nimic în a demonstra protectorilor săi din afară că numai ea, cu adevărat era purtătoarea sentimentului patriotic, întruchipat în respectul față de tradiție, deci de instituțiile și ordinea stabilite din vechime și consacrate prin tratate. Invocarea persistentă a acestor tratate este ținta permanentă a memoriilor adresate marilor puteri vecine, pentru a le câștiga încrederea și sprijinul în scopul urmărit, dar

---

1 ***Ibidem***.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, p. 22–23.

nemărturisit, al menținerii și perpetuării privilegiilor, care, în mod evident, nu avea alți susținători în interiorul Principatelor, decât numai marii boieri conservatori. Mistificările, denigrările, calomniile se dovedeau arme politice răzbătătoare, găsind un firesc ecou, mai ales la Curtea protectoare, care, însă, nu putea acționa, deocamdată, direct și fățiș în favoarea boierilor conservatori. O va face cu prisosință, dar nu înainte de Convenția de la Akkerman din 1826, când survine un aranjament diplomatic cu Poarta, care-i va permite, practic, favorizarea elementelor conservatoare.

Până la 1826, boierii conservatori nu fac altceva decât să adreseze memorii, în care susțin cu obstinație că nu vor să se reîntoarcă în țară înainte de îndepărtarea parveniților, cărora – presupuneau ei – ar putea să le cadă victime. Mihail Sturdza argumenta, în scrisoarea către Minciaky, că boierii emigranți nu vor să fie antrenați pe calea unei catastrofe, care ar amenința patria lor, căci astfel denumea el efectul operei de reforme preconizată a fi întreprinsă de către novatori. De aceea, intenționează să se adreseze Porții *„pentru a cere anularea demnităților acordate parveniților și destituirea șefului lor"*, adică a domnitorului. Dar, pentru a constata dacă este bine să facă acest demers la Poartă, boierii emigranți erau în așteptarea unui răspuns din partea consulului rus[1].

Neliniștit de relatările lui Mihail Sturdza, Minciaky răspundea din Sibiu, la 30 noiembrie/12 decembrie 1823, sugerând boierilor să mai amâne petiția către Poartă[2]. Însă, sfaturile sale fie n-au ajuns la cunoștința tuturor, fie n-au reușit să convingă, de vreme ce boierii conservatori se adresează totuși Porții în scopul obținerii de sprijin contra domnului și partizanilor săi. Până și cele mai reținute cereri ale boierilor către Înalta Poartă erau suspectate de către consulii Rusiei, care le exagerau semnificația, considerându-le cereri de reforme. Astfel, consulul general rus în Principate, Al. Pini, a trimis o scrisoare boierilor moldoveni pentru a le reproșa că un demers al lor la Poartă n-a fost făcut în sensul tratatelor, ei neavând dreptul să ceară vreo inovație sau schimbare a ordinii de lucruri stabilite, încât, în conjunctura existentă, trebuiau mai întâi să consulte pe țar, pentru a primi aprobarea de a se adresa Porții. Boierii moldoveni exilați se adresează lui Minciaky spre a se dezvinovăți de acuzațiile lui Pini, afirmând că au trimis petiția la Constantinopol spre a face cunoscute temerile și reclamațiile lor întemeiate, în scopul de a se aduce o ameliorare gravei stări de lucruri existente, întrucât, fără

1 ***Ibidem.***
2 ***Ibidem.***

aceasta, nu se vor putea reîntoarce în țară. Boierii conservatori mărturiseau lui Minciaky că reproșurile lui Pini i-au aruncat într-o neliniște profundă, ei fiind cu totul nevinovați, deoarece cereau Porții numai înlăturarea domnului Ioan Sandu Sturdza, unul dintre parveniți, care a adus ruina țării, un ignorant absolut, împingând îngrijorarea lor până la ultima limită. De aceea, protestează contra acuzațiilor, ei fiind cu totul inocenți[1].

Presupusele abuzuri comise de domn sunt reclamate lui Minciaky și într-o scrisoare a lui Mihail Sturdza, care, în numele boierilor emigranți, afirma că Moldova se afla sub imperiul calamităților și nenorocirilor. Astfel, pasiunile partidului dominant în țară, aflat sub auspiciile domnului, în loc să se potolească, cresc neîncetat. Domnul comite tot felul de abuzuri, tocmai cu sprijinul novatorilor. Sub influența acestora, drepturile sacre la proprietate au fost lovite pentru a treia oară. Mai ales cei absenți din țară sunt loviți în aceste drepturi, pentru a fi lipsiți de unica sursă de existență, extorcând prin impozite arbitrare pe vechilii de moșii. Opresorii, adică novatorii, se pun sub egida șefului lor, susținându-l, în speranța de a-și apropia bunurile altora cu ajutorul său. Venalitatea constituia unul din mijloacele folosite în acest scop. Astfel, ei se adresează Porții pentru ca domnul lor, pe care-l consideră un om plin de înțelepciune, de clemență, de umanitate, de justiție și dezinteres, să fie menținut la conducerea statului. Însă, aceste calități nu erau în ochii lui Mihail Sturdza decât aparențele unei amare ironii. Din care motiv, el cere ajutor pentru a scăpa Moldova de un astfel de domn[2].

Nu numai boierii emigranți, dar și cei din țară, tot conservatori reveniți din exil, reclamă așa-numitele abuzuri ale domnului, care ar oprima pe cei ce s-au adresat cu petiții către sultan. Boierii afirmau că nu s-au terminat nenorocirile cauzate de insurecția eteriștilor, că Moldova a intrat sub presiunile unor *„răuvoitori (novatorii), mânați de principii subversive"* contra oricăror ordini. Și, pentru a-și atinge scopurile, ei au jurat să se susțină reciproc. Aceste scopuri sunt două, anume : îmbogățirea pe seama avutului public și susținerea la cârma țării a unuia dintre afiliații lor, care să-i ridice în rangurile cele mai înalte, să le tolereze vexațiunile și să le sancționeze constituția deja elaborată. Au găsit printre ei cinci deputați pe care i-au trimis la Constantinopol, între aceștia, fiind și Ioniță Sturdza, de la început, trecut de partea lor. Înscăunat de Poartă, el nu face decât să fie un mijloc de presiune la dispoziția *„vederilor insidioase ale novatorilor"*. Abia urcat

---

1 ***Hurmuzaki***, S. I-4, p. 25–27, ***Memoriul boierilor moldoveni către Minciaky***, 1823.

2 ***Ibidem***, p. 27, Mihail Sturdza către Minciaky, 1823.

pe tron, el a şi fost solicitat să sancţioneze constituţia acestora. Şi, ar fi făcut-o dacă n-ar fi fost oprit la timp din *„funesta sa tendinţă"*[1].

Exasperarea boierilor conservatori era în creştere, în faţa măsurilor întreprinse de domn şi aparatul său de stat, aflat în mâna a aşa-numiţilor novatori, care căpătaseră titluri de noblete în număr foarte mare, peste 500, precum constatau boierii cei atât de porniţi contra noilor măsuri întreprinse în ţară, sub puterea numărului. Între vexaţiunile la care era supusă Moldova, ei includ creşterea dărilor, care, spre stupefacţia marilor boieri, au fost aşezate asupra tuturor claselor, chiar şi a clerului. Iritat de reacţia mitropolitului şi boierilor care au reclamat Porţii că ţara se află pe marginea prăpastiei, domnul a trecut la măsuri contra lor, trimiţând o petiţie Porţii cu cele mai negre calomnii la adresa oamenilor de bună credinţă (boierii conservatori), semnată de acoliţii săi. Boierii conservatori din Iaşi, împreună cu mitropolitul, reveniţi în ţară din refugiu, declară că nu se pot înşela asupra intenţiilor domnului, încât trimit patru deputaţi ai lor la Poartă, anume pe Gr. Balş, Şt. Rosetti, Gh. Râşcanu şi Al. Rosetti, spre a face cunoscută starea deplorabilă a ţării şi să solicite sprijinul necesar remedierii. Boierii din ţară, membri ai Divanului, se plâng de lipsa de activitate a celor emigraţi, în asemenea momente dificile[2].

Demersurile către Poartă şi Curtea din Petersburg, menite a exagera măsurile de reforme întreprinse în ţară de către domn, sprijinit de mica boierime, nu rămâneau fără ecoul scontat, căci se adresau unor puteri absolutiste şi profund conservatoare. Domnul ţării, Ioan Sandu Sturdza, se vede nevoit să se adreseze boierilor emigraţi în Bucovina, la 7 februarie 1824, pentru a-i acuza de înţelegere cu cei din ţară spre a petiţiona la Poartă. Le atrage însă atenţia că apelul din ţară a fost făcut numai cu intenţia de a-i compromite, abuzându-se de dezinformarea lor[3]. Boierii îi răspund că nu se pot desolidariza de demersul celor din ţară, din raţiunea de a demonstra Porţii gravele stări de lucruri cauzate de administraţia lui Ioan Sandu Sturdza. Ei declară domnului că li se pare straniu ca adevăraţii fii ai patriei (boierii conservatori), descendenţi din vechi familii, care au adus numeroase şi reale servicii ţării, să rămână impasibili şi să se abţină de la evidenţierea gravei situaţii existente. Ca atare, boierii din exil consideră de-a dreptul o calom-

---

1 ***Ibidem***, p. 28–29, Scrisoarea din Iaşi referitoare la starea de lucruri din Moldova, 3 februarie 1823.

2 ***Ibidem***, p. 29.

3 ***Ibidem***, p. 30.

niere atunci când se reproșează întreținerea de legături cu semenii lor din țară. Încât, afirmă sus și tare că ei n-au legături cu oameni rău-intenționați și dispuși la vexațiuni, ci numai cu cei ce vor să se sacrifice pentru binele general. Domnul este implorat, măcar o dată, să asculte plângerile compatrioților săi, adică ale marilor boieri. În final, precizează că au încercat, în repetate rânduri, să revină în țară sau să se apropie de domn, spre a-i demonstra fidelitatea, însă patria lor a devenit scena unor numeroase vexațiuni, un obiect al milei și compătimirii generale. Ei nu se pot reîntoarce în țară spre a o vedea cum piere[1].

Persuasiunile, insidiile, denigrarea, calomnia erau la îndemâna adversarilor domnului și novatorilor, care, de fapt, nu intenționau schimbări de structură, pentru că nu erau posibile în acele împrejurări, ci numai reforme absolut necesare unei bune administrații a țării, fără de care nemulțumirile creșteau, stingând tensiunea marilor răbufniri sociale, precum în 1821. Lingușirea, servilismul față de suveranii și înalții demnitari ai puterilor vecine se dovedeau pline de consecințe binefăcătoare pentru cei ce renunțau la demnitatea personală, în favoarea obținerii unor favoruri trecătoare, în discordanță cu interesele generale. Pentru câte declarații de fidelitate și atașament făcute Curții protectoare, Mihail Sturdza mulțumea, în februarie 1824, contelui K.R. Nesselrode, cancelarul Rusiei, pentru intervenția pe lângă țar în vederea admiterii sale ca supus rus, împreună cu fiii săi. El considera o mare favoare și solicita răspuns să știe de când poate să se folosească de ea. De ce solicita Mihail Sturdza să devină supus rus ? O spune, între altele : *„împrejurările m-au făcut să simt că voi fi fericit să pot atinge ținta speranțelor mele, mai ales că, după restabilirea relațiilor, patria mea se găsește sub o administrație vinovată de mâncătorie de bani"*[2].

Ahtiat de dorința de a-și apăra mai bine avutul și interesele de mare boier privilegiat, Mihail Sturdza solicita țarului Rusiei aprobarea de a-l include între supușii săi. De altfel, se și mutase de la Cernăuți la Chișinău, unde aștepta răspunsul. În martie 1824, se adresa lui Severini, șeful de cabinet al contelui Nesselrode, spre a-i prezenta situația gravă a țării sale, ca și cum un popor întreg suferea de pe urma măsurilor administrației lui Ioan Sandu Sturdza. În realitate, aceste măsuri au dus la disperare pe marii boieri, care-și vedeau amenințate privilegiile. Astfel, Mihail Sturdza scria lui Severini despre *„excesul de suferințe ale unui popor atât de sensibil la rău"* și care așteaptă – chipurile – protecția din partea țarului.

---

1 ***Ibidem***, p. 31–32.

2 ***Ibidem***, p. 33–34.

Impulsionați de dorința de îndreptare, boierii au trimis o delegație la Poartă, care însă a fost arestată de pașa din Silistra. În același timp, domnul Ioniță Sandu Sturdza a fost autorizat prin firman să recompenseze sau să pedepsească pe supușii săi. Așa se face că oameni voitori de bine rămân în afara hotarelor, pe când *„uneltitorii de inovațiuni și de mâncătorii"* sunt recompensați. Mulți boieri au fost puși sub arest la domiciliu, alții surghiuniți la mănăstiri. Însuși clerul înalt a fost supus unei pedepse bănești, încât *„vechea noblețe, ale cărei drepturi legitime au fost dintotdeauna observate și respectate, a devenit batjocura unor oameni lipsiți de orice moralitate și loviți de blamul public. Iată urmările noii constituții pe care au supus-o sancțiunii șefului lor; ei își ating scopul, ridicându-se la demnitățile țării și asociindu-și mulțimea de aspiranți"*[1].

Ca și alte ori, în trecut, marea boierime se identifica cu țara și poporul, pentru că numai ea vorbea și acționa în numele lor. Din când în când, din necesitatea unei argumentații, ajunge însă să recunoască faptul obiectiv că numărul, mulțimea, se afla de partea cealaltă, explicând și de ce, anume, inducerea în eroare prin tot felul de promisiuni deșarte, din partea unor oameni care nu urmăreau altceva decât îmbogățirea lor, adică din partea novatorilor, etichetați ciocoi și parveniți. Ura contra boierimii liberale, identificată cu aspirațiile boierimii mici și mijlocii, crește până într-atât, încât boierii cei mari, lipsiți de sprijinul *„numărului"* sau *„mulțimii"* recurg la forța redutabilă din afară. Mihail Sturdza, în scrisoarea către Severini, cere direct intervenția țarului Rusiei împotriva *„unei majorități care crește pe zi ce trece prin înaintările în ranguri acordate membrilor partidului răzvrătiților"*, deoarece *„niciodată un asemenea principiu n-a condus această nenorocită țară"*[2]. Drept urmare, boierii conservatori afirmă că speră numai de la țar salvare și protecție.

În anexa scrisorii către Severini, Mihail Sturdza prezenta lista boierilor persecutați, mari vornici și mari logofeți, precum : Constantin Balș, Dimitrie Sturdza, V. Rosetti, Th. Balș, V. Miclescu, Al. Beldiman etc. La 21 aprilie/3 mai 1824, Severini răspunde de primirea scrisorilor, pe care contele Nesselrode le-a citit cu interes. Pentru care motiv, îl îndemna pe autorul lor ca, pe viitor, să le adreseze direct contelui, ceea ce l-a umplut de bucurie pe boierul conservator. De acum, el se folosește de îndată de favoarea acordată, denunțându-i cancelarului conte pe domnul Moldovei, pentru că numise în funcția de vistier pe însuși fiul său[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 35–36.
2 ***Ibidem***, p. 36.
3 ***Ibidem***, p. 38–39.

El descria situația din țară ca fiind sumbră și întunecată din cauza prelungirii staționării trupelor otomane și tendințelor *„partidului dominant"*. Speranța revenirii la situația anterioară, a unei epoci fericite, se îndreaptă spre protectorul legitim, adică țarul Rusiei[1].

Obținând favoarea de a se adresa direct lui Nesselrode, Mihail Sturdza solicita lui Severini și pe cea de a se adresa ambasadorului Puterii protectoare la Constantinopol, spre a-l informa asupra stării de lucruri din Moldova[2]. Scrisorile și memoriile lui Mihail Sturdza nu erau altceva decât denunțuri ale unei presupuse grave stări de lucruri din țară, care ar face imposibilă întoarcerea boierimii rămase în exil. Domnul este incriminat pentru intenția de a percepe un impozit de 1.300.000 de piaștri, prin includerea concesiilor de împrumuturi forțate prelevate asupra moșiilor tuturor boierilor și sumelor alocate în bugete din anii precedenți pentru plata scutelnicilor. Într-o scrisoare, din 10 august 1824, Mihail Sturdza contestă dreptul șefului statului de a percepe astfel de sume de bani. De aceea, în lipsa consulului Puterii protectoare, boierii emigranți au adresat un protest lui Hackenau, consulul austriac, declarând nule și neavenite semnăturile boierilor din țară pe actul prezentat de Ioniță Sandu Sturdza în vederea perceperii impozitelor, ca fiind smulse cu forța[3].

Reacția contra măsurilor administației de stat, considerate vexatorii, cuprinde însă, în mai mare măsură, chiar, pe boierii conservatori din țară, care se constituie într-o ligă de apărare reciprocă la Iași, în luna octombrie 1824. Boierii menționează că se legaseră și în trecut pentru a fi unul pentru toți și toți pentru unul, însă nu au reușit din cauza temerii de a nu fi prigoniți. Drept urmare, se leagă iarăși, cu jurământ *„că la orce fel de întâmplări prigonitoare ce s-ar puté porni asupra orcărue dintre noi, să stăm cu toții întru apărarea și mântuire acelue ce ar cădea supt prigonire despre orce parte"*[4]. Și, pentru a fi sigur fiecare despre efectul acestei îndatoriri, s-au făcut cinci scrisori. Atunci când unul va fi prigonit, să deschidă una din scrisori în adunarea obștească a Divanului, *„spre rușinarea și defăimarea călcătorilor acestei legături și spre plata tuturor pagubilor ce i s-ar pricinui"*. Semnau marele logofăt Constantin Canta, vornicul Costache Roset, vistierul Petrachi Sturdza, hatmanul Buhuș, spătarul Alexandru Sturdza[5].

---

1 ***Ibidem***, p. 39.
2 ***Ibidem***, p. 39–40, Mai 1824.
3 ***Ibidem***, p. 42–44.
4 ***Ibidem***, vol. X, p. 596.
5 ***Ibidem***.

Contra atingerii privilegiilor marii boierimi protesta mitropolitul țării, în numele tuturor, într-o scrisoare adresată domnului : *„În nici o împrejurare a patriei noastre* – preciza el – *nobilimea n-a fost constrânsă să dea o contribuție oarecare ; este deja a doua oară, după numirea Alteței Voastre, că ea se vede obligată să plătească"*[1]. În caz că există dispoziții contrare regulamentului cuprins în hatișeriful sultanului, boierii de rangul I solicitau domnului să le comunice, pentru a putea să se adreseze Porții în cunoștință de cauză, în scopul de *„a obține de la inepuizabila sa clemență observarea acestui privilegiu legitim, de care boierii Moldovei s-au bucurat din timpuri imemoriale"*[2].

În petiția adresată de boierii moldoveni sultanului, ei făceau cunoscute nenorocirile cauzate de o așa-numită administrație venală. Astfel, veniturile mănăstirilor închinate au fost absorbite, nici clerul înalt n-a fost exclus de la contribuții, fără a mai vorbi de boierime și de toate celelalte clase. Și, pe deasupra, s-au mai ridicat în ranguri numeroși oameni obscuri, a căror vanitate egalează ignoranța lor, promovări numeroase folosite de domn, în scopul de a avea majoritatea de partea sa : *„el a reunit majoritatea spre a favoriza majoritatea intereselor"*. Această promovare lucrativă – susțineau boierii conservatori – anulează vechile privilegii recunoscute din vechime, știut fiind că rangul de nobil dă dreptul la scutire de dări și la un număr de scutelnici. Conform noilor măsuri întreprinse, boierii de rangul I au fost impuși la dări fără număr și pe nedrept. În scopul anulării acestora, boierii s-au adresat în repetate rânduri domnului, dar fără nici un rezultat, căci el mereu afirmă că vistieria țării e împovărată, de când Moldova suportă consecințele unei ocupații armate. Prin urmare, boierii prezentau sultanului situația unei țări considerată în agonie din cauza pretinselor abuzuri ale domnului[3].

Anularea privilegiilor acordate așa-numiților parveniți sau ciocoilor constituia unul din scopurile esențiale ale demersurilor marilor boieri conservatori, căci, prin aceasta, li se întăreau propriile privilegii, asigurându-le monopolul funcțiilor în stat, premisă fundamentală a conservatorismului economic și social. Prin anulare, se distrugea baza socială a adversarilor politici, adică a novatorilor, deși erau și ei boieri, mici sau mijlocii, deci, nu făceau parte din altă clasă socială. Intoleranța politică împinsă ***in extremis*** constituia rodul unei mentalități specifice, statornicită de secole în tipare, care se vroiau imuabile, tocmai pentru că acordau

1 ***Ibidem***, S. I-4, p. 57.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, p. 59–61.

toate drepturile politice unei minorități. Într-o scrisoare către vărul său Alexandru Sturdza, care se afla la Odessa, Mihail Sturdza era de părere că, în cazul ocupării armate a Principatelor, țarul Rusiei, în manifestul său, va trebui să includă clauza anulării ridicării în ranguri și tuturor actelor administrative emise în timpul domniei lui Ioan Sandu Sturdza. Această clauză va fi o urmare a ***statu-quo***-ului enunțat în notele lordului Strangford, ambasadorul Angliei la Constantinopol, care lovesc de nulitate actele unui regim nelegitim sau incomplet, întrucât Puterea protectoare n-a contribuit la consolidarea lui : *„Fără această măsură salvatoare* – scria Mihail Sturdza – *acești domni (novatorii) se bucură de prerogativa pe care le-o dau rangurile obținute, adică aceea de a se amesteca în administrația țării, ceea ce înseamnă nenorocirea Moldovei, zdrobită deja prin intolerabile abuzuri și cu totul epuizată"*[1].

În perspectiva revenirii consulului rus la Iași, pe care o dorea cât mai curând, Mihail Sturdza insista pe lângă vărul său, aflat la Odessa, de a mijloci pe lângă diplomatul rus să-l recunoască și să-l protejeze pe el și pe tatăl său, Dimitrie Sturdza, drept supuși ruși. Altminteri, considera el, moșiile lor din Moldova ar fi ruinate, ba chiar s-ar vedea nevoiți să le vândă în pripă, deci cu bani puțini. În scopul urmărit, adică de a se reîntoarce în țară, solicita mijlocirea obținerii unui pașaport pentru a trece frontiera împreună cu familia, spre a se bucura de protecția rusească[2].

Îndată după sosirea consulului rus la Iași, Timkowski, Mihail Sturdza îl felicita pentru numire, oferindu-i serviciile, în caz de necesitate, mai ales „în împrejurările dificile" în care considera că se afla patria sa[3]. El solicită și contelui Capo d'Istria intervenția pe lângă țar spre a fi admis între supușii săi, împreună cu fiul[4]. Mihail Sturdza se adresează chiar țarului pentru a solicita permisiunea să servească tronul Rusiei, împreună cu fiul său : *„Dorința de a exista sub un guvern așa de înțelept și patern este o consecință naturală și necesară vieții sociale bazată pe instituții civile și politice. Aceste instituții sub influența benignă a unui monarh filantrop ca Majestatea Voastră, fac să prospere statele și națiunile, care au fericirea să se afle sub sceptrul său"*[5]. Drept urmare, declară că dorește să

1 ***Ibidem***, p. 46–47, Chișinău, noiembrie 1824.
2 ***Ibidem***, p. 48–49.
3 ***Ibidem***, p. 57.
4 ***Ibidem***, p. 58.
5 ***Ibidem***, p. 59.

se consacre servirii tronului Rusiei pentru tot restul zilelor. În final, roagă pe țar să primească suplica *„unei familii dezolate de nenorocirile patriei sale, care sunt consecința inevitabilă a unui sistem administrativ contrar instituțiilor sociale și care au făcut-o să geamă de mult timp la picioarele opresiunii"*[1].

Boierul conservator moldovean nu numai că dorea să devină supus rus, el și membrii familiei sale, dar, într-un memoriu către țar, adresat prin intermediul contelui Karl Nesselrode, intitulat ***Considerațiuni asupra Moldovei și Țării Românești la începutul anului 1825***, propunea trecerea celor două principate sub suzeranitatea Curții din Petersburg, unindu-se astfel. După un succint istoric al Principatelor, de la întemeiere până în contemporaneitate, în care elogiază noțiunea de patrie și regimul politic monarhic al domniilor pământene, arată avantajele noii situații a celor două Principate, care ar putea deveni *„primele verigi ale unei mari asociații politice"*, prin urmare unirea tuturor românilor. Ambele țări românești sunt locuite de același popor, aceeași națiune, care, sub suzeranitatea țarului Rusiei, ar prospera, s-ar dezvolta[2].

Mare boier conservator, Mihail Sturdza prefera ca formă de guvernământ a celor două Principate pe cea aristocratică sau monarhică. Spre a fi mai explicit, dezvolta inconvenientele regimului democratic, care, din cele mai vechi timpuri, a generat războaie civile și zguduiri violente ale ordinii sociale. Republicile, încă din antichitate, au sfârșit prin recurgerea la monarhie și la dictatură, pentru a nu ajunge pradă luptelor intestine. Așadar, guvernul celor mai mulți nu este bun, ci al unui singur șef, al unui monarh. De altminteri, obiceiurile, legile și relațiile politice ale Principatelor nu le permit adoptarea unui regim democratic. Dacă administrația turco-fanariotă, timp de un secol, n-ar fi surescitat spiritele, guvernul aristocratic s-ar fi aflat, fără nici o îndoială, la locul său în Principate. Din care motiv, numeroși indivizi, profitând de ultimele tulburări, au luat cu asalt funcțiile de primul rang în stat, înnobilându-se, după ce fuseseră în *„completă obscuritate, drojdia societății"*. Despre aceștia, desigur novatorii, liberalii, se scrie că *„fiecare se crede născut pentru dominare"*, însă o societate nu poate dăinui *„când toată lumea vrea să comande și nimeni nu vrea să se supună"*[3].

---

1 ***Ibidem***.

2 ***Ibidem***, p. 63–66, ***Mihail Sturdza către contele Nesselrode. Memorii către țarul Rusiei***, Cernăuți, 8/20 ianuarie 1825.

3 ***Ibidem***, p. 67.

În contrast evident cu regimul democratic, boierul conservator face elogiul regimului politic absolutist monarhic. În Principate, locul nobilimii n-a fost cel cuvenit și nici respectul datorat ei n-a fost constant. Divizată, ea n-a acționat unită, deci cu fermitate pentru apărarea ordinei, fără de care *„nu sunt posibile falsele mișcări care imprimă un mers dăunător în mecanismul administrației"*. În consecință, aristocrația trebuie să participe la guvernare, fiind cea mai profund cunoscătoare a situației politice. Dar, a se încerca restabilirea rolului aristocrației, în urma unui îndelungat regim fanariot, ar însemna perpetuarea urii și disensiunilor. Pentru care motiv, Mihail Sturdza consideră că Principatele au nevoie de un singur om, de un monarh, care să domine între interese de grupări opuse. Așadar, un guvern monarhic este cel mai indicat, singurul în măsură să determine cicatrizarea rănilor. El este avantajos celor două țări și profitabil Puterii suzerane (Rusia). Domnitorii ar fi numiți de suzeran (țar), cărora li s-ar adresa spre a-și impune voința. Pe lângă foloasele aduse Principatelor și Puterii suzerane, guvernul monarhic va folosi lui însuși, căci va inspira teamă și speranță guvernanților, ca un principiu motor, fără de care principiul conservator se compromite, făcând loc anarhiei. Un astfel de guvern seacă izvorul anarhiei, arbitrând între diversele grupări politice[1].

În scopul urmărit, de a înlătura cu ajutor din afară administrația lui Ioan Sandu Sturdza, Mihail Sturdza reclama peste tot, unde credea că poate găsi audiență, pretinsele abuzuri din țară. Astfel, într-o scrisoare către Minciaky, din 12/24 martie 1825, afirma că devenea imposibilă obținerea dreptății sub domnia existentă[2]. Cu aceeași aplecare spre a denigra actele domnului, el se recomanda consulului Austriei, spre a-i oferi informațiile necesare guvernului său, știind cât de mare influență poate avea asupra soartei Moldovei, atât de slabă, pentru a reuși să remedieze răul de care suferă[3].

Demersurile sale pe lângă diplomații și oamenii de stat ai puterilor vecine nu erau însă agreate de către toți marii boieri, care nu considerau oportun apelul la țarul Rusiei în vederea emancipării politice a Principatelor de sub suzeranitatea otomană, temându-se, evident, de altfel de dominație, cu mult mai gravă. Încât, însuși vărul lui Mihail Sturdza, vistierul Iordache Rosetti, i se adresa în scris, exprimându-și dezacordul și față de forma și față de fondul petiției către țar. În

---

1 ***Ibidem***, p. 67–69.

2 ***Ibidem***, p. 69–71.

3 ***Ibidem***, p. 71–72, Cernăuți, aprilie 1825.

primul rând, menționa că scrisoarea *„este feștelită cu cerneală și șade rău"*, apoi, nu consideră necesar să se pună prea mult accentul pe eliberarea românilor, căci țarul ar interpreta că i se forțează mâna, dintr-o dată. În afară de acestea, petiția ar trebui să poarte și iscălitura mitropolitului, despre care la Petersburg se cunoaște că a semnat adeseori, în trecut, astfel de scrisori[1].

În tot cursul anului 1825, boierii conservatori emigranți s-au adresat când țarului Rusiei, când împăratului Austriei pentru a solicita sprijin în vederea repatrierii și garantării existenței și avutului lor, reintegrării în drepturi și limitării prerogativelor domnului. Într-o adresă către țar, boierii, care se arătau disperați, îi cereau protecția, ca autocrat absolut și apărător al privilegiilor și principiilor conservatoare : *„Îndepărtați de patria noastră* – scriau ei – *unde vârsta și poziția noastră ne-ar da dreptul să fim în fruntea organismelor firești ale poporului moldovean, noi îndrăznim încă cu acest titlu să ridicăm slaba noastră voce către Majestatea Voastră Imperială și Regală și să ceară de a binevoi să lase să cadă o privire de îndurare și de bunătate asupra nenorocitei noastre patrii și să verse asupra ei augustele sale binefaceri"*[2]. Împăratului Austriei, se plângeau boierii emigranți de starea lor jalnică, din cauza nenorocirilor care s-au abătut *„sub un guvern vicios"*[3]. Totodată, boierii din Divanul Moldovei înaintează țarului Rusiei o petiție prin care-i solicită intervenția în favoarea menținerii drepturilor, imunităților și privilegiilor lor[4]. În numele moldovenilor, de fapt, însă, numai al lor, adresau boierii o petiție țarului prin care cereau scutirea de impozite pe mai mulți ani, anularea ridicărilor în ranguri și funcții a unor oameni abjecți și obscuri până atunci, care îndrăznesc să întreprindă măsuri vexatorii și să profeseze principii antisociale, limitarea prerogativelor domnului, care a inversat ordinea naturală a instituțiilor sociale și politice, libertatea comerțului și deschiderea portului Galați, un termen de 10 ani pentru stăpânii de moșii spre a-și aranja afacerile atât de grav lezate de *„mașinațiunile parveniților"*[5].

Demersurile insistente pentru restatornicirea în înaltele funcții ale statului și deținerea în întregime a tuturor privilegiilor, deci monopolul conducerii, devin tot mai înverșunate, cu trecerea timpului, luând aspectul reprobabil al invocării

---

1 ***Ibidem***, p. 73, Chișinău, 22 decembrie 1825.
2 ***Ibidem***, p. 75.
3 ***Ibidem***, p. 81–82.
4 ***Ibidem***, p. 83–84.
5 ***Ibidem***, p. 86–88.

dominației țarului, în caz că protecția din afară nu era deajuns. Mobilurile acestor demersuri ale marii boierimi conservatoare sunt constatate de consulul Prusiei, Kreuchely, care, într-un raport către von Miltitz, ambasadorul la Constantinopol, menționa ura lor contra domnului, înconjurat de mici boieri. Împotriva lui sunt chiar verii săi, Grigore și Alexandru Sturdza, care se consideră mai demni de a ocupa tronul decât Ioan Sandu Sturdza. În această atmosferă de discordie, diplomația rusă întreține disensiunile, amplificându-le. De aceea, marii boieri, în bună parte, doresc stabilirea dominației țarului Rusiei asupra patriei lor[1].

Și în Țara Românească, unde domnul, Grigore Ghica, nu era înconjurat de boierimea liberală, boierii conservatori, rămași peste hotare, unelteau contra lui, susținând, sub influența consulului rus Al. Pini, că fusese numit de sultan, fără acordul țarului. Ei au și organizat o răscoală contra domnului, sub conducerea lui Ghiță Cuțui și Simion Mehedințeanu, eșuată de altfel, prin prinderea și executarea celor doi la București : *„De la o vreme însă boierii din Transilvania care-și mâncase tot comândul cu pribegirea lor* – scria A.D. Xenopol –, *văzând că nu pot împinge pe cei din țară, mai mulți chiar rudenii de ale lor, a trece contra domnului, se hotărăsc să revină în Muntenia, unde Ghica îi iartă și-i numește în funcții"*[2].

Spre deosebire de Ioniță Sandu Sturdza, Grigore Ghica a căutat, și a reușit, să reprime diversele tendințe ale boierimii de a restrânge prerogativele domniei, impunându-se ca un principe absolut, dar luminat de noile imperative ale timpului, între care încurajarea dezvoltării economice și dezvoltarea învățământului. Adversar hotărât al regimului turco-fanariot, Grigore Ghica s-a străduit să întărească poziția domniei în relațiile cu Poarta. Cu toate acestea, principiile liberale, afirmate îndeosebi în Moldova, dar și în Țara Românească îi repugnau. Despre proiectul de constituție a cărvunarilor, Grigore Ghica scria că este *„ridicul* [...], *dezagreabil în împrejurările actuale"* căci tinde spre o *„formă reprezentativă"* și la *„restrângerea considerabilă a puterii principelui"*[3].

Din motive aparte, marii boieri, atât din Țara Românească, cât și din Moldova, s-au împotrivit domnilor pământeni, rămânând, în mare parte, peste hotare. Ei au revenit cu toții abia după semnarea Convenției ruso-turce de la Akkerman, la 25 septembrie/7 octombrie 1826. Între prevederi, exista și cea a creării con-

---

1 ***Hurmuzaki***, vol. X, p. 330–331 – Iași, 10 octombrie 1825.

2 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, ed. a III-a, vol. XI, p. 12–13.

3 Vlad Georgescu, ***Din corespondența diplomatică a Țării Românești, 1823-1828***, București 1962, p. 121.

diţiilor necesare reîntoarcerii boierilor emigranţi şi alegerea domnilor pe timp de şapte ani. Prin încheierea acestui aranjament diplomatic, Curtea din Petersburg capătă ascendent în Principate, încât marii boieri, care se sprijineau pe ea, redevin ceea ce fuseseră înainte de 1821, încă chiar mai mult, întărindu-li-se privilegii pe care nu le deţinuseră. Grupările şi curentele novatoare cad sub incidenţa reconcilierii Puterilor suzerană şi protectoare. Fără a se stinge vechiul conflict, care-i divizase, boierii se solidarizează în voinţa de a-şi apăra privilegiile, cu prilejul alcătuirii Regulamentului Organic.

Demersurile insistente ale boierilor conservatori nu puteau depăşi limitele ideii naţionale, întrucât şi ei erau români şi doreau binele patriei lor. În pofida unui secol de regim turco-fanariot, care favorizase ascendenţa unor elemente străine în rândurile clasei dominante, aceasta a rămas esenţialmente românească. Astfel, la 1810, dintre 465 boieri moldoveni, numai 17 erau greci de origine[1], iar, în timpul domniei lui Grigore Dimitrie Ghica în Ţara Românească, doar 62 de boieri descindeau din grecii stabiliţi de-a lungul timpului[2]. Pentru care motiv, reîntoarcerea marilor boieri în Principate, după 1826, dăunează ideilor liberale, egalizării, nu şi celor de propăşire naţională : *„căci* – scrie A.D. Xenopol – *ei nu-şi dădeau seama că, între aceste două curente, acel naţional şi acel liberal egalitar, era o legătură ascunsă şi de tot strânsă care făcea de unul nu se putea desfăşura fără deplina lui putere în tovărăşia celuilalt. Boierii de castă credeau că pot desfăşura iubirea de ţară, cultivarea limbei, că pot chiar hrăni cu idei păturile de jos ale societăţii, fără ca cu toate aceste să la dea vreo împărtăşire la viaţa statului şi fără ca aceste elemente să ceară drepturi egale pentru ei şi sarcini egale pentru toţi. Mult timp va trebui, nu e vorbă, să mai treacă, până ce stânca privilegiilor protipendadei va fi prăbuşită în valurile democraţiei"*[3]. Astfel că atât Mihail Sturdza, cât şi mitropolitul Veniamin Costache, ambii vajnici apărători ai principiilor conservatoare, participă activ la înfiinţarea unor instituţii de învăţământ şi cultură.

Nu numai împotrivirea marii boierimi, dar regimul politic însuşi determinase eşuarea unor reforme preconizate sub domniile pământene, căci nu domniile fanariote, în sine, ci dominaţia otomană făcea posibilă menţinerea unui regim politic

---

1 Radu Rosetti, ***Arhiva senatorilor***, vol. III, Bucureşti, 1909, p. 17–20.

2 I.C. Filitti, ***Arhondologia Munteniei de la 1822 la 1828***, în ***„Cercetări şi documente"***, Bucureşti, 1935. ***Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829***, Bucureşti, 1929.

3 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XI, p. 53.

absolutist de tip oriental. Domniile străine numai îi accentuaseră unele trăsături, care au sfârșit prin creșterea fără precedent a abuzurilor, mergând până la lezarea demnității naționale. În fond, după 1821, organizarea statală rămăsese aceeași, aceleași legiuiri, încât, cu deplin temei, reflecta A.D. Xenopol : *„nu persoanele erau de vină, ci sistemul în care erau prinse"*. Pentru funcții nu se acordau salarii sau lefuri, veniturile provenind din cumpărarea de slujbe sau dreptul la anumite privilegii, fie cât de mici sau puține. Așa se explică de ce boierimea ținea atât de mult la privilegiile sale și se opunea, mai ales în Moldova, la sporirea numărului privilegiaților, spre a nu scădea prea mult numărul birnicilor[1].

Triumful marii boierimi conservatoare devine evident, prin însăși revenirea în Principate, din emigrație, și restabilirea situației lor privilegiate, prin înlăturarea oricăror urme ale manifestărilor de liberalism egalitar, măcar în interiorul clasei dominante. Boierii reveniți la căminele lor au vrut și au obținut încă mai mult decât avuseseră înainte, căci, de data aceasta, ele sunt înscrise în ***Anaforaua pentru pronomiile Moldovei***, dată în aprilie 1827 de către însuși domnitorul Ioniță Sandu Sturdza, cel atât de blamat și hulit de către boierimea conservatoare pentru înclinările sale de partea novatorilor. Anaforaua era subsemnată de 22 de boieri de rangul I, prin care se recunoștea boierimii scutirea de orice dare către stat. Încă, foarte straniu, beneficiarii acestui act profund conservator susțineau că astfel de drepturi le avuseseră din vechime, ceea ce firește, nu corespundea întrutotul adevărului. Și, astfel, se termina, vremelnic, lupta dintre novatori și conservatori : *„Nedreptatea și neegalitatea se păreau că-și înfig și mai adânc rădăcinile în această parte a poporului român"*[2].

Problema înfăptuirii unor reforme este preluată de emisarii Puterii protectoare, care o vor folosi numai în scopurile sale, căutând, cu o grijă stăruitoare, să înlăture orice urmă de influență a ideilor revoluției franceze, instaurând *„un sistem de ocârmuire în Țările Române, așa de îndepărtat de ideile noue, precum nu se mai întâlnea nicăieri în Europa, și nici chiar în propriul lor stat"*[3]. Anaforaua din 1827 constituie un început de legalizare a privilegiului, a cărui expresie ultimă și cea mai dezvoltată o constituie, fără îndoială, Regulamentul Organic, care nu va introduce principii noi, ci numai va consacra existența unor vechi deprinderi și abuzuri : *„Un regim atât de nedrept* – scria Eugen Lovinescu –, *în care o*

---

1 I.C. Filitti, ***op. cit.***, p. 171–172.

2 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XI, p. 52.

3 ***Ibidem***, p. 52–53.

oligarhie își însușea beneficiile statului fără a-și lua asupră-și nici una din sarcinile lui, se sprijinea, totuși pe ipoteza că «așa a fost în toate timpurile în Țările Române și că niciodată clasa boierească n-a fost supărată cu nici un fel de dări sub orice cuvânt, nume sau închipuire». Contestabilă în literă, teoria e adevărată în spiritul ei; pe lângă despotismul oriental, privilegiul boieresc e a doua caracteristică a vechiului nostru regim; pe care unii istorici vor să ni-l prezinte ca pe o democrație rurală"[1].

Justificarea legitimității privilegiilor pe temeiul existenței lor din vechime, deci invocarea trecutului, fie cel mai îndepărtat, devine un ***laitmotiv*** al tuturor demersurilor boierimii conservatoare în scopul acaparării tuturor drepturilor politice. Astfel, în două scrisori către Alexandr Ribeaupierre, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, Mihail Sturdza este de părere ca în firmanul pentru alegerea domnilor să se stipuleze revenirea la vechiul obicei, adică alegerea șefului statului de către marii boieri, căci, altminteri, prin numirea lor de către Poartă s-ar menține germenii dezordinilor și neorânduielilor. Nefiind aleși de boieri, domnii n-au de ce să le fie recunoscători. Dimpotrivă, ei acordă cu ușurință ranguri de boieri unor indivizi care îi aleg și susțin contra intereselor marii boierimi. În Moldova, numărul boierilor parveniți a depășit cu mult pe cel al veritabilei boierimi. Așadar, potrivit concepției lui Mihail Sturdza, singurul mijloc de a scăpa țara de tulburări și dezordini este revenirea la vechile uzanțe ale țării, potrivit cărora *„alegerile se fac numai de fruntașii ordinului nobilimii"*. În acest fel, șeful statului este ales de egalii săi din rândul celor mai vechi și capabili[2].

Numai că, boierii cei mari, invocând doar cu câțiva ani în urmă sprijinul și ocrotirea Puterii protectoare, lezați adeseori în sentimentele lor naționale, umiliți personal, supuși unor vexațiuni, mai ales în timpul războiului ruso-turc din 1828–1829, părăsesc vechile poziții, foarte mic devenind numărul celor care mai credeau în binefacerile atât de des solicitate. Nemulțumirile boierilor contra protectoratului Rusiei sunt în creștere, după 1826, iar ei nu se sfiesc a le arăta public.

Eminamente conservatoare și absolutistă, Rusia își va ralia, însă, toate forțele reacțiunii. După 1826, boierii conservatori, ahtiați după privilegii, care le concedau monopolul puterii, găsesc sprijin în Puterea protectoare, mai ales în perioada de ascensiune politică. Erijându-se în apărător al popoarelor creștine din

---

1 E. Lovinescu, ***op. cit.***, vol. II, p. 225.

2 ***Hurmuzaki***, S I-4, p. 94–97, Scrisori din 8 februarie și 10 martie 1827.

Balcani, țarul Rusiei devine tot mai de temut, acceptându-i-se protecția, chiar când nu era dorită.

O perioadă de tranziție de la regimul absolutist al despoției orientale către cel al oligarhiei aristocratice are loc între anii 1821–1828. Încercările de reforme eșuează sub imperiul forței reacțiunii interne și externe. În lupta sa acerbă cu elementele boierimii liberale, care tindeau la înfăptuirea unei egalizări în drepturi la nivelul întregii clase dominante, deci o timidă democratizare la vârf, boierimea conservatoare a triumfat, revenind în Principate și restatornicindu-se în drepturi, ce vor fi consacrate prin Convenția de la Akkerman, prin tratatul de la Adrianopol și prin Regulamentul Organic ce s-a dovedit opera unei colaborări asidue între marea boierime și vechea sa ocrotitoare Rusia, căreia i se adresase cu memorii timp de un secol, întrucât constituia reazemul cel mai temeinic în speranța de menținere a privilegiului de castă aristocratică.

Mai mult și mai profund decât în timpul domniilor fanariote, își fac loc ideile absolutismului luminat, chiar în practica politică a conducătorilor Principatelor, dar aceste idei nu au un rol dominant. Regimul a fost și a rămas, și sub domniile pământene, cel agreat și susținut cu forța din afară de către Puterile suzerană și protectoare, încă chiar mai mult, datorită unei prelungite ocupații armate otomane.

Politica de concesii din ultimii ani de domnie ai primilor domni pământeni a avut loc nu atât ca o presiune a pribegilor boieri conservatori reîntorși la căminele lor, cât, mai ales, a întregii clase boierești, îngrijorată de perspectiva unor reforme de structură, care să atingă totalitatea privilegiilor. În fața primejdiei, boierii de toate rangurile fac corp comun. Și, astfel, se ajunge la regimul politic regulamentar, care consacră drepturi politice întregii clase dominante, dar mai ales marii boierimi conservatoare, ajunsă la apogeul puterii sale, sub oblăduirea directă a Rusiei, întruchipând cel mai pregnant vechiul regim.

SUPREMAȚIA OLIGARHIEI CONSERVATOARE SUB DOMNIILE REGULAMENTARE

Principatele Române, care se aflau sub înrâurirea unui început de modernizare, încă din secolul al XVIII-lea, după 1828–1829, cunosc o accentuată dezvoltare economică și culturală, vădind interesul boierilor cărturari pentru propășirea națională. Desființarea monopolului turcesc deschidea căi largi economiei. Necesitățile de informare determină apariția gazetelor și tipărirea unor lucrări indispensabile evoluției limbii și literaturii române. Traducerile de cărți lărgesc orizontul de cunoaștere. Se înființează numeroase școli de nivel elementar și mediu, tot mai mulți tineri se îndreaptă pentru studii în capitalele și orașele țărilor apusene.

În fața unor deschideri spre progres, boierimea conservatoare se vede nevoită să părăsească treptat teoriile retrograde ale imobilismului, asimilând și propagând pe cele ale evoluționismului, curent ideologic de esență conservatoare, sub influența directă a filosofiei germane și engleze. Conservatorismul nu mai apare sub forma rigidă și vetustă a unei opoziții totale la orice idee de reformă. Dimpotrivă, este influențat de curentul evoluționist care acceptă și promovează politica unor reforme cu caracter administrativ, vădind tendința spre modernizare

prin propășire culturală și sporirea gradului de confort material. Este întocmai ceea ce se întâmplă în perioada regulamentară, când Principatele se află sub conducerea directă a oligarhiei aristocratice, dornică să pună în aplicare unele principii ale absolutismului luminat, al cărui adept a fost, mai ales, Mihail Sturdza al Moldovei.

Primele domnii pământene încetează odată cu ocuparea Principatelor și instaurarea unei administrații militare ruse sub conducerea contelui I.F. Pahlen, care este președintele Divanurilor, apoi a lui P.F. Jeltuhin, și, curând, după moartea acestuia, a lui Pavel Kiseleff, până în 1834. Animați de dorința de a face binele patriei lor, mulți boieri colaborează la opera de alcătuire a Regulamentelor Organice. Lucrările Comisiei de redactare, sub președinția consulului general rus L.M. Minciaky, se termină la 30 martie 1830.

Regulamentul Organic a fost elaborat pe baza principiilor evoluționiste, precum rezultă din prezentarea lui în fața Adunării obștești de către Pavel Kiseleff: *„Regulamentul Organic ce v-a fost prezentat ca să-l cercetați, afirma generalul, cuprinde principiile cele mai potrivite cu situația d-voastră socială actuală. El nu cuprinde nici una din acele teorii care, în abstracția lor, nu sunt lipsite de un țel de utilitate recunoscută, dar care în aplicare dau greș, trecând de limitele, pe care civilizația actuală și deprinderile naționale sunt singure în drept de a trage"*[1]. Se părăsise, așadar, teoria imobilității seculare, în favoarea conservatorismului bazat pe principii evoluționiste, care semnificau o creștere treptată. Această ideologie conservatoare a fost promovată, apoi, în tot cursul secolului al XIX-lea. Era de esență occidentală, ca și liberalismul, dar opusă acestuia, căruia-i contesta radicalismul, deci efectuarea unor reforme de structură, între care desființarea privilegiilor prin naștere.

În mod evident, comparativ cu proiectele de reformă ale boierilor conservatori moldoveni, proiectul de constituție al cărvunarilor reprezenta un real progres, deși și acest proiect avea caracter oligarhic, dar mai larg, extinzând egalitatea în drepturi a tuturor categoriilor de boieri, nu numai a celor de rang superior, deci lărgirea bazei sociale a privilegiaților. Domnul devenea într-adevăr constituțional, aprobat de un sfat alcătuit numai din boieri mici. În acest fel, nu putea însă fi vorba de o reprezentanță națională, ci tot de una boierească, cu un caracter mai larg, dar nu încă democratic, deși pe calea aceasta se ajungea și la democrație.

---

1 ***Analele Parlamentare ale României***, vol. I, București, 1890, p. 70, cf. E. Lovinescu, ***op. cit.***, vol. II, p. 223.

Se ignorau, astfel, celelalte clase și categorii sociale. Ulterior, Regulamentul Organic, nefiind altceva decât un instrument al oligarhiei boierești, va exclude celelalte clase sociale de la drepturi. Domnitorul era obligat, formal, să guverneze în temeiul Regulamentului Organic. Adunarea obștească avea însă un caracter oligarhic, compusă numai din boierime, de toate categoriile. Astfel că și alegătorii și aleșii erau boieri. Viața politică se reducea la existența numai a unei singure clase sociale, care deținea, în întregime, privilegiul politic[1].

În perioada administrației regulamentare s-au pus bazele conservatorismului evoluționist cultural și social. Acest evoluționism a ținut loc de argument în *„toate campaniile obscurantiste de la Mihai Sturdza și până în zilele noastre"*. *„Dregătoriile publice* – se rostea ***Proiectul pentru reorganizarea învățăturilor***, al unei comisii din 1845, din care făceau parte vornicii G. Balș, C. Sturdza, V. Beldiman și C. Negruzzi[2] –, *n-ar putea fi încredințate decât la oameni cu oarecare stare, pe când cealaltă parte a cetățenilor se dedă la îndeletnicirile negoțului, a meșteșugurilor și a lucrării pământului, de unde ar urma că, dacă am da tot acea învățătură treptelor societății care se găsesc în împrejurări deosebite, ar fi tot așa precum de a supune la una și aceeași hrană vietăți de soiuri deosebite"*[3].

Mai clar, încă, exprima această concepție conservatoare cunoscutul scriitor Costache Conachi : *„adevăratul început de civilizație ar fi a se învăța norodul catehismul, cum trebuie să lucreze pământul, să grijască vietățile și cum să ajute cu gospodăria sau cu casnice lecuiri și oblojeli, iar starea deasupra norodului, acea boierească, să învețe cum trebuie să judece și să cârmuiască pe norod"*[4].

Păstrarea privilegiului, în accepțiunea conservatorismului evoluționist, dominant în perioada Regulamentului Organic, se făcea prin bararea accesului la învățătură fiilor claselor neprivilegiate. Drept urmare, Mihail Sturdza procedează la desființarea Colegiului, în favoarea dezvoltării învățământului elementar și practic, pentru că numai atât vroia să acorde copiilor claselor de jos : *„Reacționarismul* – scria E. Lovinescu – *apărea fără mască ; societățile erau privite prin prisma unei stratificări, în care își supraviețuia vechea concepție a castelor indiene ; oamenii erau socotiți ca «vietăți de soiuri diferite» ce nu trebuiau supuse aceluiași regim educativ"*[5]. Mobilul real al propagatorilor unui astfel de sistem conservator

---

1 E. Lovinescu, ***op. cit.***, vol. II, p. 231–232.
2 Vezi : ***„Gazeta de Transilvania"***, nr. 46 din 7 iunie 1845, p. 182.
3 E. Lovinescu, II, p. 223–224.
4 E. Lovinescu, II, p. 224.
5 ***Ibidem.***

era sesizat şi menţionat ca atare de Gh. Asachi, directorul Epitropiei şcolilor, deci funcţionar de stat. Sistemul de învăţământ preconizat se situa clar contra egalităţii accesului la învăţământul de toate gradele. El constata că sistemul preconizat a inspirat neîncredere, întrucât favoriza privilegiul prin monopolul la învăţătură înaltă fiilor de boieri obişnuiţi cu caracterul lucrativ al dregătoriilor de stat[1].

Aspiraţiile spre modernizare, în primul rând dezvoltarea învăţământului şi tipăriturilor, aveau a se limita, aşadar, în mod obiectiv, mai ales la cerinţele clasei dominante, care căuta, şi în noile condiţii, să-şi perpetueze privilegiul politic, în calitate de clasă conducătoare unică. În lipsa unei temeinice pregătiri intelectuale a fiilor de oameni neprivilegiaţi, se perpetua monopolul conducerii statului de către boierime, singura în măsură, nu numai economic şi social, dar şi politico-juridic, să asigure o învăţătură înaltă urmaşilor săi. Deţinerea monopolului la învăţătură înaltă a constituit multă vreme ascendentul cel mai categoric al clasei dominante la funcţii în stat. Numai scindarea ei, în liberali şi conservatori, va duce la promovarea ideologiei democrat-liberale şi la democratizarea învăţământului, printr-un acces mai larg tineretului din celelalte clase şi categorii sociale.

Anaforaua din 1827 constituie un început de legiferare a privilegiului, a cărui expresie ultimă şi cea mai dezvoltată o constituie, fără îndoială, Regulamentul Organic. Acest Regulament nu introducea principii noi, ci numai consacra existenţa unor vechi deprinderi şi abuzuri, legalizând ceea ce exista de fapt. Astfel, el devenea o constituţie ideală pentru marea boierime conservatoare. De altminteri, Regulamentul Organic nu este altceva decât opera unei colaborări asidue între marea boierime şi vechea sa ocrotitoare, Rusia, căreia i se adresase cu memorii timp de un secol, întrucât constituia reazemul cel mai de nădejde în tendinţa de menţinere a privilegiului de castă. Mai mult încă, Puterea protectoare s-a văzut nevoită să tempereze, prin intermediul lui Pavel Kiseleff, lăcomia marii boierimi, care nu mai găsea limite pretenţiilor sale faţă de ţărănimea clăcaşă. Prin Regulament, Anaforaua dată de Ioan Sandu Sturdza primeşte consacrarea legală, boierii fiind exceptaţi definitiv de la orice dări către stat, spre deosebire de trecut când plăteau dări indirecte, trecute, prin Regulament, tot pe seama ţăranilor. Unei propuneri a lui Kiseleff, de a se stabili o dare funciară pentru toate domeniile boiereşti, i s-a răspuns categoric negativ de către comisia de boieri care avea sarcina redactării Regulamentului Organic, la 15 ianuarie 1830. Astfel, se stabilea legal abuzul ce decurge din privilegiul social[2].

---

1 ***Ibidem.***

2 ***Ibidem***, p. 225–226.

Datorită privilegiului politic, marea boierime deținea majoritatea în Adunarea obștească, dispunând deci de destinele statului. Astfel, din cele 2.500.000 locuitori ai Țării Românești, numai 3.000 erau alegători, toți boieri, între care 75 mari boieri. Prin protecția Rusiei, marii boieri își asiguraseră privilegiul consacrat prin Regulament, deși nu reprezentau *„nici interesele țării, nici chiar ale celor 3.000 de boieri care i-a constituit în țară legală. Țăranii au fost aserviți boierilor proprietari, boierii, la rândul lor, au fost aserviți domnului și domnul, el însuși străinului. De aici neputința de a face binele, incapacitatea de a opri răul; iată legea actuală a țării"*[1]. Numai națiunea singură putea pune capăt unei astfel de stări de lucruri, prin alegerea unei Adunări naționale reprezentative, democratice.

Acordarea a numeroase ranguri boierești de după 1821 a transformat numeroși indivizi în funcționari servili. O reacție puternică s-a produs în rândurile marii boierimi, care și-a restabilit astfel pozițiile prin Regulamentul Organic. Acest act *„a constituit boierii, care nu erau până atunci decât ansamblul dregătorilor în funcțiune sau în disponibilitate, într-o castă autocratică mult mai vicioasă, căci ea nu-și trăgea dreptul său, forța sa, moralitatea sa, nici în ereditatea, nici în alegerea, nici în capacitatea, ci în simpla bunăvoință a domnitorului de a le acorda un rang, un grad oarecare"*[2]. Singur rangul conferea drepturi politice, exceptând pe purtătorii săi de la impozit și de la oricare alte sarcini, deschizând calea spre ocuparea funcțiilor publice în stat. De aici, aviditatea de a deține astfel de ranguri. Regulamentul Organic a împărțit boierii în trei categorii, care se bucurau de toate privilegiile civile și sociale, însă cele politice se acordau diferențiat, încât categoria întâi avea mai mult decât a doua și așa mai departe.

Sub oblăduirea unui absolutism luminat și în spiritul prevederilor Regulamentului Organic au loc o serie de îmbunătățiri în Principate, tinzând, în mod firesc, spre modernizare, începând cu învățământul și sfârșind cu urbanizarea. A.D. Xenopol le consideră bune și spre propășirea Principatelor Române, cu o singură excepție, aceea a introducerii cenzurii, care nu existase înainte de 1828, deoarece tipăriturile aveau, îndeosebi, un caracter religios. Tocmai când presa și cărțile urmau să contribuie la dezvoltarea intelectului s-a luat măsura cenzurării lor[3]. Boierimea conservatoare, în pofida unor demersuri ale lui Kiseleff, în sensul

---

1 ***Acte și documente***, vol. IX, p. 427. ***Memoriul asupra clasei boierilor în Moldo-Valahia și asupra Adunărilor naționale ordinare și extraordinare. Din martie 1857***, București.

2 ***Ibidem***, p. 425.

3 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, XI, p. 93.

limitării puterii sale politice, le-a primit pe toate, prin stăruința expresă a Curții protectoare, în scopul de a o îndatora și aservi interesului său[1].

Cu toate acestea, sau în pofida existenței unor asemenea practici politice discordante cu interesul național, se constată dispariția grupărilor boierești, care-și întemeiau ideologia pe intrarea Principatelor sub suzeranitatea sau suveranitatea Rusiei. În Moldova, sub domniile regulamentare, aspirațiile spre libertate națională devin și mai puternice. Cu toții doreau sprijinul Puterilor occidentale pentru a avea un domn străin, din Apus, și unirea Principatelor sub autoritatea lui. Deci, pentru a fi mai puternice în fața pericolului național al anexării Principatelor, se vroia unirea și chiar independența lor. Partidul Național din Moldova avea ca șef pe Al. Mavrocordat, considerat adept al Franței lui Ludovic Filip : *„un bătrân care toată viața sa a visat independența principatelor și care ar vrea să-și vadă, înainte de moarte, visul împlinit"*[2]. Din această grupare politică mai făceau parte : Constantin Mavrocordat, adversar vehement al demnitarilor Rusiei, Iorgu Catargiu, propunător la 1827–1828 al Unirii Principatelor. Gruparea s-a destrămat, însă, prin trecerea lui Al. Mavrocordat de partea autorității domnești. După 1840, se ridică altă generație de militanți pentru cauza națională. Până atunci, opoziția contra domnului avea ca punct de pornire invidia și dorința de a ocupa tronul sau înaltele funcții. Numai generația nouă a conceput lupta bazată pe principii[3].

Până la apariția unei astfel de opoziții, bazată de principii liberale, Mihail Sturdza, viitorul domn regulamentar, se opunea însăși prevederii alegerii domnului de către Adunarea obștească. Astfel, într-un memoriu din 27 iulie 1830 către guvernul rus, el propunea numirea domnului de către Curtea protectoare, în locul alegerii de către forul deja desemnat. El argumenta că alcătuirea Adunărilor generale extraordinare, împuternicite să aleagă pe domn, vor avea loc, întotdeauna, în prezența unor tulburări, care vor compromite instituțiile create prin Regulamentul Organic. Cei care au dat votul lor domnului se așteaptă de la el să le acorde funcții și numeroase avantaje personale. De aceea, consideră necesară numirea domnului de către Curtea protectoare, urmând să primească învestitura de la Sublima Poartă[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 103. Vezi Apostol Stan, ***Adunările obștești***, în ***Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România***, București, 1983, p. 26–58.

2 ***Hurmuzaki***, vol. X, p. LXXIX, Prefața lui N. Iorga, S.I-6, p. 281.

3 ***Ibidem***, p. LXXIX.

4 ***Ibidem***, Supliment I-5, p. 34–36.

De altminteri, Mihai Sturdza reușea să vină întotdeauna în întâmpinarea dorințelor și principiilor conservatoare ale Curții protectoare. Fidelitatea față de aceasta constituia criteriul fundamental al tuturor ridicărilor în slujbe și al statorniciei pe tron a domnitorilor. Rezultă aceasta cu evidență dintr-o scrisoare secretă a generalului Pavel Kiseleff către A.P. Butenieff, ambasadorul Rusiei la Constantinopol. Astfel, este expusă necesitatea unor măsuri administrative și legislative, care vor trebui să fie garantate de către viitorii domnitori ai Principatelor Române față de Rusia. În primul rând, adeziunea lor sinceră și totală la Regulamentul Organic, apoi ridicarea în ranguri a boierilor din toate categoriile care au servit cu zel și devotament guvernul rus și recunoașterea tuturor avansărilor civile și militare făcute în timpul ocupației armatei rusești, menținerea în posturi a principalilor funcționari. Un ultim punct prevedea restricții împotriva introducerii presei și cărților străine : *„supravegherea de exercitat asupra presei publice și asupra introducerii și vânzării de cărți și jurnale străine care, din cauza situației geografice a Principatelor, ar putea deveni un principiu de dezordine și de perturbare nu numai pentru ele însele, dar chiar pentru provinciile limitrofe"*[1].

Problema respectării Regulamentului Organic se dovedea primordială, între toate celelalte, căci prevederile sale includeau, în întregime, principiile conservatoare ale Rusiei și marilor boieri români. Contelui Nesselrode, ministrul de Externe al Rusiei, îi scria generalul Pavel Kiseleff, la 26 septembrie 1832, din București, că țarul nu trebuie să ordone evacuarea Principatelor până când Poarta nu va recunoaște și sancționa Regulamentul Organic și nu va indica noilor domnitori că respectarea lui trebuie să fie una din legile fundamentale[2].

Sub o astfel de protecție, boierii conservatori îndrăznesc orice, mergând chiar până a irita pe însuși generalul Pavel Kiseleff, un om politic cu concepții conservatoare absolutiste, dar influențate de filosofia luminilor, căci agrea despotismul luminat. Abia sosit de 15 zile la Iași, el împărtășea ambasadorului la Constantinopol, A.P. Butenieff, dezamăgirea sa față de rapacitatea și încrâncenarea boierilor moldoveni în scopul menținerii privilegiilor lor și acaparării de noi pământuri de la țăranii liberi. Alcătuirea Adunării obștești constituie ea însăși motiv de dezordine. La mijloace represive contra lor nu se poate recurge, a lăsa lucrurile să decurgă precum mai înainte înseamnă provocarea a noi dezordini, care întârzie formarea unor noi guverne : *„Pe lângă aceasta* – scria Kiseleff –

---

1 ***Hurmuzaki***, Supliment I-4, p. 396–397, București, 2 aprilie 1832.

2 ***Ibidem***, p. 404–406.

Adunarea formată din boieri care niciodată n-au făcut decât să calce drepturile claselor inferioare, fiind constituită judecător, în propria sa cauză, în mod firesc ea nu caută decât să-şi mărească propriile privilegii, în paguba altora care nu sunt reprezentaţi, nici apăraţi de nimeni. Aceasta a mers atât de departe, încât, printr-un articol insidios la capitolul ***claca****, au aservit săteni care sunt liberi, în fiecare zi tinzând a aservi noi oameni liberi, pentru a-i oprima încă mai mult"*[1]. Generalul Kiseleff este de părere că acest articol trebuie revizuit neapărat, altminteri, aşa cum este, ar produce foarte rea impresie în Principate. Orice domnitor ar veni în Moldova va trebui să reformeze compoziţia Adunării, deoarece Iaşii s-ar transforma într-o mică Varşovie. De aceea, roagă pe A.P. Butenieff să sustragă Regulamentul de la Poartă, spre a se introduce unele modificări în acest sens[2].

Compoziţia Adunării obşteşti a Moldovei, înainte de urcarea pe tron a domnilor regulamentari, a fost prezentată de consulul francez Mimaut ministrului de Externe al Franţei, Léonce-Victor de Broglie. Astfel, el considera că existau două grupări în Adunare. Una era constituită în jurul marelui vistier (ministrul Finanţelor) Mihail Sturdza, în fapt majoritatea, alcătuită din 27 sau 28 de membri din totalul de 35. Între cei mai de seamă se numărau : Al. Ghica, N. Suţu. Cealaltă grupare avea în frunte pe marele logofăt (ministrul de Justiţie) Constantin Sturdza[3].

La câteva luni după numirea ca domn al Moldovei de către Poartă, la 22 martie/3 aprilie 1834, cu acordul guvernului rus, generalul Pavel Kiseleff îl încunoştinţa pe Mihail Sturdza, cel mai fidel dintre boierii români, că ţarul îi conferise ordinul Sf. Ana, împodobit cu coroana imperială, în calitate de domn al Moldovei[4].

În noua sa calitate, aflându-se la Constantinopol, Mihail Sturdza critica demersurile domnului Ţării Româneşti pe lângă Poartă, care, în schimbul concesiei de a arbora drapelul naţional şi prelevarea a trei procente din vămi, s-a angajat să mărească tributul cu 1800 de pungi pe an. Domnul Moldovei considera că acest demers făţiş contravine drepturilor Puterii protectoare, creându-se, astfel, un precedent care va da naştere la cerinţe şi exigenţe ulterioare : *„aducând atingere principiului conservator al unei Puteri mărinimoase şi binefăcătoare"*[5].

---

1 ***Hurmuzaki***, Supliment I-4, p. 406.

2 ***Ibidem***, p. 407.

3 ***Idem***, vol. XVII, Bucureşti, 1913, p. 311, Rapoarte consulare franceze (1825–1846). Publicate de Nerva Hodoş, Iaşi, 20 ianuarie 1834.

4 ***Idem***, SI-4, p. 102–103, 2 iunie 1834.

5 ***Ibidem***, p. 104–105, M. Sturdza către P. Kiseleff. Constantinopol, 19 iunie 1834.

Mihail Sturdza relata că Poarta i-a cerut şi lui să procedeze precum Al. Dim. Ghica, însă a refuzat, pe motiv că domnitorii nu pot decide nimic fără asentimentul Adunării obşteşti, apoi că nu e de competenţa lor de a trata arborarea drapelului, iar trei procente din vămi constituie un avantaj iluzoriu. El îşi exprima părerea că acestea toate ar putea fi obţinute mai târziu de către Rusia, ceea ce firește nu era decât o himeră. Pentru a argumenta şi a convinge pe generalul Pavel Kiseleff, Mihail Sturdza scria : *„eu prefer mai degrabă să renunţ la domnie decât să compromit garanţiile sacre şi principiile conservatoare de existenţa cărora politica mărinimoasă a Curţii imperiale a chemat ţara mea"*[1].

Boierul conservator dintotdeauna, cel care a afirmat pentru prima dată în istoria ţării principiile conservatoare, adept convins al sprijinului necondiţionat pe Rusia, în scopul apărării privilegiilor marii boierimi, urcat pe tronul Moldovei, vădea aceeaşi puternică înclinare spre aceleaşi principii şi spre ocrotitoarea lor. Într-un memoriu din 1835, el lua apărarea privilegiilor, propunând măsuri aspre pentru reprimarea opoziţiei. În fapt, care era opoziţia detectată de Mihail Sturdza ? Firește, boierii înnobilaţi pe timpul domniei lui Ioan Sandu Sturdza. În mod vădit, domnul se arătă critic faţă de clasa boierească, în realitate fiind contra boierimii care făcea opoziţie guvernului şi administraţiei sale susţinătoare ale Regulamentului Organic şi Puterii protectoare. Astfel, afirmă că *„facţiunea"*, adică opoziţia, caută să lovească în instituţiile regulamentare şi, mai ales, în şeful statului. De aceea, se vede nevoit să ia apărarea unei părţi a boierimii care şi-a dovedit ataşamentul şi afecţiunea faţă de domn şi nu trădează gândirea dominantă a clasei lor, adică principiile conservatoare ale marii boierimi[2].

Reprezentantul cel mai de seamă al marii boierimi conservatoare, la fel ca odinioară, constata originea partidei opoziţioniste în multitudinea de titluri de noblețe acordate în deceniul precedent. Astfel, peste 800 de noi boieri caută să obţină slujbe în stat. În lipsă de oferte, ei provoacă dificultăţi guvernului şi tulburări în stat. Acest *„partid disprețuit a îndrăznit"* să facă propuneri lui Mihail Sturdza de a pactiza cu el, dar toate au fost în zadar, căci – afirmă el – membrii săi nu doreau altceva decât să fie acceptaţi la conducere şi să aibă acces la privilegii nestingheriţi. În scopul urmărit, ei incriminează actele administraţiei de stat, căutând să intimideze şi să discrediteze guvernul, prin atragerea, de partea lor, a celor răuvoitori şi a celor slabi. În fruntea partidei opoziţioniste se afla fostul

1 ***Ibidem***, p. 105.

2 ***Ibidem***, Supliment I-5, p. 272–273.

mare vistier Alexandru Sturdza *„om ignorant și îngâmfat"*. El se erijează în șef de partid, raliind în jurul său tot soiul de nemulțumiți. În timpul domniei lui Ioan Sandu Sturdza, a avut rolul principal, ducând, precum aprecia Mihail Sturdza – o propagandă ostilă Rusiei. Succe-dându-i la Vistierie, Mihail Sturdza afirma că a avut prilejul să-i cunoască imoralitatea și inepția : *„Această coterie* (partidul opozițio-nist), *nulă și neînsemnată până acum, nu este mai puțin hărțuitoare, insolentă și vinovată de vederi răzvrătitoare pe care le proclamă deschis și prin aroganța individului care o conduce"*[1].

Exagerând în mod evident, pentru a atrage mânia Rusiei contra unor așa-numiți „răzvrătitori", care dintotdeauna s-au opus acesteia și principiilor conser-vatoare pe care le ocrotește, Mihail Sturdza susține, în memoriul său, că, nepedepsită, această factiune ar continua să crească atât ca număr, cât și ca îndrăzneală : *„partidul ar putea pe nesimțite să prindă consistență, să se dezvolte și să profite de prima ocazie favorabilă pentru a-și întinde rețeaua în țară și să stârnească tulburări serioase"*[2]. Pentru a preveni asemenea eventualități, Mihail Sturdza consideră că e mai bine să lovească un singur individ, decât pe cei mulți. De aceea, va surghiuni la mănăstire pe Al. Sturdza, șeful partidului opoziționist, după ce, însă, îl va preveni la următoarea ședință de Consiliu. Printr-o asemenea măsură, aplicată la timp și eficientă, contra celor care încearcă tulburarea ordinii publice, va înnăbuși în fașă *„partidele răzvrătitoare antisociale"*, căci numai în acest fel, vor fi puse la adăpost instituțiile regulamentare de mașinațiunile răuvoi-torilor[3].

Adversar înverșunat al novatorilor, Mihail Sturdza fusese unul dintre cei mai de seamă fruntași ai opoziției conservatoare a boierilor emigranți după 1821. Ocupând tronul Moldovei, sub protecția Rusiei, el capătă și mijloacele de a oprima boierimea nemulțumită transformată în forță opozițională sub domnia sa. Pretin-sele agitații și tulburări ale acesteia sunt reclamate frecvent consulului general rus, baronul P.I. Rückmann, pentru a autoriza măsurile contra ei. Între șefii opo-ziției, domnul indică pe logofătul Constantin Sturdza, considerat din toate punctele de vedere *„un om rău"*, apoi pe postelnicul Al. Mavrocordat, *„plin de datorii, în stare de faliment, ignorant"*. În privința principiilor politice, Al. Mavrocordat se declară adept al lui Ludovic Filip, furnizând câteva date prestins false unui străin.

---

1 ***Ibidem***, p. 273–274.
2 ***Ibidem***, p. 274.
3 ***Ibidem***, p. 275.

Alți fruntași opoziționiști erau aga Al. Rosetti, om ruinat și în acută strâmtoare ; vistierul Al. Sturdza. Acești *„indivizi"* s-au asociat cu câțiva străini fără căpătâi, punând la cale intrigi, încât nepedepsirea lor ar dăuna grav liniștii și ordinii publice.[1]

Domnul Moldovei s-a și grăbit în luarea de măsuri contra fruntașilor opoziției, înștiințându-l pe baronul Rückmann de surghiunirea la conacele lor a următorilor : Constantin Sturdza, Al. Sturdza și Gh. Ghica, a căror îndrăzneală și atitudine nu mai puteau fi tolerate. *„Casa logofătului Constantin Sturdza devenise un punct de întruniri, care avea caracterul unui comitet revoluționar"*[2].

În cei câțiva boieri opoziționiști, Mihail Sturdza vedea veritabili revoluționari, când, în realitate, ei nu doreau decât ameliorări în administrația de stat și o domnie suportabilă pentru toți membrii aceleiași clase dominante. Arogant, știind că deține puterea în temeiul și prin ocrotirea Rusiei, domnul Moldovei se vedea a fi șeful autorizat al oligarhiei aristocratice conservatoare, care dobândise supremația politică și nu înțelegea altfel, decât s-o păstreze numai în avantajul său. Constituită în *„elită"* socială, veritabilă castă, marea boierime conservatoare își găsise, încă mai de mult, șeful ei cel mai autorizat, diriguitorul unui curent politic, care începuse cu teoria imobilismului social și adoptase pe cea a evoluționismului sub imperiul unor noi împrejurări istorice.

Convins că numai prin regimul absolutismului luminat se va ajunge la transformări binefăcătoare, Mihail Sturdza a întreprins unele măsuri cu consecințe favorabile, în multe privințe, căci multe erau de înfăptuit după atâtea secole de înapoiere, dar toate le-a făcut, îndeosebi, în interesul marii boierimi privilegiate, în mod autoritar, lezând demnitatea și interesele boierimii mici și mijlocii, care n-a întârziat să se transforme în forță politică de opoziție. Iritat de acțiunile acesteia din Adunarea obștească a Moldovei, Mihail Sturdza o denunța baronului Rückmann, spre a atrage noi măsuri de reprimare contra ei. Astfel, constată că în Adunare se aflau cinci opozanți, care îi făceau sarcina tot mai grea, precum : Al. Mavrocordat, care se declara agentul Franței, Al. Rosetti, Constantin Catargi, Gh. Ghica, aflat sub influența temerară a domnului Țării Românești, apoi Constantin Balș. Precum se lamenta domnul Moldovei baronului Rückmann, prezența lor în Adunare o va compromite[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 279–280, Iași, 3 noiembrie 1835.

2 ***Ibidem***, p. 288.

3 ***Ibidem***, Supliment I-5, p. 295–297, Iași, 25 noiembrie 1835.

La 5 decembrie 1835, Mihail Sturdza transmitea consulului general rus un proiect pentru reprimarea celor nemulțumiți în vederea aprobării lui de către Curtea din Petersburg și Poarta otomană[1]. Într-o scrisoare către ambasadorul rus la Constantinopol, el susținea că nemulțumirea opozanților constă în ostilitatea boierimii moldovene contra instituțiilor regulamentare. Nemulțumirile opozanților se manifestă prin acțiunile de răsculare a sătenilor[2]. Baronul Rückmann nu agrea, însă, măsurile de expulzare din Adunare a celor cinci boieri opoziționiști, încât, la 30 ianuarie 1836, îi scria să-i reintegreze, căci altfel intenționau să adreseze un protest la Petersburg[3]. Și generalul Pavel Kiseleff se vede nevoit să intervină pe lângă vehementul domn al Moldovei spre a-i tempera avântul în opera de reprimare a opoziției, în vederea liniștirii și nu a tulburării spiritelor. Astfel, constatând nemulțumirea unor boieri, care s-au adresat țarului cu un memoriu, între ei și personalități binecunoscute, Pavel Kiseleff sfătuiește pe Mihail Sturdza să-i cheme la guvern, pentru a calma spiritele[4]. În întâmpinarea dorințelor Rusiei, domnul dădea o circulară către membrii Sfatului administrativ ca, pe viitor, să se conformeze întru totul dispozițiunilor din Regulamentul Organic, fără nici o abatere[5].

Spirit închistat în dogme de esență conservatoare, cultivând elitismul în viața politică, Mihail Sturdza continua să susțină vechiul său punct de vedere, care se opunea electivității și alcătuirii pe această bază a Adunării obștești, căci, în acest fel, intrau deputați și din rândurile boierimii mici și mijlocii, care se transforma în opoziție. În concepția sa, electivitatea, oriunde, nu numai în Principatele Române, creează dezordini și tulburări de tot felul, antrenând la pervertirea spiritului public și la înfruntarea autorității în stat : *„alegerea este* – scria el baronului Rückmann – *pe de altă parte și nu poate fi decât incompatibilă nu numai cu obiceiurile și starea morală a Moldovei, dar, de asemenea, cu situația ei politică, principiul guvernului moldovean plasat sub suzeranitatea Porții și sub protecția Imperiului Rusiei nu va putea întruni exigențele unui guvern reprezentativ, or, acestea nu sunt decât printre ultimele care implică adunări elective, care sunt adesea bazate pe doctrine diametral opuse garanțiilor stabilite și liniștii, de care guvernul Moldovei trebuie să fie pătruns"*[6]. Mihail Sturdza se pronunță astfel pen-

1 ***Ibidem***, p. 297–298.
2 ***Ibidem***, p. 310–313, Iași, 12 ianuarie 1836.
3 ***Ibidem***, p. 317–318.
4 ***Ibidem***, Supliment I-4, p. 116–117, 1 februarie 1836.
5 ***Ibidem***, p. 118, 16 aprilie 1837.
6 ***Ibidem***, p. 141–142, 21 februarie 1838.

tru suprimarea modului de alcătuire a Adunării obşteşti şi nu a instituţiei însăşi. Aşadar, adunări neelective, care – zice-se – s-ar adapta foarte bine condiţiilor existente în Moldova[1]. În realitate, acest deziderat se conforma şi favoriza cel mai bine principiile conservatoare ale elitei conducătoare, care nu îngăduia alte opinii, decât pe cele proprii, fiind astfel lipsită de spirit de toleranţă faţă de adversarul politic.

Animat de spiritul intoleranţei faţă de opoziţie, Mihail Sturdza făcea cunoscut consulului rus la Iaşi, Karl von Kotzebue, că a luat măsurile necesare de suprimare a suplimentului ***„Albinei româneşti"*** intitulat ***„Alăuta românească"***, apărut, la 1 septembrie 1838, sub egida ***Institutului Albina***. De fapt, consulul general rus ceruse, iar domnul Moldovei, ca de obicei, se conformase, să suprime suplimentul ***„Albinei româneşti"***, pe motiv că în articolul ***Filosofia vistului*** se făcea aluzie la Rusia, *„al cărei nume* – scria el lui Kotzebue – *trebuie să fie venerat atât de guvern, cât şi de locuitorii ţării care-i datorează existenţa şi prosperitatea sa"*[2]. Întrucât, autorul suplimentului, adică Mihail Kogălniceanu, se afla în *„recidivă"*, se lua măsura suprimării suplimentului ***„Albinei româneşti"***. Mihail Sturdza îl asigura pe iritatul consul al Rusiei că guvernul său va veghea cu grijă să prevină sau să reprime cea mai mică atingere a numelui Rusiei, care nu trebuie înconjurată decât de dovezi de respect şi gratitudine[3]. Consulul Kotzebue transmitea, la 14 septembrie 1838, că între abuzurile comise şi încă necurmate se afla şi acordarea de ranguri de boierie, contrare vechilor regulamente. Unul dintre promovaţii în rang, pe nedrept, se dovedea a fi căminarul Eftimie Stamati, pentru care se cerea retragerea numirii[4].

Înainte de întoarcerea în ţară a tinerilor cu concepţii liberale din ţările Apusului, se constată un reviriment al liberalismului aşa-zis ciocoiesc, reprezentat de micii boieri privilegiaţi, contra cărora întreprindea atât de dese măsuri punitive domnitorul Mihail Sturdza, cu acordul şi sub ocrotirea Rusiei. Una din manifestările liberalismului boieresc sau ciocoiesc este Conjuraţia confederativă a comisului moldovean Leonte Radu, în octombrie 1839, care avea relaţii secrete strânse cu Ştefan Catargiu, Gheorghe şi Constantin Sturdza, Constantin Burghele. El a redactat un program, considerat a fi revoluţionar, dar, în fapt, numai un contraregulament organic, cum îl numeşte Nicolae Iorga. În esenţă, memoriul comisului Leonte

---

1 ***Ibidem***, p. 142.
2 ***Ibidem***, p. 201.
3 ***Ibidem***.
4 ***Ibidem***, p. 202, 215.

Radu preconiza abolirea protectoratului Rusiei și garanția colectivă a celor patru mari puteri : Anglia, Franța, Austria, Rusia, sub suzeranitatea Porții, înlocuirea guvernului absolutist monarhic cu unul luminat aristocratic, un domn ales, o confederație a Principatelor Române cu Serbia, un Consiliu de Stat, un Senat, miniștri responsabili, un Seim al nobilimii[1].

Memoriul comisului Leonte Radu despre abuzurile și călcările de lege săvârșite în Moldova de la introducerea Regulamentului Organic septembrie-octombrie 1839 conținea, în total, 32 de puncte. Autorul său evidenția că, deși au fost abolite prin Regulamentul Organic anumite dări, precum havaielile, acestea continuă încă de la introducerea lui. Referitor la alegerea deputaților în Adunarea obștească se menționa : *„Deputații și boierii pentru obștească Adunare să aleg nu după plecarea (dorința) publicului, nici cu slobozenia dăruită prin Regulament, ci după fățișe poronci a Oblăduitorului (Puterii protectoare) și prin feluri de îngroziri, și din asemine oameni înjghebându-se aceasta Adunare (sufletul norodului), să lucrează ceea ce vrea domnul, iar nu ce-i legiuit și hărăzit prin pronomii"*[2]. Mai demonstra Leonte Radu că funcțiile în stat și rangurile boierești se vindeau pe bani, încălcând legiuirile țării, că *„dreptatea fățiș se vinde pre bani, din care pricină săracii, văduvele și orfanii pătimesc și pier"*. Boerescul (claca) s-a mărit de șase ori : *„în toate ramurile, boeriile se dau făr cuviință, făr măsură și făr dreptate, ba mulți se boeresc făr a sluji"*. Apoi, abuzuri fără limite : *„samavolnicia, despotismul și cruzimea necontenit urmează, prin țară, nimene nu cercetează nici iea samă ca să îndrepte și să stăpânească răul"*. În fine, existau lux și desfrâu, neorânduială și neomenie peste tot, fără putință de a fi eradicate, din cauza guvernului slab. Domnul însuși ia rusfeturi, interzise de Regulamentul Organic[3].

Un regim politic autocratic, ce se vroia luminat, prin întreprinderea unor măsuri de modernizare, se dovedea necruțător și abuziv în problemele sociale, menținând trăsături ale despoției orientale, spre a fortifica și perpetua privilegiul oligarhiei conservatoare a marii boierimi. Domnul și guvernul său încălcau flagrant prevederile Regulamentului Organic și înseși propriile legi. De aceea, comisul Leonte Radu procedează la un succint tablou final al gravei stări de lucruri din Moldova, comparativ cu cea existentă înainte de introducerea Regulamentului Organic : *„Mai înainte au fost pricini de giudecăți pre puțăne, iar acum sănt multi. Mai înainte giu-*

---

1 ***Idem***, vol. X, p. LXXIX-LXXX. Prefața lui N. Iorga.
2 ***Idem***, Supl. I-6, p. 77.
3 ***Ibidem***, p. 78–79.

decăţile se curma cu grabă, iar acum se lungesc pre mult. Mai înainte, deşi cheltueli în giudecăţi, dar pre puţin, iar acum precât pretenderăseşti pe atât trebue să cheltueşti. Mai înainte, toate luările din ţară nu să sue nici la o a cince partea pe cât să iea astăzi. Iar apoi dacă ne vom întoarci la catachrisă (încălcarea de lege), de ne jăcuia mai înainte o sută, apoi astăzi ne dizbracă o mie, şi cu deosăbire că acei de atuncea să mulţămea cu puţăn, iar acestora de astăzi nu la toţi intri în voe cu mult. Domnii mai dinainte pentru mice nelegiuiri perde scaunul, dar de multe ori şi viaţa, iar acum jecueşte şi dizbracă fără temere. Atunce atârna Moldova de o singură putere, acum să vede supusă la doă. Iată starea şi fericirea ei"[1].

În pofida oricăror regulamente şi legiuiri, abuzurile, corupţia şi prevaricaţiunile continuau, căci era în natura sistemului politic să le includă şi perpetueze, tocmai datorită exercitării puterii de către o oligarhie aristocratică asupra unui întreg popor şi, adeseori, asupra semenilor boieri, dar de categorie inferioară. Aşa-numitul partid naţional, care ar fi strâns laolaltă pe toţi boierii ţării, se dovedeşte o simplă ficţiune, în condiţiile înfruntării de interese între boierimea liberală şi cea conservatoare. Idealul naţional se dovedea un liant prea efemer între cele două grupări politice aflate în competiţie la cârma statului. Fricţiunile se vor intensifica, sfârşind prin scindarea definitivă a clasei dominante în progresişti sau liberali şi în retrograzi sau conservatori în timpul revoluţiei de la 1848, prin adoptarea ideologiei revoluţionare a liberalismului de către tinerii întorşi de la studii din centrele de cultură ale Europei.

Deocamdată, până la sosirea acestor tineri revoluţionari, militanţi pe bază de principii contra vechiului regim, domnitorii Principatelor, vajnici susţinători ai acestui regim, se înfruntau doar cu elemente ale boierimii liberale, precum comisul Leonte Radu în Moldova, Ioan Câmpineanu în Ţara Românească. Comisul moldovean întocmise încă şi o ***Sistemă de conjuraţie confederativă,*** având anexată o listă a conjuraţilor[2]. Această conjuraţie este însă descoperită de Mihail Sturdza, care înştiinţează de îndată pe consulul general rus V.P. Titov, succesorul lui P. Rückmann, cerându-i sfaturi în privinţa procedării cu comisul Leonte Radu. Proiectele sale fiind considerate de-a dreptul criminale, subversive, autorul memoriului se afla deja arestat, netăgăduind cele incriminate. Domnul Moldovei relata că nu se gândeşte totuşi la un proces, care ar provoca scandal, ci la interogarea şi expulzarea comisului peste Prut, în Basarabia, de unde a şi venit[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 79.

2 ***Ibidem***, p. 82–110.

3 ***Ibidem***, p. 125, 31 octombrie 1839.

Consulul general rus scria, apoi, lui Mihail Sturdza, exprimându-şi opinia ca să se facă o instrucţiune secretă a Conjuraţiei confederative şi, în caz de nevoie, să expulzeze pe Leonte Radu în Basarabia. Deci, să evite inconvenientele unei proceduri finale, adică un proces, şi să se ia măsuri severe contra autorului şi complicilor săi. Comisul poate rămâne la conacul său sub strictă supraveghere sau să fie expulzat în Basarabia, cu titlu de vechi supus rus. În final, solicită să fie pus la curent cu toate amănuntele referitoare la complotul urzit[1]. La interogatoriu, comisul Leonte Radu a răspuns negativ la întrebări[2].

Un proces nu a putut fi intentat comisului Leonte Radu, întrucât ar fi avut un caracter politic, răscolind pasiuni şi resentimente, care mocneau în rândurile unei populaţii profund nemulţumite. La îndemnul consulului rus la Iaşi, mişcarea a fost înăbuşită, conducătorul ei fiind expulzat.

O nouă perioadă începe, însă, după 1840 sub flamura radicalismului liberal promovat de tinerii învăţaţi la şcolile Apusului. Rusia priveşte acum cu nelinişte o deteriorare a situaţiei politice din Principate sub influenţa directă a elementelor radicale. Astfel, contele Nesselrode, ministrul de Externe al Rusiei, cerea lui V.P. Titov să facă cunoscut lui Mihail Sturdza că guvernul rus este satisfăcut de felul cum a fost descoperit complotul lui Leonte Radu. Consulul general la Bucureşti trebuie însă să atragă atenţia celor doi domnitori să fie cât se poate de vigilenţi cu privire la *„odioasele maşinaţiuni care se urzesc în Ţara Românească şi Moldova"*[3]. Securitatea viitoare a celor două Principate – insista Nesselrode – va depinde de descoperirea la timp a diverselor comploturi, a mijloacelor şi scopurilor urmărite. Pe de altă parte, la Paris, numeroşi tineri moldoveni, aflaţi la studii, au intrat în legături cu câţiva *„demagogi valahi"*, adică tineri munteni cu concepţii liberal-radicale, de stânga. Printre moldovenii care *„profesează principii de cea mai pură democraţie"* se numără : Al. Mavrocordat (Ursu), Ghenadie şi Filittis. Ei întreţin legături active la Iaşi şi Bucureşti. În atare situaţie, domnul Moldovei trebuie să întreprindă măsuri pentru a se informa mai bine asupra adevăratei stări de lucruri[4].

Pericolul pentru forţele trecutului, adică absolutismul şi oligarhia conservatoare, era detectat şi sesizat la timp, în scopul întreprinderii unor măsuri grabnice,

---

1 ***Ibidem***, p. 127, 7 noiembrie 1839.
2 ***Ibidem***, p. 130–132.
3 ***Ibidem***, p. 175, 2 ianuarie 1840.
4 ***Ibidem***, p. 176.

spre a fi eficiente. Pentru a curma acțiunile unor tineri aflați la Paris, Mihail Sturdza informa pe V.P. Titov că a luat legătura cu tatăl lui Al. Mavrocordat, pentru a pune capăt *„scandalului"* provocat de purtarea fiului său. Drept urmare, s-a convenit să-l transfere la Berlin. Măsuri s-au luat și contra celorlalți. Domnul Moldovei, poate pentru a se disculpa, oarecum, că nu luase măsuri înainte de a i se atrage atenția, caută să incrimineze *„manifestările liberalismului care au loc în fiecare zi în Țara Românească"*. El afirmă că nu este de competența lui de a le pune capăt, dar consideră că nu se poate abține să le evidențieze pericolele, fiind tolerate de guvernul muntean și având o influență funestă asupra locuitorilor Moldovei. Într-un almanah din Țara Românească, cele două Principate sunt prezentate ca state constituționale, încă chiar mai mult, anume că *„statul României este un principat constituțional"*, având aceleași origini, limbă, religie cu Moldova. Deci, se tinde spre unirea celor două țări. După părerea lui Mihail Sturdza, acesta constituia un sistem incompatibil cu situația Principatelor. Se vorbea – scria domnul Moldovei – chiar ca Al.Dim. Ghica să fie domn al ambelor Principate, înaintașii săi Ghiculești domnind, în trecut, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. În consecință, Mihail Sturdza considera această tendință o atingere a drepturilor guvernului moldovean, contra căreia protesta în fața Puterilor suzerană și protectoare[1].

Nu era pentru prima dată când domnul Moldovei denunța spiritul de toleranță al domnitorului Țării Românești, care se arătase, încă din momentul învestiturii, dornic să contribuie la afirmarea specificului național și demnității naționale, solicitând dreptul de arborare a drapelului național. Firește, în Țara Românească nu exista un alt regim politic decât cel îngăduit de cele două puteri, însă devotamentul și atașamentul lui Mihail Sturdza față de Rusia, ca putere protectoare, nu îngăduia, nici măcar în cugetul său, un alt comportament din partea domnului principatului vecin. Unele rezultate pozitive avusese, fără îndoială, și administrația lui Mihail Sturdza[2], însă el nu rămăsese numai în limitele Regulamentului Organic, precum Al.Dim. Ghica, despre care A.D. Xenopol scria : *„Ocârmuirea lui* [...] *fusese destul de spornică în rezultate în primii ani ai domniei lui, și cu toate că lucrările adunării legiuitoare se întinsese asupra deosebitelor ramuri ale trebuințelor țării, nicăieri nu depășise hotarele puse de Regulament, ci lucrase numai strict în limitele lui la dezvoltarea așezămintelor Munteniei"*[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 188–191.

2 Vezi A. D. Xenopol, ***Istoria românilor***, XI, p. 172–187.

3 ***Ibidem***, p. 132.

Insistența, apoi presiunea consulului general Rückmann în privința introducerii articolului adițional în Regulamentul Organic pun la grea încercare atitudinea domnului Țării Românești, care se vede nevoit să exileze pe Ioan Câmpineanu și Emanoil Băleanu și să pedepsească pe alți deputați pentru că se opuseseră acestui act samavolnic, atingător al demnității naționale. Însuși baronul Rückmann, într-o adresă către domn, amenința membrii opoziției, arătându-se foarte mâhnit, *„că atare necuviință au putut să se întâmple în Muntenia în timpul ocârmuirii sale"*[1]. Din acest moment, și începe declinul domniei lui Al.Dim. Ghica, care, dintr-odată dobândise aversiunea și a partidei naționale și a Rusiei, ce nu va întârzia să determine detronarea lui. Descoperirea și pedepsirea autorilor complotului din 1840, în frunte cu Dimitrie Filipescu, în care fusese implicat și Nicolae Bălcescu, n-a fost de natură să atenueze prea mult impresiile Curții din Petersburg, îndepărtându-l însă definitiv de partida națională. Înăbușind răscoala bulgarilor din Brăila, la 1841, Al.Dim. Ghica se vede definitiv părăsit de bunăvoința Rusiei, care pune la cale detronarea lui și alegerea lui Gh. Bibescu, un spirit conservator și conformist, deși nu lipsit de calități personale în domeniul administrației de stat. El, însă, se dovedea mai receptiv la dorințele și cerințele Rusiei, ale cărei dispoziții le îndeplinea, dacă nu cu abnegație, precum Mihail Sturdza, cu conștiinciozitatea determinată de sentimentul recunoștinței și datoriei față de cel căruia-i datora tronul Țării Românești, țarul Rusiei.

În Moldova, cu toate măsurile represive luate de domn, în iunie 1841 este descoperită o asociație politică secretă la Iași, care, aparent, funcționa ca o societate filantropică, fără ostilitate contra guvernului. Cu toate că nimic nu lăsa să se întrevadă că e vorba de un complot, ea a fost totuși dizolvată, pe motiv că nu fusese autorizată. Se curmau, astfel, orice inițiative similare pe viitor[2].

Și în Țara Românească, se constituie societăți secrete, precum ***Frăția***, în 1843, apoi altele în anii următori. Gh. Bibescu se dovedește un zelos executor al dispozițiilor Rusiei, supraveghind îndeaproape evoluția politică a țării. În perioada 1844–1846, el guvernează prin decrete-legi, din cauza prorogării Adunării Obștești, ai cărei deputați se opuseseră concesionării explorării și exploatării minelor de către inginerul rus Alexandr Trandafilof. Cu prilejul prorogării Adunării pe termen nedefinit, în martie 1844, Gh. Bibescu ținea o cuvântare, în care stigmatiza acele *„netrebnice uneltiri împotriva Obăduirii"*, adică Rusiei, ca putere protectoare. Gu-

1 ***Ibidem***, p. 137.
2 ***Hurmuzaki***, SI-6, p. 338–340.

vernul nu mai putea îngădui asemenea *„necuviințe"*, încât a găsit cu cale să lase un timp pentru potolirea pasiunilor, altminteri s-ar considera drept slăbiciuni din partea sa. Astfel că – afirmă domnul în final – *„am hotărât a nu mai suferi nici acele mișcări cu care unii se muncesc a împiedica lucrările obladuirei, nici acele plăsmuiri defăimătoare cu care caută neîncetat a amăgi duhurile și a turbura cugetele norodului, nici acele abateri de cuviințe prin care se silesc a dovedi că nu le-ar păsa de Înalta Stăpânire, și că ar fi iertat să se atingă fără frică de a ei dignitate"*[1]. S-a dat apoi citire firmanului Porții de prorogare a Adunării obștești, până la data când domnul va *„socoti că duhurile cele mai răzvrătite s-au întors pe calea cea dreaptă"*[2].

Foarte înclinat să îndeplinească dispozițiile Rusiei, denumită *„Înalta Stăpânire"*, Gh. Bibescu este întru totul înțeles și sprijinit spre a le îndeplini în cele mai bune condiții. Informat asupra situației din Țara Românească, Pavel Kiseleff scria domnului acestui principat că s-a întristat cu privire la opoziția existentă în Adunarea obștească, pe care o stigmatizează în termeni foarte aspri: *„Ea e turburătoare și, mai mult încă, – nu e sinceră și nu e mișcată decât de interese proaste, murdare și rușinoase; poate chiar că cercetând mai departe s-ar găsi o aţâțare revoluționară ascunsă, care ar compromite viitorul țărei și, în această privință, lăsând la o parte cestiunea de persoane, lucrul ar fi cu mult mai serios decât s-ar putea crede la prima înfățișare"*[3].

Gh. Bibescu era încurajat și sfătuit să convoace Adunarea doar pentru *„verificarea cheltuielilor"* și atunci *„când interesele materiale vor merge învederat propășind etc, etc., cei mai turburători din Adunare nu vor face decât fraze fără răsunet, în contra unei administrații care se folosește de dreptul său și care nu cere, propune nimic alta cercetării lor decât dări de seamă despre ceea ce este în competența ei directă"*[4].

Concomitent, Pavel Kiseleff se adresează și boierului conservator Constantin Cantacuzino, îndemnându-l ca, împreună cu alți boieri, să sprijine pe Gh. Bibescu în aplicarea Regulamentului Organic, care este o *„binefacere"* pentru Principate. Apoi, adăuga că opoziția în Adunare este de înțeles și stă în firea lucrurilor, dar este necesar ca ea să contribuie la bunul mers, să se debaraseze

---

1 Gheorghe Gh. Bibescu, ***Domnia lui Bibescu***, tom. II, București, 1894, p. 152.
2 ***Ibidem***, p. 153.
3 ***Ibidem***, tom. I, București, 1893, p. 220. St. Petersburg, 14 aprilie 1844.
4 ***Ibidem***, p. 221–222.

de *„patimi lăturalnice"*, adică *„o opoziție care să examineze și să discute în scopul de a regula și de a păstra, iar nu o opoziție care să declare și să supere în scopul de a încurca și de a dobori"*[1]. Deci, nu ambiția și pofta de putere, de preluare de funcții și o predominantă tendință către *„idei ce nu sunt de îngăduit"*. O opoziție nu numai sistematică, dar de-a dreptul *„răzvrătitoare"*, care nu urmărește altceva decât *„o întreagă răsturnare atât în Țara Românească, cât și în Moldova"*. Ea este întreținută – susținea Pavel Kiseleff – de *„niște inși cu idei derăpănitoare, dușmani ai oricărei ordini"*. În consecință, cele două Puteri, Rusia și Turcia, vor lua, în cele din urmă, măsuri pentru a stârpi răul din rădăcină, căci nu pot tolera prea mult astfel de amenințări[2].

Evident, fostul guvernator al Principatelor exagera, voit sau nu, pentru a determina sau justifica măsura aspră a prorogării Adunării obștești, pe un motiv cu totul minor, dar considerat important, Astfel, prin respingerea concesiunii Trandafilof, se sfida existența unei Puteri protectoare, care se dorea prezentă în toate actele și manifestările vieții publice din Principate. Nu era nicidecum vorba de răzvrătire sau acțiune revoluționară, ci pur și simplu de manifestarea sentimentului demnității naționale, lezat prin menționata concesiune unui inginer rus pentru exploatarea minelor. Revoluționarii potențiali, veritabilii *„răzvrătitori"*, în mare parte, se aflau la studii în diversele centre de cultură ale țărilor apusene, îndeosebi la Paris. Generalul Pavel Kiseleff atrăsese, desigur, atenția lui Gh. Bibescu asupra lor, de îndată ce domnul Țării Românești îi răspundea, la 16 august 1847, precum că diversele constatări făcute cu privire la înclinarea periculoasă a tineretului de a merge la studii în Franța sunt îndreptățite, însă tinerii se aflau deja la studii în momentul urcării sale pe tron. Domnitorul însuși și-a trimis fiii la Paris pentru studii, dar ei au fost crescuți sub o *„aspră priveghere"* și, la reîntoarcere, vor servi patriei și vor fi recunoscători Rusiei pentru cele întreprinse în favoarea țării lor : *„După mine* – reflectă Gh. Bibescu – *nu atât educațiunea franceză ne strică tineretul, ci mai mult starea de absolută părăsire în care se găsește în mijlocul stâncilor ce-nfățișează viața din Paris unor spirite necoapte încă. Singurul mijloc de a-l face să pearză acest gust de ducă ar fi de a înființa școli în care să poată dobândi cunoștințele pe care se duce să le caute în străinătate, și aceasta este acuma una din principalele mele îndeletniciri"*[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 227–228, St. Petersburg, 14 aprilie 1844.

2 ***Ibidem***, p. 229.

3 Gh. G. Bibescu, ***Domnia lui Bibescu***, I, p. 310–311, Breaza, 16 august 1847.

Concepția lui Gheorghe Bibescu se dovedea profund conservatoare, la fel ca a lui Mihail Sturdza. De altfel, ambii domnitori ai Principatelor au trăsături comune, care-i fac deopotrivă agreabili Rusiei. În pofida tuturor măsurilor de opresiune, ideile înaintate ale timpului nu puteau fi oprite la hotarele Principatelor. Cei doi domni propun nu numai stăvilirea plecărilor la studii în Occident, dar însăși desființarea învățământului superior românesc, pentru a nu facilita tineretului accesul la înaltele curente de idei ale timpului. Regimul politic absolutist al administrației regulamentare era într-atât de mărginit și închistat în dogme ultra-conservatoare, încât nu îngăduia înfăptuirea nici unei reforme liberale, căci orice încercare de acest fel i-ar fi atins șubreda temelie, care nu avea altă rațiune decât menținerea privilegiilor pentru o infimă minoritate, cu sprijin interesat din afară.

Întrucât totul se opunea progresului accelerat și nimic nu putea stăvili răul, societatea românească se afla într-un dramatic impas istoric, ce se impunea cu necesitate înlăturat : *„Renașterea națională desăvârșită* – scria A.D. Xenopol – *nu se putea îndeplini decât prin realizarea reformelor liberale și egalitare. Aici, însă, naționalismul boierilor bătrâni venea în luptă cu interesele lor de clasă, și nu trebuie să ne mirăm dacă vom găsi simțămintele cedând pasul înaintea interesului. Și, cu toate acestea, tot din sânul boierimii trebuie să se înfiripeze și partidul liberal"*[1].

Scindarea clasei dominante în grupări politice adverse, capabile să lupte una împotriva alteia, pe temeiuri ideologice incompatibile, vizând schimbarea radicală a vechiului regim, se va produce în mod necesar prin izbucnirea și desfășurarea revoluției de la 1848–1849.

---

1 A. D. Xenopol, ***op. cit.***, vol. XI, p. 52.

ACȚIUNILE CONTRAREVOLUȚIONARE ALE BOIERIMII CONSERVATOARE LA 1848

Peste tot în Europa, unde a izbucnit, revoluția însemna o ridicare violentă contra unei minorități privilegiate aflate la conducerea statului, care se substituie, prin folosirea forței și persuasiunii, adevăratelor interese naționale și sociale, strivind orice încercare populară menită să servească la descătușare și propășire generală[1]. Oligarhia conservatoare din Principatele Române, atât de bine ocrotită

1 Pentru probleme speciale și de referință vezi: Cezar Colescu-Vartic, ***1848. Zile revoluționare***, București, 1898, 500 p.; Dan Berindei, ***Revoluția română de la 1848***, București, 1974, 79 p.; Cornelia Bodea, ***Lupta românilor pentru unitate națională 1834–1849***, București, 1967, 390 p.; Apostol Stan, ***Le problème agraire pendant la révolution de 1848 en Valachie***, București, 1971, 154 p.; Apostol Stan, ***Revoluția română de la 1848***, București, 1992, 499 p.; Dan Berindei, ***Contradicțiile de clasă în desfășurarea revoluției muntene din 1848***, în ***„Studii"***, XI, 1958, nr. 3; Gh. Georgescu-Buzău, ***Aspectul agrar al revoluției din 1848 în Muntenia***, București, 1946, 195 p.; Ioana și P.I. Panait, ***Participarea maselor populare din București la înfrângerea comploturilor reacțiunii în iunie 1848***, în ***„Studii"***, XIII, nr. 6, 1960; Vasile Maciu, ***Les relations roumano-turques pendant la révolution de 1848*** în ***„Revue Roumaine d'Histoire"***, X, nr. 1, 1971; Teodor Bălan, ***Activitatea refugiaților moldoveni în Bucovina 1848***, Sibiu, 1944; N. Iorga, ***Despre revoluția de la 1848 în Moldova***, București, 1938.

de propriile-i dogme, susținute și promovate prin oprimarea celor mulți și hrănite din parcă nesecatul izvor al absolutismului de tip oriental, ale cărui trăsături esențiale s-au mai atenuat de-a lungul timpului, dar n-au dispărut niciodată în întregime, nu cunoștea limite în luarea unor măsuri care să zăgăzuiască pătrunderea ideilor înaintate, de natură să determine schimbări radicale, de structură. Pentru că societatea românească nu mai avea cum supraviețui unei lipse de reprezentare națională, în condițiile pericolului iminent al pierderii ființei de stat.

În aceste condiții, imposibil de suportat în continuare, revoluția venea ca o mântuire generală. Împotriva suflului revoluționar, care cuprinsese popoarele oprimate ale Europei, acționau, însă, cu febrilitate forțele reacțiunii, ultraconservatoare și retrograde, profund interesate în statornicirea vechiului regim bazat pe privilegii. Îndată după izbucnirea revoluției pariziene, la 24 februarie 1848, marele vizir Reșid Pașa se adresa lui Gh. Bibescu pentru a lua măsuri în scopul preîntâmpinării evenimentelor revoluționare *„care se petrec în Europa cu o viteză înspăimântătoare"*. Guvernul otoman – adăuga marele vizir – are în persoana domnului Țării Românești un garant al menținerii ordinei și liniștei interne, încât i se pare de prisos să-i amintească despre vigilența necesară în acele împrejurări[1].

Neliniștit și iritat era și țarul Rusiei, care, într-un manifest către popor, menționa măsurile luate contra extinderii revoluției. El afirma că pacea și prosperitatea Europei sunt afectate de mișcări menite să destrame ordinea și să răstoarne autoritatea. Pornite din Franța, revolta și anarhia au cuprins Germania, ajungând la frontierele puterilor aliate Rusiei : *„Necunoscând nici o frână, această forță oarbă amenință astăzi Rusia, pe care Dumnezeu a încredințat-o pazei noastre. Aici ea își va afla limitele"*. Țarul Rusiei declara că este hotărât să facă față dușmanilor, oriunde s-ar ivi, spre a apăra onoarea națională și integritatea teritorială. Autocratul își exprima convingerea că orice supus al său va răspunde apelului pentru apărarea patriei, calea spre victorie fiindu-i indicată[2].

Privirile Rusiei se îndreptau, în mod firesc, spre Principatele Române, care dăduseră deja semne de nemulțumire, de natură să irite și să stârnească mânia diplomaților și emisarilor țarului. Ministrul de Externe, contele Nesselrode, se adresa, într-o notă, consulului general în Principate, Karl von Kotzebue, pronunțându-se categoric contra tendințelor de emancipare politică și națională a popoarelor asu-

---

1 ***Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente***, tom. I, București, 1902, p. 145, Constantinopol, 6 martie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 158–159, Petersburg, 24 martie 1848.

prite. În fața primejdiei extinderii revoluției franceze în Europa, el solicita luarea unor măsuri energice, amintind că Principatele se aflau sub suzeranitate otomană și protecția Rusiei. Drept urmare, guvernul rus se va opune cu fermitate oricăror încercări de a slăbi aceste relații. Din care motiv, consulul general rus este împuternicit să facă publică voința țarului, anume de a preîntâmpina, prin orice mijloace, propaganda revoluționară, potrivit căreia popoarele s-ar amăgi cu ajutor spre a se emancipa politic și reîntregi național, precum se scrie în manifestul Republicii Franceze. Așadar, Kotzebue să recomande celor doi domnitori să-și dubleze eforturile contra tendințelor revoluționare, pe care să le reprime cu tărie pentru a păstra ordinea și liniștea[1].

În consecință, precum scria un corespondent din București către *„Mercure de Souabe"*, Gh. Bibescu a strâns în jurul lui boierii, petrecându-și nopțile în cazarme, doamna fiind păzită de 200 de soldați. Kotzebue i-ar fi zis : *„Este posibil că d-voastră și cu mine nu vom mânca la București ouă de Paști"*[2], ceea ce semnifica iminența izbucnirii revoluției. Și contele general Pavel Kiseleff insista pe lângă Gh. Bibescu să-și sporească măsurile de supraveghere și preîntâmpinare a evenimentelor revoluționare, despre care soseau știri tot mai alarmante. Principatele ar putea fi atinse în curând de aceste evenimente menite *„să le turbure liniștea și, îndrăznesc să spun, prosperitatea pe care le-au asigurat-o atât de bine pacea și liniștea generală, de care s-a bucurat lumea cu câteva zile în urmă"*. Această *„avalanșă"* tulburătoare își va afla riposta hotărâtă mai devreme sau mai târziu. Până atunci, domnul Țării Românești era îndemnat la vigilență sporită[3].

Prosperitate, în deplină liniște și pace, numea generalul Kiseleff situația gravă a Principatelor, în care conformismul ultraconservator al minorităților aflate la conducere anihila tendințele spre progres și libertate națională ale tuturor românilor. Libertatea și progresul constituiau tocmai scopurile fundamentale ale revoluției de la 1848. Izbucnind mișcarea petiționară la Iași, Mihail Sturdza o înăbușea cu asprime. În ziua de 29 martie 1848, el dădea un ofis către locuitorii Capitalei. Deși în petiția-proclamație din 28 martie nu se aflau decât cereri moderate, între care *„Sfânta păzire a Regulamentului în tot cuprinsul său și fără nici o răstălmăcire"*, chiar la primul punct, Mihail Sturdza, spirit esențialmente conservator, se adresa locuitorilor Iașilor, afirmând că a privit cu adâncă mâhnire

---

1 ***Ibidem***, p. 168-169, Petersburg, 16 martie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 170.

3 ***Ibidem***, p. 172–173, Petersburg, 21 martie 1848.

cele pricinuite *„de câțiva netrebnici cu cugetări tulburate dintre boieri"*[1]. De aceea, a și întreprins măsuri energice contra tulburătorilor de liniște, după ce, anterior, folosise blândețea. Cei mai vinovați dintre ei au fost arestați, încât poate vesti și încredința *„despre sfărâmarea cu totul a complotului urzit cu viclene închipuiri și ademeniri"*. Astfel că locuitorii capitalei *„se pot ocupa de îndeletnicirile lor fără grijă"*[2].

În pofida tuturor măsurilor preventive, revoluția cuprinsese și Principatele Române. O circulară rusă amenința cu intervenția din partea Rusiei, pentru a curma orice tentativă revoluționară, deoarece nu era dispusă să tolereze *„nici o inovație tinzând să slăbească foloasele suzeranității sau cele ale protectoratului, nici o mișcare având ca scop modificarea regimului politic sub care Principatele s-au constituit. Această voință este irevocabilă și va fi susținută, la nevoie, prin întrebuințarea tuturor mijloacelor de care Rusia dispune"*[3].

Consulul Franței la București, care transmitea știri despre această circulară lui Al. de Lamartine, afirma că efectul acestui document asupra poporului a fost deosebit de dureros. Unii o considerau doar o amenințare, alții vedeau un nou pretext pentru țarul Rusiei de a-și asigura avantaje în Principate, care i-ar deschide perspectiva de a deveni suveranul lor. La această circulară a contelui Nesselrode, Mihail Sturdza, altminteri impresionat și el, dădea un ofis, la 31 martie 1848, în care confirma primirea sa : *„Acest act este o nouă dovadă a îngrijirii cu care Augustul nostru protector nu încetează a priveghia asupra fericirii moldovenilor și cu osebire în această epocă de crisis, ce amenința orândueala soțială a Europei apusene, care se învăluește de tulburări țintitoare a răsturna legiuitele guvernări"*[4]. El aprecia drept pozitivă hotărârea neclintită a țarului Rusiei de a opri anarhia să pătrundă în limitele Imperiului Otoman, anume în țările aflate sub protecția sa. Drept urmare, Mihail Sturdza face cunoscut locuitorilor țării *„să se ferească cu de-adinsul de orice ademeniri de afară venite sau înlăuntru urzite, de defăimare și zdruncinătoare închipuiri, ce nu produc alta decum vătămare patriei, răspundere Cârmuirii, la întâmplare de a le trece cu vederea, nenorocire făptuitorilor și întristare familiilor"*[5].

---

1 ***Ibidem***, p. 180.
2 ***Ibidem***, p. 180–181.
3 ***Ibidem***, p. 193–194, Depeșa lui Doré de Nion, consulul Franței la București, către ministrul de Externe, Al. de Lamartine, București, 30 martie 1848.
4 ***Ibidem***, p. 200.
5 ***Ibidem***.

Şeful statului moldovean şi al elitei politice conservatoare ameninţa, astfel, cu măsuri drastice pe înşişi cei ce nu denunţau pe iniţiatorii de *„răzvrătiri"*. Şi, cum să nu ameninţe, când ştia atât de bine ce are de pierdut, în caz de *„răsturnare de guvernuri"* şi de regim politic. Consulul Franţei la Iaşi, Guéroult, într-un lung raport asupra ţării şi locuitorilor, adresat lui Al. de Lamartine, relata că singurii care se bucurau de o existenţă reală şi independenţă sunt boierii. Ei dispun de toate privilegiile, ceilalţi locuitori fiind robi sau aproape de această condiţie, mai degrabă toleraţi, decât admişi. În Principate exista o nobilime de funcţii şi nu una ereditară, titlurile fiind cumpărate de la domn. Moravurile acestei clase sunt cu totul detestabile, totul se vinde şi se cumpără. Funcţiile cumpărate de boieri de la domn devin foarte lucrative. Luxul şi petrecerile îndatorează pe foarte mulţi boieri la negustori străini, îndeosebi turci[1].

O stare de lucruri cu totul anormală pentru imensa majoritate a locuitorilor era considerată totuşi normală, de linişte, pace şi prosperitate de către oligarhia conservatoare, aflată la putere. Pentru care motiv, nemulţumirea ajunsese aproape generală, doar cu câteva excepţii, ţinând de şeful statului şi boierii partizani, cu toţii ultra-conservatori, ahtiaţi după cele mai înalte funcţii în stat. Considerată ca un *„act de nebunie"*, izbucnirea nemulţumirii moldovenilor devine totuşi un act firesc, normal în desfăşurarea lucrurilor, căci, precum scria Gh. Sion lui Gh. Bariţ *„înşişi conservativii societăţii noastre şi-au luat parte în amestec"*. Marea majoritate a boierimii mici şi mijlocii, chiar unii mari boieri, conservatori, dar moderaţi, mitropolitul şi clerul înalt, intelectualii au semnat petiţia-proclamaţie, cerând în unanimitate reforme. Domnul fusese părăsit de chiar miniştrii săi, având de parte-i numai armata[2]. Cu toate acestea, a reuşit să înăbuşe mişcarea petiţionară şi, oricât de timizi au fost petiţionarii în cererile şi acţiunile lor, ei au reuşit să miste întreaga societate moldoveană. Tronul lui Mihai Sturdza, precum scria Guéroult lui Lamartine, la 5 aprilie 1848, a fost serios zdruncinat şi nu se va putea menţine fără să facă unele reforme care să nu vină în contradicţie cu principiile sale conservatoare şi nici cu cele ale Rusiei[3].

Elementele conservatoare moderate participante la mişcarea petiţionară din Iaşi au limitat totuşi caracterul acesteia, întrucât doreau numai înlocuirea domnului : *„Intenţiile se păreau bune, dar sub mantaua patriotismului se ascundea*

---

1 ***Ibidem***, p. 207–210, Iaşi, 31 martie 1848.
2 ***Ibidem***, p. 223–224, Iaşi, 2 aprilie 1848.
3 ***Ibidem***, p. 255–256.

interesul privat. «Scoală-te să şez eu!» era scopul cel adevărat şi planul era organizat prin asemenea păşiri a ajunge la schimbarea domniei"[1]. La 12 aprilie, sosea la Iaşi generalul rus Al. Duhamel, cu o scrisoare a cancelarului Nesselrode către Mihail Sturdza, mulţumindu-i-se pentru înăbuşirea mişcării petiţionare. Boierii s-au adunat la consulatul Rusiei, unde generalul Duhamel le-a mărturisit satisfacţia pentru măsurile luate de domn: *„Totodată a recomandat cu îngrijire bătrânilor ţării de a priveghea şi a modera pe tinerii cei esaltaţi cu doctrine primejdioase fericirii moldo-române. O învăţătură rezemată pe principii de religie şi morală a rezis că trebuie să fie educaţia tinerimii noastre, pe lângă care a adaos că trebuie a vă întruni cu dinadinsul împrejurul domnitorului, pentru ca să fiţi tari şi să conlucraţi la fericirea patriei"*. În numele boierilor, răspundea vornicul Iordache Balş, care asigura pe generalul Duhamel despre sentimentele de lealitate şi devotament către ţarul protector[2].

La Bucureşti, în ziua de 18 aprilie 1848, s-au adunat la Palat boierii de rangul întâi şi alte câteva persoane marcante din alte categorii sociale. Domnul i-a întâmpinat şi le-a ţinut o cuvântare. El menţiona primejdia care ameninţa din vestul Europei, măsurile luate de Puterile suzerană şi protectoare, trimiterea generalului Al. Duhamel la Iaşi, unde se aştepta sosirea şi a unui comisar otoman. Aceşti doi comisari, după cercetări în capitala Moldovei, se vor deplasa şi la Bucureşti. Gh. Bibescu se arăta mulţumit de starea liniştită a ţării, luând toate măsurile de asigurare pentru elita conducătoare şi fiind sigur de sprijinul ei[3]. De altminteri, domnul Ţării Româneşti, la fel ca al Moldovei, era cel mai bine sprijinit din afară. Generalul Pavel Kiseleff nu mai înceta cu scrisori, propunând măsuri de preîntâmpinare a evenimentelor revoluţionare. El solicita acordarea de sprijin generalului Duhamel pentru a-şi îndeplini misiunea în Principate: *„Esenţialul, după părerea mea* – scria Kiseleff lui Bibescu – *va fi de a preveni dezordinele, îndepărtând din mijlocul populaţiei oamenii care visează la schimbări imposibile; nu trebuie să existe nici pace, nici tranzacţie cu uneltitorii de turburări şi mai ales să nu li se facă promisiuni. Încarcerarea şi trimiterea peste frontiere va fi, după părerea mea, cel mai sigur mijloc de apărare contra proiectelor lor subversive şi apoi menţinerea cu orice preţ a Regulamentului în spiritul şi litera sa"*[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 291, Corespondenţa din Iaşi către ***„Gazeta de Transilvania"***, Iaşi, 9 aprilie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 297–299, Comunicat din ***„Albina Românească"***, din 5 aprilie 1848.

3 ***Ibidem***, p. 341–342, Notă din ***„Vestitorul românesc"*** din 20 aprilie 1848.

4 ***Ibidem***, p. 344–346, St. Petersburg, 22 aprilie 1848.

În numele principiilor conservatoare ale unei administrații impuse și susținute cu forța din afară, foarte convenabilă oligarhiei aflate la putere, se concentrau toate mijloacele de persuasiune, de influențare, apoi de amenințare, preconizându-se expulzarea străinilor și propagatorilor unor idei considerate subversive, primejdioase. Furia domnului contra mișcării petiționare de la Iași a depășit orice limite. Ajutat direct de către fiii săi, Mihail Sturdza a comis acte de represiune cu adevărat barbare. Astfel, fiul său, Grigore Sturdza era dispus să comande foc la orice semnal de opoziție, dacă nu s-ar fi opus fratele său mai tânăr. Cu toate acestea, petiționarii au fost arestați și maltratați, încât orașul Iași *„prezintă cel mai trist aspect. Nu se văd pe străzi decât mame și soții, cu părul despletit, plângând și cerând cu voce tare copiii lor, soții lor; dar nenorocitele sunt tratate cu cea mai mare barbarie și izgonite cu lovituri de baionete"*[1].

Sub oblăduirea protectoratului Rusiei se comiteau acte de mare îndrăzneală, față de o populație exasperată, care n-ar mai fi îngăduit nici măcar o zi regimul tiranic de opresiune. Acest protectorat extinsese nemulțumirile până în rândurile clasei dominante, care se scindează radical în timpul revoluției. Protectoratul Rusiei tindea la desființarea drepturilor de autonomie ale Principatelor, însă pericolul nu părea iminent, în condițiile în care oligarhia conservatoare servea atât de bine interesele străine, fiind oricând gata să cheme forțe din afară în sprijinul ei, pentru a restatornici, la nevoie, ceea ce numea în mod frecvent ordinea și liniștea. Referitor la această perspectivă, într-un articol din ***„Gazeta de Transilvania"*** se scria că *„o partidă oarecare internă, neîndestulată cu păciuita revoluție, va chema ea însăși pe ruși înlăuntru"*[2].

În Moldova, de la măsurile aspre întreprinse de guvern, privind arestarea și trimiterea la Măcin a petiționarilor, interzicerea intrării în țară a străinilor și tinerilor aflați la Paris, s-a trecut și la unele concesii, spre a calma spiritele agitate mai ales între țărani. Astfel, beizadeaua Grigore Sturdza a renunțat la mari venituri din moșii arendate și păduri, aceasta constituind *„o ușurare considerabilă pentru sătenii din Moldova de Sus, pe care-i oprima, în mod cert de o manieră foarte dură și care strigau să fie eliberați din jugul său. Nu exista îndoială că domnul, tatăl său, n-ar fi dispus să acorde mai mult decât i se cere, dar el nu vrea să se creadă că aceste concesii îi sunt smulse cu forța"*[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 354–355. Corespondență din Moldova către „Le National", 28 aprilie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 368, ***Protectoratul rusesc în Moldavo-România***, 29 aprilie 1848.

3 ***Ibidem***, p. 383, Depeșa consulului Franței la Iași, Duclos, către Lamartine, 3 mai 1848.

Nu concesiile caracterizau activitatea domnitorilor Principatelor, în condițiile extinderii evenimentelor revoluționare, ci numai măsurile represive. O veritabilă teroare polițienească s-a abătut asupra locuitorilor. N-a fost deajuns că s-a interzis presa românească, dar s-a interzis încă și intrarea celei străine. Și, era interzis nu numai cuvântul scris, dar încă și cel spus sau măcar șoptit. Peste tot mișunau iscoade ale administrației de stat în Țara Românească. Dintre toți românii, transilvănenii au devenit ținta principală a terorismului polițienesc, apoi participanții la Adunarea de la Blaj, care nu mai aveau voie să reintre în principatul lor. Îndeosebi tinerii transilvăneni erau prigoniți și expulzați[1].

Împotriva tiraniei lui Mihail Sturdza se ridică Vasile Alecsandri, într-o broșură publicată în mai 1848. El stigmatizează cu asprime atitudinea și caracterul domnului, inițiatorul conservatorismului în Moldova. Ca atare, se adresează românilor *„din toată România"* spre a constata că, de 14 ani, Mihail Sturdza s-a dovedit dușmanul implacabil al întregii națiuni. Cu toții, sunt chemați să protesteze contra regimului politic *„varvar și corumpător"* al cărui promotor este un om pătimaș. Datorită lui, Moldova se află *„în lanțuri și întunecime"*. El față de nimic nu are respect, nici față de patrie, nici de Dumnezeu. Lacom de bani, tiranic, corupător al sentimentelor celor mai nobile ale națiunii, Mihail Sturdza o degradează și o compromite în ochii lumii civilizate, îndreptând-o spre pierzanie. Domnul a încălcat însuși Regulamentul Organic în propriul său interes, vinde rangurile boierești, funcțiile în stat, scaunele clericale, vinde tot ce se poate vinde, chiar și drepturile patriei[2].

Evenimentele se precipită, între timp, cu febrilitate, domnul Țării Românești intrând în panică. La 7 iunie 1848, dădea o proclamație către săteni, pentru a-i îndemna să se ferească de revoluționari, pe care-i eticheta drept *„oameni perduți"*, care vor să pună la cale tulburări printre săteni, amăgindu-i cu promisiuni deșarte. Dacă astfel de oameni se vor afla în mijlocul sătenilor, apoi ei trebuie prinși și duși la ocârmuirea județului, precum și manifestele eventuale răspândite de ei[3].

Izbucnind revoluția la Islaz, la 9 iunie 1848, unde s-a și constituit primul Guvern provizoriu, mulțimea se îndrepta spre Craiova. Reacțiunea conservatoare

---

1 ***Ibidem***, p. 397–398, Corespondență din București către ***„Gazeta de Transilvania"***, 26 mai 1848.

2 ***Ibidem***, p. 414, ***În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu***, Broșură, 20 p., mai 1848.

3 ***Ibidem***, p. 485.

din acest oraş a încercat să aresteze pe membrii guvernului, dar intervenţia mulţimii revoluţionare, în frunte cu Gh. Magheru, a făcut să-i eşueze planurile. După izbânda şi la Bucureşti a revoluţiei, la 11 iunie 1848, în pofida unor măsuri drastice de preîntâmpinare, soldate cu arestări, Gh. Bibescu este nevoit să semneze ***Proclamaţia revoluţionară (Constituţia)***, abdicând, totuşi, la 13 iunie, şi părăsind ţara, în noaptea de 13/14 iunie 1848. El îşi motiva abdicarea precum că puterile nu-i mai erau potrivite cu împrejurările cele noi, şi nevoind să pericliteze soarta ţării, lasă conducerea ei în mâinile Guvernului provizoriu şi intră în viaţa privată *„cu acea mulţumire ce aduce o conştiinţă curată"*[1]. Cât de curată era conştiinţa domnului şi în ce măsură era el sincer în afirmaţiile sale, rezultă cu evidenţă din însăşi decizia de abdicare şi părăsire a ţării în condiţii atât de grele ale ameninţării invaziei din afară.

Eminamente conservator, Gh. Bibescu nu putea fi omul potrivit noilor împrejurări, întrucât contraveneau propriilor sale convingeri. El intuia ideea naţională într-o manieră conservatoare, vizând înfăptuirea ei în interesul elitei conservatoare. De aceea, detesta profund revoluţia şi pe promotorii ei. Fiul său, cu acelaşi prenume, publica, mai târziu, documente, note şi impresii, în două volume, pentru a elogia meritele fostului domnitor. Astfel, el scrie că tinerimea a fost atrasă, visând multe libertăţi, încurajată chiar de şeful statului, *„care desrobise pe ţigani, pregătise unirea celor două Principate şi emanciparea ţăranilor"*. Din nenorocire, însă, entuziasmul tinereţii s-a contopit cu idealul *„răzvrătitorilor"*. Tinerii au fost atraşi de o mână de *„socialişti"*, care simbolizau anarhia, şi au participat la evenimente. Sub frumosul nume de libertate, aceşti *„răzvrătitori"* ascundeau gândul de a o înlătui pentru ceilalţi, năzuind la răsturnarea ordinii sociale spre a prelua puterea. Ei vorbeau mulţimii numai de drepturi şi nicidecum de datorii, atâtând-o la *„prădare şi omor"*. Se considerau, de altfel, unicii apărători ai cauzei mulţimii, căutând să i se impună prin fapte de îndrăzneală şi propovăduind, cu iscusinţă, planurile de viitor, spre a o amăgi. Sub masca democraţiei, se ademeneau cei domici de democraţie[2].

Şi, toate acestea erau scrise şi publicate în 1894 de către fiul fostului domnitor, după înfăptuiri de seamă în istoria României. El continua să considere pe revoluţionari drept socialişti, răzvrătitori, demagogi. Cu vădită lipsă de realism politic, Gh. Gh. Bibescu susţinea că în jurul evenimentelor de la 1848 s-a creat

---

1 Gh. Gh. Bibescu, ***Domnia lui Bibescu***, vol. II, p. 385–387.

2 Gh. Gh. Bibescu, ***Domnia lui Bibescu***, vol. II, p. 385–387.

o legendă. S-au tipărit broşuri, s-au publicat articole în Apus, din care rezultă *„pornirea nebunatică vorbind de înţelepciune, tăgăduirea adevărului dându-se fără ruşine în vileag, calomnia contra suveranului înfruntând documentul"*. O proslăvire a meritelor lor este întreaga acţiune de propagandă în Apus, cu scopul ca *„să vâre astfel fantezia în învăţământul tineretului român, ca să-l îmbete de fapte mari închipuite, în ai căror eroi se preschimbă d-lor : – aceasta e legenda. Ea nu are nici un amestec cu istoria. Acei care au făcut-o au avut dibăcia să o facă să-şi ducă traiul aproape o jumătate de veac, ei înşişi au trăit pe seama ei"*[1].

O înverşunare fără seamăn a ultra-conservatorilor contra liberalismului îi determina să le nege orice merit, denigrând şi calomniind activitatea revoluţionarilor de la 1848, după aproape o jumătate de secol, când înfăptuiri de cea mai mare însemnătate obligau la scrutare cu luciditate a evenimentelor pe înşişi adversarii tradiţionali. În mod vădit, se căuta disculparea domnului Gh. Bibescu, care trădase cauza naţională, plecându-se în faţa voinţei stăpânilor din afară. Oricum, se recunoaşte că scopul politic fundamental a fost *„neapărata trebuinţă de a revizui Regulamentul Organic"*. Deci, nu contra domnului s-au ridicat *„răzvrătiţii"*, ci contra protectoratului Rusiei. Gh. Gh. Bibescu consideră că ţara era îndreptăţită să năzuiască la o constituţie mai liberală decât Regulamentul Organic, ca şi cum acesta ar fi fost o Constituţie, şi încă chiar una liberală. Considera, astfel, necesare unele reforme, precum impozit în funcţie de avere, abolirea clăcii. Însă, *„câtă cumînţenie, câtă iscusinţă trebuiau puse a se feri românul de a-şi primejdui situaţiunea dobândită, spre a lăsa să crească pomul libertăţii care nu dă poame rodnice decât dacă e lăsat să crească încet"*[2]. În mâinile domnului Bibescu erau, aşadar, adevăratele fire ale istoriei, care aveau să ducă la evoluţie treptată prin reforme chibzuite şi o creştere lentă, în timp.

O operă raţională, cea întreprinsă – zice-se – de către Gh. Bibescu, vizând un şir de reforme, de fapt numai îmbunătăţiri în domeniul unei modernizări statale, ar fi fost întreruptă de către *„duhul răzvrătirii"*. Oamenii de la 1848 sunt denigraţi şi calomniaţi în chipul cel mai odios cu putinţă, spre a se demonstra că *„rupseseră firul înfăptuirii mai multor reforme"* de către Gh. Bibescu[3]. Mai întâi de toate, afirmă Gh.Gh. Bibescu, nici unul nu avea pregătire pentru a putea conduce statul. Ei nu aveau încă nici aceleaşi opinii sau scopuri ; nebizuindu-se nici pe ei, nici

1 ***Ibidem***, p. 388.
2 ***Ibidem***, p. 390–391.
3 ***Ibidem***, p. 394–400.

pe alții, căci constituiau o *„întreprindere improvizată, spontanee* [...], *ea era osândită înainte de a fi trăit, traiul ei nu avea să fie decât o scurtă și jalnică tragere a moarte"*[1].

Nu cuvintele fiului, partizan și propagator al doctrinei conservatoare, califică cel mai pregnant iritarea și aversiunea oligarhiei conservatoare față de revoluție, ci, mai ales, participanții la evenimente, între care mitropolitul Neofit, președintele Guvernului provizoriu. La Craiova, reacțiunea a încercat, în două rânduri, să aresteze sau să înlăture Guvernul provizoriu, însă, în ambele, mulțimea animată la luptă de conducători eminenți și curajoși a reușit să dejoace acțiunile contrarevoluționare. La fel s-a întâmplat în București, la 19 și 29 iunie 1848. Cu sprijinul emisarilor Rusiei, boierimea conservatoare căuta să-și atingă scopurile. Astfel, prințul Dimitrie Grigore Ghica, fiul primului domn muntean după 1821, împărtășind principiile conservatoare, într-o scrisoare către fratele său Grigore Ghica, își expunea părerile despre evenimentele în curs. El îi considera pe revoluționari drept *„nebuni"*, care au disprețuit voința și puterea Rusiei. În concepția sa, Gh. Bibescu a comis multe greșeli, dar a fost totuși părăsit de armată și nu avea ce face, decât să abdice[2].

Târziu, în 1856, într-o broșură, Dimitrie Ghica încerca să acrediteze principiile sale conservator-moderate, reformatoare. Referindu-se la izbucnirea revoluției în Europa, el mărturisește că nu a rămas în afara evenimentelor sau, în orice caz, nu vroia să rămână, fiind pus în situația de a pleca din țară, pentru că nu concepea să rămână spectator pasiv, deoarece contravenea sentimentelor sale. Ivindu-se holera la București, s-a îmbolnăvit și a plecat în Transilvania, când a văzut în ***„Pruncul Român"*** din 15 iulie 1848 apelul lui C.A. Rosetti de a se reîntoarce în țară, căruia i-a dat răspuns în ***„Gazeta de Transilvania"*** din 2 august 1848. Revenit în țară, a dovedit moderație în vorbe și fapte, deși se situa contra revoluției[3].

Guvernul provizoriu simțea necesitatea adeziunii la marele act național a unor personalități cunoscute și recunoscute în țară și peste hotare, în scopul vădit de a înlătura perspectiva invaziei armatei străine. Cei mai moderați dintre adversarii revoluției aveau, cel puțin, un rol pasiv. Ultraconservatorii urzeau însă com-

---

1 ***Ibidem***, p. 402.

2 ***Anul 1848***, vol. I, p. 622–623.

3 ***Acte și documente***, vol. IV, p. 1020–1024, ***„Amicilor și inamicilor unei politici"***, septembrie 1856, București.

ploturi de tot felul, urmărind să dea lovituri fatale conducerii revoluției. Gerantul consulului Franței la București, Hory, relata ministrului său de Externe, Bastide, la 17 iunie 1848, că toată lumea era preocupată de iminența unei intervenții armate rusești : *„Un mic număr de vechi boieri o dorește pentru a restabili vechile lor privilegii ; tineretul, dimpotrivă, și tot restul populației se tem ; acest gând determină vii și justificate neliniști asupra menținerii naționalității și independenței. Așadar, prin toate mijloacele, se căuta contracararea interpretării atât de abuzive a dreptului de protectorat din partea Rusiei"*[1].

Cu toate că fusese ales președinte al Guvernului provizoriu, mitropolitul Neofit se dovedea, în fapt, sufletul reacțiunii, devenind complicele adversarilor din afară ai revoluției. Binecunoscut de reacțiunea externă, mitropolitul este bine folosit în calitatea sa de președinte al Guvernului provizoriu. Lui i se adresa consulul general rus Kotzebue, după retragerea la Focșani, pentru a-i arăta motivele și a-l îndemna să contribuie la restabilirea vechii ordini, răsturnată de către *„o slabă minoritate"*. Considera că s-au încălcat tratatele existente, comițându-se o *„infracțiune patentă"*. În atare situație, Kotzebue afirmă că nu poate rămâne impasibil la evenimente.

Potrivit concepției sale, oameni mânați de idei iluzorii, utopici, uită că progresul nu poate fi adus prin răsturnare. Sub masca patriotismului, *„ei ascund vederi personale, ambiția și aviditatea lor"*. De aceea, Kotzebue consideră că e crimă să ridici mulțimea să reziste unei forțe armate, și aceasta numai pentru satisfacerea amorului propriu al unora. Consulul rus afirmă că el cunoaște foarte bine Principatele Române și poate mărturisi cu convingere că locuitorii lor nu se pot guverna ei înșiși. Sub protectoratul Rusiei, au făcut deja atâtea progrese în timp de 20 ani, încât, dacă nu se restabilește vechea ordine, Țara Românească va deveni un mare câmp de bătălie pe care va curge mult sânge. De aceea, îndeamnă pe Neofit să convingă pe compatrioții săi de necesitatea restabilirii ordinii dinainte de 11 iunie 1848, să readucă pe tron pe Gh. Bibescu sau să formeze o căimăcămie, aceasta fiind singura cale pentru a arunca vălul uitării peste tot ce s-a întâmplat[2].

Îndoctrinat cu principii politice și sociale conservatoare imuabile, reprezentantul autocrației țarului Rusiei în Principate denigra scopul și caracterul revoluției, mistificând realitatea, spre a da de înțeles că numai sub suzeranitatea otomană

1 ***Anul 1848***, vol. I, p. 638.

2 ***Ibidem***, p. 655–657, Focșani, 18 iunie 1848.

şi sub binefacerile protectoratului Rusiei, românii vor prospera, altminteri nefiind capabili să ajungă la vreun rezultat pozitiv, căci nu se pot conduce singuri. Ca o replică la afirmaţiile lui Kotzebue, dat fiind faptul că circulau zvonuri persistente despre o iminentă ciocnire între revoluţionari şi trupele invadatoare ruse, în ***„Gazeta de Transilvania"*** se scria răspicat că numai Puterea suzerană, adică Poarta, este protectoarea Principatelor Române, Rusia neavând altceva de făcut decât să le protejeze în faţa abuzurilor Porţii. În problemele interne, Principatele sunt cu totul independente, astfel că nimeni nu are vreun drept a se amesteca. Constituţia românilor nu poate fi motiv de război, ci cel mult de neînţelegere, care se poate aplana prin convorbiri între cele două mari puteri. Astfel că, un popor ridicat la luptă pentru intrarea în deplinele sale drepturi de autonomie nu este posibil să fie maltratat în văzul Europei şi indiferenţa Puterii suzerane, căreia i se plătesc milioane pentru a ocroti interesele românilor[1].

După eşuarea primului complot al reacţiunii din Bucureşti contra Guvernului provizoriu, acesta dădea o proclamaţie, în care menţiona că, din cauza uneltirilor, a curs sânge de român în lupta unora contra altora, puse la cale de unii, *„ce vor ca românul să fie rob al lor şi înjugat ca dobitocul ce le cară lor avuţii"*[2]. Evenimentul era relatat în aceeaşi manieră de către gerantul consulului francez, Hory, ministrului său de Externe[3], apoi pe larg în ***„Gazeta de Transilvania"*** şi ***„Pruncul Român"***[4]. Mitropolitul Neofit se şi grăbeşte, la 23 iunie 1848, să scrie consulului rus, Kotzebue, precum că aprecia *„generoasele intenţii care animă Curtea protectoare faţă de nenorocita mea patrie"*. El face răspunzător pe Gh. Bibescu de sistemul care a dus la prăpastie, lăsând, în cele din urmă, frânele puterii în mâna unor indivizi compromişi prin purtarea lor, departe de orice manifestare de moderaţie, dispuşi să pună în aplicare *„cele mai sinistre proiecte"*. Un preot ca el, preciza Neofit – nu putea face mai mult, în condiţiile dezlănţuirii pasiunilor poporului, decât să se sacrifice : *„Preşedinte nominal al unui guvern care n-are decât timpul de a face rău, eu ignor complet dacă ţăranii s-au lăsat seduşi de instigaţiile agenţilor revoluţionari"*. Restabilirea vechii ordini nu este posibilă fără părăsirea Capitalei de către *„indivizii care oprimă ţara"* şi nu o vor părăsi decât

1 ***Ibidem***, p. 657–659, Bucureşti, 18 iunie 1848.
2 ***Ibidem***, p. 664–665, Bucureşti, 19 iunie 1848.
3 ***Ibidem***, p. 666–667.
4 ***Ibidem***, p. 700–703 ; vol. II, p. 32–34.

prin ameninţarea intrării trupelor ruseşti. În acest caz, numai, va constitui Neofit, cu boierii rămaşi, o căimăcămie, pentru a se conforma instrucţiunilor primite[1].

Corespondenţa consulului general rus Kotzebue cu mitropolitul Neofit constituie dovada incontestabilă a deplinei concordanţe între reacţiunea internă şi externă, vizând, ambele, restabilirea vechiului regim politic regulamentar, care le asigura, deopotrivă, interesele. Gerantul consulului francez la Bucureşti, Hory, scria ministrului de Externe, Bastide, la 24 iunie 1848, că intrase în posesia textului scrisorii lui Kotzebue către Neofit, care a produs mirare tuturor, pentru încrederea acordată mitropolitului în opera de restabilire a vechii ordini. Uimirea este provocată de faptul contrastant, anume că mitropolitul se situase, mai tot timpul, în opoziţie sub domnia lui Gh. Bibescu. El are o mare influenţă asupra poporului şi ostaşilor. De aceea, s-a recurs la sprijinul său pentru a împiedica continuarea vărsării de sânge de către colonelul Ion Solomon, retras în cazarme şi foarte decis să acţioneze[2].

Mitropolitul era, fără îndoială, un personaj duplicitar, în fond un adversar ascuns al revoluţiei, pentru care merita cu adevărat încrederea lui Kotzebue. Deşi dăduse un răspuns confidenţial consulului rus, el mai dădea unul oficial, în care, în mod ipocrit, elogia revoluţia petrecută în mai puţin de trei ore[3]. În faţa pericolului invaziei armatei străine, se făceau apeluri stăruitoare la marii proprietari spre a se solidariza cu poporul[4], dar toate erau zadarnice, căci reacţiunea urmărea propriile sale scopuri strâns legate de cele ale Rusiei. Răspândind zvonul apropierii armatei ruse, reacţiunea a determinat retragerea Guvernului provizoriu spre munţi. Mitropolitul Neofit, uneltitorul celui de-al doilea complot al reacţiunii contra Guvernului, dădea o publicaţie, la 29 iunie 1848, despre plecarea acestuia din Capitală. Pentru el, membrii Guvernului pe care-l prezida erau *„rebeliştí"* care s-au grăbit – chipurile – să se retragă spre munţi. De aceea, anunţă cu satisfacţie evenimentul întregii ţări, printr-o publicaţie, în care se mai menţionează că, de acord cu boierii, s-au luat măsuri pentru *„statornicirea liniştei obşteşti"*. Toţi locuitorii erau înştiinţaţi *„să primească cu sentimente de recunoştinţă şi de dragoste pe izbăvitorii ţării"*, aceştia nefiind alţii decât boierii conservatori şi protectorii lor din afară. O căimăcămie alcătuită din Theodor Văcărescu şi Emanoil Băleanu făcea

---

1 ***Anul 1848***, vol. II, p. 42–43, Bucureşti, 23 iunie 1848.
2 ***Ibidem***, p. 64.
3 ***Ibidem***, p. 66.
4 ***Ibidem***, p. 69–71.

cunoscut tuturor celor refugiați că se puteau reîntoarce spre a-și lua în primire posturile deținute înainte de 11 iunie 1848[1].

Mitropolitul, complice și uneltitor contra propriului guvern pe care-l prezidase, comunica plecarea *„rebelilor"* și lui Talaat Effendi, comisarul Porții în Principate, cât și funcționarului de la consulatul rus din București, Katoff, pe care-l ruga să-i dea dispoziții, în numele consulului, neexistând nici un impediment în a le pune în aplicare[2]. O scrisoare adresa Neofit și colonelului Ion Solomon, invitându-l să ia comanda regimentului 3, apoi să intre sub comanda colonelului Ion Odobescu, în vederea asigurării liniștii publice[3]. La 30 iunie 1848, mitropolitul dădea altă publicație, contrasemnată de Ion Câmpineanu, în care dezavua cele scrise în cea precedentă, întărind jurământul depus pe Constituție, la 15 iunie 1848, cu excepția articolului 13, privind împroprietărirea țăranilor, care – menționa el – va fi decis de Adunarea obștească. Proclamația era semnată în fața deputaților poporului, a cărui dorință a fost, astfel, împlinită[4].

Sub presiunea poporului, reacțiunea conservatoare se văzuse nevoită să cedeze pentru a doua oară. O delegație a negustorilor din Capitală se prezentase la Palat, în ziua de 30 iunie 1848, pentru a cere mitropolitului rechemarea Guvernului provizoriu și restabilirea Constituției. Căimăcămia a fost dizolvată, constituindu-se o conducere provizorie, până la reîntoarcerea Guvernului : *„Națiunea s-a pronunțat din nou, de această dată fără apel. Le-au trebuit trei săptămâni dușmanilor țării, trei săptămâni de intrigi, de înșelătorii și de minciuni pentru a pune la cale o astfel de contrarevoluție, și au fost suficiente poporului trei ore pentru a recuceri drepturile sale călcate în picioare și a răzbuna buna sa credință înșelată"*[5]. Sub presiunea acestui popor înșelat, duplicitarul mitropolit se vedea nevoit să dea o circulară către protopopi spre a propaga între enoriași supunerea la legile cele noi, Guvernului provizoriu și prevederilor Constituției[6].

În iunie 1848, era publicată la București o broșură, intitulată semnificativ : ***Căința încrederii în boerii aristocrați și sfânta hotărâre de a nu-i mai crede.***

---

1 ***Ibidem***, p. 174–175.
2 ***Ibidem***, p. 176.
3 ***Ibidem***, p. 177.
4 ***Ibidem***, p. 185–186.
5 ***Ibidem***, p. 191–192. Nota Ministerului Afacerilor Străine al Țării Românești, către consulii Marilor Puteri, anunțând reîntoarcerea Guvernului provizoriu, iunie 1848.
6 ***Ibidem***, p. 193–194.

Autorii broşurii se adresau direct aristocraţilor, pentru a le etala cele provocate de atitudinea lor de elită privilegiată, discordantă cu interesele generale. Or, patria se află în durere, trupe străine au trecut hotarele ei, ca rezultat al demersurilor nesăbuite ale acestei aristocraţii, dornice cu orice preţ a-şi menţine privilegiile, contra intereselor ţării. Poporul vroia să scape de orice dependenţă, alergând vesel pe ulițele Bucureştilor, aristocraţii i-au înşelat însă pe oamenii dornici de libertate cu vorbe deşarte. Jurămintele de lealitate ale boierilor s-au dovedit false, căci, trecând Prutul, armatele ruse invadatoare, cu nimic nu s-a protestat împotriva lor. Vicleni şi mincinoşi, solidari totdeauna cu domnii spoliatori şi adversari celor ce se ridicau contra lor, boierii, în loc să apere poporul, pentru că se aflau la cârma lui, l-au apăsat şi l-au asuprit. De aceea, poporul nu trebuie să-i mai creadă niciodată pe aristocraţii vicleni şi fățarnici[1].

Dirijarea operativă a forţelor reacţiunii conservatoare aparţinea consulului general Kotzebue. Într-o scrisoare către banul Gh. Filipescu, el îi propune preluarea funcţiei de ministru de Interne, apoi pe cea de caimacam : *„Prin calităţile voastre distinse şi prin inteligenţa voastră, alăturate celorlalţi colegi, desemnaţi prin Regulamentul Organic, veţi reuşi, fără îndoială, să menţineţi odihna şi liniştea ţării şi sunt încredinţat că Eminenţa sa Mitropolitul nu va refuza, prin sfaturile sale, pentru a uşura succesul operei voastre"*[2]. Între timp, se formase însă un Guvern interimar al Ţării Româneşti prezidat de mitropolitul Neofit, alcătuit din : I. Câmpineanu, C.A. Creţulescu, N. Minco, I. C. Brătianu, ca secretar, care dădea o proclamaţie către locuitorii Capitalei, destituind şi expulzând pe Ion Solomon şi Ion Odobescu[3].

Marea boierime intrase, de altfel, din nou în binecunoscuta cursă pentru funcţii, după plecarea Guvernului provizoriu, încât propunerea lui Kotzebue concretiza una din numeroasele dorinţe ale boierilor conservatori. Rapiditatea înăbuşirii celui de-al doilea complot n-a mai îngăduit punerea în aplicare a unor planuri care mai de care străine intereselor poporului. Nevoit să se încline în faţa mulţimii revoluţionare, mitropolitul Neofit încerca să se disculpe faţă de Kotzebue pentru semnăturile date pe decretele Guvernului provizoriu. Aşadar, el protestează formal contra tuturor actelor emise de *„rebeli"*, având şi semnătura sa. Această protestare o face – zice-se – ca o datorie faţă de legile ţării, precum şi, mai ales, pentru *„devotamentul absolut şi fără limite"* pe care-l are faţă de împăratul protector. Declară, apoi, că a luat parte

1 ***Anul 1848***, vol. I, p. 447–457.
2 ***Idem***, vol. II, p. 232, Focşani, 1 iulie 1848.
3 ***Ibidem***, p. 243–244.

la afacerile publice în virtutea prevederilor Regulamentului Organic, dar şi-a asumat obligaţia de a informa despre toate cabinetul imperial rus, fiind convins de dispoziţiile nobile şi generoase ale Rusiei. Ordinea şi liniştea ţării nu pot exista nicidecum cu *„principiile subversive şi odioase proclamate de rebeli"*. În ceea ce-l priveşte, mitropolitul declara că a epuizat toate mijloacele. Unul singur va salva ţara – era el de părere – anume venirea trupelor imperiale ruse, dar nu pentru a readuce pe tron pe Gh. Bibescu, căci el va fi o sursă permanentă de tulburări viitoare. Curtea imperială rusă nu va mai trebui să tolereze nici o mişcare revoluţionară, fie de orice coloratură. Suprimarea cauzelor primare ale *„rebeliunii"* constituie soluţia unică şi sigură a unei represiuni[1].

Convins că numai prin intrarea trupelor ruseşti sunt salvate interesele marii boierimi, pe care le confunda cu cele ale ţării, Neofit apelează insistent, după numai trei zile, la Kotzebue pentru a nu abandona ideea trimiterii trupelor ruse, aşa precum deja plănuia ţarul, pe motiv că toată lumea s-a raliat *„rebelilor"*. O astfel de abandonare – se lamenta înaltul prelat – ar însemna nenorocirea ţării, căci se vor reîntoarce vremurile brigandajului, societatea fiind atacată în bazele ei. Mitropolitul l-a autorizat pe banul Gh. Filipescu, cel mai vârstnic dintre boieri, spre a adresa o suplică ţarului Rusiei, în care să-i invoce mila, atât de necesară în împrejurările existente.

O pornire şi o mentalitate nesăbuite, rod al unor concepţii retrograde, dar şi al unor amărăciuni şi umiliri personale, survenite după eşuarea ultimului complot contrarevoluţionar, îndepărtau pe mitropolitul, care era şi preşedintele Guvernului provizoriu, de la îndatoririle sale oficiale, împingându-l la acţiuni discordante cu cauza naţională.

În Moldova, unde administraţia lui Mihail Sturdza nu fusese înlăturată, situaţia devenise deosebit de gravă. Consulul Franţei la Iaşi, Thions, informa pe ministrul său de Externe că domnul se dovedea devotat trup şi suflet Rusiei, plătind chiar un tribut secret, desigur pe spezele statului, în timp ce refuza satisfacerea celor mai modeste cereri ale poporului. A refuzat chiar să primească pe consulul Franţei, pare-se pentru a face pe plac *„Puterii uzurpatoare"*. Din care motiv, acesta se vede nevoit să-şi părăsească postul[2].

Împotriva draconicelor măsuri ale administraţiei lui Mihail Sturdza, Anastasie Panu adresa un apel, intitulat : ***Moldova către fiii săi***, pentru ca tot românul

---

1 ***Ibidem***, p. 335–337, 7 iulie 1848.

2 ***Anul 1848***, vol. II, p. 247, Iaşi, 2 iulie 1848.

să se trezească la raza soarelui libertății, care face să se miște lumea întreagă. Nimeni să nu se îngrozească de suferințele pentru dreptate și fericire[1]. În condițiile existente, nimic similar nu se va întâmpla în Moldova, căci aristocrația se opune cu vehemență, dorind cu orice preț să-și mențină privilegiile. Ea nu urmărea decât înlăturarea domnului, care s-a îmbogățit prea mult și prea repede, candidații existând în număr foarte mare. Cât despre îmbunătățiri sociale și politice, nici nu poate fi vorba. Oamenii denumiți în mod disprețuitor *„ciocoi"* de către marea boierime sunt lipsiți de curaj și inițiativă. Lor nu le trebuie decât un șef slab în jurul căruia să se grupeze. Prin intrarea trupelor străine în țară, boierii se tem că Mihail Sturdza va avea sprijin pentru a se răzbuna contra lor. Din care motiv, se plâng comisarilor otoman și rus, în scopul de a înlătura pe domn. Se și zvonea, de altfel, că Mihail Sturdza va fi detronat, Moldova urmând să fie condusă de un comitet militar al trupelor invadatoare ruse[2].

Cu adevărat, precum se relata într-o corespondență din Iași către ***„Le National"*** din 3/15 iulie 1848, urât de toată lumea, chiar și de boieri, care vroiau altul dintre ei în locul său, Mihail Sturdza nu avea altă scăpare decât în sprijinul armatelor invadatoare ruse. Împreună cu oamenii săi, comitea tot felul de cruzimi, după care lacheii, răspândiți în țară, îi trimiteau scrisori de mulțumire. El dădea sume considerabile autorităților ruse spre a-l susține la tron și, în caz de forță majoră, se arăta gata să provoace tulburări dezordonate care să necesite intervenția armată rusă în scopul restabilirii liniștii. În atare situație disperată, numai Puterile occidentale mai puteau reuși să salveze Principatul de la ruina totală prin pierderea autonomiei de care se bucura din vechime[3].

Principatele Române se aflau, de fapt, în același grad de periculozitate, căci atât boierii conservatori din București, cât și administrația lui Mihail Sturdza adresau petiții țarului Rusiei pentru a trimite trupe. Drept urmare, au trecut Prutul 25.000 soldați. Într-un articol, publicat în ***„Gazeta de Transilvania"*** din 5 iulie 1848, se scria, cu deplin temei, că nu se putea ajunge la nici o înțelegere cu boierimea conservatoare, întrucât ea vroia nici mai mult, nici mai puțin decât menținerea privilegiilor, devenită imposibilă în condițiile ridicării la luptă a poporului pentru libertate internă și externă. Numai sprijinul din afară îi asigura acesteia

---

1 ***Ibidem***, p. 219–224, iunie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 270–271, Iași. Informare a lui F. Faustain, delegatul Comitetului național polonez către Guvernul provizoriu al Țării Românești.

3 ***Ibidem***, p. 280–281.

privilegiile şi, pentru a-l obţine, reacţiunea se dedă la tot felul de clevetiri. Între acestea, profera că se simte ameninţată de comunism, uitând cu desăvârşire că jugul străin va apăsa asupra întregului popor român[1].

Nu numai Curtea din Petersburg împărtăşea concepţiile şi tendinţele boierimii conservatoare, dar şi Poarta otomană, ea însăşi absolutistă şi retrogradă, deşi îi convenea ridicarea contra protectoratului Rusiei, dar numai atât. Trimis de guvernul otoman pentru a schimba conducerea revoluţionară a Ţării Româneşti cu o căimăcămie, Suleiman Paşa, deşi sosit la Giurgiu cu intenţii nu prea rele, adresa o scrisoare boierilor şi notabililor, precum că Principatele Române ar face parte integrantă din Imperiul Otoman, bucurându-se totuşi de anumite privilegii. În schimbul acestor *„privilegii* – susţinea el – *românii au comis acte ilegale, în loc să menţină ordinea"*. Conducătorii revoluţiei sunt consideraţi răsturnătorii de ordine legală pentru a alcătui apoi o conducere ilegală. Ca atare, invită pe români la supunere, altminteri se va folosi forţa contra lor. Guvernul provizoriu, considerat ilegal constituit, trebuie, aşadar, dizolvat şi numit un caimacam, care să declare nule şi neavenite toate dispoziţiile anterioare. Şi, numai după aceasta, se vor lua în consideraţie cererile populaţiei prezentate de o delegaţie. În caz contrar, Suleiman Paşa declara că se va vedea nevoit să intre cu armata în ţară spre a restabili ordinea şi liniştea[2].

Guvernul rus, la fel ca Poarta otomană, dar din motive proprii, vedea cu ochi răi revoluţia română. Şi el considera că la originea evenimentelor se situa *„o minoritate turbulentă"*. Într-o notă circulară către reprezentanţii săi în străinătate, Cabinetul imperial rus aprecia, firesţe, fără vreun temei, că Guvernul provizoriu a preluat în mod ilegal conducerea, improvizând o resurecţie, care contravine *„suveranităţii"* Porţii asupra Principatelor, precum şi protectoratului Rusiei. Or, se cunoştea foarte bine, rezultând aceasta cu evidenţă din tratatele existente, că Poarta era suzerană şi nu *„suverană"* a Principatelor. Suleiman Paşa însuşi, la ordinul guvernului său, formulase o pretenţie inexistentă în tratate, precum că Principatele Române ar face parte integrantă din Imperiul Otoman, tocmai pentru a justifica necesitatea invadării armate, la caz de nevoie. Guvernul Rusiei invoca aceleaşi false argumente, recurgând la denaturarea gravă a sensului evenimentelor revoluţionare, în scopul foarte clar de a reclama necesitatea invaziei armate. Astfel, se susţinea că acea *„minoritate turbulentă"* a încercat să asasineze domnul,

---

1 ***Ibidem***, p. 309–310.

2 ***Ibidem***, p. 606–609, Giurgiu, 19 iulie 1848.

apoi să unească cele două Principate, într-un stat fără vreo legătură oarecare cu Rusia sau cu Poarta otomană. În atare situație, trupele celor două imperii, de comun acord, vor intra spre a restabili ordinea. S-ar putea ca regimul să aibă nevoie de unele îmbunătățiri, dar nu fără aprobarea celor două Puteri, căci altfel n-ar fi decât revoltă. Inițiatorii acesteia sunt considerați a fi în număr mic. Ei plagiază – chipurile – idei democrate și socialiste din Occident, străini de țara lor, neconstituind adevăratul popor. Drept urmare, imperiul Rusiei vede în stabilitatea Imperiului Otoman o garanție a menținerii păcii generale. Mai mult chiar decât Poarta otomană, Rusia nu dorește să vadă constituit un nou stat în locul celor două Principate, bântuit de anarhie și foarte slab spre a se susține de unul singur, pasibil să cadă sub influența altor mari puteri. Acestea sunt motive legitime de intervenție armată rusă, de comun acord cu Poarta otomană[1].

Cea mai redutabilă adversară a prefacerilor revoluționare din Principate se dovedea astfel Rusia. Avatarurilor protectoratului său și presiunilor sale sunt dezvăluite cu claritate într-un articol din ***„Le Siècle"***, 20 iulie 1848. Astfel, se argumentează că Poarta este suzerană Principatelor și ar trebui să-și respecte angajamentele luate față de ele spre a determina respectarea tratatelor. Or, Rusia își depășește atributele, intenționând să intervină în afacerile interne ale celor două Principate, prin trimiterea unor forțe militare, de comun acord cu Poarta, care nu are decât să se plece în fața presiunii lor, nefiind sprijinită de nimeni[2].

În mod evident, reacțiunea externă avea un important sprijin în boierimea conservatoare contrarevoluționară. Însuși emisarul lui Suleiman Pașa la București, Tangîr Effendi, declara mitropolitului și lui I. Heliade-Rădulescu că are de adresat o scrisoare boierilor, la care i s-a răspuns că *„boierii nu mai există în țară"*. În cele din urmă, textul scrisorii lui Suleiman Pașa a fost prezentat în fața boierilor și notabililor din Capitală, după care *„asistenții, care erau în număr mare, au luat hotărârea unanimă, conformă vechilor obiceiuri, de a nu mai recunoaște singurei clase a boierilor și notabililor dreptul de inițiativă în afacerile de stat. A avut loc un acord comun între toți și solidaritate reciprocă în același scop, acela al expresiei sociale"*[3]. După această precizare, se poate răspunde la scrisoare, anume că

---

1 ***Ibidem***, p. 609–614, Petersburg, 19 iulie 1848.

2 ***Anul 1848***, vol. II, p. 635–636. Articol din „Le Siècle", 20 iulie 1848.

3 ***Ibidem***, p. 711. Răspunsul comisiunii boierilor și notabililor Țării Românești către Suleiman Pașa, 24 iulie 1848.

Poarta este rău informată asupra naturii mişcării din Ţara Românească şi sentimentelor poporului faţă de ea[1].

Firește, boierii conservatori se refugiaseră peste hotare, cei din ţară acceptând punctele de vedere ale Guvernului provizoriu în atitudinea faţă de Suleiman Paşa. Refugiaţii se sprijineau permanent pe Rusia, ei aveau bani şi influenţă, fiind deosebit de periculoşi în cazul reîntoarcerii în ţară în timpul alegerilor preconizate. De aceea, scrisoarea lui Suleiman Paşa a stârnit nemulţumire la Bucureşti, rănind amorul propriu al celor prezenţi. În mod cert, scrisoarea n-a fost redactată cu abilitate, fiind profitabilă doar pentru Rusia, care nu dorea nimic mai mult decât o ciocnire între români şi turci[2].

Poporul fiind în unanimitate de partea revoluţiei, se puteau obţine succese, deşi situaţia se complicase extrem de mult, datorită sprijinului acordat de minoritatea alcătuită din boierimea conservatoare ideii de intervenţie din afară : *„Este adevărat că o minoritate foarte mică s-ar bucura de răul ţării* – se scria în ***„Poporul suveran"*** din 27 iulie 1848 – *pe aceştia îi ştie lumea că sunt oameni plătiţi de vrăjmaşii noştri din afară sau românii păcătoşi cari, norociţi fără merite, se tem ca într-un regim unde dreptatea şi frăţia sunt proclamate pentru toată lumea, o să rămâie muritori de foame sau uitaţi şi despreţuiţi"*[3]. Aşadar, fără solidaritatea naţională, nu există temei de izbândă.

În faţa voinţei ferme a lui Suleiman Paşa, care în fond reprezenta interesul manifest al reacţiunii externe faţă de revoluţie, Guvernul provizoriu cedează locul unei Locotenenţe domneşti, fără a avea însă consecinţe notabile pentru conduita politică, întrucât cei trei locotenenţi acţionau de comun acord cu membrii fostului guvern. La fel ca Rusia, boierimea conservatoare fremătă de nemulţumire pentru o astfel de schimbare de guvern în Ţara Românească. Cunoscutul fruntaş conservator, Apostol Arsaki, înainte de orice, dădea vina izbucnirii revoluţiei pe Gh. Bibescu, care lăsase să se urzească un complot sub ochii săi, dând mereu asigurări că ţara va rămâne liniştită. Astfel că nu s-a format nici o opoziţie serioasă *„contra unei mişcări care, prin ideile comunismului său infernal, prejudiciază interesele întregii societăţi"*[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 712–715.

2 ***Ibidem***, p. 773. Nota lui Ion Ghica înmânată Porţii, Constantinopol, iulie 1848.

3 ***Ibidem***, p. 777.

4 Biblioteca Academiei, Manuscrise, ***Arhiva Apostol Arsaki***, I, varia 7, Original, în limba franceză, iulie-august 1848.

Omul politic român ultra-conservator vedea în revoluție o calamitate națională, care a instaurat un regim de teroare, îngăduitor numai cu o presă necesară atacării adversarilor. Din care motiv, consideră conduita lui Suleiman Pașa inexplicabilă, pentru că a lăsat să se întărească comunismul, să se stabilească un cancer care devorează totul în jurul său. Emisarul Porții a tratat cu revoluționarii, în loc să-i reprime, în primul rând, apoi să procedeze la efectuarea unor îmbunătățiri. După opinia lui Apostol Arsaki, Poarta a dat dovadă de slăbiciune, făcând concesii revoluționarilor, Suleiman Pașa punându-se într-o situație falsă, căci a considerat țara în situație de liniște. S-a dat astfel relief noului regim, tocmai în momentul punerii în aplicare a ideilor comuniste, adică de a lua de la cei care au ceva și a da celor care nu au numic. Guvernul însuși s-a situat în fruntea comunismului. În atare situație, este de demnitatea Rusiei să nu lase ca lucrurile să evolueze așa precum procedase Suleiman Pașa, căci fusese înșelat : *„O intervenție fermă și decisivă din partea Curții protectoare este singura în măsură de a preveni nenorocirile, care, în mod cert, nu se vor opri la limitele Țării Românești"*[1].

O concepție retrogradă, contrară intereselor naționale, pentru că urmărea asigurarea privilegiilor unei infime minorități cu sprijin armat din afară, își făcea loc fie chiar și în rândurile unor oameni luminați de înalte învățături, precum doctorul Apostol Arsaki. El venise în contact spiritual cu ideile cele mai înaintate ale timpului, dar le repudia, chiar le denigra, denaturându-le sensul, căci era evident că nu instaurarea comunismului sau socialismului urmăreau revoluționarii de la 1848. Pornind de la aceeași origine comună, concepțiile țarului Rusiei, ale miniștrilor și diplomaților săi se dovedeau ultraconservatoare, ei nerecunoscând nici una din realizările revoluției române. Ca atare, generalul Al. Duhamel a fost solicitat de cancelarul Nesselrode să transmită banului Gh. Filipescu, bătrânul boier conservator și de încredere, pentru a explica compatrioților săi că *„împăratul este ferm hotărât să nu trateze, nici să cadă la învoială cu revolta, că el reprobă întrutotul opera pe care a zămislit-o, că va privi ca nule și neavenite toate reformele introduse prin rebeliune, că, în sfârșit, Majestatea Sa nu face nici o promisiune românilor și că își rezervă de a judeca cât, prin conduita viitoare, vor merita de aici înainte un interes binevoitor din partea Puterii a cărei protecție tutelară a adus patriei lor ani lungi de pace, care au contribuit atât la dezvoltarea prosperității publice și bunăstarea care a domnit până acum în Principat"*[2].

---

1 ***Ibidem.***

2 ***Anul 1848***, vol. III, p. 30. Fragment dintr-o scrisoare a contelui Nesselrode către generalul Al. Duhamel, Petersburg, 29 iulie 1848.

O retorică ***sui generis*** și o frazeologie ce se vroiau fără replică înfruntau realitatea fremătătoare de viață și tumultuoasele prefaceri sociale, economice, politice din Principate, numai din dorința afirmării unei doctrine-dictat, impusă celor ce n-o acceptau. Lipsa totală de toleranță la orice idee de reforme, închistarea dogmatică în preceptele imuabile ale conservatorismului ultra se împleteau cu politica amenințării cu forța a Rusiei contra popoarelor care se ridicaseră la luptă pentru emancipare politică și libertate națională și socială. Până și cei mai moderați conservatori existenți în Principate se opuneau ridicării la luptă a poporului, preconizând, în locul ei, doar reforma administrativă, adică paliative, considerate necesare unei evoluții lente. Unul dintre aceștia a fost principele Dimitrie Ghica *„fiu de domn* – cum scria Nicolae Iorga despre el –, *dar cu un trecut aproape revoluționar la 1848 și în epoca Unirii, în orice caz om care trecuse dincolo de margenile ideilor obișnuite ale beizadelelor și feciorilor de boieri mari de pe vremea lui"*[1]. Desigur, se exagera tendința sa spre înfăptuirea unor reforme, de altfel atât de necesare unei societăți aflate în proces de modernizare, dar se avea în vedere atitudinea lui Dimitrie Ghica în comparație cu cea a boierimii retrograde și ultraconservatoare.

Aflat în Transilvania, unde scria diverse la adresa revoluției, principele Dimitrie Ghica a devenit ținta unor critici ale ziarelor din București. Impresionat neplăcut, a trimis o scrisoare lui C.A. Rosetti, insistând ca s-o publice. El declară că n-a comis nimic în dauna patriei sale, fiind un adept al progresului, dar *„prudent și înțelept"*, căci este un adversar al *„acelor răsturnări ce desghină societățile și fundamentele lor"*, menite să desființeze legăturile între oameni. O veritabilă profesiune de credință se dovedea întreaga scrisoare a omului politic conservator moderat, care mărturisea că și el a fost de acord să se efectueze unele reforme după izbucnirea revoluției franceze din 24 februarie 1848, de natură să *„stârpească abuzurile"*, din rațiunea firească de a preîntâmpina izbucnirea unor tulburări, cu consecințe foarte grave, care duc nu la progres, ci la regres. S-a alăturat și el celor ce vroiau îmbunătățirea stării de lucruri existente, prin diverse măsuri, însă numai cu condiția respectului față de tratatele în vigoare și *„nestrămutata observare a Regulamentului Organic"*, și, aceasta, nu pentru că ar privi acest Regulament ca *„un chivot sfânt"*, ci pentru a nu expune țara unor invazii străine prin atingerea drepturilor Puterilor suzerană și protectoare[2].

---

1 N. Iorga, ***Politica externă a regelui Carol I***, ed. a II-a, București, 1923, p. 77.

2 ***Anul 1848***, III, p. 13–14. Scrisoarea lui Dimitrie Ghica, către ziarele bucureștene ***„Pruncul Român"*** și ***„Poporul Suveran"***, 28 iulie 1848.

Dimitrie Ghica se situa categoric împotriva mijloacelor violente de prefacere socială, ca fiind *„contrare stării legale, de drept"*, pe motiv că *„se declanșa un război civil"*, care atrăgea, după sine, *„intervenția armată străină"*. Înainte de izbucnirea revoluției, a plecat în Transilvania, pentru a-și căuta sănătatea, de unde a aflat despre *„răscoala biruitoare, proclamarea Constituției, și, în fine, abdicarea șefului statului"*. Din acest moment, mărturisește el, și-a dat seama *„cu durere"* că se afla în divergență cu cei rămași în țară, deși plecaseră de la un punct comun, anume necesitatea unor măsuri, de remediere a stării de lucruri existente. Mijloacele de înfăptuit erau însă cu totul deosebite, opuse chiar, căci Dimitrie Ghica preconiza pentru țară *„așezăminte potrivite cu istoria ei, cu obiceiurile ei"*, în conformitate cu gradul de civilizație, adică reforme administrative menite să ducă treptat spre progres, și nu așa cum a procedat C.A. Rosetti și prietenii săi *„într-o mișcare nemărginită"* prin care, dintr-o *„săritură"*, s-a trecut peste mai multe secole, fără a se ține seama de prăvălirea țării în prăpastie. În atare situație, el n-a putut face altceva decât să rămână de o parte, așteptând sfârșitul evenimentelor, care nu se prevedea a fi bun, întrucât nici un om cu *„sânge rece"* nu poate considera un sfârșit bun, în condițiile existenței unor legături speciale cu Turcia și Rusia. De aceea, consideră că a dat dovadă de patriotismul, dacă nu cel mai înflăcărat, oricum, cel mai înțelept : *„Crede-mă, domnul meu* – scria Dimitrie Ghica lui C.A. Rosetti –, *că arborul libertății nu va da rod bun și folositor, de nu va îndeplini condiția să crească încet și să-și întindă adânc rădăcinile în tărâmul patriei, când se va presădi în grabă din tărâm străin în țeară română arborul acesta, și chiar de s-ar uda cu sângele a mai multor generații, nu va produce decât roduri amare, câteva ramuri ofilite ; și pentru că nu va avea rădăcini în pământ, îl vei vedea să cază la cea dintâi suflare de viscol"*[1].

Temă predilectă a tuturor scrierilor junimiștilor de mai târziu, repulsia față de așa-numitele importuri de legi și instituții străine pătrunsese cugetul unui om politic luminat, așa cum vor fi junimiștii, insuficient argumentat, însă, asupra imperioaselor cerințe ale recuperării în timp de decenii a rămânerii în urmă de secole a țărilor române față de țările cele mai dezvoltate. Progresul lent, potrivit obiceiurilor și tradiției, asigura, în fapt, privilegiul politic pentru elita socială, întruchipată în aristocrația conservatoare, care deținea și bogăție materială și înaltă pregătire intelectuală pentru a-și perpetua monopolul la conducerea țării. Concepțiile conservatoare, fie și moderate, sunt combătute în coloanele ***„Foii pentru minte"*** din

1 ***Ibidem***, p. 15–16.

23 august 1848, sub titlul : *Câteva reflexiuni la răspunsul d-lui Dimitrie Ghica.* În fond, autorul constată că omul politic conservator ponegreşte actul de la 11 iunie 1848, considerând că a dus ţara în prăpastie şi făcând abstracţie că, sub regimul regulamentar, nici o reformă temeinică nu era posibilă, încât numai ridicarea la luptă a poporului l-ar fi scos din înapoierea seculară. Din primele luni ale anului şi până la izbucnirea revoluţiei din Ţara Românească *„au avut boierii timp destul spre a vedea că a sosit epoca eliberării popoarelor, că acestea nu mai pot să fie ţinute sub despotismul oligarhiilor; deci dacă dânşii aveau numai un dram de inimă bună şi curată, numai un grăunte mic de iubire către popor, trebuiau să se sloboadă la desrobirea poporului"*[1].

Din neghiobie sau rea-voinţă – susţinea autorul reflecţiunilor la răspunsul lui Dimitrie Ghica – boierii conservatori n-au ţinut seama de spiritul secolului şi au menţinut poporul sub vechile servituţi. Mai mult, încă, au recurs la sprijin străin, când propriul popor s-a ridicat pentru libertate şi egalitate. În Moldova, unde s-a urmat calea preconizată de Dimitrie Ghica, adică cea a reformelor sub oblăduirea strictă a Regulamentului Organic, petiţionarii au fost arestaţi şi trataţi ca nişte răufăcători. Aşadar, moderaţia recomandată de el nu este de nici un folos în faţa unei boierimi deprinse cu privilegiile şi huzureala pe seama celor mulţi. De aceea, în Ţara Românească nu s-au putut înfăptui reforme decât pe calea revoluţiei. Şi, acestea înseamnă oare mizerie şi sărăcie, precum afirmă Dimitrie Ghica ? Nicidecum. Presupunerii ce o face cu privire la invazia armată străină i se răspunde astfel : *„O naţiune pătrunsă de demnitatea sa nu se va speria de unele ameninţări ca acestea, cugetând că mai bună este moartea cu onoare, decât viaţa cu ruşine. Dacă popoarele s-ar fi temut de ascuţişul baionetelor, şi astăzi am zăcea în noroiul despotismului"*[2].

Înainte de orice, poporul român s-a ridicat la 1848 pentru afirmarea demnităţii naţionale, grav lezată de imperiile vecine, care încălcau înseşi prevederile propriilor tratate referitoare la Principate, privind neamestecul în treburile lor interne. Prin apăsarea naţională, se agrava cea socială şi lipsa generală de drepturi ale unui popor divizat şi hărţuit, tocmai cu intenţia de a-l reduce la neant. Indiferent de mobilurile diverselor concepţii conservatoare ale timpului, acestea au dăunat grav revoluţiei române, pentru că-şi aflau concretizarea în solicitarea nesăbuită şi permanentă de sprijin şi chiar de intervenţie armată străină contra propriului popor.

---

1 ***Ibidem***, p. 624–625.

2 ***Ibidem***, p. 625.

În repetatele comploturi și uneltiri contrarevoluționare, contemporanii vedeau, în mod firesc, acte antisociale și antinaționale, căci se opuneau intereselor imensei majorități a poporului român : *„Unii din casta privilegiată de mai înainte* – scria un anume Carminschi din Craiova către ***„Popolul Suveran"*** din 29 iulie 1848 – *deșteptându-se și părându-le rău că au perdut acele mijloace rușinoase de corupție, care degradau pe omul adevărat nobil (nu după naștere, ci după purtarea lui), au băgat intrigi și spaimă în inimile multora"*[1].

În atmosfera de înverșunată înfruntare între revoluție și reacțiune, pe plan intern, se accentuau sentimentele de nemulțumire contra Puterii suzerane, care se înclina prea repede și fără demnitate presiunilor Rusiei. În atare situație, consulul Franței la Iași, Thions, aprecia că *„dacă Poarta persistă în planul indicat de Suleiman Pașa, se poate aștepta la o luptă înverșunată și sângeroasă"*[2]. Și, pașa recurgea la noi presiuni, scriind Locotenenței domnești să creeze condițiile necesare reîntoarcerii boierilor refugiați[3].

Diversele apeluri la boierii conservatori de a dovedi înțelegere față de nevoile poporului român ridicat la luptă erau sortite eșecului, căci atitudinea lor fermă de partea contrarevoluției era sprijinită de Rusia. C.A. Rosetti trimite o scrisoare de răspuns lui Dimitrie Ghica, la 3 august 1848, în care face apel la sentimentele sale patriotice : *„Cum poți dar să mai vorbești de Regulament, fără să-ți faci și dumitale și nouă un mare rău"*[4]. Ion Ionescu de la Brad se adresa tuturor proprietarilor, în coloanele ***„Popolului suveran"***, afirmând că poporul ar fi în drept să dea *„afară din sânul său pe cei ce s-au retras de o parte, formând reacția, dar nu procedează astfel, ci face apel la marii proprietari, ca la niște frați de același sânge, în favoarea păcii și liniștii interne. Cu toții, marii proprietari trebuie să înțeleagă că emanciparea clăcașului este condiția esențială de echitate socială, căci el va deveni proprietar și va apăra patria"*[5].

Până la înțelegerea de către reacțiunea conservatoare a unor necesități de ordin social și național, în coloanele ***„Popolului suveran"*** se atrăgea atenția oamenilor voitori de bine să fie cu luare aminte față de cei care sprijină vechiul regim al Regulamentului, uneltind în dreapta și în stânga. Acești oameni consideră

---

1 ***Ibidem***, p. 34.
2 ***Ibidem***, p. 81, Iași, 30 iulie 1848.
3 ***Ibidem***, p. 144–145, 1 august 1848.
4 ***Ibidem***, p. 203.
5 ***Ibidem***, p. 267–271.

o onoare de a nu fi făcut nimic pentru țara lor, iar Regulamentul Organic că ar sta la temelia fericirii poporului român. Pentru ei, revoluția română nu este decât o prăpastie : *„Aceștia pot fi oameni buni* – scria Al. Zane – *oameni cinstiți, dar nu sunt oamenii noștri, de ar fi cât vor tot binele țării, fără însă să se facă lucruri cari să le atace antica fiertate (mândrie) ; aceștia vor fi dorit binele țării, însă după Regulament"*[1]. Prin urmare, trebuie descoperiți la timp cei ce vor să facă răul pe ascuns. Funcțiile în stat ar trebui ocupate de tineri capabili veniți de pe băncile liceelor, însă aceștia lipsesc, în bună parte, *„din cauza patriotismului celui negativ al răposaților boeri, ce doriau întunerecul, pentru că meseria d-lor era din cele ce se exersează la întunerec"*[2].

Schimbarea Guvernului provizoriu cu o Locotenență domnească n-a convenit boierilor conservatori. Invitați la Palat, în ziua de 10 august 1848, de către Suleiman Pașa, ei nu și-au ascuns nemulțumirea față de recunoașterea noului organism politic : *„Unul, d. I.F. (Ioan A. Filipescu), nemaiputând răbda, strigă că Locotenența să cârmuiască după Regulament ; altul, F.L. (Filip Lenș) zise că să i se chezășuiască viața, căci îi este frică de popol"*[3]. Deși indignată de cele auzite, mulțimea adunată la Palat s-a dovedit generoasă, iscălind rezoluția de recunoaștere a Locotenenței domnești, fără a lua în considerație *„ofilitele lor protestații"*[4].

Profund nemulțumiți și iritați, boierii conservatori trimit un memoriu către Poartă în care dau vina pe Gh. Bibescu pentru că a lăsat să se urzească *„complotul revoluționar sub ochii săi"*, apoi asupra lui Suleiman Pașa, care, în loc să restabilească ordinea, n-a schimbat nimic în bine, ci numai în mai rău, deoarece revoluția a dobândit, prin recunoașterea Locotenenței, putere legală. Or, aceasta nu este decât un cancer, care va devora provinciile otomane vecine. Așadar, Suleiman Pașa a tratat cu revoluția, dându-i relief, în loc s-o reprime[5].

Chiar fără demersurile boierilor conservatori către Poartă, aceasta avea suficiente motive să-și schimbe atitudinea față de Principate, trimițând pe Fuad Effendi spre a împlini ceea ce nu făcuse predecesorul său, adică reprimarea violentă a revoluției. Ion Ghica, trimisul Guvernului provizoriu la Constantinopol, adre-

---

1 ***Ibidem***, p. 310–313, ***„Popolul suveran"*** din 9 august 1848.
2 ***Ibidem***, p. 314.
3 ***Ibidem***, p. 335. Nota din ***„Popolul Suveran"*** din 10 august 1848.
4 ***Ibidem***.
5 ***Ibidem***, p. 358–359. ***Memoriul unor boieri antirevoluționari către Poartă, august 1848***.

sa Porții o notă în care-și exprima surprinderea față de noul act, foarte profitabil reacțiunii, încurajată să considere o dezaprobare tacită a celor înfăptuite de Suleiman Pașa. Timp de douăzeci de ani – menționa Ion Ghica – Rusia și-a făcut partizani, nepăsători față de durerile și suferințele compatrioților lor. Și cu toate că formează o minoritate, ei sunt foarte activi, mai ales când știu că au sprijin puternic din partea Rusiei, dorința lor fierbinte fiind restabilirea vechiului regim. În scopul urmărit, nu precupețesc nici un mijloc, calomniind chiar Poarta, când le este de folos. Misiunea lui Fuad Effendi le-ar prinde bine, cu adevărat, căci le-ar permite recâștigarea terenului pierdut, spre marea nenorocire a Principatelor și a Porții însăși[1].

Între timp, o deputație compusă din cinci membri s-a dus la Constantinopol pentru recunoașterea Constituției de către sultan. Suleiman Pașa sugerase deja unele modificări, în sensul de a se renunța la libertatea nelimitată a presei, la garda națională și la votul universal, contra cărora Locotenența nu opusese vreo rezistență mai importantă, căci boierimea conservatoare se împotrivea cu dârzenie procesului revoluționar. Sub președinția boierului liberal Al. Racoviță, cumnatul de soră al Goleștilor, și vicepreședinția lui Ion Ionescu de la Brad și-a deschis lucrările Comisia proprietății alcătuită din 34 de membri, câte un proprietar și un țăran din fiecare județ, în scopul elaborării unui proiect de lege care să reglementeze relațiile agrare. Dar, abia își începuse lucrările, că a și fost dizolvată din cauza refuzului marilor proprietari de a mai participa la dezbateri pe baza principiilor enunțate, suspectate de intenții comuniste, adică împroprietărirea țăranilor cu despăgubire, ceea ce se considera ruinătoare pentru marea proprietate. Rezultatul a constat în surexcitarea peste măsură a țărănimii : *„Mișcări violente au fost făcute contra proprietarilor, care trec la chemarea în țară a ocupației ruse în scopul restabilirii vechiului sistem de privilegii, al abuzului și opresiunii. Amenințări chiar au fost proferate la viața unor boieri. Mulți dintre ei au părăsit din nou Capitala"*[2].

Nemulțumită de continuarea unor așa-numite tulburări, în fapt agitații ale boierilor conservatori, Poarta a luat decizia schimbării Locotenenței cu un caimacam, în persoana unui *„boier de seamă, care nu va fi fost implicat în ultimele evenimente și se va fi distins în casta sa prin sinceritatea și moralitatea sa"*[3]. În

1 ***Ibidem***, p. 425–426.

2 ***Ibidem***, p. 545–546. Depeșa lui Hory către Bastide, 19 august 1848.

3 ***Ibidem***, p. 549–550. Nota Ministerului Afacerilor Străine al Turciei către ambasada Rusiei la Constantinopol, 19 august 1848.

acțiunea de schimbare, Fuad Pașa, trimisul Porții, va colabora cu generalul Al. Duhamel.

Intrată sub teroarea presiunilor de tot felul, fără vreun sprijin din afară, Poarta cedează, punând la cale înăbușirea revoluției și restabilirea vechiului regim. Ea refuză primirea deputației române, deci recunoașterea Constituției. Indignată de un astfel de procedeu, deputația adresa un memoriu lui Aali Pașa, ministrul de Externe al Turciei, demonstrându-i că forța poporului, imensa majoritate a locuitorilor țării, a determinat noile acte legislative, contra cărora s-a situat numai o *„minoritate aproape imperceptibilă în națiune, dar susținută de o mare Putere străină, adversară a oricărui progres și oricărei îmbunătățiri în ordinea materială, ca și în ordinea morală, sacrificând interesele țării în favoarea vederilor personale, deoarece opune drepturilor Curții suzerane pretențiile Curții protectoare, furioasă de căderea sa, și gata la orice pentru a-și redobândi privilegiile"*[1]. Nimeni din rândurile poporului înșelat nu va înțelege schimbarea radicală de atitudine a Porții față de revoluția română, încât se va opune cu dârzenie oricărei încercări de opresiune.

Indignarea față de conduita boierimii conservatoare era în creștere, de îndată ce se aflaseră știri cu privire la solicitarea intervenției ruse. În ***„Popolul Suveran"*** se stigmatizau astfel de acțiuni nu numai contrarevoluționare, dar antinaționale : *„Voiți voi* – li se adresa autorul articolului – *ca istoria să zică că în cea mai glorioasă epocă a nației române, boerii, părinții patriei, nu voiau să mai aibă patrie, pentru cuvântul că într-acea patrie ei nu mai puteau suge sudoarea celui sărac ? Că sufletul nostru avilit și prostituat până la trădare – era rece și închis la orice nobilă simțire, la orice generoasă cugetare ?"*. Urmașii se vor rușina de fapta lor, îi vor blestema pentru desolidarizarea de frații de același neam. Dacă nu se vor supune glasului rațiunii, vor rătăci prin țări străine, disprețuiți și huliți ca niște trădători ai unei patrii înrobite[2].

Apelurile la rațiune se dovedeau însă zadarnice, în condițiile amenințărilor iminente ale unei intervenții armate străine în scopul înăbușirii revoluției și restabilirii vechiului regim al privilegiilor. În atare gravă situație, șeful poliției Capitalei, Ion C. Brătianu, dă o proclamație către locuitori, în scopul calmării spiritelor agitate, la vestea chemării în țară a trupelor străine de către reacțiunea conservatoare : *„Fraților, de orice opinie* – scria el – *vă conjur pe ce aveți mai scump să*

1 ***Ibidem***, p. 556–557.
2 ***Ibidem***, p. 575–576.

nu mai dați ascultare acelor minciuni criminale, fiindcă dacă le veți asculta, contribuiți fără voia dv. la vătămarea fieștecăruia și la pieirea patriei comune"[1]. Pericolul creștea cu atât mai mult cu cât, la finele lunii august 1848, se reîntorseseră mulți boieri conservatori, refugiați peste hotare, care au îngroșat rândurile reacțiunii, sporind uneltirile și răspândirea de zvonuri cu spectrul unei invazii străine, spre a înfricoșa poporul. Unii dintre boieri angajau chiar oameni prin târguri, dar nu pentru muncă, ci pentru a-i înarma. Poliția a descoperit deja unele comploturi : *„Mulți din reacționari* – se scria în ***„Gazeta de Transilvania"*** din 23 august 1848 *– nu mai vreau să asculte nici de învoire frățească, ci le cășună pe moarte, a chema armate muscălești, pentru ca generalii să le mai trântească șlicurile de pe cap și să le bată la nas cu ciubucul. Suflete incorigibile ! În 20 august, noaptea, bandiți plătiți bine erau să omoare pe cei trei bărbați ai Locotenenței"*[2].

Boierimea conservatoare se preta la tot felul de presiuni și uneltiri, numai și numai să fie înăbușită revoluția română. Scarlat Ghica scria fratelui său Dimitrie, din Brașov, unde se afla în refugiu, că nu dorea nimic mai mult decât căderea revoluției române, considerată de el *„atotputernicie a puterii acestor patrioți"*, adică a revoluționarilor. Apoi, mărturisea că nu poate veni în țară, decât atunci când va vedea *„lucrurile săvârșite"*, ceea ce însemna înăbușirea revoluției[3]. Scarlat Ghica era unul dintre cei care așteptau acest deznodământ în afara hotarelor, mulți boieri conservatori reveniseră, însă, provocând mult rău în jurul lor. Astfel, în curțile unora, poliția a descoperit arnăuți înarmați, care au fost arestați[4].

Înspăimântată de izbucnirea revoluției, boierimea conservatoare s-a refugiat, apoi, încurajată de presiunile efective asupra ei din afară, a reintrat în țară îndârjită și hotărâtă să contribuie la înăbușire. Când se menționează însă boierimea conservatoare, trebuie exclusă boierimea liberală, care a trecut de partea revoluției, opunându-se opresiunii străine sub forma protectoratului Rusiei. Așa precum constataseră, cu deplin temei, ofițerii francezi Desaint și Sabatier, trimiși în Principate, într-o scrisoare către generalul Aupick, reprezentantul diplomatic al Franței la Constantinopol *„câțiva vechi boieri nu mai fac excepție și doresc să cheme ocupația rusă, ca singura garanție a drepturilor feudale, pe care nu vor să le abandoneze"*[5].

---

1 ***Ibidem***, p. 603–604.
2 ***Ibidem***, p. 621.
3 ***Ibidem***, p. 659, Brașov, 24 august 1848.
4 ***Ibidem***, p. 660–661, Vasile Maiorescu către Ioan Maiorescu, București, 24 august 1848.
5 ***Ibidem***, p. 678, Focșani, 25 august 1848.

Zadarnic căuta Dimitrie Ghica să ia apărarea castei privilegiate a boierimii conservatoare, care acționa frenetic contra revoluției. El considera calomnii tot ce se scria în presă cu privire la pretinse comploturi pentru asasinarea locotenenților domnești[1]. Scarlat Ghica, fratele său, continua să-l informeze că generalul Al. Duhamel avea ordin să intre cu armata în Țara Românească, dacă Poarta nu va restabili vechiul regim. Despre deputația, întoarsă de la Constantinopol, fără nici un rezultat, scria cu răutate că *„atâta numai au reușit să prăpădească țeara și ei să se folosească cu banii ce au furat"*[2], ceea ce, firește, constituia nu numai o afirmație lipsită de temei, dar o calomnie infamă la adresa celor mai buni dintre românii patrioți, precum N. Bălcescu, Șt. Golescu și Dumitru Brătianu.

În interiorul țării, reacțiunea trece de la amenințări verbale la fapte, punând la cale comploturi și asasinate. Cezar Bolliac, fiind urmărit de indivizi înarmați, este confundat cu tânărul Constantin Romanescu, asupra căruia se trage, fiind rănit[3]. În fața unor astfel de atacuri înarmate asupra conducătorilor revoluției sau simplilor participanți, în ***„Popolul Suveran"*** se face un nou apel la moderație din partea reacțiunii, care este îndemnată să contribuie la solidaritatea națională, căci poporul îi întinde, din nou, mâna, spre a se uni, și aceasta nu din teamă, ci din sentimente firești de solidaritate, spre a se uni contra primejdiei externe, deoarece nici o putere străină nu poate face binele pentru români. Nimeni nu trebuie să stea deoparte pentru a lăsa străinii să decidă dacă românii să fie liberi sau robi. Numai o infimă minoritate se situează de această parte, intrigând, însă *„nici o putere în lume, nici o putere materială, mai tare decât puterea morală a două milioane de oameni"*, nu va reuși să impună *„un regulament infam și să ne întoarcă către timpul de robie în care am gemut până acum"*, căci românii nu pot trăi altfel, decât liberi[4].

Vasile Boerescu face un apel *„către frații reacționari"* în ***„Pruncul Român"*** din 31 august 1848, mărturisind că-i numește astfel cu mare strângere de inimă, dar sunt denumiți ca atare, întrucât se opun progresului patriei, recurgând chiar la sprijin din afară contra propriului popor. Cu toate acestea, patria nu vrea să piară nici unul din fiii săi. De aceea, reacționarii sunt chemați să renunțe la patimi

---

1 ***Ibidem***, p. 679–680. Răspunsul lui Dimitrie Ghica către ziarul german ***„Romania"***, 25 august 1848.
2 ***Ibidem***, p. 729, Brașov, 28 august 1848.
3 ***Ibidem***, p. 703–704.
4 ***Ibidem***, p. 723–724.

şi interese personale, în favoarea interesului general, care consta în fericirea şi prosperitatea patriei. În acest sens, trebuie urmat exemplul altor naţiuni. Prin fapte, să se şteargă numele de „reacţionar" atribuit, pe care nimeni nu-l acceptă, fie dintre cei mai vinovaţi. Li se cere reacţionarilor ca măcar să fie indiferenţi, să nu mai intrige şi să calomnieze, să nu mai acuze oameni nevinovaţi, să nu încerce imposibilul, adică să lupte contra propriului popor. Numărul reacţionarilor este foarte mic, dar dorinţa lor de a face rău este foarte mare, de îndată ce cheamă trupele străine să invadeze ţara[1].

În faţa presiunilor Rusiei, Poarta se înclină tot mai mult. Oricum, atmosfera la Constantinopol era cu totul defavorabilă revoluţiei române. Ambasadorul Rusiei, V.P. Titoff, nemulţumindu-se numai cu trimiterea lui Fuad Effendi în Principate, a cerut expulzarea lui Ion Ghica, trimisul Guvernului provizoriu la Poartă, care informa în ţară : *„Este în general acreditat aici că noi facem socialism şi comunism"*, dându-se ca exemplu lucrările Comisiei proprietăţii[2]. Ambasadorul englez, Stratford Canning – scria Ion Ghica, cu alt prilej – *„este în mod excesiv adversar al oricărei idei democratice. El crede că oricare ar fi legea scrisă, aceasta este întotdeauna a minorităţii care guvernează şi, întrucât este o lege a naturii, la ce bun să aduci mari perturbări în societate pentru a scrie dreptul tuturor"*. Unei doamne din Moldova, care avea soţul deţinut la Măcin şi a intervenit pentru eliberarea lui la Canning, acesta i-a spus să scrie celor din Bucureşti să renunţe la ideile democratice, dacă ţin să aibă succes în scopul urmărit[3]. Astfel că, nicăieri nu mai putea avea sprijin revoluţia română spre a rezista în mod eficient contra invaziei armate străine.

Intervenţia armată a Rusiei constituia, de altfel, singura speranţă a boierimii conservatoare în restatornicirea vechiului regim politic al privilegiului. Dimitrie Ghica, aflat în ţară, avea casa păzită de arnăuţi. Fratele său, Scarlat, aflat încă la Braşov, se arăta nedumerit de acest fapt, însă şi-l explica totuşi prin teama faţă de *„oamenii cei răi"*, care se aflau la cârma ţării, vrednici numai de spânzurat. Scarlat Ghica se arăta foarte mirat că, venind Fuad Effendi, *„aceşti răzvrătiţi stau în loc şi nu se ascund"*. Oricum, fără concursul generalului Al. Duhamel – era de părere boierul conservator – nu se va ajunge la rezultatul urmărit, altminteri nu se explică de ce *„aceia să aibă atâta obrăsnicie ca să adune poporul la Filaret*

1 ***Ibidem***, vol. IV, p. 18–21.
2 ***Idem***, vol. III, p. 752–753, Constantinopol, 30 august 1848.
3 ***Idem***, vol. IV, p. 29–32.

şi să-l îndemne să se ducă iarăşi la Giurgiu, după ce odată ştiu că deputaţii lor n-au fost primiţi la Constantinopole !"[1].

În ţară, sufletul reacţiunii a fost şi a rămas mitropolitul Neofit, susţinut de marea boierime conservatoare, care alcătuia aşa-numitul *„partid reacţionar"*. În realitate, nici măcar nu era un partid, ci o grupare conservatoare, care a încercat permanent răsturnarea conducerii revoluţionare. Precum Kotzebue, consulul Rusiei, Fuad Effendi, emisarul Porţii, se adresa, în primul rând, mitropolitului, din tabăra de la Sinteşti, unde se afla la 10 septembrie 1848. Emisarul otoman îi solicita să adreseze poporului cuvinte de ordine şi linişte, pentru a reîntorna pe calea cea bună pe cei rătăciţi. La 11 septembrie 1848, Neofit îi răspundea că va încredinţa Locotenenţei scrisoarea spre a o publica, dar Ion Voinescu II, secretarul de stat, nu autoriza un astfel de act, pe motiv că nu era un act oficial, ci privat[2].

La 13 septembrie 1848, Fuad Effendi dădea o proclamaţie către boierii şi locuitorii Ţării Româneşti, înştiinţând despre restabilirea vechii ordini şi făcând apel la linişte. În aceeaşi zi, adresa o scrisoare mitropolitului prin care-l invita să vină împreună cu boierii şi alţi oameni de seamă din Bucureşti spre a asista la comunicările ce are de făcut. El preciza că este de prisos a adăuga că nu este nevoie de mulţime, ci de oameni în stare să înţeleagă şi să aprecieze proclamaţia dată. În această proclamaţie, Fuad considera revoluţia *„o rebeliune izvorâtă din acel duh al comunismului împotriva căruia se bate şi triumfează acum Europa întreagă"*, apoi conchidea că niciodată românii nu vor obţine legi noi pe calea revoluţiei. Drept urmare, în locul celor trei locotenenţi, era numit caimacam boierul conservator Constantin Cantacuzino[3].

Şi astfel, după 90 de zile de victorie a revoluţiei în Ţara Românească, armata otomană, cu sprijinul şi la solicitarea insistentă a boierimii conservatoare, reprima sângeros ridicarea poporului, nu fără a întâmpina însă rezistenţa armată în Dealul Spirii, înainte de a ocupa Capitala. Curând, intră şi cealaltă armată de invazie, cea a Rusiei, împărţind Bucureştii în două, de o parte şi de cealaltă a râului Dâmboviţa.

O minoritate infimă, dar bogată, instruită şi puternică, atentase permanent contra revoluţiei victorioase, uneltind şi complotând, în ţară şi peste hotare, numai în scopul restabilirii vechiului regim regulamentar, care le asigurase toate privile-

---

1 ***Ibidem***, p. 201–202, Braşov, 4 septembrie 1848.
2 ***Ibidem***, p. 285–286.
3 ***Ibidem***, p. 319–321.

giile, inclusiv cel al monopolului la conducerea statului. Înfuriată că fusese înlăturată din cele mai înalte funcții ale statului, boierimea conservatoare face abstracție de înseși interesele naționale, în favoarea celor de castă privilegiată, desolidarizându-se de popor, în caz de primejdie externă, contrar vechilor uzanțe ale înaintașilor săi, întrucât, pentru prima dată în istoria țării, privilegiile fuseseră abolite. Revoluția, care le înlăturase, trebuia – conform intereselor minorității privilegiate – să piară. Și astfel, sângele confraților a curs în numele acestui interes meschin, care nu putea servi decât unor scopuri străine de cele ale națiunii române.

ROLUL CONSERVATORILOR ÎN RESTAURAREA ŞI ÎNCERCAREA DE RECONSOLIDARE A VECHIULUI REGIM

Restaurarea vechiului regim politic regulamentar începe prin acţiuni violente, deosebit de brutale, tocmai pentru a smulge din conştiinţa poporului înaltele idealuri şi convingeri că, numai prin lupta unită a tuturor, se poate ajunge la eliberare naţională şi socială. Democraţia, întruchipată în dreptate, egalitate, fraternitate, prinsese temei în cugetul a milioane de români, care se vroiau constituiţi într-o singură ţară, precum erau o singură naţiune. De aceea, s-au manifestat cu atâta îndârjire şi cruzime adversarii libertăţii şi democraţiei, iritaţi peste măsură de pierderea, imensă pentru ei, a privilegiilor şi drepturilor de a asupri şi oprima, care decurgeau din deţinerea monopolului puterii în stat. Punând capăt pentru doar trei luni regimului politic oligarhic, revoluţia de la 1848 din Ţara Românească dovedea întregii lumi că poporul român nu se înclinase definitiv în faţa forţei brutale, că dominaţia unui regim politic absolutist nu-l abrutizase, nu-i stinsese dorul de libertate, de descătuşare de sub asuprirea internă şi externă.

Instrument al dominației străine, caimacamul Constantin Cantacuzino semna, alături de Omer Pașa, comandantul trupelor otomane de ocupație, o proclamație în care făcea cunoscută ocuparea Bucureștilor și *„totodată cheamă întoarcerea din rătăcire a vericăruia se va fi amăgit de relele îndemnări ale tulburătorilor"*, altminteri suferind rigorile legii[1].

Capitala țării se afla sub starea legii marțiale, conducătorii revoluției arestați, ceea ce servea foarte bine interesele Rusiei[2]. Invitați să se grupeze în jurul lui Fuad Effendi spre a restabili vechea stare de lucruri, boierii conservatori se grăbesc să-i răspundă afirmativ, lingușind astfel pe cotropitorul pământului țării. Într-o scrisoare din 14 septembrie 1848, se măgulește vanitatea invadatorului, care – zice-se – își *„revărsa asupra Țării Românești facerile de bine"* cu *„generoasă binevoință"*, izbăvind-o de suferințele îndurate în timpul ultimelor evenimente, sultanul, cu o grijă părintească, a restabilit, *„legiuita orânduială și fericirea între credincioșii supuși"*. Îndeosebi, Fuad Effendi era cu deosebire lingușit pentru *„dovezile cele mai înfederate de dragoste și de mângâiere, și printr-o purtare plină de înțelepciune, de iubire de oameni, de nobleță și totodată de statornicie, liniștea s-a restatornicit și trebile au luat iarăși cursul lor legal"*. Boierii se grăbeau să aducă, astfel, prinos de recunoștință emisarului otoman pentru *„dignitatea și iscusința"* cu care și-a îndeplinit *„înalta"* misiune, mai ales *„pentru blândețea, dragostea și indulgența cu care* [...] *a știut să atragă toate inimile"*[3]. Așadar, boierimea conservatoare era pe deplin satisfăcută de *„reintrarea în legalitate a vechii ordini"*.

O proclamație dădea și comandantul celeilalte armate invadatoare, generalul A.N. Lüders, care considera revoluția o *„anarchie produsă* [...] *de factionarii ce au pus mâna pe frânele guvernului"*, care ar putea să primejduiască viitorul țării. Guvernul provizoriu tusese un *„guvern închipuit"*, anacronic, în evidentă opoziție cu instituțiile după care s-a condus țara, în conformitate cu tratatele în vigoare. Din care motiv, țarul Rusiei, de acord cu sultanul, s-a decis să pună de îndată capăt unor astfel de *„neorânduieli"* și să restabilească ordinea cea veche. Generalul Lüders făcea cunoscut că avea împuterniciri ca, împreună cu trupele otomane, să ocupe Țara Românească, *„spre a stavila nenorocita propășire a propagandei răzvrătitoare"*[4].

---

1 ***Anul 1848***, vol. IV, p. 321–322, București, 13 septembrie 1848.
2 ***Ibidem***, p. 329.
3 ***Ibidem***, p. 350–351.
4 ***Ibidem***, p. 369–370, 15 septembrie 1848.

După cuvintele șfichiuitoare și lipsite total de concordanță cu realitatea, menite numai să intimideze un popor umilit prin ocupația armată însăși, adică lezarea demnității naționale, era rândul mitropolitului Neofit, sufletul reacțiunii conservatoare, să intervină în sprijinul proclamațiilor cotropitorilor, printr-o scrisoare pastorală. În ce scop se adresa el celor păstoriți ? Pentru a-i dezlega de jurământul depus pe Constituție la 15 iunie și repetat la 6 septembrie 1848, când, cu prilejul unei procesiuni, fuseseră arse Regulamentul Organic și Arhondologia și când se aruncase anatema asupra celor ce vor să conducă țara potrivit prevederilor menționatului Regulament. Datorită faptului că jurământul fusese depus de către mitropolit, – zice-se – prin silnicie, împotriva unei legiuiri ca Regulamentul Organic, care adusese mari foloase, Neofit afirmă că-i dezleagă de *„acea nepravilnică și silnică legătură* [...] *a vicleanului, vrăjmașului sufletului și liniștei omenirei"*, dându-le blagoslovenia sa arhipăstorească pentru îndeplinirea obligațiilor față de noua conducere a țării[1].

În acest timp, Moldova suporta regimul tiranic al lui Mihail Sturdza : *„Mizeria cea mai adâncă domnește în Moldova* – scria consulul francez la Iași către Bastide –, *țara este liniștită, dar de liniștea mustei căreia furnica îi suge sângele. Țăranul este spoliat și bătut, comerțul în întregime ruinat și cea mai adâncă descurajare răspândită peste tot"*[2]. Administrația se dedă la cele mai mari abuzuri, care, de fapt, constituie singurul pretext al intervenției militare. Altminteri, *„nici o exagerare în partidul taxat revoluționar, nici o doctrină antisocială, nici o utopie periculoasă"*. Nimic din toate acestea, deoarece sunt de neîmpăcat cu un sistem politic care exceptează de la impozit pe boieri, apăsând cu toată puterea asupra țăranilor[3].

Triumful boierimii conservatoare se simțea peste tot. Bucureștii se aflau sub stare de război, boierii refugiați se reîntorceau la căminele lor, în timp ce militanții pentru progres și democrație le părăseau pentru un timp îndelungat. Formarea unui nou guvern întâmpina însă dificultăți : *„ca să parodieze dreptatea* – scria N. Costinescu către ***„Gazeta de Transilvania"*** – *nu s-a găsit nimeni de ministru al Dreptății decât tipul boierismului vechi, Grigore Grădișteanu cel bătrân, care întotdeauna strigă că n-are alt meșteșug decât iscălitura pe care niciodată n-o pune fără bani"*[4]. La Interne, a fost numit I.A. Filipescu, la Instrucțiune publică,

1 ***Ibidem***, p. 390–391.
2 ***Ibidem***, p. 412–413, Iași, 17 septembrie 1848.
3 ***Ibidem***, p. 413.
4 ***Ibidem***, p. 449.

Constantin Bellu, iar la Poliție, colonelul Ion Voinescu I. Pentru a ajunge caimacam și a-și pune semnătura după Omer Pașa, Constantin Cantacuzino a dat 25.000 de galbeni[1].

Chiar după invazia otomană, se mai aflau boieri la Brașov, care încă mai chibzuiau dacă să revină în țară, căci nu se încredințaseră că intraseră și armatele ruse, singurele în măsură să le asigure liniștea și căminele. Între ei, se aflau : Scarlat Ghica, Emanoil Băleanu, Nicolae Suțu, Ion Slătineanu, Ioan Golescu, G. Obedianu[2]. Cei din țară se întreceau în manifestări de slugărnicie și lingușire față de comandanții armatelor de ocupație otomane și ruse. Într-o cuvântare către generalul Lüders, mitropolitul Neofit stigmatiza principiile revoluționare, justificând intervenția armată a țarului Rusiei considerat *„august protector"*, căci nu putea rămâne *„indiferent asupra mișcării revoluționare, care îmbrância Valachia în prăpastie"*. Deci, țarul a salvat-o, în înțelegere cu sultanul, restabilind *„orândueala previlnică"*, spre a asigura liniștea publică și a șterge orice urmă de *„răsvrătire și răscoală"*. Venirea generalului Lüders o consideră o *„nouă împărătească facere de bine"*, pentru care este profund recunoscătoare – considera Neofit – întreaga nație, al cărei interpret norocos era el[3]. Și, pentru a demonstra atașament față de cele afirmate, mitropolitul se adresa Departamentului din Lăuntru spre a trimite dorobanți care să ridice și să aducă la episcopie pe preotul Radu Șapcă, precum și unii călugări din județele Romanați, Dolj și Vâlcea[4].

Boierii conservatori se întreceau și în Moldova în a elogia pe cotropitori și a se denunța unul pe altul pentru lipsă de atașament. Astfel, Theodor Balș a făcut o vizită generalului Lüders spre a-l convinge că Nicolae Roznovanu nu este partizan al Rusiei. Prin urmare, sugera el, să nu se facă greșeala de a fi numit domn. Nu se cunoștea încă efectul produs asupra generalului : *„Balș, însă, trebuie să fie atât de triumfător, ca cum ar fi câștigat o jumătate de bătălie"*[5]. Prin contrast, elementele progresiste considerau că tot răul vine de la protectoratul Rusiei, principala promotoare a invaziei armate. Însuși caimacamul Constantin Cantacuzino era creatura acestei mari puteri, căci Regulamentul prevedea numirea a trei

1 ***Ibidem***, p. 450.
2 ***Idem***, vol. V, p. 112. Scrisoarea lui Grigore Ghica adresată lui Dimitrie Ghica, Brașov, 20 septembrie 1848.
3 ***Idem***, vol. IV, p. 540, 27 septembrie 1848.
4 ***Ibidem***, p. 554–555.
5 ***Ibidem***, p. 549, G. Apostoleanu către M. Kogălniceanu, 27 septembrie 1848.

membri ai căimăcămiei, nu unul. Astfel că, *„orice rău, orice asuprire, orice călcare a drepturilor,* se scria într-o corespondență din Iași către gazeta ***«Bucovina»**, de la ea vin"*[1]. Într-o altă corespondență din Iași se relata bucuria lui Mihail Sturdza la aflarea știrii despre înăbușirea revoluției muntene. Când a aflat, se găsea tocmai la jocul de cărți cu oamenii palatului, cărora le-a anunțat vestea : *„s-a sfârșit cu dreptatea și frăția muntenilor"*, după care, cu toții s-au răspândit și au dus-o mai departe : *„Ticăloșii* – scria corespondentul către ***«Bucovina»** – nu se rușinează de a-și arăta în public mulțumirea pentru căderea fraților noștri"*[2].

Acțiunii de reprimare sângeroasă trebuia să-i urmeze anularea tuturor actelor Guvernului provizoriu și Locotenenței. Între acestea, desrobirea țiganilor era considerată atingătoare de *„chestia prosperității țării"*, contravenind dispozițiunilor Regulamentului Organic[3]. Concomitent, se dădeau instrucțiuni județelor, în vederea restabilirii ordinei regulamentare. Astfel, orice ocârmuitor de județ era obligat să asigure liniștea și ordinea, făcând cunoscute tuturor datoriile către stăpâni și necesitatea de *„a-și spăla din cugetele lor acele necuviincioase idei, ce le-au insuflat tulburătorii liniștii"*. Țăranii să fie îndemnați să lucreze pământul, orice uneltire sau agitație să fie reprimate cu asprime, vinovații să fie arestați. Proclamațiile fostului guvern *„nelegiuit"*, răspândite la sate, să fie strânse cu mare grijă *„ca să nu rămâie una măcar"*[4]. Generalul Duhamel se adresa caimacamului Constantin Cantacuzino pentru instituirea unei comisii de anchetă, al cărei proiect îl și trimitea. Comisia trebuia alcătuită din trei boieri, având ca adjuncți un ofițer turc și unul rus, în vederea pedepsirii celor implicați în ultimele evenimente și vinovați de răsturnarea instituțiilor legale. Vor fi incluși și cei prezenți și cei absenți, sentințele urmând a fi puse în aplicare numai după aprobarea sultanului[5].

Conservatorii moderați își exprimau convingerea că numai represiunea nu era suficientă pentru liniștirea spiritelor intens agitate, fiind necesare unele reforme, căci – susțineau ei – dacă ar fi fost făcute la timp, revoluția n-ar fi izbucnit. Dimitrie Ghica, adeptul unor reforme, înainta un memoriu comisarilor Turciei și Rusiei în Principate, pentru a-i convinge despre o astfel de necesitate. Alături de această nevoie de reforme, el constata că și-a făcut loc *„un imens pericol"* prin

---

1 ***Ibidem***, p. 564–565.
2 ***Ibidem***, p. 566.
3 ***Ibidem***, p. 572, Decret al lui Fuad Effendi și C. Cantacuzino, 28 septembrie 1848.
4 ***Ibidem***, p. 617–618.
5 ***Ibidem***, p. 658–659.

exaltarea spiritelor de către doctrine demagogice, antisociale, de împrumut, care se pretează la efect asupra maselor ignorante. Aceste mase muncitoare – scria Dimitrie Ghica – trăiesc într-o stare mizerabilă și doresc fierbinte o ameliorare a situației lor și încearcă să facă aceasta pe cale violentă, răsturnând ordinea socială. Un partid mic ca număr speculează această dorință a maselor, atrăgând calamități incalculabile asupra țării. Tinerii, care au studiat la Paris, au revenit în patria lor, după participarea la evenimentele revoluționare din 24 februarie 1848, considerându-se predestinați să joace același rol într-un mediu cu totul diferit. E drept, aprecia el, că au găsit o stare de lucruri propice aplicării planurilor lor, anume câteva instituții defectuoase, nu atât prin ele însele, cât prin corupția promovată de cei ce se aflau la cârma lor[1].

Moderatul boier conservator, fiul cel mai mic al fostului domn Grigore Ghica, încerca zadarnic să propună îmbunătățiri unui regim politic anacronic, menținut prin monopolul puterii și prin asigurarea privilegiilor unei minorități, tocmai când Europa se afla în plin proces de modernizare, țările cele mai avansate înlăturând cu secole și decenii în urmă servituțile feudale anacronice. Or, rezervarea tuturor privilegiilor oligarhiei aristocratice se putea face numai printr-o puternică presiune materială și spirituală a imensei majorități a poporului, care reprezenta un real și permanent pericol pentru regim, în condițiile pătrunderii tot mai intense a ideologiei celei noi, bazate pe principiile liberalismului. Orice reformare a unui regim absolutist, în aceste condiții, i-ar fi slăbit forța de rezistență în fața asaltului potențial foarte primejdios al maselor populare. Acest pericol era întrutotul sesizat de Dimitrie Ghica, el dorind să-l preîntâmpine prin așa-numite reforme, care de fapt nu erau altceva decât paliative, menite să salveze regimul anacronic al privilegiului. În lipsa unor astfel de reforme – continua el să argumenteze – tineri exaltați, veniți de la Paris, au lansat doar o scânteie pentru a aprinde țara întreagă. Uraganul revoluționar a distrus astfel totul pentru a nu reclădi nimic. Prin abolirea Regulamentului Organic a rămas o societate fără lege, lăsată la capriciile arbitrariului și violenței. În lipsa unui control, casele publice au fost golite în profitul unor rapaci, creditul și comerțul au decăzut, s-a pregătit o lege agrară care semăna ura în inimile țăranilor contra proprietarilor și delăsarea în cultivarea pământului. Oamenii care puteau să frâneze un asemenea proces s-au dat la o parte, spre a nu se compromite, așteptând o intervenție militară,

1 ***Ibidem***, p. 659–660.

atât de necesară restabilirii vechii ordini. Cele două Puteri, suzerană și protectoare, care *„au veghiat totdeauna cu solicitudine paternă asupra țării"*, au salvat-o[1].

Nu la reforme temeinice se gândea Dimitrie Ghica, atunci când propunea efectuarea lor, ci la măsuri întreprinse de administrația de stat, în sensul modernizării, pentru a nu mai fi așa de greoaie și inoperantă, pentru a ține, în fine, mai bine în mână frânele puterii, în scopul asigurării privilegiilor oligarhiei aristocratice, care se reinstalase la cârma țării cu sprijin străin interesat din afară. După restabilirea Regulamentului Organic, Dimitrie Ghica apreciază că se impune efectuarea unor reforme. Astfel, pentru alegerea domnului, ca și cum aceasta ar fi o reformă, el propune vârsta de 30 de ani drept condiție de îndeplinit și nu 40, cum prevede Regulamentul Organic, deci lărgirea cadrului eligibilității, precum și a cadrului electoral, foarte restrâns. Mai propunea convocarea unei Adunări obștești ordinare, licențierea miliției naționale, care – chipurile – s-a dovedit nedemnă în evenimentele din urmă, trecând de partea revoluției, și înființarea unei școli de cadeți, în locul ei, până la reorganizarea mai temeinică a armatei. Întrucât exista o mobilitate prea mare, deci o instabilitate a funcțiilor publice, căci se schimbau odată cu miniștrii, Dimitrie Ghica propunea o inamovibilitate, însă nu absolută, adică pentru toate funcțiile publice[2].

În fond, prințul Dimitrie Ghica urmărea, prin aceste reforme, pe care le propunea în memoriul său, eliminarea abuzurilor și modernizarea statului, adică atenuarea tocmai a celor componente ale regimului care-l făceau deosebit de nepopular, opresiv și vetust, determinând izbucnirea unor răbufniri sociale pentru că era incompatibil cu orice încercare de reformă. Un regim politic, precum cel regulamentar, menținut prin forță și cu sprijin interesat din afară, nu se putea adapta la noile cerințe ale modernizării, căci s-ar fi transformat într-un regim democratic, căruia se opuneau cu îndârjire grupările conservatoare. Egalitate, dreptate, fraternitate erau principii disprețuite și repudiate constant de elita conservatoare aflată la conducerea Principatelor. Procesului de democratizare a vieții publice, singurul în măsură să asigure progresul, deci modernizarea, i se opuneau încă forțe puternice, sub ocrotirea absolutismului și autocrației Curților suzerană și protectoare. Cu toate acestea, propunerile de reforme ale lui Dimitrie Ghica reprezintă încercări de adaptare a regimului regulamentar restaurat la noile cerințe ale secolului. Astfel, în Codul penal, referitor la impunitatea unor categorii

1 ***Ibidem***, p. 660–661.
2 ***Ibidem***, p. 661–665.

sociale, care duce la demoralizare și la arbitrarii din partea guvernanților, propune aplicarea legii pentru toți, boier sau neboier. Cu privire la necesitatea unor îmbunătățiri a situației țăranilor, propune limitarea la 105 piaștri a arendei anuale către proprietar pentru folosirea a 8,5 pogoane sau plata în muncă prin efectuarea a 30 de zile. În afară de acestea, țăranul clăcaș mai plătea statului 33 de piaștri. Prin reforma propusă, Dimitrie Ghica preconiza interesarea țăranului în ameliorarea producției agricole, înființarea unor ferme model, pe seama statului. Pentru restabilirea finanțelor secătuite în ultimele evenimente se considera necesar un împrumut sau un impozit forțat asupra tuturor claselor sociale. Se mai propunea înființarea unei Bănci Naționale, pentru a facilita operațiunile comerciale, prin micșorarea dobânzilor foarte ridicate[1].

Iritat de ridicarea în masă a poporului la 1848, Dimitrie Ghica aprecia drept scandaloasă participarea în număr mare a clerului, a cărui menire ar fi fost moralizarea enoriașilor cu dogmele religioase și nu agitarea lor. De aceea, consideră necesare studii aprofundate și complete pentru tinerii seminariști, care trebuie primiți pe bază de examen deosebit de riguros. În același sens, și cu aceleași efecte asupra tineretului, mai propune înzestrarea învățământului primar cu învățători bine pregătiți în școli normale, în care să se respingă doctrinele sociale false și funeste, mai ales că în timpul revoluției o propagandă comunistă intensă s-a făcut printre profesori, cât și printre țărani. Colegiile și școlile medii lasă mult de dorit – scria Dimitrie Ghica. De unde, necesitatea ca învățământul să fie într-atât de ridicat încât să nu mai fie nevoie de a trimite pe tineri la studii în străinătate, care costă foarte mult, pe de o parte, iar pe de alta, tinerii sunt lăsați de capul lor, fără orientare și departe de tutela paternă, nedobândind decât cunoștințe superficiale și teorii nebuloase, exagerate, fără vreo legătură cu instituțiile din patria lor. Înființarea unor școli industriale ar fi bine venite pentru *„clasele inferioare"*, sprijinind formarea unor buni *„lucrători români"*[2].

O teorie *„elitistă"* cu privire la învățământ, menită să educe tinerimea în respectul față de administrația restaurată, departe de curentele înaintate ale timpului, căuta să statornicească pe plan suprastructural regimul politic, care-și menținea, astfel, neatinse principalele trăsături negative, între care favorizarea castei privilegiate, în primul rând.

---

1 ***Ibidem***, p. 665–670.
2 ***Ibidem***, p. 670–672.

Un memoriu, vădind aceeași concepție conservatoare, denigra revoluția română de la 1848. Autorii săi detestau mijloacele violente pentru înfăptuirea progresului social : *„La 11 iunie răzvrătiți, unii împinși de ambiție, alții de lăcomie au procedat la răsturnarea guvernului existent pentru a face să domnească în locul său idei imposibil de realizat. Ei au excitat pasiunile poporului român, adresându-se orgoliului unora, flatându-i prin visuri de independență națională, și lăcomiei altora, promițându-le împărțirea averilor, o lege agrară, bazată, ziceau ei, pe evanghelie, lege prin care cel care nu avea nimic sau puțin trebuia să ia de la cel ce avea foarte mult. Vroind să pună în aplicare toate aceste utopii în timpul celor trei luni, cât a durat puterea lor, ei n-au realizat în acel timp nici o reformă, nici o îmbunătățire, căci nimic bun, nimic durabil nu era posibil cu asemenea principii"*[1].

Autorii memoriului se văd însă nevoiți să explice succesul, fie și temporar, al revoluției, și recurg la denaturări, afirmând că, în pofida unor greșeli comise, revoluționarii au reușit să înrădăcineze unor oameni creduli ideile lor despre comunism, prin intermediul unei propagande care a prins în rândurile ignoranților și nebunilor, uneori răspândite chiar de preoți, care aveau mare influență asupra poporului. Înăbușirea revoluției de către armatele străine a liniștit țara, dar se considera *„absolut necesar de a schimba moralul unor oameni rătăciți, pentru a evita explozia falselor sentimente, care n-au fost decât comprimate"*[2].

Precum Dimitrie Ghica, se propuneau și în memoriul redactat de mai mulți boieri conservatori unele *„reforme"*, care, de fapt, nu erau altceva decât paliative, dar serveau, în caz de aplicare, regimului politic pentru a supraviețui, în condițiile în care sentimentele de revoltă ale poporului n-au fost decât comprimate. În primul rând, se propunea înlăturarea, prin diverse mijloace, a abuzurilor din administrație, abuzuri care, dacă n-au împins poporul la revoltă, au ușurat totuși opera *„răsvrătiților"*. Aceștia n-au avut decât să profite de starea de spirit a unor oameni care nu știau – zice-se – de unde le veneau suferințele și cum ar putea să le aline. Și, atunci, au dat crezare celor care le vorbeau de dreptate și fraternitate. O altă măsură consta în a demonstra că ideile despre comunism răspândite în mase nu sunt în concordanță cu dreptatea, morala și religia, adică să fie combătute prin aceleași mijloace prin care au fost răspândite : *„Într-un cuvânt, în*

---

1 ***Ibidem***, p. 675. Memorii despre măsurile pentru a combate opera revoluțiunii în Țara Românească, septembrie-octombrie 1848.

2 ***Ibidem***.

locul unei propagande de rebeliune, de furt şi de moarte, trebuie o propagandă de supunere şi dreptate"[1]. În scopul împlinirii acestor deziderate, se considerau necesari administratori de judeţe inteligenţi şi cu prestigiu, spre a explica oamenilor că trebuie să se supună legilor în mod riguros, apoi să înlăture cu cea mai mare atenţie şi grijă funcţionarii subalterni compromişi[2].

Aparent paradoxal, opera boierimii conservatoare de a şterge orice urme ale revoluţiei se desăvârşea sub aşa-numite propuneri de reforme, care căutau, de fapt, să atenueze cele mai opresive funcţii ale regimului politic, tocmai din dorinţa de a dăinui. Astfel, în memoriul colectiv al boierilor conservatori se mai propuneau măsuri de aplanare a nemulţumirilor provocate de tendinţele extreme ale proprietarilor şi arendaşilor, facilitate de intrarea armatelor străine, în sensul aservirii ţăranilor. Se considera necesară nu numai înlăturarea mitropolitului Neofit, dar şi o circulară răspândită în ţară care să dezlege pe toţi de jurământul la care-i îndemnase în timpul revoluţiei. Poporul trebuia, astfel, readus la sentimente religioase, de la care s-a îndepărtat prin ignoranţa, neglijenţa şi imoralitatea clerului, de care a profitat propaganda revoluţionară. Să se demonstreze poporului că toate nenorocirile care s-au abătut asupra lui se datoresc revoluţiei, că ideile de comunism contravin religiei şi justiţiei[3].

În aceeaşi manieră şi urmărind aceleaşi scopuri, un memoriu anonim denigra caracterul şi scopul revoluţiei, pe conducătorii săi. Autorul, unul dintre cei mai vehemenţi adversari ai revoluţiei, afirmă că a văzut cu propriii săi ochi desfăşurarea celor două revoluţii române, de la 1821 şi 1848. Pe când prima a fost o nobilă ridicare contra regimului turco-fanariot, care adusese poporul la disperare, a doua a fost în totală opoziţie. După opinia sa, adevăratele cauze ale revoluţiei de la 1848 constau în nemulţumirile unor utopişti obscuri contra administraţiei lui Gh. Bibescu şi în însuşi spiritul revoluţionar din epocă extins peste tot spre a suprima prin tulburări şi rebeliune ordinea legală. Au mai fost şi pasiunile personale ale unor agitatori care aşteptau îmbunătăţiri din partea Porţii otomane, intraţi în ţară cu sabia şi flacăra revoluţiei. Ei au dus ţara la catastrofă printr-o mişcare la care n-a luat parte decât o minoritate, şi aceasta de teama de a nu-şi atrage mânia celor ce deţineau puterea[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 676.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, p. 677–678.
4 ***Ibidem***, p. 678–690.

În lipsa adevăraților patrioți și militanți pentru progres, exilați din patria lor tocmai pentru că o vroiau scoasă din tenebrele trecutului, se puteau propune și astfel de măsuri și *„reforme"* pentru reconsolidarea vechiului regim regulamentar, ocrotitorul și generatorul privilegiilor. Denigrarea revoluției române avea loc în condițiile când nimeni în țară nu mai putea da replica celor dornici să recurgă la false argumente, în discordanță totală cu realitatea. De altfel, se reinstituia cenzura presei și se anula dezrobirea țiganilor[1], ca dovezi ale caracterului retrograd al administrației caimacamului, aflată la discreția trupelor de ocupație. Oprimarea exercitată de această ocupație, în strânsă legătură cu boierii, reintra în preocupările curente. Pe când boierii și soțiile lor făceau vizite de curtoazie la Cartierul General al trupelor ruse de la Colentina, țăranii erau supuși la tot felul de corvezi și vexațiuni. Țara fusese liniștită cu forța și se menținea ca atare[2].

Boierii conservatori aveau de ce să fie mulțumiți și mulțumirea lor căutau s-o demonstreze comandanților trupelor de ocupație. Într-o adresă către Ismail Pașa, așa-numiții notabili din Țara Românească, adică privilegiații, denigrau revoluția română, considerând-o un jug din cele mai grele, care a tins să distrugă efectele binefăcătoare ale legislației stabilite de sultan. De toate aceste rele, țara a fost salvată prin intervenția armată : *„Astăzi noi vedem strălucind aurora unei frumoase zile, care ne va face să renaștem la viață și fericire. Glorie celor două înalte Curți suzerană și protectoare care veghează la bunăstarea noastră ; și dacă unii dintre noi au comis o greșeală punând semnătura lor pe vreo hârtie ilegală a revoluționarilor căzuți, acest act a fost în întregime efectul violenței, căci altminteri viața lor se afla în pericol. Noi cerem milă și iertare pentru această greșeală făcută într-un timp când șeful însuși al religiei noastre a fost forțat să se plece voințelor diverse ale acestor răzvrătiți"*[3]. Adresa era înaintată lui Fuad Effendi de către căimăcămia Țării Românești.

Boierii din Oltenia nu se lăsau mai prejos decât cei din Capitală, cei din Craiova trimițând o adresă generalului Hasford, comandantul armatelor ruse de ocupație, în care-și arătau satisfacția față de reprimarea revoluției și sosirea trupelor în orașul lor. La fel, cei din Râmnicu Vâlcea își exprimau satisfacția *„în*

---

1 ***Ibidem***, p. 695, 697.

2 ***Ibidem***, p. 709–719. Corespondența de sub Carpați către ***„Gazeta de Transilvania"*** din 2 octombrie 1848.

3 ***Idem***, vol. V, p. 25–26, București, 5 octombrie 1848.

săltări de bucurie", revenind sub protecția țarului Rusiei, apoi cei din Târgu Jiu, care se bucurau de mărinimia lui[1].

Concomitent cu acțiunile de denigrare a revoluției și conducătorilor săi deja exilați, se întreprindeau măsuri severe de urmărire și prindere a celor ce participaseră la revoluție. Întrucât au fost mai mulți preoți și călugări implicați în evenimente, mitropolitul Neofit se adresa egumenului mănăstirii Mărgineni să aresteze și să pună sub pază pe membrii clerului care au luat parte la revoluție sau pe cei care s-au pripășit, ulterior, altminteri fiind vinovat de complicitate[2]. Mehmet Pașa, comandant al trupelor de ocupație otomane din Craiova, trimitea o notă căimăcămiei, la 8 octombrie 1848, în care făcea cunoscută existența în oraș a unor *„oameni ce nu le-a ești din cap nebunia"*, chiar unii judecători care *„au luat parte la acea nebunească cauză trecută, cât și martori la arderea Regulamentului"*. Se propunea îndepărtarea lor din funcții, indicându-i nominal, ceea ce s-a și împlinit întocmai printr-o adresă a căimăcămiei către Departamentul Dreptății[3]. Boierul conservator Em. Florescu cerea Departamentului din Lăuntru să dea dispoziții pentru arestarea a 11 locuitori de pe domeniul său, pentru că participaseră la revoluție și pentru că, nici măcar după 13 septembrie 1848, *„nu le-a ești din cap fumul revoluției"*, cutezând să îndemne la nesupunere față de autorități[4]. Încă mai mult, reacțiunea conservatoare propunea vânzarea averilor revoluționarilor români de la 1848. Precum se scria într-o corespondență din București către ***„Le Siècle"***, din 8 octombrie 1848 : *„Partidul vechiului regim cere ca bunurile revoluționarilor să fie vândute pentru a se achita cheltuielile ocupației ruse. Rudiger a răspuns protestului lui Omer Pașa ceea ce urmează : «Împăratul, stăpânul meu, mi-a ordonat de a ocupa Valahia pentru a o curăți de revoluționari ; ceea ce Omer Pașa n-a făcut»"*[5].

În Moldova, regimul administrației lui Mihail Sturdza a luat măsura interzicerii pătrunderii presei dinspre Bucovina, îndeosebi a ***„Gazetei de Transilvania"*** și a ***„Bucovinei"***, sau măcar predarea lor guvernului pentru cenzură. Și ziarele europene intrau în Moldova prin Bucovina, încât se luau măsuri și contra pătrunderii lor[6]. În Țara Românească, deși Fuad Effendi însuși mărturisea că luase toate

1 ***Ibidem***, p. 48–50.
2 ***Ibidem***, p. 60–61.
3 ***Ibidem***, p. 63, 99.
4 ***Ibidem***, p. 64.
5 ***Ibidem***, p. 72.
6 ***Ibidem***, p. 73–74. Articol din ***„Bucovina"***, 11 octombrie 1848.

măsurile pentru stingerea oricărei urme a revoluției, venise la el o delegație de mari boieri, pentru a-i argumenta că *„spiritul de propagandism, care a făcut mari progrese în timpul revoluției în rândurile populației țării, nu s-a stins și este necesar de luat măsuri pentru a-l înnăbuși în întregime"*[1]. Fuad își exprimase uimirea cu privire la cererea boierilor, destul de penibilă[2]. Caimacamul, căruia se adresa demnitarul otoman, se vedea nevoit să răspundă sentimentului de jenă al acestuia, printr-o adresă către Departamentul din Lăuntru pentru a lua toate măsurile ca asemenea plângeri să nu se mai repete[3].

Căimăcămia avea un caracter extrem de opresiv, răspunzând în întregime solicitărilor boierilor conservatori. Ea era compusă din generalul Duhamel, Fuad Effendi și boierul român Constantin Cantacuzino, *„unul dintre cei mai devotați servitori ai cabinetelor din Petersburg"*. Noul guvern se compunea din *„boierii în genere cei mai disprețuiți în Valahia pentru servilismul față de dușmanii patriei lor ; aceștia sunt : Ion Filipescu-Vulpe, Grădișteanu etc. Într-un cuvânt, reacțiunea în plin triumf asupra dărâmăturilor nobilei și loialei revoluții valahe din 23 iunie"*[4]. Această căimăcămie nu are alt sprijin decât cele două armate de ocupație.

Întrucât Omer Paşa se opusese vânzării averilor revoluționarilor exilați, boierii conservatori cer darea lor în judecată, într-o petiție adresată lui Fuad Paşa. Acesta a refuzat însă să-și dea acordul. S-au adresat, apoi, comisarului rus, stabilind chiar o listă cu numele celor ce trebuiau deferiți spre judecată unui tribunal excepțional prezidat de președintele Curții criminale, Emanoil Arghiropulo, și de Mihai Cornescu și Constantin Lenș[5].

În Moldova, Mihail Sturdza, nemulțumit de consecințele dispozițiilor de interzicere a pătrunderii presei străine, a dat poruncă guvernului să instituie percheziții la domiciliu, neținând seama că în trecut n-a existat o astfel de măsură[6]. Intensificării represiunilor de tot felul i se adăuga un servilism degradant al boierimii conservatoare față de Puterea protectoare. Astfel, țarul Rusiei a impus Principatelor Române să facă un împrumut de 300.000 de ruble de argint pentru a

---

1 ***Ibidem***, p. 92–93.
2 ***Ibidem***, p. 93.
3 ***Ibidem***, p. 99.
4 ***Ibidem***, p. 123, ***Dare de seamă despre căderea revoluțiunii române***, 12 octombrie 1848.
5 ***Ibidem***, p. 245.
6 ***Ibidem***, p. 303–304. Articol din ***„Bucovina"***, 29 octombrie 1848.

achita întreținerea trupelor sale de ocupație. Un asemenea împrumut contravenea însă drepturilor de suzeranitate ale Porții. Boierii, care se sprijineau pe Curtea din Petersburg, intenționau să se întrunească spre a adresa, zice-se, în numele poporului valah, o scrisoare de mulțumire țarului pentru împrumutul oferit Principatelor Române. Fuad Effendi, sesizând natura acestui demers, a atras atenția caimacamului că numai unei adunări obștești viitoare i-ar aparține dreptul de a delibera asupra unui asemenea împrumut. El a scris Porții să se opună. Pe cât se pare, mitropolitul *„om de un caracter eminamente înclinat spre înșelătorie"* era instigatorul proiectului de adresă către țar, din dorința de a câștiga bunăvoința lui. Întrunirea boierilor n-a mai avut însă loc din cauza notei lui Fuad Effendi, deși se lăsase de înțeles că se îmbolnăvise mitropolitul[1].

Cu toată opoziția lui Fuad Effendi, boierii au continuat să persiste în trimiterea unei adrese de mulțumire țarului Rusiei. Au elaborat chiar un nou proiect, prin care să exprime recunoștința lor atât țarului cât și sultanului pentru zelul de care au dat dovadă armatele lor în reprimarea revoluției, cât și pentru a cere prelungirea ocupației armate. Comisarul otoman s-a opus din nou unei întruniri a boierilor, pe motiv că nu este nicidecum adunare națională, deci nu are a se pronunța în privința prelungirii ocupației armate, însă nu s-a putut opune exprimării unui sentiment de gratitudine față de sultan și țar. O astfel de întrunire a boierilor a avut loc, însă majoritatea a refuzat să semneze adresa, cu excepția a patru participanți[2].

Precum în Moldova, și în Țara Românească s-au luat măsuri de cenzurare a tipăriturilor străine și a percheziționării străinilor care soseau în Capitală, pentru a nu aduce publicații și a le răspândi înainte de a fi cenzurate. Poliția a înaintat un raport în care se propunea ca perchezițiile să se facă mai bine la frontiere, decât la barierele Capitalei, căci ar putea fi predate locuitorilor înainte de a intra în București[3]. Sesizată la timp, căimăcămia dădea dispoziții Departamentului din Lăuntru să instituie pașapoarte interne cu dată de valabilitate și cu indicarea locului deplasării, încât cei bănuiți de participare la revoluție să fie identificați și arestați[4]. În acest fel, locuitorii din zona de frontieră cu Austria, nu mai puteau trece și reveni în secret în Transilvania.

---

1 ***Ibidem***, p. 350–351. Depeșa lui Ségur, consulul Franței la București către Bastide, București, 2 noiembrie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 375, 389.

3 ***Ibidem***, p. 385.

4 ***Ibidem***, p. 402–403.

Servil şi înstrăinat de interesele ţării, caimacamul impunea ostaşilor un jurământ de credinţă faţă de regim. Astfel, după o proclamaţie către oştire, în care se amintea de datoriile către *„pravilnicească stăpânire"*, ostaşii erau îndemnaţi să uite trecutul şi să privească în viitor *„armaţi cu virtute, cu credinţă, cu supunere"*. Prin jurământ, ostaşul se lega să servească stăpânirii legiuite stabilită de cele două Curţi *„cu credinţă şi desăvârşită jertfire"*; că va apăra aşezămintele existente şi cele ce vor fi înfiinţate de către ambele puteri, chiar cu preţul vieţii. Mai mult, ostaşul jura să facă cunoscut *„orice cuget vrăjmăşesc sau vătămător împotriva stăpânirii"*, fără a ascunde nimic *„nici pentru interes, nici pentru rudenie, nici pentru prieteşug, nici pentru vrăjmăşie"*. În final, jura să se supună la toate ordinele stăpânirii şi superiorilor săi, fără să se abată măcar o clipă de la comandă[1].

Restaurarea vechiului regim regulamentar se dovedea incompatibilă cu înfăptuirea unor veritabile reforme, absolut necesare. Chiar ameliorări cu caracter administrativ şi politic dădeau de gândit boierilor conservatori, care se temeau de schimbări. Astfel, comisarul otoman, Fuad Effendi, a decretat alcătuirea unui comitet cu reprezentanţi din toate clasele sociale pentru a elabora un proiect de reforme. Într-un articol din ***„Gazeta de Transilvania"***, din 15 noiembrie 1848, se relata şi comenta reacţia produsă: *„Boierii se vede că au luat pe Fuad Effendi drept un revoluţionar"*, deoarece s-au întrunit şi au discutat decretul, firește numai boierii de întâiul rang, sub preşedinţia lui Barbu Ştirbei. Şi, cum acesta avea mare înclinare către Regulament, se încerca întocmirea unui alt document de acest fel, care lipsea ţara de dreptul de a-şi face legi interne: *„Fuad Effendi, se zice că ar fi făcut o observaţiune că nu sunt boierii toată ţeara şi că reformele au să se facă în folosul ţării; că d-lor n-au înţeles sensul decretului, că decretul zice că comitetul să fie compus din oameni de toate clasele"*[2]. Aşadar, nici măcar un astfel de decret nu era acceptat de boierii conservatori, vroind să decidă numai ei cum şi ce ameliorări să se facă.

Nimic nu vroiau boierii conservatori să se întreprindă în ţară fără a corespunde intereselor lor. Din care motiv, devin instrumente ale dominaţiei străine contra propriului popor. În urma numeroaselor arestări de persoane bănuite de participare la revoluţie, s-a alcătuit un tribunal excepţional, în fapt un mijloc de

---

1 ***Ibidem***, p. 438–439, Bucureşti, 17 noiembrie 1848.

2 ***Ibidem***, p. 432–433, ***„Carul iute"***, articol de C. Urziceanu în ***„Gazeta de Transilvania"***, 15 noiembrie 1848.

oprimare la îndemâna generalului Al. Duhamel. Procurorul general era I. Suțu, cumnatul lui Scarlat Ghica, fiul primului domn pământean și el membru al tribunalului, alături de Mihai Cornescu și colonelul Garbaski, un polonez de origine, în slujba Curții protectoare. Mihai Cornescu era un boier ruinat, omul lui Gh. Bibescu. Scarlat Ghica, odinioară opozant al lui Gh. Bibescu, a trecut de partea sa, fiind un om ușor coruptibil. Într-atât se dovedea de devotat Curții protectoare, încât nici el, nici soția n-au mers la prințesa Ghica, mama sa, ca să nu întâlnească acolo pe Fuad Effendi, căci o convorbire cu el l-ar fi compromis în fața reprezentanților acestei Curți[1].

În mod evident, comisarul otoman nu se bucura de o bună reputație în fața boierilor conservatori, însă nu pentru că era emisarul unei puteri invadatoare, ci dimpotrivă, întrucât vădea înclinare spre înfăptuirea unor îmbunătățiri, pornind chiar de la revizuirea Regulamentului Organic. Consulul Franței, Ségur, relata ministrului său de Externe, Drouyn de Lhuys, că Fuad Effendi se vedea foarte descurajat cu privire la revizuirea Regulamentului. El a declarat că venise în Principate cu intenția să efectueze unele reforme, dar a rămas curând decepționat. De unde, la început, boierii se arătau dispuși să contribuie la întreținerea administrației țării, la îmbunătățirea situației țărănimii, treptat ei și-au schimbat atitudinea, simțindu-se ocrotiți de Curtea din Petersburg. Cu sprijinul acesteia, boierii își apără privilegiile cu tenacitate, opunându-se oricăror reforme. Pentru care motiv, comisarul otoman își pierduse speranța în succesul demersurilor sale reformatoare în Principate[2].

Încurajat de atitudinea Curții din Petersburg, doctorul Apostol Arsaki, unul dintre cei mai vajnici susținători ai principiilor conservatoare, se adresa generalului Pavel Kiseleff spre a-și afirma profunda gratitudine pentru ceea ce numea el binele patriei sale. Cu prilejul Anului Nou, 1850, îi ura să se bucure de sănătate și fericire, o dorință nu numai a sa, dar și a compatrioților săi pentru *„binefăcătorul luminat"* al Țării Românești[3]. Într-atât de mult prinsese inimile boierilor conservatori, încât nevăzând altă scăpare decât în sprijinul pe autocrația țarului Rusiei, ei măguleau, ori de câte ori li se ivea vreo ocazie, vanitatea demnitarilor și diplomaților ruși cu mare influență în problemele vizând Principatele Române.

---

1 ***Ibidem***, p. 510, Ségur către Bastide, București, 26 noiembrie 1848.

2 Nicolae Iorga, ***Corespondența lui Știrbei Vodă, vol. II***, București, 1905, p. 40, 18 septembrie 1849.

3 B.A.R., Msse, ***Arh. Apostol Arsaki***, I, varia 13, București, 20 decembrie 1849.

Rusia prinsese un şi mai mare ascendent în Principatele Române prin încheierea Convenţiei de la Balta Liman, prin care se consacra înăbuşirea revoluţiei de la 1848 şi se restabilea Regulamentul Organic, apoi desfiinţarea Adunărilor Obşteşti şi înlocuirea lor cu Divanuri legislative, foarte restrânse, la nivelul participării marii boierimi, prelungirea ocupaţiei armate a Principatelor. Domnii erau numiţi pe şapte ani de către sultan, în Ţara Românească Barbu Ştirbei, iar în Moldova Grigore Alexandru Ghica. Ani îndelungaţi suportase populaţia Moldovei domnia lui Mihail Sturdza, care, în pofida unor reforme, a întărit absolutismul şi a anihilat opoziţia, asigurând triumful oligarhiei conservatoare. Interesată în dezvoltarea culturii şi instituţiilor naţionale la început de veac, boierimea conservatoare cedează locul celei liberale, în frunte cu Iordache şi Dinicu Golescu, cu Ion Câmpineanu, întrucât dezvoltarea învăţământului, a presei şi tipăriturilor de tot felul avea loc sub influenţa ideilor înaintate ale timpului cărora ea se opunea cu îndârjire. A.D. Xenopol analiza, cu deplin temei, curba ascendentă, apoi descendentă a boierimii conservatoare, sub imperiul necesităţii de a-şi apăra cu orice preţ privilegiile. În atare noi împrejurări, create după revoluţia de la 1848, *„Partidul conservator* – cum numea A.D. Xenopol boierimea conservatoare – *se arăta totdeauna gata a jertfi naţionalismul său pe altarul intereselor sale de clasă"*[1]. În această tendinţă a sa, se întâlnea cu cea a Puterii protectoare, care căuta să aservească Principatele prin intermediul clasei conducătoare, pe care o sprijinea şi-i asigura privilegiile, tocmai pentru că regimul său politic era bazat pe privilegiu şi pe oprimarea năzuinţelor de libertate şi egalitate. Încât, solidaritatea de interese între boierii conservatori români şi Rusia se dovedea cât se poate de întemeiată, ieşind cu pregnanţă în evidenţă mai ales în timpul revoluţiei de la 1848, când se afirmaseră principiile democratice ale egalităţii, dreptăţii şi fraternităţii : *„Partidul conservator dădu deci înapoi pe calea naţională, pentru a-şi apăra poziţia lui privilegiată, pe când partidul liberal pentru a-şi realiza pe deplin programul, trebuia să devină apărătorul totodată şi al libertăţii şi al naţionalităţii"*[2].

Evident, nu putea fi vorba de partide politice înainte de democratizarea vieţii publice şi stabilirea unui regim constituţional-liberal, deci înainte de 1866, deoarece vechiul regim absolutist, inspirat şi susţinut cu forţa din afară, nu permitea apariţia şi existenţa partidelor politice. Sub acest regim, activau cel mult grupări politice boiereşti, inspirate fie de doctrine conservatoare, fie liberale, dar

---

1 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XII, p. 116.

2 ***Ibidem***.

divergențele și disputele ideologice și frământările politice aveau loc în rândurile clasei dominante. Abia prin scindarea categorică și definitivă a acestei clase, în timpul revoluției de la 1848, se poate considera începutul procesului de formare a partidelor politice, unul național, care va căpăta și denumirea de liberal sau roșu, altul conservator sau alb. De această dată, divergențele între grupările boierești nu mai aveau doar aspectul luptei pentru putere și pentru înfăptuirea egalității între toți boierii, de toate rangurile, deci egalitatea în deținerea privilegiilor, ci în scopul desființării privilegiilor înseși și egalitatea tuturor în fața legii, apoi necesitatea desființării clăcii și împroprietăririi țăranilor cu loturile ce le dețineau în folosință. Adepții pricipiilor democratice trec de partea liberalilor, iar cei ai menținerii privilegiilor de clasă se întăresc sub noua formulă a proprietarilor rurali, îndeosebi după așezămintele agrare din 1851.

În Moldova, noul domn, Grigore Al. Ghica, se urca pe tron în urma unei apăsătoare și îndelungate administrații a lui Mihail Sturdza, promotorul conservatorismului pe plan național și sprijinitorul său intransigent. El era nepot de soră al domnului cu același nume, ucis la 1777 din porunca sultanului. Era ginere al lui Ioniță Sandu Sturdza. Gr. Ghica studiase în Germania, apoi participase la mișcarea petiționară de la Iași contra lui Mihail Sturdza, unchiul său dinspre mamă. Se remarcă prin măsuri de îmbunătățire a stării de lucruri moștenite, permițând intrarea în țară a foștilor petiționari exilați, unii dintre ei fiind numiți miniștri, precum Costache Negri : *„Grigore Ghica* – precum scria A.D. Xenopol – *dovedește în tot timpul domniei lui, că-și menține principiile naționale care-l însuflețiseră înainte încă de a ajunge pe tron. El emancipează pe țigani, despăgubind pe proprietarii lor, încuviințează tipărirea* ***Letopisețelor țării Moldovei****, lui Mihail Kogălniceanu în 1852, iar în 1853 pune să se tipărească pe cheltuiala domnească* ***Cronica lui Șincai****, care apare, de astă dată, în întregul ei cuprins* [...]. *Câteva luni înainte de a părăsi domnia, Grigore Ghica desființează cenzura și decretează libertatea presei"*[1].

Nu același lucru se întâmplă în Țara Românească, unde Barbu Știrbei, cu studii în capitala Franței, deci om învățat, devine reazemul forțelor politice conservatoare *„păzind cu scumpătate și cu desăvârșire"*, Regulamentul Organic. Precum scria Nicolae Iorga, deși i se spunea voevod și domn, în virtutea unui *„respect pentru datină"*, în fapt el era un simplu *„guvernator"*, secondat de un comisar rus și unul turc. Nimic nu mai constituia, sub domnia lui, un organ reprezentativ, nici

1 A. D. Xenopol, ***op. cit.***, p. 142.

măcar la nivelul clasei boierești. În locul fostelor Adunări obștești, se constituie Divanuri ale înalților prelați și boierilor de rangul întâi dintre cei *„mai nesupuși, cerbioși și cârcotași"*. Domnul nu avea de ales decât dobândirea încrederii celor două Curți[1].

Nicolae Iorga elogiază meritele lui Barbu Știrbei, care trebuie – scria el – să cântărească măcar cât defectele : om învățat, harnic, bun gospodar, spirit de ordine și disciplină : *„Sentimente de apostol n-avea, ce-i drept, și el cerea să i se plătească până într-un ban lista civilă, precum și el plătea până într-un ban. Ținea la putere, poate și fiindcă era încredințat că o întrebuințează mai bine decât altul. Măsurile sale sunt aspre uneori, până la cruzime, dar aceasta venea din nemlădierea principiilor din care porneau"*[2]. De unde veneau aceste principii nemlădiate, deci conservatoare ? Nicolae Iorga consideră trei factori determinanți : descendența boierească, studii efectuate în Franța anilor Restaurației și ocrotirea lui Pavel Kiseleff. De aici, înclinarea sa vădită spre conservatorism, cultul ordinii și disciplinei, teama exagerată față de ideile revoluționare. Aceasta nu însemnează că el nu era patriot, însă el *„se temea de vorbele mari așa de mult, încât nu zicea decât «limbă valahă» sau «limbă moldovenească», văzând în cuvântul «român, românesc» un fel de steag tricolor al anarchiei"*[3].

Conservator convins și aprig apărător al principiilor conservatoare, Barbu Știrbei vroia și el Unirea Principatelor și chiar independența lor, dar – precum reflecta N. Iorga – pe o singură cale, aceea a păstrării ordinei și securității în toate domeniile vieții publice, adică, altfel spus, prin păstrarea privilegiilor clasei conducătoare sub egida vechiului regim, care le asigura și perpetua : *„Deosebirea între el și între revoluționarii pe care nu i-a iertat niciodată, poate, era aceea că lui i se părea mai grabnică întemeierea înlăuntru, decât liberarea de legăturile cu străinul, pe când ceilalți înțelegeau să înceapă întâi cu aceasta, nefiind timp de așteptat între fălcile deschise"*[4].

Închistat în dogmele unor principii conservatoare, Barbu Știrbei considera o ruinare totală a țării în timpul revoluției de la 1848. Pentru a-și evidenția meritele, el recurge la denigrarea revoluției, susținând – într-un memoriu din 3/15 aprilie

---

1 N. Iorga, ***Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei domn al Țării Românești (1849-1856)***, Vălenii de Munte, 1910, p. 3–4.

2 ***Idem, Corespondența lui Știrbei Vodă***, vol. I, București, 1904, p. VII.

3 ***Ibidem***.

4 ***Ibidem***, p. IX.

1853, că Țara Românească se afla într-o situație foarte critică, când a venit el pe tron, omițând însă să atribuie cauzele dublei ocupații armate, care secătuise resursele. Între altele, el scria : *„Câteva luni de turburări și de anarhie n-au lăsat decât ruine, o propagandă subversivă și foarte activă a răspândit germenii nesupunerii, a demoralizat spiritele și încurcat toate principiile și toate credințele"*[1].

Barbu Știrbei denunța lui Aali Pașa, marele vizir, pe revoluționarii exilați, care ar întreține legături în țară prin intermediul consulatului englez, dovada constituind-o unele documente interceptate. În fapt, aceste *„documente"* nu erau decât scrisorile exilaților către rudele lor din țară, trimise pe adresa consulatului Angliei, al cărui secretar era Effingham Grant, cumnatul lui C.A. Rosetti, căsătorit cu Zoe Racoviță, nepoata de soră a fraților Golești. Dar, nu corespondența exilaților îl nemulțumea pe domnitor, pentru a scrie despre ei că *„persistă cu orbire incalificabilă în proiectele lor subversive"*, ci activitatea lor politică și diplomatică în străinătate. Astfel, prin Dumitru Brătianu, s-au afiliat Comitetului Central Democratic din Londra. Au organizat și un spectacol cu o piesă în limba română la Paris, în care atacă pe domn și cele două Puteri suzerană și protectoare : *„Noul lor drapel* – scria Barbu Știrbei lui Aali Pașa – *este independența politică a Principatelor și a naționalității române, și, pentru a o obține, ei fac apel la revoluționarii din Europa ; în fine, pentru a vă face o idee asupra spiritului de care sunt animați, ei au celebrat recent, printr-un banchet, aniversarea revoluției de la București din 11 iunie, a acelor turburări deplorabile care au provocat atâta nenorocire și ruină țării lor"*[2]. Poarta era solicitată să ia măsuri pentru îndepărtarea din Imperiu a perturbatorilor revoluționari și chiar din țările vecine, spre a-i pune în imposibilitatea de a comunica cu cei din țară[3].

În octombrie 1853, după izbucnirea războiului Crimeii și ocuparea armată de către Rusia a Principatelor, cei doi domni se retrag la Viena, de unde se reîntorc în septembrie 1854, când survine ocupația otomană și austriacă, în urma părăsirii de către Rusia. Sub oblăduirea armatei austriece de ocupație, comandată de generalul I.B. Coronini, forțele conservatoare se revigorează.

În mai 1855, Ion Bălăceanu scria din Lausanne lui Ion Ghica, precum că se deplasase în țară, unde a fost impresionat de activitatea *„corifeilor"* așa-zisei opoziții patriotice, care nu dorea nimic altceva decât înlăturarea lui Barbu Știrbei

---

1 ***Ibidem***, p. 260.

2 ***Ibidem***, p. 479–480, București, 17 decembrie 1851/8 ianuarie 1852.

3 ***Ibidem***, p. 481.

și urcarea pe tron a unuia dintre ei : Constantin Cantacuzino, A. Ghica, Em. Băleanu. Între aceștia, se afla și tatăl său, Constantin Bălăceanu considerat a fi *„cel mai bun ornament"* al opoziției. Ion Bălăceanu mărturisește că a căutat să înțeleagă bine pe oamenii politici din așa-numita opoziție, spre a constata ce vor ei împreună și fiecare în parte : *„Eu am cunoscut ideile și sentimentele lor. Jur că niciodată n-am contemplat oameni mai josnici, mai nuli, mai ignoranți și mai corupți. Ideile lor merg până la Regulament ; încă găsesc ei că această carte conține dispoziții periculoase prin liberalismul lor. Să nu crezi că mă întrec cu gluma ; nimic nu este mai serios. Pentru nimic în lume ei nu vor să guverneze fără o ocupație străină (oricare alta decât cea turcească, spre exemplu). I-am auzit binecuvântând pe austrieci «care i-au scăpat de turci și revoluționari»"*[1]. Ei îl pârau pe domn la consulul austriac că nu e devotat împăratului din Viena, că pune la cale o revoluție care să-l facă prinț ereditar. În ce scop făceau boierii conservatori aceste grotești denunțuri, care dovedeau doar pasiunea nelimitată pentru putere ? Ca să demonstreze că ei constituiau singura grupare politică pe care putea conta Austria, care – ziceau ei – i-a salvat. La care cuvinte, consulul austriac le-a răspuns să nu fie nici filoruși, nici filoaustrieci, ci filoromâni dacă pot[2].

Reflecțiile atât de concordante cu realitățile din țară aparțineau fiului unui mare boier conservator, încredințate hârtiei spre a fi cunoscute de fiul unui alt mare boier, descendent din domni și rudă de aproape cu foștii domnitori contemporani cu același nume, Ion Ghica, ambii însă liberali moderați, deci trecuți de partea altei grupări politice, care milita pentru democratizare prin desființarea privilegiilor și egalitatea în fața legii. De altminteri, datorită atitudinii și concepțiilor sale cu totul învechite, anacronice, casta privilegiată se izolase cu totul de popor. Articole din presa străină comentau situația din Principate. Astfel, un articol din ziarul german ***„Wanderer"***, din 22 iunie 1855, se referea la casta privilegiată, care, orbită de putere, provoca atâta nenorocire patriei sale. Intrigile câtorva boieri plini de ambiție, devenite aproape permanente în Principate, n-au găsit totuși vreun sprijin în rândurile poporului, întrucât ei s-au izolat, prin exclusivitatea drepturilor și nici o obligație asumată pentru întreținerea statului. Încât, intrigile și acțiunile lor rămân cu totul străine țării[3].

---

1 ***Documente privind Unirea Principatelor*** (în continuare : ***D.U.P.***). Corespondența politică (1855–1859), vol. III, București, 1963, p. 28.

2 ***Ibidem***, p. 29.

3 N. Iorga, ***Corespondența lui Știrbei Vodă***, vol. II, p. 251–252.

Uneltirile boierilor conservatori contra domnului, pentru a fi schimbat, se dovedeau fără vreun rezultat în favoarea lor, căci Barbu Ştirbei era el însuşi un vajnic apărător al principiilor conservatoare şi adversar redutabil al ideilor liberale. Astfel, curând după sesizarea generalului I.B. Coronini asupra existenţei unei *„broşuri subversive"* a lui C.D. Aricescu, Barbu Ştirbei făcea cunoscut că luase deja măsurile ce se impuneau. Astfel, toate exemplarele găsite în librării au fost ridicate de poliţie şi trimise la Secretariatul de Stat. S-au dat, apoi, dispoziţii administraţiei judeţului unde domicilia autorul să confişte toate exemplarele aflate la locuinţa sa. Domnitorul dădea asigurări că va întreprinde toate măsurile ce se impun contra acestui fapt, însă, din nenororcire – opina el – legile existente în materie de presă sunt incomplete, necesitând redactarea şi aprobarea unui nou regulament, în concordanţă cu noile cerinţe, care *„ar evita inconvenientul foarte grav de a face atâta vâlvă şi publicitate acestei mizerabile lucrări, ca şi autorului însuşi o importanţă şi o celebritate al cărei rezultat va fi de a fixa atenţia asupra operei şi de a pune un obscur declamator în postura de martir politic"*[1].

Lucrarea incriminată nu putea fi alta decât ***Istoria Câmpulungului, prima residenţă a României***, volumul I, publicat în 1855 cu o dedicaţie fostului domn regulamentar Al.Dim. Ghica, în care autorul introdusese paragrafe, după primirea autorizaţiei de imprimare de la cenzură. Barbu Ştirbei se scuza, într-un anume fel, faţă de contele Coronini, afirmând că exemplarele lucrării lui C.D. Aricescu, puse în circulaţie, au trecut aproape neobservate, din cauza lipsei de înclinare spre lectură, autorul vrând să le scoată din uitare printr-o vâlvă de care au profitat relele pasiuni. Apoi, în finalul scrisorii, îşi asuma o parte din vină : *„Eu nu-mi fac mai puţin o dureroasă retrospectivă asupra mea însumi constatând tendinţe din ce în ce mai deplorabile ale câtorva spirite exaltate, observând cât de rău sunt servit din cauza ignoranţei şi apatiei generale"*[2]. Şi, această *„nenorocită elucubraţie"* – încheia Barbu Ştirbei misiva sa, cu vădită iritare – este dedicată principelui Alexandru Dimitrie Ghica, fostul domn regulamentar de dinaintea lui Gh. Bibescu *„spre semn de veneraţie şi recunoştinţă profundă din partea autorului"*.

Sub auspiciile unui spirit atât de ataşat principiilor conservatoare, încât nu îngăduia nici măcar difuzarea unei cărţi, precum cea a lui C.D. Aricescu despre

---

1 ***Idem***, vol. I, p. 203–204, ***Barbu Ştirbei către contele Coronini***, Bucureşti, 31 octombrie/12 noiembrie 1855.

2 ***Ibidem***, p. 204 ; Vezi : C.D. Aricescu, ***Istoria Câmpulungului, prima residenţă a României***, vol. I, Bucureşti, 1855, 190 p.

istoria Câmpulungului, pe când Grigore Ghica al Moldovei îngăduise atâtea publicații, boierii conservatori sunt în continuă ascensiune, simțindu-se totdeauna ocrotiți de Rusia. Între cei pe deplin atașați acesteia se numărau : Al. Filipescu-Vulpe, Em. Băleanu, numit ban de către generalul rus Budberg, fostul președinte al Divanelor celor două Principate pe timpul ocupației rusești, Em. Arghiropol, fost ministru de Justiție sub aceeași ocupație, Constantin Cantacuzino, numit ban în același timp cu Em. Băleanu, Ion Manu, înfocat partizan al Curții protectoare, Constantin Suțu, foarte devotat și el aceleiași Curți, Constantin Bălăceanu, Ion Slătineanu, bătrânul Ion Filipescu, Ion Golescu, Scarlat Bărcănescu, Ion Otetelișanu, Ion Solomon, Ion Em. Florescu, ginerele lui Gh. Bibescu, majoritatea bătrâni trecuți de 60 de ani. De asemenea, între boierii conservatori devotați Puterii protectoare, mai erau : I.A. Filipescu-Vulpe, fiul natural al lui Al. Filipescu-Vulpe, Ion Suțu, Constantin Filipescu. Între boierii conservatori se afla și Barbu Catargiu, care aparținea unei vechi familii, în vârstă de 50 de ani, bogat, om de spirit, de talent și probitate, dar violent și exaltat, partizan al Rusiei, împărtășind opinii foarte aristocratice, membru al Înaltului Divan[1].

Un nou doctrinar al conservatorismului intransigent își face apariția pe scena politică a țării, tocmai în perioada de avânt al principiilor democrat-liberale în Principatele Române, în persoana logofătului Barbu Catargiu. El provenea dintr-o veche familie românească. Astfel, un Ienache Catargiu este menționat de D. Cantemir în ***Descriptio Moldaviae***, ca ban al Craiovei, înrudit îndeaproape cu Buzeștii. Boier credincios lui Radu Mihnea, după ce acesta este învins de Matei Basarab în 1637, se refugiază în Moldova. De atunci, Catargeștii s-au împărțit în două ramuri : Ienache și Nicolae Catargiu au rămas în Moldova, iar un urmaș al paharnicului Gheorghe Catargiu, ginerele postelnicului Constantin Cantacuzino, a rămas în Muntenia[2].

Barbu Catargiu era fiul lui Ștefan Catargiu și al Tiței (Stanca) Catargiu, născută Văcărescu. S-a născut în anul 1807. Primele studii la Școala grecească de la Măgureanu, apoi pleacă la Paris pentru a se specializa în științe politice sau de stat. În capitala Franței, n-a fost atras de curentele de idei înaintate,

---

1 Ilie Minea, ***Petite biographie de tous les boyards de 1-re classe en Valachie appellés grands boyards, d'après l'ordre hiérarchique de leurs rang***, p. 253–259. Memoriu către M.A.E. al Franței, cuprinzând date între 5 octombrie 1854–25 iunie 1856, descoperit de N. Corivan în Arh. M.A.E., Paris, Turquie, Moldavie et Valachie, vol. 54, f. 359 și următoarele.

2 Al. Vernescu, ***Barbu Catargiu. Studiu istoric rezumativ***, Buzău, 1928, p. 5–6.

rămânând un idealist, conservator, neînțelegând să facă afaceri prin politică. El s-a pregătit pentru o carieră de om de stat, studiind : Istoria, Finanțele, Economia politică, Dreptul. Prin 1833, se întoarce în țară, unde participă la înființarea Societății filarmonice, tinzând la crearea unui teatru național și la tipărirea de cărți românești. După unele încercări pe tărâmul creației literare, Barbu Catargiu se dedică vieții politice, devenind opozant al domnului Al.Dim. Ghica. Deși îi era văr, are aceeași atitudine de opozant și critic la adresa lui Gh. Bibescu. Este ales deputat în Adunarea Obștească, în pofida opoziției lui Al.Dim. Ghica. Se distinge, de la primul discurs, ca un talentat orator. N-a luat parte nici la pregătirea, nici la desfășurarea revoluției de la 1848. Cu vederi diametral opuse, el nu putea fi un participant la revoluție, întrucât nu dorea schimbări radicale. Pe revoluționari îi considera admiratori și imitatori ai instituțiilor franceze. Convingerea lui fermă consta în aceea că nu erau posibile transformări temeinice și folositoare prin revoluție, incompetentă să stăvilească abuzurile din trecut[1].

Cu profunde concepții conservatoare, Barbu Catargiu nu numai că nu ia parte la revoluție, dar pleacă din țară în Franța, de unde se reîntoarce numai după înăbușirea ei, fiind numit de caimacamul Constantin Cantacuzino director la Departamentul Dreptății, funcție ce o deținuse și în timpul domniei lui Gh. Bibescu[2].

Apropierea de sfârșit a războiului Crimeii, în detrimentul protectoratului Rusiei, deci al sprijinitorului direct al boierimii conservatoare din Principate, punea cu acuitate problema reorganizării Principatelor Române, pe calea democratizării vieții politice. Revoluția de la 1848 înlăturase, în Țara Românească, regimul regulamentar timp de trei luni. Privilegiile fuseseră puternic zdruncinate, apoi, după restabilire, se căuta cu înverșunare perpetuarea lor. Unul dintre cei mai îndârjiți susținători ai regimului politic bazat pe privilegiul de castă al marii boierimi conservatoare a fost Barbu Catargiu. În 1855, el publica la Bruxelles, fără a-și menționa numele, o broșură cu privire la starea socială din Principatele Române, pentru a argumenta și a determina menținerea privilegiilor boierimii conservatoare. El pornește, în analiza sa, de la denigrarea revoluției române de la 1848. Barbu Catargiu constata că războiul Crimeii a pus din nou Principatele Române într-o situație critică. Privirile tuturor se îndreaptă spre ele. Dacă, însă, orice român se îndreaptă cu speranță spre viitorul politic al Principatelor, neliniști dintre cele mai

---

1 ***Ibidem***, p. 13–16.

2 ***Ibidem***, p. 16–17. Vezi și ***Logofătul Barbu Catargiu și profesorul Anghel Demetrescu***, București, 1886, p. 3–14.

grave trezesc în conștiința oamenilor amintirea unor evenimente care amenință menținerea ordinii sociale : *„Doctrinele periculoase care amenințară Europa cu o mare catastrofă în timpul anului 1848, pătrunzând până în aceste pașnice țări, au lăsat amintiri sinistre în toate spiritele. Oamenii care, prin culmea nenorocirii, figurează în această epocă în trista parodie revoluționară din țara noastră, au fost sau sunt atât de naivi, sau atât de perverși pentru a împinge mișcările lor necugetate până la aberațiile comunismului"*[1].

În mod cert, pe Barbu Catargiu și alți boieri conservatori îi irita propaganda făcută în țările apusene de către revoluționarii români exilați. Pe ei îi stigmatizează autorul broșurii, spre a le combate concepțiile și a le denigra activitatea politică și diplomatică puse în slujba unei opere înnoitoare în patria lor. El atribuia așanumitele erori comise la 1848 unei lipse de judecată temeinică, rezultată și ea dintr-o lipsă de instrucțiune rațională și de experiența de viață. În Principatele Române – observă el – aproape toată bogăția se baza pe proprietatea rurală. Or, tocmai împotriva acesteia s-au îndreptat loviturile revoluției de la 1848. În împrejurările determinate de desfășurarea războiului Crimeii, Marile Puteri trebuie să fie în cunoștință de cauză asupra situației sociale a Principatelor, pentru a lua decizii ca atare, întrucât toți cei care s-au ocupat de problemele sociale – era de părere Barbu Catargiu – au vădit completa ignoranță a adevărului, fiind apoi mânați de pasiuni, de spirit de partid sau, ceea ce este și mai rău, de interes personal. Așadar, este necesară mai multă lumină asupra problemei sociale românești[2].

Pentru a face *„lumină"* și a-și argumenta teoriile conservatoare despre problema agrară în Principatele Române, Barbu Catargiu recurge la un scurt istoric al proprietății și legilor după care a fost statuată. Astfel, consideră că singura sursă de bogăție ar fi exploatarea solului, societatea împărțindu-se în numai două clase : proprietarii funciari și lucrătorii neproprietari. Oameni care nu aparțin nici uneia, nici alteia dintre aceste clase și-au arogat dreptul de a reglementa interesele lor. Autorul broșurii se referă, desigur, la revoluționari, pe care refuză să-i considere ca aparținând vreunei clase sociale, căci, în concepția lui, revoluționarii de la 1848 erau niște declasați, oameni fără căpătâi, animați de un spirit demagogic, care nu au dorit și nu doresc nimic mai mult decât distrugere și spoliere. Acest spirit există, deși slab și neînsemnat, dar totuși prezent, disprețuit – îi place să afirme lui Barbu Catargiu – de orice om de onoare. Oamenii care-l reprezintă

---

1 [Barbu Catargiu], ***État social des Principautés Danubiennes***, Bruxelles, 1855, p. 5–6.

2 ***Ibidem***, p. 7.

pozează în apostoli ai dreptății și libertății în Țara Românească. Și, pentru a demonstra cele afirmate, autorul recurge la exemple, începând din antichitate până în contemporaneitate, ajungând la clasa boierilor (șefi, conducători), care au apărat țara contra invadatorilor[1].

Elogiind meritele și virtuțile clasei conducătoare, Barbu Catargiu constată decăderea ei, începând din epoca fanarioților. Boierii nu mai îndeplinesc rolul lor de odinioară, îngroșând numărul flatatorilor și solicitatorilor de slujbe : *„Această stare de lucruri* – scria el – *a făcut pe țăran stăpân exclusiv al proprietății boierului, când ea nu inspira acestuia din urmă decât dorința de a uzurpa din mica avere a celui dintâi ; cu toate acestea, țăranul nu se afla mai fericit prin imensa întindere de pământ pe care o avea la dispoziția sa"*[2].

O interpretare ***sui generis*** a relațiilor agrare statornicite prin așezământul lui Constantin Mavrocordat era în discordanță vădită cu realitatea. Fusese desființată șerbia, adică servitutea personală, dar se aservea țăranul prin pământul acordat în folosință, în schimbul unor servituți oneroase, care grevau tocmai deținerea acestui pământ de muncă. Țăranul nu era stăpân exclusiv al proprietății boierului, ci uzufructuar, în schimbul unei arenzi plătite în muncă, produse sau în bani. Cu alte cuvinte, în concepția lui Barbu Catargiu, boierii se vedeau spoliați de țăranii care încă mai râvneau și la rezerva feudală, ce reprezenta o treime din domeniu. Prin urmare, în accepțiunea lui Barbu Catargiu, evoluția proprietății în Principatele Române a avut loc în sens invers decât în alte țări, adică de la boier la țăran. În atare situație, țăranul nu se află într-o stare disperată, cum s-ar putea crede, căci în Țara Românească nu este nici sclav, nici serv, precum le place unora să afirme. El are gospodăria sa, putând schimba locul și satul atunci când dorește. Poate deveni proprietar, tot așa precum încetează de a fi, prin dotare, moștenire, cumpărare, vânzare. Indiferent de apartenența socială, oricine are posibilitatea de a deveni funcționar, prin dovedirea unor merite personale. Apoi, proprietarul rural n-a despuiat pe țăran, ci a cumpărat pământul de la el, încă în timpuri când acesta nu avea prea mare valoare, iar banii se dovedeau puțini. Cu candoare și în mod vădit contra adevărului istoric, Barbu Catargiu denaturează evoluția proprietății rurale, considerând că *„țăranul n-a fost oprimat de proprietari"*. Dimpotrivă, aceștia au fost interesați ca țăranii să fie bogați, spre a putea cultiva tot mai bine pământul, adesea înțelenit. Mai adăuga Barbu Catargiu că țăranii

1 ***Ibidem***, p. 7–9.
2 ***Ibidem***, p. 10.

n-au hrănit nici pe strămoşii, nici pe părinţii proprietarilor existenţi, căci ei înşişi au căpătat pământ pentru a se hrăni cu roadele lui în schimbul unui preţ modic[1].

Dominat de o concepţie conservatoare, pusă în slujba apărării privilegiilor castei boiereşti aflată la conducerea ţării, Barbu Catargiu denatura grav esenţa relaţiilor agrare în Principate, dând vina pe ţărani, care, fără nici o îmbunătăţire funciară pe pământul dat în folosinţă, luau recolte de trei ori mai mari decât în alte ţări, căci era deosebit de fertil, nesecătuit de o cultură intensivă. Apoi, mai susţinea că în Ţara Românească nu orice proprietar este nobil şi invers, încât o mare parte din proprietăţile particulare au trecut din mâinile nobilimii în cele ale altor clase. Ca urmare, proprietatea nu este concentrată doar în mâinile unui mic număr, existând circa 60.000 de mici proprietari, cei mai mulţi ţărani, care se bucură de aceleaşi drepturi ca boierii. Dacă există mizerie în ţară, – scrie Barbu Catargiu – apoi ea se află printre aceşti mici proprietari, deoarece vexaţiunile de tot felul sunt îndreptate contra lor, căci nu au o persoană influentă care să-i protejeze, apoi se ruinează în timpul proceselor, fiind în permanente litigii între ei pentru diverse pricini, un lot mic de pământ nefiind compatibil cu cultura extensivă. De aceea, există numeroase loturi mici de pământ spre vânzare, în timp ce marii proprietari nu găsesc cumpărători pentru părţi din moşiile lor puse spre vânzare[2].

Degajat faţă de condiţia vreunei obligaţii către ţărani, Barbu Catargiu susţine că boierii români n-au dat şi n-au promis nimic ţăranilor, de natură să-i antreneze în vreo mişcare revoluţionară oarecare. Or, în Principate sunt multe bune de făcut, dar nu prin răsturnări şi distrugeri : *„Reformele violente şi intempestive sunt convulsii sociale care trec şi lasă mai mult urmele răului decât germenii binelui"*[3]. Numai îmbunătăţirile treptate, în măsura în care gradul de civilizaţie al ţărilor unde se aplică, vor fi drepte şi binefăcătoare. Încât – susţine Barbu Catargiu cu convingere – nu este necesar să constaţi existenţa unei clase de oameni sărmani, ci şi cauzele înapoierii, altminteri prin vindecarea răului se dezorganizează ţara care se vrea supusă unor reforme. Nu prin abolirea legilor în vigoare se va ajunge la mai bine, ci prin stârpirea abuzurilor. Astfel că, fericirea unui popor poate veni numai din stabilitatea guvernelor, din securitatea generală,

---

1 ***Ibidem***, p. 11–24.
2 ***Ibidem***, p. 20–22.
3 ***Ibidem***, p. 28–29.

din dreptate pentru toată lumea, activitate pentru fiecare, dar, în nici un caz, din lene și visuri himerice[1].

Tema predilectă a conservatorilor, lipsa de hărnicie și de bună organizare constituie argumentul de bază al lui Barbu Catargiu, care nu vede vreun temei pentru schimbarea relațiilor de proprietate, adică exproprierea latifundiarilor, desființarea clăcii și împroprietărirea țăranilor. El constată că, în pofida bogățiilor lor, Principatele Române sunt sărace. Numai prin domnia ordinei și a legii se va ajunge la bogăție, apoi, mai târziu, va fi timpul și locul ca țăranii să devină proprietari, dar nu prin exproprierea marilor proprietari, ci prin încurajarea de către stat a vânzării și cumpărării de pământ, mai ales din domeniul public. Și, astfel, proprietatea mare se va transforma în proprietate mică, dovedindu-se că nu este un furt, pentru a necesita exproprierea silită[2].

Broșura lui Barbu Catargiu a primit o replică pe măsură din partea lui Alexandru G. Golescu, care a publicat la Paris, tot în limba franceză, în anul 1856, o lucrare intitulată : ***De l'abolition du servage dans les Principautés Danubiennes***, cuprinzând 156 pagini. Toată demonstrația lui Barbu Catargiu era combătută, prin argumente de necontestat, de pe pozițiile liberalismului moderat, criticat și el, pentru limitele sale, de către radicalii liberali[3]. Politica de reforme propusă de Barbu Catargiu și alți reprezentanți de seamă ai conservatorismului conducea, în final, la consolidarea vechiului regim al privilegiilor, adaptat, astfel, prin îmbunătățiri, la noile împrejurări, spre a putea supraviețui. Un alt mare inițiator de reforme se considera a fi și Barbu Știrbei. El se și adresa ambasadorului Austriei la Constantinopol, prezentându-i principii care ar conduce la reforme în Țara Românească. Astfel, în condițiile de incertitudine existente, el se pronunța pentru consacrarea principiului legalității (nu egalității !) în fața legii, adică înlăturării abuzurilor în interpretarea legii, apoi alte principii, precum: impunerea oricărei proprietăți proporțional cu venitul realizat, accesibilitatea funcțiilor publice potrivit capacității personale, decretarea emancipării țiganilor și, în genere, abolirea robiei și oricărei servituți, adoptarea bugetului de către un Senat, care va dezbate și vota legi și impozite ce vor fi propuse de șeful statului, Senat compus din 24–30 membri numiți de domn dintre cei mai buni funcționari cu o vechime de 12 ani[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 29–30.

2 ***Ibidem***, p. 31–32.

3 Vezi mai pe larg : Anastasie Iordache, ***Pe urmele Goleștilor***, București, 1982, p. 250–259.

4 N. Iorga, ***Corespondența lui Știrbei Vodă***, vol. I, p. 216, B. Știrbei către Prokesch-Osten, București, 26 ianuarie/7 februarie 1856.

Intențiile reformatoare ale celor mai luminați dintre conservatori corespundeau cu adevărat unor necesități stringente, dar înfăptuirea lor devenea cu totul iluzorie în condițiile dependenței de puterile străine absolutiste, care se opuneau progresului mai accelerat, tocmai din nevoia de a păstra puterea pentru o oligarhie, în fond o minoritate, constituită în castă politică privilegiată. Reformele radicale ale timpului în Principatele Române constau în desființarea privilegiilor și rangurilor boierești, în exproprierea latifundiarilor și împroprietărirea țăranilor, apoi o adunare reprezentativă care să garanteze trecerea la un regim politic liberal-constituțional.

Trecerea de la vechiul regim absolutist oligarhic boieresc la regimul democratic devine posibilă numai prin victoria puterilor democratice ale Europei asupra Rusiei, care sprijinea și impunea, chiar, regimuri politice similare cu al său în țările asupra cărora își stabilise protectoratul. Congresul de pace de la Paris semnifica începutul procesului de democratizare, prin prevederile sale progresiste referitoare la consultarea poporului român cu privire la viitoarea reorganizare politică. Unirea Principatelor devenea posibilă, întrucât se conturează ca o problemă europeană, interesând, astfel, opinia publică internațională.

Faptul de cea mai mare importanță, abolirea protectoratului Rusiei, în favoarea menținerii suzeranității otomane asupra Principatelor, cu garanția Marilor Puteri, se împlinise. Un nou statut internațional, care va fi Convenția de la Paris, va înlocui Regulamentul Organic, legalizator al privilegiului boierimii, căci, de unde până atunci boierii nu constituiau decât totalitatea dregătorilor aflați în funcții sau în disponibilitate, se transformă într-o castă aristocratică, deosebit de venală, întrucât nu-și mai trăgea dreptul nici din ereditate, nici din alegere, nici din capacitate, ci din bunăvoința domnului și protectorilor săi din afară. Astfel constituit și total dependent de Puterile suzerană și protectoare, regimul politic regulamentar periclita însăși ființa națională și statală, lezând grav drepturile de autonomie ale Principatelor Române. Noul statut internațional va restabili autonomia deplină și va garanta evoluția democratică a poporului român în concordanță cu aspirațiile sale cele mai nobile.

REGRUPAREA CONSERVATORILOR ÎN PERSPECTIVA ABOLIRII VECHIULUI REGIM ŞI UNIRII PRINCIPATELOR

La câteva luni după încheierea Tratatului de pace de la Paris se termina şi perioada celor şapte ani de domnie ai lui Barbu Ştirbei şi Grigore Ghica, în locul lor fiind numiţi, la 17/29 iulie 1856, caimacamii Al.Dim. Ghica, în Ţara Românească, şi boierul ultraconservator Theodor Balş, în Moldova. Însuşi Barbu Ştirbei, înainte de a părăsi tronul, se vedea nevoit să constate că *„o epocă nouă se deschide pentru ţara noastră"*. Cei şapte ani de domnie sunt consideraţi ca *„o lungă criză"*[1].

1 ***Acte şi documente***, vol. III, Bucureşti, 1899, p. 610–611, Bucureşti, 25 iunie/7 iulie 1856. Pentru informare asupra perioadei, vezi N. Adăniloaie, ***Ţărănimea şi Unirea***, în ***Studii privind Unirea Principatelor***, Bucureşti, 1960 ; Dan Berindei, ***Epoca Unirii***, Bucureşti, 1979 şi ***Problema agrară în dezbaterea Divanului ad-hoc şi a adunărilor Ţării Româneşti*** (1857–1861), în ***„Studii"***, XI, nr. 1, 1958 ; N. Corivan, ***Activitatea antiunionistă în timpul căimăcămiei lui Theodor Balş***, în ***„Studii şi cercetări ştiinţifice"***, Iaşi, X, facs. k-2, 1959 ; Gh. Platon, ***Frământări ţărăneşti în Moldova în preajma Unirii***, în ***Studii privind Unirea Principatelor***, Bucureşti, 1960 ; Valerian Popovici, ***Probleme sociale în dezbaterile Divanului ad-hoc al Moldovei***, în ***„Studii şi cercetări ştiinţifice"***, Iaşi, X, fasc. 1–2, 1959 ; Dimitrie A. Sturdza, ***Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterii României***, în ***„Analele Academiei Române"***, seria a II-a, XXXIII, 1910–1911, Memoriile secţiei istorice şi t. XXXIV, 1911–1912.

Pe când Poarta otomană încerca să-şi întărească dominaţia asupra Principatelor Române, în urma abolirii protectoratului Rusiei, o puternică şi de nestăvilit mişcare unionistă începe să se înfiripe, odată cu sosirea din exil a primilor revoluţionari de la 1848. Ei sunt ferm decişi să-şi făurească idealul naţional al unităţii statale, în noile împrejurări create de Congresul de pace de la Paris, încheiat printr-un Tratat la 30 martie 1856. Una din hotărârile sale consta în consultarea locuitorilor Principatelor prin alegerea unor Adunări ad-hoc, sub supravegherea directă a comisarilor celor şapte Mari Puteri.

În aşteptarea sosirii comisarilor, unioniştii îşi intensificau lupta cu boierii conservatori separatişti, deci antiunionişti. În Moldova, lupta este deosebit de anevoioasă, Theodor Balş fiind decis să împlinească dezideratele Porţii, adică menţinerea separării Principatelor. În acest principat, boierimea conservatoare ceruse ataşarea unui comisar otoman pe lângă caimacam. În Ţara Românească, în schimb, mişcarea unionistă acţiona făţiş, datorită atitudinii îngăduitoare a caimacamului Al.Dim. Ghica, un om cu vederi mai înaintate.

Încurajaţi de atitudinea Porţii, categoric potrivnică Unirii Principatelor, boierii conservatori separatişti moldoveni se manifestă făţiş şi fără vreo rezervă în acelaşi scop. Astfel, la 7/19 august 1856, boierii şi alţi locuitori separatişti din judeţul Tutova adresau sultanului o petiţie în care declarau dezicerea de orice semnătură pe vreo cerere a lor pentru Unirea Principatelor, întrucât s-ar fi făcut sub constrângerea exercitată de guvernul anterior al lui Grigore Ghica. Fiind oameni cu avere, ei au cedat – chipurile – în faţa ameninţărilor, însă sub noua guvernare declară neavenite semnăturile lor, întrucât caimacamul Th. Balş le lasă liberă facultatea de a-şi exprima dorinţele. Astfel, ei se pronunţă pentru rămânerea separată a Principatului Moldovei de cel al Ţării Româneşti, bucurându-se de dreptul la autonomie sub suzeranitatea Porţii[1].

Boierimea conservatoare antiunionistă era deosebit de puternică şi în Ţara Românească, numai că acolo se îngăduia de către caimacam manifestarea dorinţelor unioniştilor. În atare situaţie, elementele separatiste unelteau atât în ţară, cât şi peste hotare, făcând apel la solidaritate contra *„utopiilor"*, adică unirea şi democratizarea.

Izolaţi de centrul lor de putere, care fusese Rusia până atunci, boierii conservatori nu mai reuşesc să reziste toţi pe poziţiile ultraconservatoare, fiind nevoiţi să se adapteze noilor condiţii şi împrejurări create după Tratatul de pace de la

1 ***Acte şi documente***, vol. III, p. 775.

Paris. Problema reorganizării Principatelor, deci a înlăturării vechiului regim regulamentar, îi pune în fața unei situații cu totul noi, de repliere pe poziții de luptă care să le permită succesul în fața adversarilor politici, chiar și atunci când pierduseră principalul reazem extern. Străduința castei privilegiate consta în perpetuarea deținerii privilegiului politic, în cazul desființării privilegiilor sociale, desființare inerentă noului regim democratic care se anunța în perspectivă imediată.

În pofida existenței unei orientări untraconservatoare, moderatismul își face loc treptat și în rândurile marii boierimi, din necesitatea stringentă de a se adapta spiritului vremii și a păstra structura politică oligarhică a noului stat. Spre deosebire de antiunioniști sau separatiști, a căror poziție coincidea cu cea a Marilor Puteri adversare Unirii Principatelor, se manifestă, în rândurile boierimii conservatoare, un curent moderat, care recunoștea necesitatea Unirii sub un principe indigen, în scopul deținerii puterii tot de către oligarhia conservatoare, considerată singura forță politică capabilă, prin instrucție și educație, să conducă. Unul dintre aceștia era însuși Gh. Bibescu, fostul domn regulamentar. Aflat la Baden-Baden, el răspundea unei scrisori a ginerelui său Ion Em. Florescu, un boier conservator, în care-i împărtășea unele păreri despre situația din țară, una *„din cele mai critice"*. Fostul domnitor se pronunța contra dezbinărilor dintre conservatori, exprimându-și deziderатul ca toți să contribuie la o solidarizare în scopul unei lupte eficiente contra a ceea ce numește *„utopii"* și *„patimi"* ce se vor ivi în momentul dezbaterii viitoarei reorganizări a Principatelor. În scopul urmărit, consideră necesară constituirea unui Comitet central cu organizații în toate județele pentru cei ce împărtășesc aceleași idei, adică principiile conservatoare. Îndeamnă pe Ion Em. Florescu să grupeze cât mai mulți tineri în jurul său, tineret în care *„se găsesc devotamentul și simțimintele generoase, când n-au fost falsificate de o rea călăuzire"*[1].

Pentru a reuși în acțiunile lor politice, Gh. Bibescu expune un program conservator, care prevede : unirea, domn ereditar și neutralitatea țării, toate condiționate, prima de popularitatea ei în țară, a doua de electivitatea domnului dintre pământeni, a treia de garanția efectivă a tuturor Marilor Puteri, fără nici un amestec în afacerile interne din partea vreuneia. Aceste trei puncte sunt considerate necesare de cerut celor șapte Mari Puteri, în caz că vor să acorde ceva. Ele nu trebuie să se amestece prea mult în problemele de ordin intern, deoarece ar crea grupări politice contradictorii, ceea ce ar provoca tulburări și răsturnări : *„Cred deci* – scria Gh. Bibescu – *că ar trebui să vă faceți ceată împrejurul Regulamentului*

1 Gh. Gh. Bibescu, ***Domnia lui Bibescu***, vol. II, p. 477–478.

Organic, spre a scăpa din el tot ce e bun. Nu prin lipsa de legi bune n-a putut să prinză nici o sămânță bună în pământul nostru ne-ncetat scormonit! Cât de departe am fi azi, dacă nenorocitele întâmplări din 1848 și toate urmările lor n-ar fi venit să ne oprească în cale și să ne dea înapoi cu treizeci de ani!"[1]

Spirit eminamente conservator, atașat puternic vechiului regim, Gh. Bibescu urmărea perpetuarea lui, considerând că Principatele ar fi progresat cu mult mai mult sub egida Regulamentului Organic, dacă această *„propășire"* n-ar fi fost întreruptă de revoluția de la 1848. El considera necesare demersuri pe lângă comisarii Marilor Puteri în scopul de a nu permite Adunărilor ad-hoc să se piardă în amănunte de ordin intern în dauna garanțiilor de statornicie. Și, pentru a se menține numita *„statornicie"*, Gh. Bibescu propune un program de reforme, foarte asemănător cu cel al fratelui său Barbu Știrbei, adică: egalitatea în fața legii, impozit general, accesibilitatea la funcții în stat după merit, încetățenirea străinilor, respect față de proprietate. Expunând aceste principii, Gh. Bibescu se pronunța categoric contra formelor *„prea mult constituționale"*, deoarece *„ele nu sunt făcute pentru popoare încă în copilărie ca al nostru și care au nenorocirea de a fi molipsiți de toate viițurile unei civilizațiuni înaintate,* ***fără a avea încă civilizațiunea****. Eu unul aș vrea să văd în capul guvernului țării mele un bărbat cu mâna de fer dar cu inima de aur"*, ca unică scăpare din situația în care se afla. Deși se declară pentru Unire, Gh. Bibescu nu crede că va fi acceptată din cauza înfruntării de interese dintre Marile Puteri[2].

Evident, acel domn cu mâini de fier și inimă de aur nu putea fi altul, decât el însuși, adică Gh. Bibescu, care dorea Unirea, dar o considera totuși o utopie, irealizabilă. În cazul neînfăptuirii Unirii, el dorea, desigur, să reia tronul Țării Românești. Un alt conservator, cunoscut prin principiile sale moderate, deosebite de cele ale ultraconservatorilor, dornic să-și expună crezul său politic, era prințul Dimitrie Ghica. El publica, în septembrie 1856, o broșură, intitulată: ***Amicilor și inamicilor mei politici***. Necesitatea unor confesiuni publice o vedea tocmai pentru a respinge criticile la adresa activității sale politice și începe prin a-și analiza atitudinea de opozant față de revoluția de la 1848, întrucât era condusă de o *„partidă revoluționară extremă"*, care calomnia o întreagă clasă socială, compusă din *„exboieri și aristocrați"*, pe care-i numea *„conspiratori și ucigași"*[3].

---

1 ***Ibidem***, p. 478.

2 ***Ibidem***, p. 479.

3 ***Acte și documente***, vol. IV, p. 1020–1025.

După înăbușirea revoluției, Dimitrie Ghica scrie că a rămas în inactivitate, până în 1853, când Barbu Știrbei a părăsit tronul. Cu toate că nu era în termeni buni cu el, n-a participat la defăimarea lui de către boierii rămași în țară. A acceptat un post de judecător la Înalta Curte de Justiție, pe care l-a păstrat și după revenirea pe tron a lui Barbu Știrbei. Ulterior, domnul l-a numit prefect de poliție, funcție pe care a înțeles s-o folosească în vederea stârpirii abuzurilor. Dimitrie Ghica nu era de acord cu etalarea zgomotoasă a patriotismului, ci cu cel impus de *„resignație și pacientă"*. El credea în deciziile Congresului de pace de la Paris, concretizate în Tratatul de pace. Conservator, dar moderat, este în așteptarea comisarilor Marilor Puteri, pe când unioniștii caută să-și expună opiniile tuturor. Dacă va fi ales deputat, își va expune opiniile sale în Adunarea ad-hoc, căci, până la deschiderea lucrărilor acesteia : *„moderația trebuie să fie regula noastră de conduită. Crezând orbește în patriotismul celui d'întâiu care strigă pe uliță : Să trăiască Unirea ! cu aceasta ne expunem voluntariu la triste decepțiuni !"* El considera că nimic nu garantează că ideea Unirii aruncată între români, în acest fel, nu constituie *„mărul discordiei, să amăgească mulțimea"*, spre a cădea în cursă. Nimeni nu poate dovedi că partizanii unirii întrunesc toate calitățile morale și materiale spre a fi etichetați buni patrioți. Din care motiv, este mai potrivită adoptarea rezervei și moderației, singurele în măsură să desemneze pe oamenii cu judecată, în mod serios, preocupați de soarta țării lor[1].

Conservatorii moderați vroiau, așadar, și ei Unirea, dar nu prin preponderența și sub egida așa-numitului *„patriotism-zgomotos"*, adică a elementelor liberal-radicale, care constituiau sufletul mișcării unioniste. În fapt, la conducerea mișcării unioniste se aflau foștii conducători ai revoluției de la 1848 sau adepții lor, îndeajuns de contestați de prințul Dimitrie Ghica. Ca și alteori, elementele conservatoare se grupau în jurul șefului statului, caimacamul Al.Dim. Ghica, care avea frați, veri, nepoți în rândurile castei privilegiate. Între aceștia, se aflau : Gheorghe Ghica, beizadea Constantin Ghica, Scarlat și Dimitrie Ghica, apoi alți boieri conservatori, precum : Constantin Cantacuzino, N. Mavros, Apostol Arsaki, Constantin Suțu. Ion Bălăceanu considera că numai consulul englez l-a împins pe caimacam în brațele acestor boieri conservatori, determinându-l, apoi, să-și schimbe guvernul și să numească pe : Constantin Suțu, I.Al. Filipescu-Vulpe, Dim. Ghica și I. Cantacuzino[2].

---

1 ***Ibidem***, p. 1027–1029.

2 ***D.U.P.***, vol. III, p. 167, Ion Bălăceanu către Ion Ghica, București, 6/18 decembrie 1856.

Uneltirile ultraconservatorilor fac obiectul unei scrisori a lui J.L. Gradowicz, emigrant polon şi informator asupra evenimentelor din Principate, către Ion Ghica. El scria că aceştia n-au protestat nicidecum contra Regulamentului Organic, nici contra firmanului de închidere a Adunării obşteşti sub domnia lui Gh. Bibescu, nici contra Convenţiei de la Balta-Liman sau a guvernării generalului rus Budberg, după octombrie 1853, întrucât toate le favorizau condiţia socială, asigurându-le privilegiile. Contra Tratatului de la Paris, care prevede egalitatea în drepturi, democratizarea şi autonomia ţării, boierii se ridică cu mânie, pe motiv că violează dreptul ginţilor, înţelegând prin aceasta acţiunea arbitrară a Occidentului, îndeosebi a Franţei, care – zice-se – a impus legi autonomiei Principatelor. Evident, principiile democratice îi iritau peste măsură.

Firmanul Porţii pentru alegerea Adunărilor ad-hoc a nemulţumit şi pe boierii conservatori, şi pe tinerii liberali, şi unii şi alţii adresând câte un protest. Caimacanul a profitat pentru a se descotorosi şi de unii şi de alţii, căci pe marii boieri îi ura, iar de tineretul liberal se temea. Speranţa lui Al.Dim. Ghica consta în alcătuirea unei Adunări antiunioniste, pentru a-şi atrage protecţia Turciei şi Austriei. Preocuparea sa era de a întări anturajul familial, mai ales beizadelele Constantin şi Dimitrie Ghica[1].

Unanimitatea poporului român, în afara câtorva mari boieri conservatori, dorea Unirea cu prinţ străin. O parte dintre marii boieri se pronunţa pentru unire cu prinţ indigen şi ereditar, ei fiind, în fapt, partizanii foştilor domnitori, Gh. Bibescu şi Barbu Ştirbei, care se situau împotriva unei reorganizări radicale a administraţiei interne. Al.Dim. Ghica era pentru unire cu prinţ străin, întrucât credea că va fi mai greu de înfăptuit şi separarea se va menţine în continuare[2]. Contra grupării Ştirbei-Bibescu făcea apel la Ion Ghica beizadea Constantin Gr. Ghica, în scopul unei colaborări în jurul caimacamului[3]. Cu indignare, scria J.L. Gradowicz lui Ion Ghica despre atitudinea ultraconservatoare a unor mari boieri, care *„nu vor să facă nici o concesie pentru progres"*, în temeiul poziţiei lor privilegiate. Fiind bogaţi şi cu experienţă, ei ar putea învinge pe progresişti cărora le lipsesc acestea, în podida entuziasmului şi abnegaţiei lor. Guvernul caimacamului Al.Dim. Ghica proceda la fel ca precedentele : *„Vă rog să-mi spuneţi* – scria emigrantul polon – *cui se datoreşte că oamenii, promiţând cele mai frumoase lucruri, odată veniţi în funcţii*

---

1 ***Ibidem***, p. 186–187, Ion Bălăceanu către Ion Ghica, Bucureşti, 1/13 februarie 1857.

2 ***Ibidem***, p. 195–196, 199. J.L. Gradowicz către Ion Ghica, Bucureşti, 14/26 februarie 1857.

3 ***Ibidem***, p. 199–200, Bucureşti, 21 februarie/5 martie 1857.

nu se mai gândesc la bunăstarea guvernaților, ci numai la umplerea pungilor lor"[1]. Nu exista oare în Țara Românească un principe care să se urce pe tron și să reziste tentației de a cere mai mult decât soarta i-a hărăzit ? J.L. Gradowicz considera că un asemenea principe era Ion Ghica.

Oricum, în Țara Românească existau mai mulți conservatori adepți ai Unirii Principatelor, pe când în Moldova conservatorii, aproape în totalitate, se situau contra. Precum constata Sadyk Pașa (polonezul Michal Czajkowski), boierii din Țara Românească și caimacamul Al.Dim. Ghica s-au arătat mult mai grăbiți să se înțeleagă cu el, decât cei din Moldova. Încât Unirea era la ordinea zilei în Principate, fiind dorită de imensa majoritate. Minoritatea, adică separatiștii ultraconservatori, vedea în Unire un pericol pentru poziția sa și chiar pentru viitorul țării. De teama preluării puterii de către unioniști, considerați că repetă în mic revoluția franceză, caimacamul Th. Balș a luat măsuri contra agitatorilor, căutând să-i discrediteze în ochii boierilor și ai poporului[2].

Decesul reacționarului caimacam al Moldovei, la 17 februarie/1 martie 1857, n-a schimbat cu nimic situația, întrucât a fost numit, în locul său, Nicolae Vogoride, care amplifică acțiunile separatiste, la îndemnul Porții și Curții din Viena. Dacă în Țara Românească perspectiva alegerilor pentru Adunarea ad-hoc era favorabilă unioniștilor, în Moldova se anunța deosebit de sumbră.

În Țara Românească, se caută o dezbatere publică asupra privilegiilor și necesității renunțării la ele din partea aristocrației conservatoare. Astfel, C.A. Rosetti adresează o scrisoare deschisă către clasa întâi a privilegiaților, pe care o publică în ***„Românul"*** din 7/19 septembrie 1857 : *„Prin clasă privilegiată* – scria el – *înțelegem pe toți cetățenii fără osebire cari, după legile noastre, au dobândit un privilegiu ce le dă oarecare drepturi mai mult decât celorlalți oameni"*[3]. Autorul scrisorii deschise nu recunoaște rangurile sociale, considerând pe toți românii egali. Până la desființarea lor, mai trebuiau însă dezbateri publice. De aceea, se adresează privilegiaților spre a afla dacă sunt sau nu alături de popor, ce vor să facă și ce vor să spună : *„De lucrați singuri și în tăcere, lumea va bănui că lucrarea voastră este dintr-acelea ce nu se poate face în lumină ; de nu lucrați, lumea vă va zice că numai cei morți nu lucrează"*[4]. Să iasă, deci, la lumina zilei, să-și exprime deschis opiniile, altminteri sporesc bănuielile.

---

1 ***Ibidem***, p. 234–235, București, 28 aprilie 1857.

2 ***Ibidem***, p. 247–248, Raportul lui Sadyk Pașa, Brăila, 30 aprilie/12 mai 1857.

3 ***Acte și documente***, vol. V, p. 594.

În fond, liberalul radical C.A. Rosetti făcea apel la înțelegere pentru cauza comună a Unirii Principatelor la categoria privilegiată a societății. Principiile conservatoare erau prezentate în numărul aceluiași ziar de către unul din fruntașii conservatori, Constantin Brăiloiu *„om instruit, cu cunoștințe de legi, dară cu idei retrograde, inemicu al progresului și al libertăți"*[1]. C. Brăiloiu studiase dreptul la Universitatea din Paris, devenind un bun specialist și ocupând diverse înalte funcții în magistratura țării. Descendent dintr-o veche familie boierească, el rămâne de-a lungul întregii sale vieți un apărător al principiilor conservatoare, cărora s-a atașat încă din tinerețe. În scrisoarea sa către C.A. Rosetti, îl felicita pentru spiritul de toleranță politică manifestat încă din momentul apariției ziarului ***„Românul"***. Prea multă zarvă cu patriotismul etalat de unii *„samsari"*, pentru a nu simți o *„ușurare a inimii"*, citind ***„Românul"*** care face apel la unirea și înțelegerea tuturor. Constantin Brăiloiu declara că nu poate înțelege și accepta patriotismul *„sub forma dictatorială"* sau *„monopolul patriotismului"*, căci acestea constituie o politică de dezbinare. După părerea sa, Principatele nu mai trebuie să fie o sursă de neînțelegeri între Marile Puteri vecine, în care scop este necesară întărirea dreptului de autonomie. Apoi, împlinirea dezideratului general al Unirii implică renunțarea la *„pretențiile de dictatură"* și apel la solidaritate și nu *„la bănuielile cugetătorilor și asuprirea vorbii"*. Așadar, necesitatea de *„a curăți atmosfera necurată și plină de norul mâniei"* strâns deasupra capetelor celor mai mari dintre români, care au luptat atâta, *„să poată scăpa haina sfâșiată a naționalității"*. Fiecare dintre ei să fie, astfel, liniștit că *„ăsta este al meu și nu am teamă să vie străin și să mi-l iea"*[2].

Apărător al privilegiului marii boierimi, Constantin Brăiloiu se afla în complet dezacord cu propaganda întreprinsă de liberalii radicali, care viza desființarea privilegiului de clasă, exproprierea și împroprietărirea țăranilor, făcând apel la sentimentul patriotic, ca liant puternic al tuturor românilor. De aceea, își exprimă public, într-o scrisoare către C.A. Rosetti, dezacordul asupra definirii privilegiaților : *„Pentru un om de bună credință, cum ești dumneata, nu este iertat să numească privilegiați o clasă de oameni cari n-au alt decât o poziție de ierarhie ce o poate dobândi fiecare român, din orice treaptă a societății ar pleca. Ași dori să aflu și eu cari sunt acele drepturi mai mult ce au boerii decât ceilalți și de cari vorbiți ; căci cuvântul de privilegiu mi se pare un adevărat anahronism, astăzi când ran-*

---

7 ***Ibidem***, p. 596–597.

1 I.G. Valentineanu, ***Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic***, Paris, 1859, p. 39–40.

2 ***Acte și documente***, vol. V, p. 602–604.

gurile n-au nici scutirile cu cari se dăruiau înaintea Regulamentului şi care atunci le putea da un caracter de privilegiu cel puţin personal"[1].

În lipsă de alte argumente, Constantin Brăiloiu nega însăşi evidenţa, adică existenţa privilegiului, considerând că boierii ocupau funcţii ierarhice în stat potrivit capacităţilor personale, aşa precum orice român putea să ocupe. Apoi, susţinea că boierii doreau unirea Principatelor încă din timpul pregătirii Regulamentului Organic. În campania electorală pentru Adunarea ad-hoc, boierii participă la întruniri publice, îşi exprimă opiniile, dar nu s-au constituit în partid, fie şi naţional, deoarece sunt de părere că o problemă naţională nu poate fi una de partid, ci pe deasupra partidelor. Deputaţii trebuie aleşi *„dintre fruntaşii societăţii"*, iar *„boierii nu se socotesc în drept a se face epitropii alegătorilor"*[2].

Concomitent, adică în acelaşi număr al ziarului ***„Românul"***, răspundea, cu deferenţă, C.A. Rosetti, din dorinţa de a nu irita spiritele. El scria că nu este timpul să se dezbată public dacă clasa boierească este o ierarhie sau un privilegiu, pentru că nu cunoaşte şi nu poate respecta decât ierarhiile meritului, ale alegerii şi nu cunoaşte şi nu respectă pe cele din naştere. Privilegiul este dat cuiva pentru a trage foloase inexistente în dreptul comun. Este adevărat că boierii nu mai au poslușnici şi scutelnici ca înainte de Regulament, dar rangurile, chiar potrivit acestuia, nu sunt numai o ierarhie, ci şi un privilegiu şi încă foarte mare. După opinia lui C.A. Rosetti, principiile expuse de Constantin Brăiloiu erau cu totul învechite. Nu exista decât o singură cale spre viitor : uitarea trecutului, a urii, a privilegiului, în favoarea Unirii Principatelor[3].

Atmosfera generală de entuziasm şi tumultul manifestărilor publice pentru Unire nemulţumeau pe conservatorii din Ţara Românească. Caimacamul Al.Dim. Ghica este reclamat ministrului de Externe al Franţei, Al. Walewski, de către fostul domn Gh. Bibescu, pe motiv că a înlocuit din funcţii unii boieri conservatori, precum Ion Manu, în favoarea nepotului său. Scopul urmărit nu poate fi altul decât umplerea Adunării ad-hoc cu adepţii săi. Împăratul Napoleon al III-lea are dreptul şi datoria – scria Gh. Bibescu – de a înfrâna excesele şi abuzurile caimacamului, care fac din guvernarea sa *„un element nou de anarhie"*[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 631–632, ***„Românul"*** din 14/26 septembrie 1857.
2 ***Ibidem***, p. 633.
3 ***Ibidem***, p. 635–641.
4 Gh. Gh. Bibescu, ***Domnia lui Bibescu***, vol. II, p. 499–503, 17/30 septembrie 1857.

Reîntors în țară, la fel ca fratele său Barbu Știrbei, Gh. Bibescu se adresa concetățenilor săi craioveni, înainte de alegerea Adunării ad-hoc, spre a le lămuri principiile conservatoare de orientare politică. În primul rând, se cerea alcătuirea unei Adunări, apoi deputații să se pronunțe asupra organizării țării, în limitele Tratatului de la Paris. Dacă se va alege bine, nu există îndoieli că deputații nu vor proceda ca atare, încât fiecare să aleagă pe cel care îl consideră mai bun decât pe sine însuși. Recomandă alegătorilor să se ferească de cei ce pretind că dețin *„monopolul patriotismului și al capacității"*, deoarece lăudăroșenia n-are nimic comun cu patriotismul, iar cei capabili sunt modești[1].

O cuvântare similară, destinată să prezinte alegătorilor principiile conservatoare, rostea Gh. Bibescu și la o întrunire din capitală. El se declară deosebit de emoționat la reîntâlnirea cu locuitorii Bucureștilor, după ce fusese *„osândit a trăi departe"* de ei; despărțit de *„obștescul viscol de la 1848"*. Constata că țara se afla și în 1857 în împrejurări deosebit de grave, urmând a se pronunța asupra viitoarei organizări. Salvarea nu poate veni decât din moderație: *„dându-ne toți mâna și arătându-ne la acele înalte puteri, ce binevoiesc a se interesa de soarta noastră, uniți într-una și aceeași voință a binelui obștesc, și cu portul, și cu umbletul nostru cel firesc; voi să zic cu acea simplitate și modestie, ce se cuvine unui popor mult pătimaș, carele își așteaptă mântuirea de la protecția altora, iar nu sgândărim unii altora rănile, ce putem avea fiecare, și afect port și umblet străin, împrumutat la popoare uriașe, cu care nu avem nici o asemănare"*. Deci, moderație, respect față de prevederile Tratatului de la Paris, peste care nu se poate trece *„căci, la cea mai mică întindere peste dânsele, pământul va fugi sub picioarele noastre"*[2].

În pofida unor apeluri de acest fel, alegătorii nu s-au lăsat convinși de necesitatea aplicării principiilor conservatoare, încât din cei 83 de membri ai Adunării ad-hoc a Țării Românești, 10 erau ultraconservatori, 15 conservatori moderați, 42 de progresiști și 16 ultraprogresiști. În total, partida națională, care milita pentru unire, inclusiv deputații țăranilor și cei conservatori moderați, unioniști și ei, dispunea de 73 de deputați favorabili Unirii Principatelor[3].

În Moldova, situația era incomparabilă, caimacamul Nicolae Vogoride fiind instrumentul Porții și Curții din Viena, în scopul menținerii separatismului. Teroarea

---

1 ***Ibidem***, p. 504–506.

2 ***Ibidem***, p. 507–510.

3 N. Iorga, ***Corespondența lui Știrbei Vodă***, vol. II, p. 309.

și abuzurile de tot felul se exercitau tot mai intens asupra locuitorilor, în consecință, alegerile fiind falsificate. În urma unor proteste interne și internaționale, se ajunge la acordul de la Osborne între împăratul Napoleon al III-lea și regina Victoria și la anularea falsificatelor alegeri. Având loc altele, au fost aleși, la fel ca în Țara Românească, toți conducătorii mișcării unioniste. Cu toate aceste succese obținute, gruparea separatistă se menține puternică în Adunarea ad-hoc a Moldovei, opunându-se constant Unirii Principatelor.

Prima și-a deschis lucrările Adunarea ad-hoc din Iași, la 22 septembrie/4 octombrie 1857, sub președinția mitropolitului. Vicepreședinte a fost ales Costache Negri, iar secretari Anastasie Panu, C. Hurmuzaki, C. Rolla, D. Rallet și P. Mavrogheni, fruntași ai mișcării unioniste[1]. Contra propunerii celor 5 puncte referitoare la Unirea Principatelor, prezentată de M. Kogălniceanu în numele a mai multor deputați, în ședința din 7 octombrie 1857, se ridica logofătul Alecu Balș. El a depus pe biroul Adunării o propunere semnată de el, de locțiitorul episcopului de Roman, anume Nectarie Sotiriopoleos Hermeziu, care n-a putut fi primită ca atare și ca întâmpinare la propunerea celor 5 puncte. De fapt, întâmpinarea lui Alecu Balș se opunea Unirii Principatelor. El începea prin a menționa că este deputat al ținutului Putna, proprietar a 80.000 de fălci, declarând că, *„în locul răpaosului atât de dorit, după o lungă agonie și calamități provenite din felurite strămutări și prefaceri ce s-au urmat în țeară, în care moșii și strămoșii săi și fiii fiilor lor s-au născut, nu poate dori a da Moldova cu privilegiurile ei, ce sunt mai avantajoase decât ale învecinatului Principat, pentru un viitor eventual și necunoscut, care privilegii sunt cunoscute și de către prea puternicii sultani ai Curții suzerane, consfințite și prin Tratatul de la Paris a anexelor articolului 23, și nici poate a se uni cu încorporarea patriei sale în aceea a Principatului Valahiei. Asemenea fuzie nu ar produce decât elemente de discordii, lupte, vrăjmășii și neprevăzute amenințătoare intervenții de-a pururea vătămătoare"*[2].

Întemeiat pe concepții învechite, ultraconservatoare, vădind atașament pentru instituțiile trecutului și respingând modificările structurale în starea de lucruri existentă, Alecu Balș se dovedea reprezentantul tipic al boierimii retrograde, militantă pentru separatism. El căuta să argumenteze opoziția sa, afirmând că Adunarea ad-hoc este chemată să se pronunțe numai asupra reorganizării Prin-

1 Dan Berindei, ***op. cit.***, p. 56.

2 ***Acte și documente***, vol. VI–1, București, 1896, p. 74–75. Proces-verbal, ședința din 7 octombrie 1857 a Adunării ad-hoc a Moldovei.

cipatului, așa cum prevedea, de altfel, și firmanul de convocare. În consecință, nu poate susține decât menținerea autonomiei Moldovei și a privilegiilor sale *„pe care se razimă liniștea și fericirea poporului moldovean"*[1].

Evident, nu liniștea și fericirea poporului moldovean urmărea Alecu Balș, ci a boierimii conservatoare, căci de ea era vorba când se referea la mai multe privilegii decât în Principatul vecin. Ca atare, el insista ca propunerea sa să fie afișată spre a fi cunoscută Adunării și, indiferent că va fi sau nu acceptată la deliberări, să fie inclusă în actele Adunării ad-hoc, iar președintele ei s-o facă cunoscută comisarilor Marilor Puteri. Unii deputați au preopinat că locțiitorul episcopului de Roman iscălise, în anul 1856, o petiție pentru Unirea Principatelor cu un principe străin, ceea ce produce, firește, mirare. Cel în cauză a replicat că a semnat o asemenea petiție, dar numai *„între patru ochi"*, încât nu poate fi luată în considerație[2].

Tratatul de la Paris nu inclusese în cuprinsul său Unirea Principatelor Române, tocmai datorită opoziției unor mari puteri antiunioniste, precum Turcia și Austria. Alecu Balș cunoștea toate acestea și se sprijinea pe ele atunci când se opunea Unirii în Adunarea ad-hoc. De aici, dorința de a i se face publicitate și de a fi adusă la cunoștință comisarilor Marilor Puteri întâmpinarea sa. Contra propunerii lui Alecu Balș intervine Mihail Kogălniceanu, cunoscutul fruntaș unionist, care afirmă că Adunarea trebuie să se felicite pentru că a permis celor doi deputați să-și prezinte opiniile lor în ședință publică, deși contravin regulamentului, care stipulează că orice amendament trebuie să întrunească cinci adeziuni pentru a fi admis și citit în fața deputaților. Adunarea s-a dovedit, așadar, demnă de libertatea ce i s-a acordat. Împotriva dorinței generale s-au ridicat două voci *„care voesc a merge contra voinței nației, în contra voinței lui Dumnezeu, cerând păstrarea statului quo, și prin urmare, a nămolului de nenorociri și de abuzuri, care-i formează trista istorie, și, cu toate acestea, Adunarea punând de o parte restricțiile regulamentului său, a învoit ca astăzi opinia, fie cât de antinațională, cât de singuratică, să se exprime liber și neîmpiedicată în fața țării, care-i va discuviința, în fața Europei, care o va judeca. Aceasta este linia de purtare care ne insuflă astăzi, care trebuie să ne insufle totdeauna"*[3]. Referindu-se la opinia episcopului Nectarie Hermeziu, Mihail Kogălniceanu remarcă bizareria teoriei sale, potrivit căreia între

1 ***Ibidem***, p. 75.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, p. 76.

patru ochi are o opinie şi în public alta. Această atitudine este imorală pentru o faţă bisericească, fiind exprimată cu prea mare uşurinţă. Apoi, Alecu Balş, în loc să vorbească în calitate de deputat al ţării, a declarat că vorbeşte în calitate de mare proprietar a 80.000 de fălci de pământ. Ar trebui, însă, să ţină seama de interesele ţării, care este cu mult mai mare. Ca om al trecutului, Al. Balş a vorbit în favoarea menţinerii acestui trecut, spre a pune *„o slabă stavilă căii unei naţiuni"*. Ziua de 7 octombrie 1857 este una din cele mai mari din istoria neamului, căci – spunea M. Kogălniceanu – *„astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria ţării noastre"*. Este de părere că propunerea lui Al. Balş să fie inclusă în arhiva Adunării, spre a fi cunoscută de urmaşi[1]. S-a trecut apoi la notarea celor cinci puncte, cu apel nominal : 81 pentru şi 2 contra, adică Nectarie Hermeziu şi Alecu Balş[2].

Adunarea ad-hoc a Ţării Româneşti îşi deschidea lucrările la 30 septembrie/12 octombrie 1857. Asupra compoziţiei sale există un raport detaliat al secretarului personal Georges Le Sourd către comisarul francez, baronul Talleyrand-Périgord, din 3 octombrie 1857. El constata patru categorii de deputaţi, în funcţie de convingerile politice şi de exprimarea opiniilor, anume : conservatori, ultraconservatori, progresişti şi ultraprogresişti. În realitate, preciza Georges Le Sourd, existau două partide : conservator *„cel ce se arată satisfăcut de trecut, sau chiar de prezent"* şi partidul naţional care doreşte crearea unor instituţii liberale foarte largi. După starea socială, au fost alese cinci clase sau categorii. Clasa boierilor mari dispunea de 34 deputaţi, câte doi de fiecare judeţ şi, dacă nu cuprindea pe cei mai consideraţi oameni din societate, în orice caz pe cei mai importanţi. Marii proprietari aveau ei înşişi opinii diferite, împărţindu-se în cele patru categorii, deja enunţate. Ultraconservatorii erau reprezentaţi prin : aga Constantin Filipescu, un antiunionist vehement, Ştefan Burchi, de asemenea agă, prinţul Dimitrie Ghica (fratele său Grigore era progresist), Ioan Rosetti, antiunionist, Ion Solomon şi Ion Otetelişanu ; conservatori sau moderaţi erau : Constantin Costescu, Emanoil Lahovary, Nicolae Tătăranu, Al. Florescu, Constantin Vălianu, Ştefan Vlădoianu, Stănuţă Cezianu, Gh. Bibescu, Barbu Ştirbei, Grigore Miculescu, Ion Ipceanu, Nicolae Lahovary[3].

Fostul domnitor Gh. Bibescu, ales deputat, îşi exprima regretul asupra împărţirii Adunării în cinci clase, ca nişte *„tabere potrivnice"*. Decizia fusese însă

---

1 ***Ibidem***, p. 77–78.

2 ***Ibidem***, p. 80.

3 ***Acte şi documente***, vol. V, p. 674–678.

luată prin firman imperial și trebuia respectată. Pentru a preîntâmpina pericolele ce ar putea decurge din această împărțire, Gheorghe Bibescu considera că nu trebuie să se intre *„în dezbateri de probleme mărunte"*, adică cu caracter social, căci s-ar pierde din vedere scopul convocării Adunării. Așadar, solidarizare în jurul principiilor generale, de natură a-i atrage pe toți, care să ducă la stabilitate și putere, realizate prin domnie ereditară și Unirea Principatelor. Nu un prinț indigen, ci unul străin, singurul în măsură să scape țara de *„vrăjbi"*[1].

În ședința Adunării din 9 octombrie 1857, deputații munteni votau în unanimitate cele patru puncte referitoare la Unirea Principatelor, ultimele două din cele cinci ale Adunării Moldovei fiind contopite într-unul. Nici un deputat nu se opusese Unirii, așa cum se întâmplase în Adunarea de la Iași. Dorințele exprimate au fost, ulterior, dezvoltate într-un memorandum sau ***Act dezvoltător votului Adunării de la 9/21 octombrie 1857***. La dezbaterea acestui memorandum, votul n-a mai fost unanim, contra fiind ultraconservatorul Ioan Rosetti și moderatul liberal Al.G. Golescu. Ulterior, Al.G. Golescu a aderat totuși la ***Actul dezvoltător***[2].

Liberalii radicali, deși erau în minoritate, constituiau elementul cel mai dinamic din Adunare, deținând majoritatea locurilor în biroul său. Exista tendința de a se intra în dezbaterea unor probleme interne. Contra acesteia, făcea o propunere conservatorul Dimitrie Ghica, semnată de 29 deputați, conținând angajamentul de a nu intra în dezbaterea altor probleme, până când nu vor fi cunoscute deciziile Marilor Puteri în privința dorințelor exprimate în 9/21 octombrie 1857. În urma unor intervenții, Dim. Ghica preciza că propunerea sa nu viza prorogarea Adunării, ci numai să nu se intre în dezbaterea problemelor interne. Într-un lung discurs, liberalul radical Ion C. Brătianu atrăgea atenția deputaților că misiunea lor nu putea fi considerată încheiată, până nu vor obține Unirea Principatelor, sub un domn ereditar ales dintr-o familie domnitoare din Occident[3].

Un raport al Comisiei însărcinate cu examinarea propunerii urgente de a nu se intra în dezbaterea problemelor interne și de a lua în considerație adresa Comisiei internaționale, prezentat de Dimitrie Ghica, declina competența Adunării în dezbaterea unor astfel de probleme, care ar aparține unei Adunări viitoare, ce

---

1 ***Idem***, vol. VI-2, p. 15–17. Proces-verbal al Adunării ad-hoc a Țării Românești din 2 octombrie 1857.

2 ***Ibidem***, p. 81–86. Vezi și Anastasie Iordache, ***Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României***, București, 1979, p. 312–313.

3 ***Ibidem***, p. 329–330. Ședința din 18 noiembrie 1857.

se va deschide după o conferință sau Congres al Marilor Puteri la Paris. Raportorul este susținut și de alți partizani ai săi, precum C. Bilciurescu și E. Lapati[1]. Dimitrie Ghica intra, astfel, în divergență de opinii cu liberalii radicali. Ion C. Brătianu susține că Adunarea renunță la dezbaterea problemelor interne, în virtutea dreptului său la autonomie, dar își rezervă facultatea de a elabora, ulterior, o lege electorală pentru alegerea unei viitoare Constituante care să adopte o nouă Constituție[2].

Deosebirea dintre liberalii radicali și ultraconservatori consta în aceea că ultimii nu vroiau menținerea unei Adunări deschise, care să intre și în dezbaterea altor probleme după luarea la cunoștință a deciziilor Marilor Puteri cu privire la Unirea Principatelor. Dimitrie Ghica declară, chiar, în Adunare că nu vede *„necesitatea de a ține aici o arenă deschisă de lupte"*[3]. În cele din urmă, raportul prezentat de Dim. Ghica a fost adoptat cu 39 voturi contra 37. În ședința Adunării ad-hoc din 7 decembrie 1857, Ion C. Brătianu constata o deplasare a majorității în favoarea conservatorilor, care așteptau decizia Marilor Puteri. Or, opina el, nu se poate rămâne în inactivitate. El afirmă că *„misiunea partidului conservator, care se bucură de privilegii, care, prin poziția sa și prin luminile sale, poate contempla lucrurile dintr-un punct de vedere elevat, este de a veghea la conservarea drepturilor politice și a onoarei națiunii"*[4]. Deputatul țăranilor Constantin Tănase s-a ridicat, apoi, la tribună pentru a expune suferințele clasei pe care o reprezenta : *„Nimeni să nu gândească să interpreteze tăcerea noastră ca o dovadă că noi suntem mulțumiți de starea noastră internă actuală"*[5]. O Adunare viitoare nu va putea delibera fără reprezentanții țăranilor, căci legile adoptate vor fi considerate nedrepte și opresive[6].

Conservatorul Dimitrie Ghica, impresionat neplăcut de discursul lui Ion C. Brătianu și de intervenția lui Constantin Tănase, se urca la tribună, replicând liberalului radical că ar face mai bine, decât să dea sfaturi clasei căreia-i place s-o denumească a privilegiaților, să se adreseze celei cu care se află într-o continuă legătură și are asupra și un mare ascendent. Așa că, mai bine ar fi făcut

---

1 ***Ibidem***, p. 338–340. Ședința din 25 noiembrie 1857.
2 ***Ibidem***, p. 342–346.
3 ***Ibidem***, p. 346.
4 ***Ibidem***, p. 381–382. Ședința din 7 decembrie 1857.
5 ***Ibidem***, p. 383.
6 ***Ibidem***.

să oprească pe țărani de a rosti un discurs care părea să apeleze la străini ca să le dea legi, căci boierii nu vor să le facă dreptate. Dim. Ghica consideră că se face o mare greșeală atunci când se acuză o înaltă clasă de a înăbuși strigătele țărănimii. El declară că singura preocupare a marilor proprietari este de a apăra drepturile sacre la autonomie și nu de a înăbuși vocile țăranilor, în care scop așteaptă cu nerăbdare reglementarea definitivă a dreptului de proprietate, spre a nu se mai susține cu perfidie că proprietatea este un rapt. Prioritară, însă, între toate problemele, este cea a apărării dreptului de autonomie[1].

Conservatorii de toate nuanțele se solidarizau în Adunare contra dezbaterii problemelor interne, cu caracter social. Mai mult, chiar, li se alăturau și unii liberali moderați, precum Chr. Tell. Adversar al liberalilor radicali, fostul general din timpul revoluției de la 1848 a propus ca aceștia să lase conservatorilor apărarea cauzei naționale. Ura contra liberalilor radicali l-a dus pe Chr. Tell de partea conservatorilor, la ședințele cărora asista în permanență : *„Reacționarii triumfau cu totul* – scria Ștefan Golescu lui Nicolae Pleșoianu – *și, de atunci, au început atacurile, nu numai contra persoanelor, ci chiar contra partidului național"*[2]. Ștefan Golescu scria, chiar, lui Chr. Tell că nu înțelege pentru care motiv *„oamenii de la 1848 trebuia să se fracționeze"* în Adunare. Este necesar ca dezbinările să aibă puncte de vedere clare, adică ale ultraconservatorilor *„care n-au învățat nimic, și care cred că la 58 se află tot în aceeași condiție societatea în care se afla înainte de 48"*, ale unor conservatori moderați, destul de puțini, și ale grupării radicalilor[3].

Teama conservatorilor pentru dezbaterea unor probleme interne, de acută necesitate, se va domoli oarecum în Adunarea ad-hoc a Țării Românești, însă în cea a Moldovei s-a intensificat, ajungând la culme prin propunerea, în ședința din 15 octombrie 1857, a unui *„șir de chestii generale ce sunt a se dezbate în Adunare"*, chestii în număr de 12[4]. După dezbateri îndelungate, s-a ajuns la adoptarea, cu 73 de voturi, a principiilor fundamentale pe care Adunarea ad-hoc a Moldovei dorește să fie luate în considerația țării : desființarea privilegiilor de clasă în România, egalitatea tuturor românilor în fața legii, impozit general și proporțional cu averea, conscripție militară generală, accesibilitatea tuturor românilor la funcții în stat[5].

---

1 ***Ibidem***, p. 384–385.
2 ***D.U.P.***, vol. III, p. 342–343, București, 25 decembrie 1857/6 ianuarie 1858.
3 ***Ibidem***, p. 462, 18/30 decembrie 1858.
4 ***Acte și documente***, vol. VI-1, p. 85–88.
5 ***Ibidem***, p. 137–141. Ședința din 25 și 29 octombrie 1857.

Pentru prima dată, într-o Adunare reprezentativă, boierii renunțaseră unanim și solemn la rangurile și, deci, la privilegiile lor. Eugen Lovinescu scria că această renunțare a avut loc sub directa presiune a evenimentelor în curs, că, de fapt, ea nu a însemnat decât renunțarea la privilegiul social, cel politic rămânând intact[1]. În mod cu totul eronat, aprecia George Em. Lahovary, într-o lucrare a sa de mai târziu, renunțarea boierilor la privilegii ca un act de deplin democratism sau liberalism. El consideră că nicăieri în lume n-a existat o clasă privilegiată mai conciliantă ca în România ; ea n-a trebuit să cedeze în fața revendicărilor democrației, ci s-a făcut purtătoarea lor de cuvânt. Or, purtătorii de cuvânt ai libertății nu pot fi reacționari, conchide G.Em. Lahovary[2].

Nimic mai fals decât concluzia lui G.Em. Lahovary, un conservator de la finele secolului, care căuta să ilustreze o pretinsă acțiune democratizatoare a boierimii în Adunarea ad-hoc. De altfel, în mod vădit nemulțumit de dezbaterea unor probleme interne, ultraconservatorul separatist Alecu Balș își prezenta demisia ca deputat al ținutului Putna : *„la ocasia când Adunarea a atins o chestie politică de mare însemnătate, m-am văzut constrâns a da la act întru ceea a mea deosebită socotință, care după încheierea Adunării s-a depus la actele ei, după aceste, luând aminte la programa adoptată pentru lucrările Adunării, subscrisul, credincios mandatului său și respectului pentru drepturile Moldovei, neputând contra convicțiilor mele a mă împărtăși de lucrările Divanului, prin înscris depun mandatul meu în mâna alegătorilor și mă retrag din misia de deputat al ținutului Putna"*[3]. Drept urmare, s-a dispus facerea formalităților pentru alegerea unui nou deputat, Nectarie Hermeziu, al doilea deputat care a votat contra Unirii. De data aceasta, votase primul, la apelul nominal, principiile fundamentale cu privire la reorganizarea Principatelor.

Rezistența conservatorilor se concentrează în jurul problemei agrare, căci deținerea latifundiilor de către majoritatea lor semnifica, pentru viitor, deținerea privilegiului politic, sub forma censului, adică în funcție de avere, până la adoptarea votului universal. La cunoscuta propunere a deputaților săteni din 26 octombrie 1857, în care se cerea căderea *„boerescului"* și răscumpărarea lui, pentru ca țăranii să nu mai fie ai nimănui și numai ai țării, să aibă și ei o țară, C.

---

1 E. Lovinescu, ***op. cit.***, p. 230–231.

2 Georges Em. Lahovary, ***Histoire d'une fiction. Les Gouvernement des Partis par...***, Bucarest, 1897, p. 54–59.

3 ***Acte și documente***, vol. VI-1, p. 209. Ședința din 12 noiembrie 1857.

Hurmuzaki citea în Adunare concluzia majorității Comitetului proprietarilor mari asupra acestei propuneri a sătenilor. Mai întâi de toate, se contesta autenticitatea textului propunerii *„scrisă de niște persoane care n-au avut alt scop decât a turbura liniștea publică, folosindu-se de neștiința de carte a deputaților săteni și încercându-se a introduce principiile unei teorii subversive și a atâta discordie și ură între proprietari și țărani"*[1]. Se exprima apoi nemulțumirea că marii proprietari erau denumiți *„boieri de moșie"*, apoi *„nici stilul, nici tendințele comunistice"* nu învederează că propunerea ar fi fost scrisă de țărani, încât răspunderea revine numai celor care au redactat-o, abuzând de încrederea celor subscrișI[2].

În concluzia majorității Comitetului marilor proprietari, se recunoaște că unele plângeri sunt *„adevărate și drepte"*, dar situația țăranilor din Moldova era cu mult mai bună decât a unora din țări mai dezvoltate. Marii proprietari au dat totuși mai mult la transportul oștirilor decât țăranii, au votat chiar renunțarea la privilegii și toate celelalte principii fundamentale pentru reorganizarea țării. Înlăturarea boerescului (clăcii) o doresc și marii proprietari, dar numai cu o dreaptă despăgubire, ci nu potrivit *„tendințelor ostile principiului proprietății, care se manifestează sub auspiciile unor reformatori neîndrituiți"*. Aceștia vor *„aplicarea unor utopii condamnate de toată lumea"*, conform cărora *„răscumpărarea boerescului"* nu este altceva decât *„o sofismă comunistă"*. Exigențele unei asemenea *„sofisme"* comportă *„împroprietărirea universală și plata pământului, pe carii conspiratorii propunerilor locuitorilor îi înțeleg proprietate comună a tuturor, precum este aerul și soarele"*. Or, boerescul nu este un drept feudal, *„un privilegiu deșert al boeriei"*, *„un echivalent al întrebuințării pământului"*, pământ acordat pentru hrană țăranilor de către proprietari, cărora le aparține incontestabil prin titluri legale, îndeobște recunoscute[3].

În mod paradoxal, deci cu totul eronat, Comitetul marilor proprietari susținea că boerescul (claca) nu constituia o dependență personală, o rămășiță a veciniei, desființată în 1749, că țăranii puteau obține pământul pe care-l lucrau numai prin cumpărare. Se susținea, fără echivoc, că țăranii erau liberi, că lucrul efectuat de ei *„nu este un atribut al boeriei, nu este un serviciu personal"*, ci *„numai o răsplătire a întrebuințării pământului ce țăranii primesc de la proprietari pe a cărora moșii locuesc"*, în temeiul unei înțelegeri reciproce, care ar înceta la

---

1 ***Ibidem***, p. 342–346.

2 ***Acte și documente***, vol. VI-1, p. 349. Ședința din 12 noiembrie 1857.

3 ***Ibidem***, p. 354–355. Ședința din 18 decembrie 1857.

cerere. Pe baza acestor considerente, se propuneau de către marii proprietari următoarele principii fundamentale cu privire la viitoarea organizare : desființarea modului existent de răsplătire a folosirii pământului prin lucru, adică boerescul, reglementarea raporturilor dintre țărani și proprietari prin înțelegeri de bunăvoie legal reglementate, în care să se specifice respectul dreptului de proprietate[1]. Concomitent, era prezentat și un proiect al minorității Comitetului marilor proprietari, între care și M. Kogălniceanu, D. Rallet, V. Sturdza. Se propuneau desființarea clăcii, reglementarea relațiilor agrare fără a dăuna vreuneia dintre clase, votarea unei legi la care să se supună toți, ca o problemă vitală pentru Unirea Principatelor[2].

Boierul conservator Grigore Balș se urca la tribuna Adunării pentru a combate criticile la adresa proiectului majorității Comitetului marilor proprietari. Pentru el nu exista îndoiala că în propunerea deputaților săteni *„predomină în adevăr un duh comunist și idei subversive, că ea n-a fost făcută de deputații săteni, că scopul acelora ce au scris această tânguire n-a fost altul decât de a descrie pe de o parte înaintea Europei clasa boerilor proprietari ca o clasă de tirani, împilători norodului, iară, pe de altă parte, a dovedi Europei că, din pricina unei asemenea împilări norodul nostru este în adevăr prelucrat de idei subversive"*[3].

În realitate, susține Gr. Balș, poporul este dominat de spiritul de moderație, de păstrarea legalității. Există însă unii oameni politici care le agită spiritele pentru a-i determina să treacă la agitații sociale. El se ridică contra proiectului prezentat de Mihail Kogălniceanu, mare proprietar, de asemenea, susținând că țăranii *„n-au nici o umbră de proprietate, că proprietatea în toată întregimea ei ne este asigurată prin toate legile țării și prin mii de tranzacții legale"*[4]. Or, în cazul anulării Așezământului agrar în vigoare, nici țăranul nu mai are dreptul de a cere pământ de muncă, nici proprietarul dreptul de a cere muncă, făcând, deci, necesară o nouă reglementare a relațiilor agrare. Proprietarii mari nu trebuie să facă concesii de frică – afirmă boierul Gr. Balș – căci ei nu vor răul țăranilor, fără de care nu pot exista. Numai că aceștia nu trebuie să dea ascultare celor care-i întărâtă contra binefăcătorilor lor[5].

---

1 ***Acte și documente***, p. 356–359.
2 ***Ibidem***, p. 361.
3 ***Ibidem***, p. 397–398.
4 ***Acte și documente***, p. 399–401.
5 ***Ibidem***, p. 400–401.

O concepție ultraconservatoare, retrogradă determina pe unii latifundiari să deformeze realitatea și să se opună progresului, tocmai din dorința subiectivă de a-și menține privilegiile în condiții de accentuată modernizare a societății românești. Diverse perorații despre aplicarea unor așa-numite idei subversive, socialiste sau comuniste, se dovedeau doar invective, de natură să submineze demersurile benefice ale liberalilor, care aveau și ei, în rândurile lor, mulți latifundiari. Între aceștia, se afla și Mihail Kogălniceanu, deputat de Piatra Neamț, care răspunde vornicului Gr. Balș. El afirmă, contrar celor expuse de preopinentul său, că ordinea socială trebuie promovată prin progres. Or, desființarea boerescului deschide calea progresului. Nu proprietatea este amenințată, cum afirmă boierii conservatori. În fapt, ea nici nu este proprietate, pentru că nu este liberă, cum crede Gr. Balș. Ca proprietate de drept există numai în țările apusene. După ***Așezământul agrar*** din 1851 proprietatea nu este liberă, ea fiind supusă în Principate *„unei grele șărbii"*[1].

Propunerea deputaților săteni a avut menirea de a irita pe marii proprietari și astfel că *„sub vălul proprietății amenințate"* se atacă *„voturile naționale și liberale"* din Adunarea ad-hoc, revigorând *„planurile separatiste și reacționare"*. M. Kogălniceanu se pronunță pentru încetarea agitațiilor, în condițiile în care regimul politic nu agrea deloc lucrările deputaților, afirmând că *„libertatea ce acum o avem se oprește la ușa Adunării"*. Așadar, nu este nevoie de patimi răscolite și de vanități presupus lezate, căci boierimea nu este insultată, ci numai pretinde acest lucru. A susține propunerile marilor proprietari înseamnă a vota contra națiunii, iar dacă se procedează de partea țăranilor pontași se ridică latifundiarii contra Adunării. Din care motiv, este necesar să se înțeleagă de către toți deputații că reforma propusă și așteptată nu poate fi îndeplinită în așa de scurt timp[2]. După încă alte luări de cuvânt, în ședința din 19 decembrie 1857, se propune închiderea discuțiilor, trecându-se la vot cu apel nominal. Proiectul Comitetului majorității marilor proprietari e respins cu 47 voturi, 23 pentru, iar cel al deputaților pontași cu 44 contra, 25 pentru[3].

În ianuarie 1858, Mihail Kogălniceanu se afla la București de unde scria indignat lui D. Cozadini că reacțiunea uneltea peste tot contra oamenilor progresului : *„Trebile noastre merg foarte rău. Suntem vânduți de străini și ce este mai*

---

1 ***Acte și documente***, p. 407–413.
2 ***Ibidem***, p. 413.
3 ***Ibidem***, p. 424–425.

*rău suntem vânduți de chiar frații noștri. Știu pozitiv că de câte ori Divanul nostru rostea o dorință liberală, îndată unii din reacționarii din Divan scria la București, arătând că dorința este **demagogică** și **socialistă**. Dacă aceasta s-au făcut în Moldova, apoi judecă ce au trebuit să fie în Țara Românească unde toți oamenii din 1848 au intrat în băncile Adunării"*[1].

Cu adevărat, toți conservatorii se grupaseră contra liberalilor radicali, care preconizau efectuarea unor reforme sociale, în perspectiva imediată. Moderatul liberal Dim. Crețulescu scria lui Ion Ghica, un alt moderat, că partizanii lui Gh. Bibescu și Barbu Știrbei și-au dat mâna sub deviza : *„să păstrăm tot și să nu facem nimic"*. Corupția ajunsese la culme în rândurile clasei conducătoare, peste tot mergeau oamenii celor doi foști domnitori pentru a câștiga noi aderenți : *„Obișnuiți să fie omul unuia sau altuia și să nu vadă decât prin ochii stăpânilor lor, ei nu vor să înțeleagă că nu pot avea o opinie proprie și curajul de a susține fără a fi plătiți pentru aceasta"*[2].

Conservatorii moldoveni nu se arătau mai prejos în intrigile lor, recurgând la bunăvoința demnitarilor Puterii suzerane, în scopul apărării principiilor lor. Astfel, decanul boierilor moldoveni, Th. Balș, adresa o scrisoare marelui vizir Aali Pașa, prin care reînnoia expresia devotamentului față de sultan, dovedit din plin în decursul ultimelor evenimente traversate cu *„compatrioții conservatori"* ; îndeosebi protestul solemn adresat de fratele său, Al. Balș, în Adunarea ad-hoc contra *„actelor reprobabile și ilegale"*. Th. Balș considera că țara se afla într-un haos administrativ, efect al unei *„propagande subversive"* a oricărei ordini legale, amenințată recent de anarhie completă. Existau temeri de a vedea viitorul compromis pentru totdeauna, dacă partidul nostru conservator, care s-a raliat cu fermitate cauzei juste, nu uzează permanent de toată influența sa pentru a stăvili valul până în momentul decisiv, când înalta înțelepciune a Puterilor garante, salvgardând drepturile noastre și acelea ale gloriosului nostru suzeran, va reda Moldovei liniștea la care aspiră de atât de mult timp și o ordine de lucruri capabilă a face să uite relele trecutului[3].

Ca și alte ori în trecut, boierimea conservatoare căuta sprijin în afară, acolo unde putea fi găsit, de data aceasta la Înalta Poartă, căci protectoratul

---

1 ***D.U.P.***, vol. III, p. 347, București, 28 ianuarie 1858.

2 ***Ibidem***, p. 339–340, București, 9/21 decembrie 1857.

3 ***Acte și documente***, vol. VII, p. 54–55, Iași, 14/26 ianuarie 1858. Este vorba de generalul Theodor Balș, fratele lui Alecu Bal.

fusese abolit. Atitudinea antiunionistă a lui Alecu Balş în Adunarea ad-hoc a Moldovei şi demisia sa ulterioară trebuie să fi plăcut foarte mult Puterii suzerane de îndată ce caimacamul N. Vogoride a primit o scrisoare vizirală şi un ordin expres pentru completarea guvernului prin acordarea portofoliului Ministerului de Interne lui Alecu Balş. Or, acesta nu se remarcase vreodată prin calităţi administrative, singurul merit fiind acţiunea de protest din Adunare, de unde şi simpatiile caimacamului faţă de el. În opinia publică, vestea numirii lui Al. Balş a stârnit un val de indignare, fiind considerată o nouă provocare a Porţii la adresa naţiunii, plasând în fruntea Consiliului de administraţie pe singurul boier care, în reprezentanţa naţională, s-a pronunţat contra dorinţei de unire[1].

Cu toate insistenţele deputaţilor progresişti ca Adunările ad-hoc să rămână în funcţiune în aşteptarea deciziilor Marilor Puteri, ele au fost închise printr-un firman al Porţii, la insistenţele ultraconservatorilor, care nu vroiau să se intre în dezbaterea unor probleme interne. Lucrările Comisiei europene trenau, încât, abia la 10/22 mai 1858 se deschideau lucrările Conferinţei de la Paris, prelungite şi ele până în luna august. În tot acest răstimp, conservatorii separatişti nu mai încetau cu uneltirile, atât în ţară, cât şi peste hotare. În fiecare principat, ei aveau candidaţii lor la domnie. Astfel, în Ţara Românească, în afara foştilor domni Al.Dim. Ghica, Gh. Bibescu şi Barbu Ştirbei, mai erau : Constantin Cantacuzino, despre care consulul francez, L. Béclard, scria contelui Walewski că este un om de o *„profundă nulitate şi de o josnicie a caracterului"* care l-au făcut acceptabil de Poartă la 1848, apoi Dimitrie Ghica, care *„s-a umplut de ridicol prin publicarea unei broşuri, intitulată : **Câteva pagini din viaţa mea**"*. Un alt candidat părea să fie Ion Oteteleşanu, *„unul din stâlpii partidului conservator"*, însă foarte compromis[2].

Asemenea lui Béclard, Victor Place informa pe contele Walewski despre candidaţii la tronul Moldovei, care, cu toţii, împărtăşeau principii conservatoare, unii moderaţi, alţii ultra. Între ei, Petru Mavrogheni, un moderat unionist, adept al reformelor, inteligent, prudent ; Gr. Sturdza, fiul fostului domn, colonel comandant al miliţiei în timpul domniei tatălui său, vreme îndelungată, apoi, în serviciul militar al Turciei, sub numele de Muhlis Paşa, adept al ideilor napoleoniene ; Mihail Sturdza, fostul domn, nepopular, câştigând o avere imensă prin mijloace ilegale ;

---

1 ***Ibidem***, p. 57–58, Corespondenţa din Iaşi, 14/26 ianuarie 1858, către ziarul ***„l'Étoile du Danube"***.

2 ***Idem***, vol. IX, p. 47–48, Bucureşti, 11 mai 1858.

Lascăr Cantacuzino-Pașcanu, mare bogătaș, mai puțin capabil; Costin Catargiu, mare boier, antiunionist, favorabil Turciei și Austriei; frații Theodor și Alexandru Balș, ambii foști miniștri de Interne, trecuți de 60 de ani: *„reprezentanții cei mai încăpățânați ai vechiului regim al boierilor* [...] *de o stare de spirit care merge până la prostie"*; Alexandru Sturdza, filorus, având frate în serviciul militar al armatei ruse; N. Istrate, *„instrumentul cel mai activ al Austriei"*, și Nicolae Vogoride, caimacamul în funcție, străin de neam, antiunionist[1].

Prin poziție socială, prin influență politică, datorată sprijinului Porții și Curții din Viena, majoritatea conservatorilor căutau să se impună, râvnind fiecare tronul unui principat. După deschiderea lucrărilor Conferinței de la Paris, s-au deplasat, unii dintre ei, în capitala Franței. Dimitrie Rallet, un unionist, scria de acolo lui Ion Ghica cu vădit dezgust despre uneltirile și servilismul reacțiunii conservatoare, în frunte cu Bibescu și Știrbei: *„Foștii domni mai nainte de a vedea rezultatul conferințelor, care Dumnezeu știe cum va fi, se înghesuiesc în anticamerele miniștrilor, ale comisarilor, ale secretarilor, mi se pare și ale portarilor. Vanitatea este mai apropiată de înjosire decât modestia, și ei, cărora în țară nu le puteai ajunge, cum zice vorba românească «cu prăjina la nas», aice sunt plecatele slugi ale tuturora. După datoria și convinția mea și eu din parte-mi, am spus că dacă, din nenorocire nu să va face unire și va rămânea să facă iarăși domnii, cel puțin la o organizație nouă, să ne scutească de oameni vechi și străinați, și să-i excludă din numărul celor ce va putea să fie"*[2]. La Paris se mai aflau încă frații Grigore și Dimitrie Ghica, Ion Cantacuzino, Em. Arghiripol, dar unioniști numai Dim. Rallet.

După dezbateri îndelungate, Conferința de la Paris a ajuns la încheierea unui act final, Convenția, care avea să fie noul statut internațional al Principatelor. Pe lângă numeroase prevederi cu caracter progresist, democratic, ea includea restricții de ordin electoral, perpetuând astfel privilegiul politic, care lăsa puterea în mâna marilor proprietari rurali. Încât, și acest nou statut internațional a păstrat structura oligarhică a statului. Principiul electoral bazat pe cens (avere) era întratât de restrictiv, încât la un județ din Moldova, așa-numitul corp electoral se compunea doar dintr-un singur alegător, care se alegea pe sine însuși în unanimitate. Problema care se punea noului stat era cea a modificării stipulațiilor electorale, căci altminteri nu putea rezolva problema agrară, din cauza rezistenței

1 ***Ibidem***, p. 174–180, Iași, 15 mai 1858.
2 ***D.U.P.***, vol. III, p. 386–387, Paris, 9/21 iunie 1858.

înverşunate a unei Adunări legiuitoare, întotdeauna cu o majoritate conservatoare, în care marii proprietari conservatori predominau numeric şi, deci, politic[1].

În privinţa Unirii, Convenţia de la Paris nu se pronunţase în sensul dorinţelor exprimate în Adunările ad-hoc, tocmai datorită opoziţiei unor mari puteri, precum Turcia şi Austria, direct interesate în menţinerea separării Principatelor. Prin prevederile sale, însă, Convenţia făcea posibilă Unirea, căci nici unul din articolele sale nu interzicea alegerea aceluiaşi domn în ambele Principate. Încurajaţi de stipulaţiile electorale deosebit de favorabile marilor proprietari rurali, deci conservatorilor de toate nuanţele, ei încep o campanie publică de înrâurire a opiniei publice. Fostul domn, Mihail Sturdza, un pretendent la tronul Moldovei, se erijează într-un luptător pentru progresul şi fericirea ţării. El a şi dat publicităţii, la Paris, în 2/24 octombrie 1858, o profesiune de credinţă, pentru a-şi expune principiile sale politice. Între altele, mărturisea că şi-ar fi jertfit anii tinereţii pentru propăşirea ţării, pe care a dotat-o cu legi şi instituţii de *„adevărat progres şi fericire"*. De aceea, nu poate sta liniştit, văzând-o că nu este în *„stare de prosperitate"* şi doreşte să-şi pună în aplicare *„râvna în priinţa ţării"*, pentru a o pregăti *„la un viitor progres şi de statornicire"*. Oferindu-se, el aşteaptă de la compatrioţi să se *„lumineze în ceea ce va fi mai de priinţă spre înflorirea naţiei"*[2], ceea ce semnifica, fără îndoială, necesitatea alegerii lui ca domn.

Cuvintele de progres şi propăşire apar cu predilecţie în scrisul şi vorbirea celor ce fuseseră stâlpii vechiului regim, servindu-le ca mijloace de adaptare la noile împrejurări generate de necesitatea accelerării procesului de modernizare a societăţii şi a statului. Pentru ca acest proces să nu aibă repercusiuni negative în privinţa latifundiarilor conservatori, se încerca dirijarea lui, prin accesul la funcţiile cele mai înalte, prima fiind cea de şef de stat. Favorizaţi de poziţia socială şi economică, apoi de cea politică, prin stipulaţiile electorale ale Convenţiei de la Paris, conservatorii continuă lupta pentru deţinerea monopolului puterii în stat, deci a privilegiului, transformat din social în politic.

Pentru prima dată, apar împerecheri de cuvinte diametral opuse ca înţeles, precum conservatori-progresişti. Astfel de conservatori, firește moderaţi, s-au întrunit la Iaşi spre a stabili programul lor în conformitate cu dispoziţiile Convenţiei de la Paris. Programul conservatorilor progresişti prevedea înlăturarea corupţiei în administraţie, printr-un control independent, cu condiţia ca, măcar în majoritate,

---

1 E. Lovinescu, ***op. cit.***, vol. II, p. 232–233.

2 ***Acte şi documente***, vol. VII, p. 473–474.

deputații să nu ocupe funcții administrative. S-a admis o unitate confederativă, păstrând deci individualitatea politică a Moldovei și Munteniei. O Curte de casație comună va pune capăt abuzurilor în justiție. Resentimentele trebuie să dispară : *„nici un unionist inteligent nu va contesta celei mai mari părți a conservatorilor aceleași idei de regenerare, aceleași vederi referitoare la administrație"*[1].

Conservatorii moderați se pronunțau contra abuzului ce ar putea fi comis de o viitoare Adunare, pentru care motiv propuneau un control sever asupra ei. Dar, ce înțelegeau conservatorii progresiști prin înlăturarea abuzului, prin propunerea ca viitoarea Adunare să nu devină un instrument al acestuia ? O spun de îndată și fără echivoc : *„Trebuie avut grijă ca această Adunare să nu fie ghidată de mamă progresului, ca ea să nu poată dezvolta principii stabilite de Convenție, de o manieră care să ducă la abolirea a ceea ce există în societatea noastră, făcând legi extremiste, vroind să aplice teorii inaplicabile, introducând reforme inutile și nenorocire, aducând atingere religiei, naționalității sau proprietății. Ea trebuie să fie națională, imparțială, ostilă regimului abuzului, dar ostilă de asemenea ideologilor și exceselor progresului"*[2]. Autorii unui astfel de program conservator erau însă conștienți că toate vor depinde de compoziția viitoarei Adunări. Prin urmare, compatrioții să fie pătrunși de adevărul că *„Adunarea generală este salvarea Moldovei"*. Grație înțelepciunii moldovenilor nu va ajunge la o astfel de Adunare, spre a se dovedi demni de încrederea Europei. Alegerea domnului să fie încredințată unei alte Adunări, pentru a se înlătura astfel partizile unite în jurul candidaților la tron.

Până și cei mai luminați dintre conservatori se pronunțau contra accelerării procesului de democratizare, stăruind anume să se opună cu înverșunare alcătuirii unei Adunări care să ia în dezbatere reforme absolut necesare, de natură să îndepărteze țara de tarele vechiului regim. Împotriva unor astfel de apeluri către cetățeni se situau oamenii progresului. Astfel, E. Alcaz publica o profesiune de credință, intitulată ***Dorința***, prin care se apela la alegerea în viitoarea Adunare a *„unor oameni cari nu numai să se arate doritori de bine pentru patrie, spre a-și împlini scopul intereselor personale, ci oameni cari din adâncul inimei să simtă durerile compatrioților, ca pe înseși ale lor, oameni ce nu se pot cumpăra, și să*

---

1 ***Ibidem***, p. 495–496, Corespondența din Iași conținând programa conservatorilor moldoveni, publicată în ***„Le Journal"***.

2 ***Ibidem***, p. 497.

dea fiecăruia ce i se cuvine, oameni înaintea cărora să se sfiască voitorii de rău a unelti zavistie și discordie"[1].

Răspunsul la asemenea profesiune de credință îl dădea unul dintre cei mai ardenți sprijinitori ai candidaturii lui Gr.M. Sturdza la tronul Moldovei, Gr. Balș. El exprima rațiunea altor principii, pentru a demonstra că vinovații de dezbinare sunt acele persoane care manifestă înclinare către *„îmbrobodirea adevărului"*, în scopul de a produce confuzii. Ultraconservator și apărător al privilegiului, Gr. Balș menționa apariția în fosta Adunare ad-hoc a unor *„corifei cari, știind a se folosi de oarecari slăbiciuni, și-au fost format o partidă de vreo 20 de persoane, de cari mai în toate lucrările Divanului s-au slujit ca de niște instrumente, spre a vota după cum erau povățuiți în zilnicile împrejurări"*[2]. După Convenția de la Paris – scria Gr. Balș – n-au reușit să alcătuiască o partidă, nefiind de nimeni primiți. În ***Dorința*** lui E. Alcaz, autorul răspunsului vede o încercare ca, prin *„cuvinte pompoase și frumoase și cu sofismuri"*, să se facă propagandă pentru a câștiga de partea lor alegătorii. Însă, îi plăcea a crede lui Gr. Balș – tentativa va eșua, deoarece partida pe care o reprezintă E. Alcaz și care se consideră onestă și incoruptibilă nu este nicidecum așa precum pretinde. Presupușii incoruptibili și onești se cunosc, ei propovăduiesc demagogia, afirmând că alții pun mai presus interesul personal: *„Puțini moldoveni însă sunt care ar voi să facă o republică socială în Moldova, mai ales că aceasta ar fi contra Convenției de la Paris"*[3].

Teama delirantă de perspectivele imediate ale înfăptuirii unor reforme, ca urmare a înlăturării vechiului regim și adoptarea unuia democratic, crea dificultăți mari conservatorilor în perceperea realității obiective. În lipsă de argumente temeinice, ei procedează la denigrarea și calomnierea adversarilor politici, care aveau atâta audiență în rândurile maselor populare, folosind orice prilej pentru a le contracara acțiunile de propagandă. Deși fusese unul dintre cei care sprijinise instituirea cenzurii presei, Gr. Balș se pronunța, în 1858, pentru libertatea ei, în scopul susținerii de către fiecare a candidatului preferat la domnie. Alegătorii vor socoti cel mai bine cine este onest și incoruptibil: *„Vă ziceți liberali, domnilor; fiți odată liberali, nu numai cu gura, ci și cu fapta. Dacă Convenția de la Paris a refuzat la un milion cinci sute de mii de suflete ca să aibă glasul lor direct la alegerea domnului, dacă n-am putut căpăta un prinț străin pe care-l dorea țara,*

---

1 ***Ibidem***, p. 562, Iași, 17/29 octombrie 1858.
2 ***Ibidem***, p. 564.
3 ***Ibidem***, p. 565.

lăsați să-și caute națiа pe unul care să aibă calitățile ce le dorim la prințul străin, și să-l impue opinia publică deputaților care vor fi aleși în obștеasca Adunare"[1]. Așadar, Gr. Balș se temea de perspectiva alegerii domnului de către Adunarea generală, în care liberalii să lase această importantă problemă „în mâna a 34 de deputați", aleși după dorința lor. Concluzia preopinentului lui E. Alcaz consta în aceea că națiа să decidă asupra viitorului domn, nu deputații.

În conformitate cu articolul 49 al Convenției de la Paris, au fost numite căimăcămiile de trei, în scopul de a organiza alegerile pentru viitorii domni și să mențină ordinea și liniștea. În Țara Românească au fost numiți : Ioan Manu și Emanoil Băleanu, ambii ultraconservatori, apoi I.Al. Filipescu, un conservator moderat, iar în Moldova doi caimacami liberali, Anastasie Panu și Vasile Sturdza, și unul ultraconservator, Ștefan Catargiu. Actele de guvernare vor purta pecetea majorității. Astfel, încă de la instalarea sa, 18/30 octombrie 1858, căimăcămia Țării Românești dădea o proclamație către locuitori, prin care se afirmau, de fapt, principiile conservatoare. Se făcea apel la moderație și liniște. Vederile conservatoare devin mai explicite într-un ofis către mitropolit, prin care era invitat, împreună cu episcopii, să ia măsuri ca *„preoții să se ferească de orice înrâuriri înșelătoare și să nu se facă propovăduitori de niscaiva uneltiri viclene și să devină ei înșiși model de moderație și de iubire pentru popor, care trebuie îndemnat a nu se rătăci în idei amăgitoare, care ar turbura liniștea publică și ar aduce țara la peire"*[2].

Căimăcămia Moldovei dădea și ea o proclamație către locuitori, dar nu în termenii celei din Țara Românească, ci apelând la nepărtinire și echitate, la dreptate și respectarea legilor[3]. Printr-o rezoluție din 25 octombrie/6 noiembrie 1858, se restabilea libertatea presei, făcând, astfel, posibilă reapariția ziarului ***„Vulturul și Zimbrul"***[4]. La instalarea ei, 19/31 octombrie 1858, numai caimacamul ultraconservator, Ștefan Catargiu, adresa un discurs comisarului otoman, în numele căimăcămiei Moldovei, pentru a exprima *„recunoștință și devotament către sultan"*[5]. Miniștrii și funcționarii superiori ai statului fuseseră numiți dintre progresiști, precum : Vasile Alecsandri, Ioan A. Cantacuzino, Panait Donici, Al.I. Cuza. S-a stabilit ca principiul majorității să stea la baza deciziilor căimăcămiei. Curând, se

1 ***Ibidem***, p. 566.
2 ***Ibidem***, p. 576, 580.
3 ***Ibidem***, p. 604.
4 ***Ibidem***, p. 621.
5 ***Ibidem***, p. 585.

ajunge la divergențe și chiar la sciziune, care vor avea ca urmare înlocuirea lui Ștefan Catargiu cu Ioan A. Cantacuzino.

În Țara Românească, din cauza majorității ultraconservatoare a căimăcămiei, forțele progresului aveau de întâmpinat multiple dificultăți. În prezența afirmării deschise a unor principii care să faciliteze propaganda în favoarea alegerii unor personalități, precum foștii domnitori Gh. Bibescu și Barbu Știrbei, C.A. Rosetti atrăgea atenția, într-un articol din ***„Românul"***, intitulat sugestiv : ***Cine-și caută un stăpân, slugă va muri***, asupra unei ucigătoare boli : *„închinarea la oameni"*. Deci, nici o lingușire de persoane, pentru a putea străbate *„principiile cele adevărate, iar nu a cutăruia individ"*[1]. Fără desfășurarea drapelului național – conchidea C.A. Rosetti –, prin renunțarea la tarele trecutului și la supunerea influenței unui stăpân, nu este posibilă regenerarea *„fiindcă legea cea nestrămutată strigă necurmat : Cela ce-și caută stăpân, slugă va muri"*[2].

Cei doi caimacami reacționari își primeau, astfel, replica la proclamația lor către locuitori în cuvintele pline de adevăr ale lui C.A. Rosetti, care blama propaganda în favoarea foștilor domnitori, incapabili de a se situa în fruntea forțelor progresului. Animat de principii retrograde, ultra conservatoare, Ștefan Catargiu se adresa, iritat, printr-o scrisoare, celor doi colegi ai săi, spre a le exprima lipsa de adeziune la actele lor. El declară că nu mai poate participa la acte care contravin dispozițiilor Regulamentului Organic, pe care-l considera încă în vigoare, deși fusese înlocuit cu Convenția de la Paris. Lui Ștefan Catargiu îi plăcea însă să apeleze la statutul internațional care-i convenea cel mai mult. Apoi, trecea la amenințări, precum că dacă cei doi caimacami progresiști se vor amesteca în probleme de justiție, care-i aparțin, el se va desolidariza de actele lor și va protesta[3]. Ceea ce a și făcut întocmai, printr-o notă de protest adresată marelui vizir, în care menționa că actele celor doi colegi ai săi contravin stipulațiilor Regulamentului Organic, fiind luate pe principiul majorității fără a se specifica lipsa de adeziune a celui de-al treilea. El mai constata că Moldova se afla sub *„un regim neregulat"*, căci fusese împiedicat, chiar, să trimită o scrisoare Puterii suzerane. Pentru care motive, protestează și declară că se abține de la participarea la luarea deciziilor, până la restabilirea prevederilor legale[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 643, ***„Românul"*** din 30 octombrie/11 noiembrie 1858.
2 ***Ibidem***, p. 655.
3 ***Ibidem***, p. 725–727, Iași, 3/15 noiembrie 1858.
4 ***Ibidem***, p. 732–733.

Vasile Sturdza şi Anastasie Panu nu lăsau fără replică afirmaţiile lui Ştefan Catargiu, trimiţându-i o scrisoare, în care-i atrăgeau luarea aminte că nu era momentul unor dispute, tocmai când se iniţia o mare operă naţională. Or, necesităţile acelui moment impuneau desfiinţarea restricţiilor referitoare la presă. Cei doi caimacami nu se pot nicicum supune voinţei unuia singur, care nu numai că se desolidarizează de actele lor, dar strânge la locuinţa lui oameni, spre a câştiga aderenţi, fără a se gândi că aceasta ar dăuna liniştii şi ordinii[1]. Drept urmare, Ştefan Catargiu le adresează o a doua scrisoare, prin care se desolidarizează categoric de actele lor : *„rămâneţi în puterea cu care v-aţi creat, fiindcă se împacă cu cugetările dvs. şi mă lăsaţi a aştepta de mai sus aprobaţia, pe care curăţenia intenţiilor mele legiuieşte şi pe care ţara mi-a acordat"*[2].

Un alt îndârjit apărător al vechilor şi asfinţitelor legi şi regulamente, pe care se întemeiau privilegiile castei politice conducătoare, era neobositul boier conservator Grigore Balş. El publica o profesiune de credinţă în coloanele ziarului ***„Constituţionariul"***, care făcea propagandă în favoarea alegerii ca domn a lui Gr.M. Sturdza. Fiind unul dintre cei mai înfocaţi partizani ai săi, Grigore Balş făcea caz de *„capitulaţiile la Poartă"*, care sunt *„baza şi paladiul existenţei naţionale"*. Aplicarea lor şi a Convenţiei de la Paris trebuia să fie scopul acţiunilor viitoare. Aceste idei vor fi propagate prin ***„Constituţionariul"***, care – scria el – este şi adept al progresului, prin înfăptuirea unei reforme. Organul de presă va susţine adevăratele reforme necesare, cerute de spiritul timpului *„dar sub cuvânt de reforme, noi nu înţelegem sărituri dintr-un estrem la altul, nici răsturnarea bazelor societăţii, nici surparea autorităţii, care este o condiţie vitală a existenţei societăţii politice, nici măsuri copiate din vocabulariile revoluţiilor sau din catichismul socialismului, cari aşteaptă regenerarea şi fericirea lumei de la realizarea unor sisteme necercate şi unor teorii neaplicabile, de la adevărate utopii"*[3]. Încât, reformele preconizate de conservatori trebuie să ţină seamă de posibilităţile de înfăptuire, de tradiţii, de nivelul de cultură al poporului, nu simple copieri din altă parte. Deci, reforme aplicabile, treptat şi nu grăbit, prin faze şi nu prin salturi, pentru a se ajunge la deplina maturitate[4].

---

1 ***Ibidem***, p. 747–749, Iaşi, 4/16 noiembrie 1858.
2 ***Ibidem***, p. 761, Iaşi, 5/17 noiembrie 1858.
3 ***Ibidem***, p. 803, Iaşi, 10/22 noiembrie 1858.
4 ***Ibidem***.

Teama de reforme structurale sfârșise prin mimarea necesității introducerii lor, pentru că devenise imposibilă opoziția categorică, imobilismul social fiind de domeniul epocii fanariote. Dar, invocarea tradițiilor, a lipsei de cultură în aplicarea unor reforme cu caracter social-economic, constituia tot o opoziție contra progresului mai accentuat, determinat de rămânerea în urmă seculară. Conservatorii, în imensa lor majoritate mari proprietari rurali, nu reușeau să înțeleagă imperativele momentului și spiritul vremii. Convenția de la Paris, pe lângă prevederile democratice, avea incluse, prin grija stăruitoare a Puterilor absolutiste, altele care favorizau casta privilegiată. Și, tocmai aceste prevederi erau intens exploatate în acțiunile și propaganda conservatorilor. Înainte de orice, ei țineau la alegerea de domni din rândurile lor. Cu aceste intenții se întorsese în țară Mihail Sturdza, după o lipsă de aproape zece ani. Într-un articol din ***„Steaoa Dunării"***, se constata că nici pe departe nu este vorba de modestie, de o dovadă că fostul domn ar fi cugetat asupra actelor sale din trecut. Deși nimeni nu mai caută să vină în apărarea sa, el sfidează prin purtare cu dezinvoltură, dând impresia unei întoarceri triumfătoare, spre a candida la domnie : *„Ce cauți, ce vrei, umbră neputincioasă a nopții ? i se zice din toate părțile. Nu vezi că se face ziuă ? Tu ai avut odată ființa și n-ai putut fi. Acum ce mai vrei, fiica întunericului și a pierei ? Peri, retrage-te înapoi în haosul uitării. Țara vrea lumină, progres, viață : Tu, tu vrei să le dai ? Tu vrei s-o îmbraci cu vestmântul cel nou pe care i l-au dat cele șepte Puteri ?"* Trecutul cu Regulamentul său sunt osândite de moarte[1].

Și partizanii fostului caimacam N. Vogoride acționau în vederea alegerii lui ca domn al Moldovei, jurându-se chiar să-și îndeplinească scopul[2]. Conservatorii nu-și mai găseau astâmpăr în demersurile și uneltirile lor contra partidei naționale. Astfel, boierii mari din Moldova adresau un protest marelui vizir contra actelor celor doi caimacami progresiști, care contraveneau vederilor lor ultraconservatoare. Ei scriau că Vasile Sturdza și Anastasie Panu lucrau în *„afară den marginile firmanului, care a regulat puterea și a Regulamentului nostru Organic"*. Boierii conservatori adulau Regulamentul și nu-l voiau nicicum schimbat, considerându-l *„al nostru"*, deși fusese impus de Puterea protectoare. Pentru care acte acuzau marii boieri pe cei doi caimacami ? Între altele, că ar viola libertatea alegerilor, că ar fi modificat textul hatișerifului, ceea ce – susțineau ei – atingea *„dreptul de suveranitate"* al Porții. În realitate, nu se atingea nici un drept, iar dacă era

1 ***Ibidem***, p. 806–807. ***„Steaoa Dunării"***, din 10/22 noiembrie 1858.
2 ***Ibidem***, p. 813–815.

de atins ceva nu era decât dreptul de suzeranitate, ci nu de suveranitate, cum le plăcea ultraconservatorilor să măgulească vanitatea înalților demnitari otomani. Mai reclamau ei că libertatea presei este nelimitată *„fără control și așa de imperfectă pentru țările noastre"*. Această presă a aruncat tulburare în spirite, făcând apel la patimi. Apoi, căimăcămia a publicat un *„Monitor Oficial al Principatelor Unite"*, ca și cum ar fi al ambelor țări, instrucțiunile sale electorale sunt cu totul arbitrare, făcând imposibil un control al actelor deputaților[1].

Boierii conservatori uitau că însăși Convenția de la Paris, deși nu stipulase Unirea Principatelor, prevedea totuși ca măcar să poarte denumirea de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, ceea ce și făceau întocmai cei doi caimacami progresiști, atunci când denumeau *„Monitorul Oficial"*. Ultraconservatorii se considerau animați de sentimentul de dreptate și patriotism, dar se adresau, ca și alteori în trecut, străinului pentru a obține această *„dreptate"* contra compatrioților lor, pe care nu aveau tăria sufletească să-i combată altfel, adică prin argumente și nu prin forță. Intrigați peste măsură de actele celor doi caimacami, boierii conservatori intervin fățiș în sprijinul lui Ștefan Catargiu. Astfel, boierul moldovean Dimitrie Danu trimite o scrisoare către ***„Steaoa Dunării"***, care o publică în numărul din 18/30 noiembrie 1858. În numele marii boierimi, autorul menționa faptul că o mare parte din alegători, fiind lipsită de drepturi politice, în loc să se îndrepte fulgerele mâniei contra Convenției de la Paris, care prevedea restricții în stipulațiile sale electorale, acestea se descarcă asupra a ceeea ce se numește *„privilegiații societății"*, adică marii proprietari rurali. Mai sunt învinuiți boierii că s-au adunat la mînistrul de Interne, Costin Catargiu, spre a decide asupra înscrierilor în listele electorale. Acest lucru este considerat cu atât mai necesar, cu cât căimăcămia dorea ca boierii cei mari să nu participe la alegerea celor 19 deputați ai orașelor. Dimitrie Danu acuză ***„Steaoa Dunării"*** că face apel la patimi politice *„după metodul revoluționarilor"*, susținând că dacă spiritul legii electorale este conservator, aplicarea ei să fie anti conservatoare. În acest fel, se aprinde ura socială, se ațâță focul *„nesățioșilor turburători"*, pe de o parte, când pe de altă parte se face apel la unire, pace, armonie, moderație, în vederea realizării scopului comun[2].

Evident, propaganda oamenilor politici progresiști nu convenea ultraconservatorilor, marii privilegiați ai societății, rămași astfel, în continuare, prin transformarea privilegiului social în privilegiu politic, datorită unei legi electorale care

---

1 ***Idem***, vol. VIII, p. 3–6, Iași, noiembrie 1858.

2 ***Idem***, vol. VII, p. 884–887.

favoriza pe marii proprietari rurali. De aceea, scrisoarea lui Dimitrie Danu stârnește indignarea care necesita un răspuns. Și, acesta este dat la 18/30 noiembrie 1858. Autorul se miră că până și postelnicul Danu și-a pus pana în slujba apărării principiilor conservatoare ! Atunci înseamnă cu adevărat că Moldova se mișcă. Anterior, acest boier de modă veche propusese surghiunirea revoluționarilor la mănăstiri. În 1858, partea cea mai luminată din boierime a renunțat la privilegii, iar tinerii boieri au trecut de partea progresului, precum : Goleștii, Costăcheștii, Bălăcenii, Sturdzeștii, Filipeștii, Ghiculeștii etc. Chiar și oamenii trecutului se simt atrași de vârtejul progresului, prefăcându-se revoluționari, precum boierul Dimitrie Danu, care apare în postura de publicist, recunoscând astfel dreptul presei[1]. Oamenii progresului – încheie preopinentul vajnicului apărător al principiilor conservatoare – nu-și fac o vină din a se considera adepții revoluționarilor : *„ca partizani ai constituției, față în față cu partizanii reglementului, cu dușmanii autonomiei țării, cu slugile străinilor, cu conservatorii abuzului, noi dar, oameni constituționali, independenți, ne fălim de a fi calificați de revoluționari"*[2].

Denigrarea organelor de presă ale partidei naționale, propagatoare ale ideologiei progresului și înfăptuirii Unirii Principatelor constituia obiectivul principal al acțiunilor latifundiarilor conservatori. Astfel, logofătul Gheorghe Sturdza stigmatiza ***„Steaoa Dunării"*** ca *„inimica declarată a boerimii"*, iar ***„Zimbrul"*** pentru că *„aruncă veninul celor mai obrasnice injurări și calomnii asupra tuturor cari nu adoptează escentricele producte ale aprinșilor lui creeri"*[3]. El recomanda cu căldură candidatura la domnie a lui Gr. Sturdza care *„va fi un apărător curagios al naționalității, al autonomiei, cu un cuvânt al drepturilor țării, înscrise în capitulații, un amic al progresului înțelept"*[4].

Ce semnificație avea pentru marii boieri conservatori *„progresul înțelept"*, este îndeobște cunoscut, dar cuvântul progres se afla pe buzele tuturor, chiar și ale celor care erau cu adevărat adversarii lui, căci nici o propagandă nu putea fi eficientă fără recunoașterea necesității unor reforme, fie ele cât de limitate, deci minore. Oamenii progresului demonstrau, însă, că nu numai tatăl, Mihail Sturdza, dar și fiul său, Grigore, este nedemn de a candida la tronul Moldovei, întrucât

---

1 ***Ibidem***, p. 891–895.

2 ***Ibidem***, p. 896.

3 ***Ibidem***, p. 819. Scrisoarea logofătului Gheorghe Sturdza către partizanii prințului Grigore Sturdza din 12/24 noiembrie 1858.

4 ***Ibidem***, p. 820.

ambii sunt periculoşi pentru instituţiile ce vor să creeze românii. Dacă tatăl a fost combătut cu vehemenţă, fiul iese din discuţie, deoarece el este paşă turc, sub numele de Muhlis Paşa. Din care motiv, candidatura sa contravine legilor în vigoare : *„Fostul beizade Grigore Sturdza este astăzi funcţionar otoman, este Muhlis Paşa* – se scria într-un articol din ***«Steaoa Dunării»*** *–, şi puind capul ţării pe un paşă, Moldova s-ar preface în paşalâc"*[1]. De altfel, prin decizia Tribunalului de Fălciu, din decembrie 1858, Gr. Sturdza era declarat inapt să candideze la tron sau chiar la ocuparea unui loc de deputat, până nu va aduce dovada demisiei sale din armata otomană[2].

Articolul din ***„Steaoa Dunării"*** a stârnit vii reacţii în rândurile partizanilor lui Gr. Sturdza, care se şi grăbesc să răspundă, la 17/29 noiembrie 1858, într-un articol publicat în organul lor de presă ***„Constituţionariul"***. Fiul de domn este prezentat ca un veritabil promotor al prevederilor constituţionale şi un vajnic apărător al lor : *„Periculoasă poate fi candidatura Luminăţiei Sale numai pentru revoluţionari, pentru inimicii ordinului legal şi al liniştei publice, pentru comunişti şi socialişti, precum şi pentru acei deprinşi a avea un domn slab, spre a-l purta de nas şi spre a esploata slăbiciunea sa şi mijloacele ţării în folosul lor privat"*[3]. Semnau : Scarlat Rosetti, C. Hurmuzaki, Al. Mavrocordat, Iorgu Scorţeanu, Nicolae Ghica, Costache Luca, Dim. Korne, Al. Scorţescu, N. Vârnav, Costin Vârnav, M. Buzdugan, Dim. Miclescu, Iorgu Ghica, Mihail Cerkez, N. Iamandi, Dim. Gherghel, Iorgu Gane etc.

Redactorii de la ***„Steaoa Dunării"*** vedeau un bine venit prilej pentru a răspunde partizanilor lui Gr. Sturdza. Într-un articol, intitulat ***Răspuns la Grigorieni***, se constată că organul lor de presă ***„Constituţionariul"*** nu este cu adevărat adeptul principiilor constituţionale, cum anunţă prin titlu, ci organul unui singur om, al candidatului la domnie Muhlis Paşa, adică Grigore Sturdza. Partizanii săi sunt deja prea bine cunoscuţi şi nu vor nici mai mult nici mai puţin decât impunerea candidatului lor prin manifestaţii, calomnii, ameninţări. Ei au acţionat în trecut sub multe drapele, dar toate conservatoare : *„Cum voiţi ca să vă credem însufleţiţi de simţiminte priincioase pentru România, când, până astăzi, din partea voastră nu vedem altă profesie de credinţă, decât o neadormită stăruinţă de a lega ţara către voi; când dacă iubiţi Constituţia, dacă sunteţi hotărâţi a o păzi ;*

---

1 ***Ibidem***, p. 851–852, Iaşi, 17/19 noiembrie 1858.
2 ***Ibidem***, p. 934.
3 ***Ibidem***, p. 948–949.

voi trebuie să vă legați către țară !"[1] încât, nimic nu va putea opri forțele progresului să combată pe cele ale reacțiunii. Atât Sturdza tatăl, cât și fiul sunt deopotrivă periculoși pentru constituția viitoare, întrucât unul întruchipează corupția, iar altul despotismul[2].

Cuvintelor pline de adevăr din ***„Steaoa Dunării"*** li se opuneau vehement așa-numiții conservatori-constituționali, numai și numai să convingă opinia publică despre necesitatea alegerii candidatului lor. În organul de presă înființat în acest scop, se caută desprinderea trăsăturilor care să determine respingerea unui anume candidat la domnie. Astfel, un candidat poate fi legat numai de înnoirea abuzurilor trecutului, fugind de progres, sprijinindu-se pe străini ; el fiind un retrograd și reacționar, altul vede progresul numai prin aplicarea unor utopii, fără respectarea vreunui principiu conservator sau vreunui drept, fără vreo limită pentru extinderea libertății instituțiilor : *„Pentru acesta, rodul muncei, respectul cuvenit formelor, adevărata măsură în exersarea dritului personal, precum și a libertăților, nu sunt decât stavilele externe a pretinsei sale propășiri, de la a căreia realizare nici crimele nu-l opresc, țara se simte cuprinsă de cutremur înaintea acestui aspirant și fuge de el ; căci pe fruntea sa stă scris : «Socialist radical»"*[3].

Conservatorii ziși constituționali se considerau adepții unei domnii care să evite cele două extreme, ale reacțiunii și ale revoluției, și să promoveze principiile conservației, considerate cele mai adecvate propășirii sociale. Nici reacționar, nici revoluționar este, fără îndoială, în lumina principiilor conservatoare, Gr.M. Sturdza. Potrivit considerentelor exprimate de partizanii săi, aceste principii ar feri țara de despotism și de o Adunare lipsită de orice putere, de corupție și de venalitate, dar și de acele teorii, ale acelor ce nu văd binele și înflorirea țării lor, decât în zdruncinări și răsturnări ale bazelor celor mai sacre ale societății[4].

În realitate, o a treia cale nu exista, adepții lui Gr. Sturdza, fiind, de fapt, și cei ai trecutului regim politic regulamentar. Ei căutau să înșele pe alegători, urmărind cu adevărat numai combaterea adepților progresului, deși afirmau, desigur, demagogic, că reprezentau veritabilul constituționalism, conform căruia reformele trebuiau făcute în spiritul și după nevoile românilor, adică potrivit unor

---

1 ***Ibidem***, p. 959, Iași, 20 noiembrie/2 decembrie 1858.

2 ***Ibidem***.

3 ***Ibidem***, p. 1020–1021, *Aspiranții la domnie*, articol din ***„Constituționariul"***, 24 noiembrie/6 decembrie 1858.

4 ***Ibidem***, p. 1021.

principii de conservație socială : egalitatea în fața legilor, promovarea în funcții după merite personale, o Adunare care să voteze legile și bugetul, o comisie centrală care să propună legi ambelor Principate, un domn care să aplice legile, ferindu-le de orice ingerințe. Or, un candidat, care să respecte aceste principii și să întrunească toate calitățile cerute, se considera a fi prințul Gr. Sturdza, care a promis *„de a propaga principiile și doctrinele adevăratului constituționalism"*[1].

În lupta acerbă cu forțele progresului, cele ale trecutului afișau zgomotos principii constituționale, pentru a promova, în realitate, principii conservatoare, deghizate în aspirații democratice. Partizanii prințului Grigore Sturdza se consideră, pentru acest motiv, îndreptă-țiți să adreseze un ***Apel la toate partidele***, pe care-l publică în ziarul lor ***„Constituționariul"*** din 28 noiembrie/10 decembrie 1858. Ca și alterori, își preamăresc principiile conservatoare-constituționale, ca fiind singurele salvatoare pentru națiune, în împrejurările existente. Spre deosebire de acești inițiatori ai salvării națiunii, existau – pretindeau ei – unii presupuși doritori de progres, care însă nu vor să scoată în evidență numele candidatului lor, alții vor interzicerea exprimării opiniei publice. În fapt – susțin adepții lui Gr. Sturdza –, ei voiesc să impună țării candidatura *„unei mici partizi"*, înțelegând prin aceasta partida națională. Constituindu-se comitetele electorale, alegătorii sunt invitați de către partizanii lui Gr. Sturdza să participe la ele, sub deviza : *„Respectarea drepturilor Principatelor în cuprinderea capitulațiilor, sincera aplicare a Convenției din 19 august și dezvoltarea frumoaselor principii înscrise în ea"*[2], spre deosebire de cea a partidei naționale, care cerea : *„Autonomia Principatelor Unite și a Constituției"*[3].

Numai că, partida națională din Moldova era alcătuită și din conservatori moderați, ceea ce izola cu totul pe adepții principiilor ultraconservatoare. În lipsa unui curent radical liberal, precum în Țara Românească, liberalii moderați moldoveni și conservatorii moderați s-au constituit în partida națională. În profesiunea lor de credință, adică programul electoral, se pronunțau pentru *„respectarea și dezvoltarea Constituției, prin neatârnarea Adunărei obștești"*[4]. Ei declară că nu au un candidat anume, ci vor accepta pe cel ce va fi ales de Adunare. Atenția lor se va îndrepta, deci, spre modul de alcătuire al acesteia. În esență, crezul politic

---

1 ***Ibidem***, p. 1021–1023.
2 ***Ibidem***, p. 1079.
3 ***Ibidem***, p. 1035.
4 ***Ibidem***, p. 1033–1034, Iași, 26 noiembrie/8 decembrie 1858.

al partidei naționale se prezenta astfel : *„Partizani ai propășirei, însă acea propășire operată pe calea legală și corespunzătoare la trebuințele noastre, dând timpului de față aceea ce se reclamă de timpul de față și lăsând viitorului aceea ce se cuvine viitorului, adversari declarați ai tuturor utopiilor, vie aceste de la bizuirile despotismului sau de la principiile subversive ale răsturnătorilor, subscrișii nu sunt nici reacționari, nici socialiști"*[1]. Susțineau, așadar, propășirea țării prin păstrarea și întărirea bazelor societății, considerate a fi familia și proprietatea. Explicabil de ce la acest program au aderat conservatori, precum : Lascăr Catargiu, vărul caimacamului reacționar Ștefan Catargiu, apoi Petre Carp, Petre Mavrogheni, alături de liberali moderați ca : M. Kogălniceanu și E. Alcaz. Conservatorii-moderați, în schimbul unor concesii la principiile lor, nu-și legau opțiunile politice de personalități compromise ca Mihail și Grigore Sturdza.

În prezența ***„Profesiei de credință a partidului național din Moldova"***, de fapt un program electoral, Gr. Sturdza nu întârzie să publice și el o astfel de *„profesie"*. Considerându-se aclamat de compatrioții săi pentru a candida la domnie, el își prezenta un program de îndeplinit, în cazul că va fi ales. În primul rând, se angaja să păzească cu sfințenie autonomia țării, în scopul consolidării națiunii române. Apoi, declara respect față de legi și regulamente, abuzurile din trecut datorându-se tocmai nerespectării lor. Principiile conservatoare devin însă vizibile atunci când afirmă că va aplica constituția, dezvoltând noile instituții de guvernare, însă fără a părăsi impulsul și privegherea ce se cere de la o cârmuire într-o țară unde acele așezăminte încă nu au dobândit trăinicia cuvenită[2]. Mai declară că va respecta prevederile Convenției de la Paris. De altfel, nici nu putea ieși din cadrul acestei Convenții, care includea libertățile generale democratice.

Mult mai abil decât tatăl său, Mihail Sturdza, care se pronunțase, îndată după venirea în țară, contra libertății presei[3], Grigore Sturdza afișa opțiuni pentru principiile înscrise în Convenția de la Paris și se arăta dispus să aplice și să apere prevederile unei Constituții, pe care n-o voia, însă, liberală, ci conservatoare, de îndată ce se declara adversar al principiilor de reformă socială, propagate de liberali. În sprijinul acelorași concepții și opțiuni politice, dar cu accente mult mai vădit ultraconservatoare, apărea la Iași ziarul conservator ***„Patria"***. În articolul de fond al acestui organ de presă, din 8/20 decembrie 1858, se defineau principiile

1 ***Ibidem***, p. 1035.
2 ***Ibidem***, p. 1163, Iași, 30 noiembrie/12 decembrie 1858.
3 ***Ibidem***, p. 1097.

şi scopurile urmărite : *„Partida obştească numită conservatoare, pentru că a ţinut la păstrarea Moldovei, adică a administraţiei ei deosebite, precum din vechime a existat, se vede de câtva timp expusă atacurilor a oarecărora jurnale, cari o acuză că ar fi retrogradă, reacţionară, că ar voi, într-un cuvânt, să readucă vechea stare de lucruri desfiinţată prin convenţia din 7/19 august"*[1]. Cu ce scop se îndreptau aceste atacuri ? Pentru a atrage ura alegătorilor contra partidei conservatoare, răspund redactorii de la ***„Patria"***, deci spre a eşua în alegeri. A nu răspunde unor astfel de atacuri – se susţine în continuare – este deosebit de primejdios. Drept urmare, declară că nu sunt conservatori, în sensul dorit de adversari, ci numai separatişti, acesta fiind cuvântul potrivit, căci ei s-au pronunţat totdeauna pentru menţinerea separării politice a Principatelor. Aşadar, sunt conservatori numai din acest punct de vedere, altminteri nu vor să păstreze vechiul regim cu viciile sale. Ca atare, se declară şi ei adepţi ai progresului, însă ai acelui progres *„resonat şi sistematic"*, adică adepţi ai *„reformelor treptate şi metodice"*. Conservatorii separatişti afirmă că nu pot să contravină spiritului secolului, dar, prin imitarea umbletului *„broaştei ţestoase"* şi nu prin *„cotiturile epurelui"*. Cu alte cuvinte : ***„Festina lente**, adică grăbeşte-te încet"* – aceasta este deviza partidei conservatoare[2].

Conservatorii se ataşau cu obstinaţie, ca de atâtea ori în trecut, de necesitatea respectului faţă de moravurile şi datinile româneşti, ca şi cum liberalii le-ar fi nesocotit vreodată. În realitate, mersul broaştei ţestoase ar fi contribuit la menţinerea în continuare a marelui decalaj dintre Principatele Române şi ţările dezvoltate. Toţi conservatorii erau dominaţi de teama că viitoarea Adunare va desemna ca domn tocmai un om politic cu vederi progresiste, deci un anticonservator. Din acest motiv, ei atacau în ***„Patria"*** actele caimacamilor progresişti[3], căci tindeau să aducă pe tron un domn care nu era pe placul lor. La Bucureşti, conflictul se iscase între cei doi caimacami ultraconservatori, Ion Manu şi Emanoil Băleanu, şi conservatorul moderat I.Al. Filipescu, ministrul de Justiţie. Deci, spre deosebire de moldoveni, muntenii aveau de întâmpinat rezistenţa a doi caimacami reacţionari, care se opuneau înscrierii în listele electorale a tuturor celor ce nu aveau un venit funciar, deşi realizau venituri în industrie şi comerţ de chiar 100.000 de galbeni. Caimacamul moderat a dat totuşi dispoziţii de înscriere pe liste a

---

1 ***Ibidem***, vol. VIII, p. 31.

2 ***Ibidem***.

3 ***Ibidem***, p. 42–43.

multora respinşi de guvern, precum C.A. Rosetti şi Vasile Boerescu. Cei doi caimacami au revenit însă asupra deciziei lui I.Al. Filipescu, ceea ce l-a determinat să se retragă la moşia sa, în semn de protest[1]. Ofisul său a fost însă citit şi aplaudat la Tribunalul Ilfov[2]. Cei doi colegi ai săi au încercat să aresteze la domiciliu pe judecători pentru a împiedica punerea în aplicare a ofisului ministrului de Justiţie[3]. Colegiul electoral din Bucureşti mulţumea, apoi, caimacamului I.Al. Filipescu pentru independenţa şi imparţialitatea păstrată tribunalelor în timpul alegerilor de deputaţi[4].

Campania electorală decurgea în condiţii deosebit de grele, întrucât corpul electoral era cu mult mai restrâns, decât în precedentele alegeri pentru Adunările ad-hoc. Din înfruntarea care a avut loc între partida naţională şi partida conservatoare, în Ţara Românească victoria au repurtat-o conservatorii, care au obţinut majoritatea, pe când în Moldova, unde partida naţională a avut sprijinul celor doi caimacami, aceasta a ieşit învingătoare. Lucrările Adunării elective a Moldovei au început în ziua de 28 decembrie 1858/9 ianuarie 1859, prezidată de Petrache Rosetti Bălănescu, decanul de vârstă, întrucât mitropolitul Sofronie refuzase să prezideze. El trimisese o scrisoare caimacamilor V. Sturdza şi Anastasie Panu, la 20 decembrie 1858/1 ianuarie 1859, în care declara că nu poate, după cele împărtăşite de Ştefan Catargiu, să deschidă *„o adunare a căreia înfiinţare se află pătată de felurite abateri şi violaţii a principiilor hotărâte prin Convenţia din 7/19 august"*. Între alte abateri, mitropolitul consideră că a fost şi aceea a alegerii unor persoane fără avere între proprietarii mari, apoi înscrierea între alegători a unor supuşi străini neîmpământeniţi. Cei doi caimacami, la care se alăturase şi I.A. Cantacuzino, în locul lui Ştefan Catargiu, răspundeau că regretă declaraţia mitropolitului, invitându-l să renunţe, deoarece, *„nici un deputat, în parte, nici preşedintul nu-şi poate atribui însuşirile Adunării, căci dacă ar atârna de prezidenta invalidă după voinţă alegerile deputaţilor şi a deschide Adunarea când va voi, atunci principiul de mandatari ai naţiei ar deveni iluzorii şi Adunarea, în loc să fie expresia ţării, ar fi numai resultatul voinţei absolute a preşedintului"*[5].

---

1 ***Ibidem***, p. 141–142. Corespondenţă din Bucureşti din 26 decembrie/7 ianuarie 1859, publicată în ***„Steaua Dunării"***.

2 ***Ibidem***, p. 161.

3 ***Ibidem***, p. 162.

4 ***Ibidem***, p. 185.

5 ***Ibidem***, p. 148–149.

Întrucât mitropolitul a stăruit în refuzul său, Adunarea electivă s-a deschis sub conducerea vicepreşedintelui Petre Mavrogheni. După validarea alegerii deputaţilor, s-a ridicat problema refuzului mitropolitului de a prezida lucrările, pe motiv că se încălcaseră prevederile Convenţiei de la Paris, dar, în realitate, sub influenţa conservatorilor, care se temeau de năruirea planurilor lor, în consecinţă, căutând să amâne deschiderea Adunării. Mihail Kogălniceanu afirma că mitropolitul nu numai că nu se află în fruntea Adunării, însă chiar o acuză, asumându-şi un drept pe deasupra guvernului, ceea ce înseamnă o insultă la adresa naţiunii, care necesita punerea lui sub acuzare. În urma tuturor demersurilor întreprinse, mitropolitul a rămas neclintit în decizia sa[1]. La 29 decembrie 1858/10 ianuarie 1859, el se adresa Adunării elective, regretând deschiderea lucrărilor fără preşedinţia sa şi împotriva cererii sale, precum şi prin respingerea din rândurile deputaţilor a episcopilor de Roman şi Huşi, deci aprecia el – *„prin jignirea dignităţii clericale şi ştirbirea jurisdicţiei* [...] *statornicite de Puterile garante"*[2].

În timp ce forţele progresului erau reprezentate de partida unionistă sau partida naţională, cele ale reacţiunii erau reprezentate de partidul sau gruparea separatistă. Aceste partide, de fapt grupări, căci partidele, ca atare, apar mult mai târziu, se prezentau foarte distinct până la Convenţia de la Paris. S-au produs, apoi, regrupări, încât, după terminarea alegerilor, se prefigurau : partida naţională, reunind în Moldova pe moderaţii liberali şi conservatori, apoi conservatorii separatişti, divizaţi în două grupări, una a proprietarilor mari, care susţinea pe Mihail Sturdza, alcătuită din *„câţiva vechi vampiri"*[3], a doua formată din ceilalţi proprietari, îndeosebi fanatici partizani ai lui Gr.M. Sturdza, denumiţi mai simplu Mihăileni şi Grigorieni. unii dintre partizanii lui Gr. Sturdza făcuseră parte până mai de curând din partida naţională. Trecerea lor de partea prinţului se datora convingerii că acesta s-ar dovedi demn să ocupe tronul Moldovei[4].

În noaptea care a precedat alegerea domnului, Mihail Sturdza potrivit afirmaţiilor lui Vasile Alecsandri, a oferit 300.000 ducaţi deputaţilor, în vederea alegerii sale, însă *„nimeni nu s-a atins de aurul său blestemat"*. De ciudă, i s-a ridicat

---

1 ***Ibidem***, p. 231–235.

2 ***Ibidem***, p. 236–237.

3 ***D.U.P.***, vol. VIII, p. 483, Vasile Alecsandri către Ioan Alecsandri, Iaşi, 20 ianuarie/1 februarie 1859.

4 ***Acte şi documente***, vol. VIII, p. 296–299. Articol de G. Sion, publicat în ***„Românul"***, din 3/15 ianuarie 1859.

într-atât tensiunea, încât a fost nevoie să i se ia sânge de două ori, pentru a nu fi lovit de apoplexie. Cât privește pe fiul său Grigore, el a fost invitat să apere drepturile țării în fața Adunării. Candidatura sa a fost respinsă, mărindu-se numărul partizanilor Unirii, prin alăturarea foștilor membri ai partidei naționale trecuți recent de partea lui Grigore Sturdza. În cele din urmă, a fost ales candidatul partidei naționale, Alexandru Ioan Cuza. Și, astfel, scrie V. Alecsandri : *„Gregorieni și Mihăileni ne-au dat mâna pentru a proclama domnul nostru în unanimitate"*[1]. Bucuria de a fi scăpat de cei doi Sturdza a fost imensă, locuitorii Iașilor manifestând și scandând timp de trei zile : *„Trăiască domnul ! Jos strigoii, moarte lui Mihail Sturdza"*[2].

În urma alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domn, câțiva deputați căutau să determine alegerea lui Ștefan Catargiu în funcția de vicepreședinte al Adunării. Într-un articol din ***„Steaoa Dunării"*** se susținea că nu este cu nimic justificată alegerea, în locul rămas vacant, ocupat de un fruntaș al mișcării unioniste, a fostului caimacam reacționar, care a refuzat să voteze pe Alexandru Ioan Cuza, prin neparticiparea la alegerea lui, într-o Adunare pe care o acuza și denigra, îndreptând proteste către Poartă și Puterile garante[3].

Mult mai puternică, pentru că deținea majoritatea în Adunarea electivă (53 de deputați conservatori separatiști și numai 29 unioniști, față de 22 conservatori separatiști și 33 unioniști în Moldova), gruparea separatistă din Țara Românească era cu mult mai dificil de învins. Lucrările se deschideau la 22 ianuarie/3 februarie 1859. Partida națională se afla în minoritate, însă și adversarii politici nu alcătuiau majoritatea decât dacă se uneau adepții lui Gh. Bibescu și cu cei ai fratelui său Gh. Știrbei. Fără presiunea puternică a mulțimii adunate în jurul palatului Adunării, deputații partidei naționale n-ar fi reușit să-și impună candidatul lor, care nu era altul decât tot alesul Adunării Moldovei, în urma renunțării la candidatură a lui Nicolae Golescu. Toate uneltirile reacțiunii, sprijinită din plin de către cei doi caimacami ultraconservatori, au eșuat, sub presiunea exercitată : *„Când poporul se adună în ziua alegerei la Mitropolie, el veni cu gândul hotărât de a cere alegerea lui Cuza de domn al Munteniei"*[4] – scria A.D. Xenopol. Și, în sprijinul afirmației sale, aduce mai multe surse documentare.

---

1 ***D.U.P.***, vol. VII, p. 485–486.
2 ***Ibidem***, p. 486.
3 ***Acte și documente***, vol. VIII, p. 535–536, Iași, 20 ianuarie/1 februarie 1859.
4 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XII, p. 301.

Bucuria tuturor românilor a fost deosebit de mare, la aflarea ştirii alegerii domnului Moldovei în Ţara Românească. Strădaniile forţelor progresului, sprijinite de întreaga naţiune, repurtau o istorică izbândă asupra forţelor trecutului, întruchipate în grupările separatiste din ambele Principate.

Încă din timpul revoluţiei de la 1848–1849, se întrevăzuse necesitatea unirii românilor pentru a rezista opresiunii reacţiunii şi absolutismului, dar ideea Unirii Principatelor prinsese contur mai ales după Congresul de pace de la Paris, care consfinţea victoria aliaţilor contra Rusiei şi abolirea protectoratului, singurul sprijin de nădejde al vechiului regim. Scăpate de sub constrângerile vechiului regim, forţele progresului se angajau într-o luptă ce se dovedea anevoioasă, dar, oricum, cu perspectiva succesului în puterea lor, căci aveau adeziunea întregii naţiuni.

Grupările conservatoare, în faţa tendinţelor spre democraţie şi progres, găsesc alte forme de rezistenţă, rămânând, în continuare, adepte ale principiilor călăuzitoare ale tuturor manifestărilor lor. Prin separatism, urmăreau, de fapt, menţinerea privilegiilor de clasă conducătoare. Alegerea candidatului partidei naţionale le punea sub un grav semn de întrebare toate strădaniile pentru menţinerea monopolului puterii, deci a privilegiilor.

OPOZIȚIA CONSERVATOARE LA REFORMELE DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

Dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești semnifica un început de bun augur pentru prefacerile economice, politice, sociale și culturale de mai târziu. Domnul Unirii, un liberal-moderat, militant pentru democrație și progres, va întreprinde însemnate și numeroase reforme, menite să pună bazele statului național român modern.

După unirea Principatelor, conservatorii constituiau gruparea politică cea mai puternică în Adunările elective, datorită stipulațiilor electorale favorabile, bazate pe cens, din Convenția de la Paris. Între fruntași, se aflau : Barbu Catargiu, Constantin N. Brăiloiu, Apostol Arsaki și Dimitrie Ghica, în Muntenia, și Gr. M. Sturdza, L. Catargiu, Petre Mavrogheni și Alexandru C. Moruzi, în Moldova. Deși nu se constituiseră în partid, toți conservatorii reprezentau interesele latifundiarilor, fiind apărători ai marii proprietăți. Înfăptuirea progresului era preconizată de ei numai pe cale evolutivă, adică prin reforme convenabile dezvoltării lente și treptate

a societății românești, care să le asigure dominația politică și economică. Legea electorală în vigoare le acorda privilegii politice, încât se vor opune cu îndârjire oricărei modificări, în sensul lărgirii drepturilor electorale, precum și exproprierii și împroprietăririi țăranilor pe pământul pe care-l aveau în folosință. Conservatorii se vor afla în permanente divergențe cu liberalii, ajungând totuși la compromisuri, spre a se putea guverna[1].

Deosebit de puternici în Țara Românească, noul domn a trebuit să țină seama că deputații conservatori dețineau majoritatea în Adunare, numind în fruntea guvernului pe conservatorul moderat I.Al. Filipescu. Mai intrau în guvern conservatorii : Barbu Catargiu, Ion Cantacuzino, Gr. Filipescu, generalul Barbu Vlădoianu, alături de liberalii radicali Nicolae Golescu și Dumitru Brătianu. În Moldova fusese însă numit prim-ministru liberalul moderat Vasile Sturdza, care va avea de întâmpinat adversitatea conservatorilor nemulțumiți. Curând, ambele guverne vor cădea, fiind numite altele moderate sub președinția lui Ion Ghica și Manolache Costache Epureanu, în Moldova, și sub cea a lui C.A. și N. Crețulescu, apoi a lui Ghica, în Țara Românească[2].

Precum în Adunarea ad-hoc, în Adunarea electivă a Țării Românești, conservatorii se înfruntă deosebit de vehement cu fruntașii grupării radicale, care aveau de făcut față majorității. Astfel, această majoritate conservatoare adoptase principiul votului secret, contra propunerii votului deschis susținut de liberali. Într-un articol din ***„Românul"***, intitulat ***Votul secret***, Ion C. Brătianu se situa contra atitudinii conservatorilor din Adunare. El susținea că, deși au votat alegerea lui Alexandru Ioan Cuza, conservatorii n-au încetat de *„a adora trecutul și a urî prezentul, ce inaugurează reconstituirea României"*[3]. O prăpastie s-a deschis între grupările din Adunarea electivă, cu toate declarațiile sentimentale de confraternitate : *„Cine nu simte că, prin votul secret și în întunerec* – se adresa Ion C. Brătianu adversarilor politici –, *ați dori să recâștigați ce n-ați putut păstra în fața*

---

1 Vezi : Valeriu Stan, ***Regimul parlamentar în anii 1859–1864***, în ***Istoria parlamentului***, p. 101. Pentru domnia lui Cuza Vodă, vezi : Constantin C. Giurescu, ***Viața și opera lui Cuza Vodă***, ed. a II-a, București, 1970 ; A.D. Xenopol, ***Domnia lui Cuza Vodă*** (vol. XIII–XIV din ***Istoria românilor***, ed. a III-a), București, 1930, Dan Berindei, ***Epoca Unirii***, București, 1979 ; N. Adăniloaie și Dan Berindei, ***Reforma agrară din 1864***, București, 1967 ; Apostol Stan, ***Grupări și curente politice în România între Unire și Independență***, București, 1979 ; Dan Berindei, ***Aspecte ale problemei agrare în Țara Românească la începutul domniei lui Cuza Vodă***, în ***„Studii și materiale de istorie modernă"***, I, 1957.

2 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XII, p. 24–44.

3 ***Acte și documente***, vol. VIII, p. 958–959.

lumei; căci dacă sunteți reprezentanții nației iar nu ai unei clase, dacă sunteți conduși în lucrările d-voastră de interesul țărei, iar nu de al altcuiva, de ce vă e teamă să lucrați și să votați în fața ei ? Ce vorbiți de opresiunea apiniei publice ? Ce ? Vă este teamă că ea vă va face silă de a lucra contra intereselor țărei ? Sau aveți pretenția că fiecare din d-voastră este mai luminat asupra intereselor neamului și simte păsurile lui mai mult decât însuși neamul întreg ? Și cine v-a dat dreptul de a impune nației chiar un bine ce ea nu-l simte, nu-l înțelege și nu-l voește ? Nu înțelegeți că timpul de «așa voesc, așa fac» a trecut ?"[1]

În Adunarea electivă, se ridică în favoarea votului secret unul din fruntașii conservatori, Constantin Brăiloiu, care se referă la dezbaterile din ședința precedentă asupra acestei probleme. Știind cât de favorabil era votul secret pentru majoritatea conservatoare, reprezentantul ei consideră foarte bună această procedură, căci, astfel, se evitau influențele guvernamentale. În realitate, conservatorii vroiau să-și ascundă împotrivirile personale la unele acte, prin intermediul votului secret, care-i punea la adăpost de stigmatizarea opiniei publice și de acuzațiile de reacționarism. Din care motiv, Constantin Brăiloiu consideră votul public adecvat numai în situații normale, ceea ce nu era – după opinia lui – cazul în Adunarea existentă : *„Votul secret este cel mai util; el apără Adunarea contra înflăcărărilor unei discuții. O lege nu poate avea caracter de stabilitate decât atunci când este adoptată după o dezbatere chibzuită. Dezbaterea poate dura o zi întreagă sau chiar mai multe zile în cursul căreia se pot introduce dispoziții fără nici o legătură cu dispozițiile votate mai înainte. Pentru a îndrepta această eroare, există un alt mijloc decât votul secret ?"*, întreba Constantin Brăiloiu. Ion C. Brătianu replica, dacă discuția este publică, atunci de ce votul să fie secret ?[2] Opiniile sincere impun un vot public, deschis. Preopinentul său răspundea, însă, că votul secret este necesar pentru ca Adunarea să-și păstreze independența. Dimitrie Ghica, un alt fruntaș conservator, exprima aceeași părere, adică menținerea independenței Adunării, din moment ce țara nu se află într-o situație normală[3]. În cele din urmă, s-a adoptat votul secret. Majoritatea conservatoare din Adunare nu vroia în nici un fel să-și piardă preponderența politică în probleme de maximă importanță dezbătute în Adunare, dar nici nu vroia să se arate deschis potrivnică

1 ***Ibidem***, p. 959.

2 ***Ibidem***, p. 944–945, Adunarea electivă a Țării Românești. Ședința din 12/24 februarie 1859.

3 ***Ibidem***, p. 946–951.

unor măsuri legislative, care contraveneau intereselor sale specifice. Prințul Dimitrie Ghica dezvăluia, chiar, motivele pentru care majoritatea se pronunța în favoarea votului secret, anume că România trecea prea repede de la un regim politic la altul, opinia publică nefiind încă pregătită să judece cu sânge rece o problemă sau alta[1]. Votul secret era susținut și de conservatorii Ion Em. Florescu și Barbu Catargiu[2]. Referitor la cele afirmate de conservatori în Adunare, Ion C. Brătianu scria în ***„Românul"*** : *„Din ziua nefastă de la 12 februarie, frământ și răsfrământ toate aceste argumente în capul meu și mă întreb, prin ce nălucire dl. Catargiu și dl. Brăiloiu uitară legea supremă a țărei, uitară în numele cui fac legi în dealul Mitropoliei și, călcând pe una, nesocotind pe cealaltă, vin în numele autorității istoriei vechi* [...] *spre a impune legi, fără ca să iea asupra-le răspunderea faptelor d-lor ?"*[3] De aceea, consideră că cei doi fruntași conservatori nu de înțelepciune au fost călăuziți atunci când au susținut votul secret și nici măcar de un principiu conservator, folositor clasei lor, întrucât Camera va fi slăbită prin bănuielile ce vor cădea asupra ei[4].

Intrigat de afirmațiile făcute de Barbu Catargiu în Adunare, C.A. Rosetti comenta în paginile ziarului ***„Românul"*** apelul adresat stângii de liderul conservator, anume : *„Să tragem o perdea de fer asupra trecutului și, mai cu seamă, asupra acestor zece ani din urmă"*. Fruntașul liberal radical constata o anume generozitate din partea deputatului dreptei, prin care, chipurile, s-ar trece cu vederea violențele stângii și suferințele adversarilor săi politici în ultimul deceniu. Ministrul de Finanțe, încă și vicepreședinte al Adunării, Barbu Catargiu, face apel la uitarea trecutului. Alți conservatori, înaintea sa, apelau la uitarea celor întâmplate între 1821 și 1849. *„Mai bine ar proceda în mod deschis* – scria C.A. Rosetti referindu-se la probleme concrete – *întrucât stânga nu primește generozitate sau milă din partea nimănui. Conservatorii sunt liberi să separe trecutul de viitor printr-o perdea de fier, n-au decât s-o facă, însă pentru trecutul lor, nu al altora, întrucât trecutul asupra căruia trebuie păstrată tăcerea le aparține numai lor. Un lucru să fie clar,* afirmă C.A. Rosetti, *cei care au ceva de iertat sunt liberalii, nu conservatorii care au provocat numai ură și discordie. Trecutul stângii nu poate și nu trebuie să fie ascuns, ea desfide pe adversarii săi să procedeze asemenea, prin*

---

1 ***Ibidem***, p. 951–952.
2 ***Ibidem***, p. 953–957.
3 ***Ibidem***, p. 963.
4 ***Ibidem***, p. 964.

comparație : «trecutul cel rău nu se poate ascunde cu perdele de fer, ci cu un zid de fapte bune și patriotice, cu frăție, cu lucrare necontenită și bună, cu fapte naționale și cu voturi pe față, iar nu cu rezemare pe străini și cu voturi în întunericul odăilor sau al conștiințelor»"[1].

Om politic de stânga, militant pentru progres și democratizarea vieții publice, C.A. Rosetti desprindea trăsăturile definitorii ale conservatorismului românesc, care nu se mlădia spre a se adapta cerințelor vremii, rezistând tenace sau opunându-se vehement prefacerilor radicale ce se impuneau perioadei de trecere rapidă de la vechiul la noul regim. Sesizându-i tendințele înnoitoare, liderii conservatori căutau să le domolească avântul prin măsuri legislative care constituiau paliative bune de aplicat cu câteva decenii în urmă. Înapoierea la care fuseseră condamnate Principatele Române de către asuprirea străină, prin menținerea și sprijinirea unui regim politic absolutist oligarhic, în detrimentul progresului și democratizării vieții publice, necesita reforme structurale, cu consecințe binefăcătoare pentru toate clasele sociale, de natură să reducă marele decalaj dintre Principatele Române și țările avansate. Lupta dintre stânga și dreapta în Adunarea electivă avea loc tocmai pe temeiul acestor necesități stringente. C.A. Rosetti dezvăluia public mobilurile intervenției lui Barbu Catargiu, de fapt liderul necontestat al conservatorilor, aceea de a separa, prin așa-numita *„perdea de fer"*, dreapta de stânga în Adunare, apoi să și-o facă steag de luptă sub deviza ascunsă dar amenințătoare : *„la spatele perdelelor de fer și întunericul conștiințelor vom birui"*[2].

Atitudinea conservatorilor nu însemna numai rezistența în fața reformelor și nici măcar numai opoziție, dar și luptă, căci, fiind în majoritate în Adunarea electivă, ei trec la ofensivă, spre a lua inițiativa legislativă, dar în sens negativ. Astfel, de la o iertare disprețuitoare acordată liberalilor, Ion Em. Florescu, tot în numele majorității conservatoare, cere președintelui Adunării să se adreseze domnitorului Alexandru Ioan Cuza pentru a întreprinde măsuri în vederea îngrădirii libertății tiparului, precum în Cameră propunea îngrădirea libertății cuvântului. Cererea lui Ion Em. Florescu viza, fără îndoială, ziarul ***„Românul"*** și pe C.A. Rosetti, care pasă-mi-te, nu ar avea dreptul să comenteze problemele din Adunare. Și, cine punea această chestiune ? întreba directorul ***„Românului"***, desigur conservatorii care dețineau concomitent câte două și chiar trei funcții. Când vor înțelege

---

1 ***Ibidem***, p. 972–973.

2 ***Ibidem***, p. 973.

oare Barbu Catargiu şi Ion Em. Florescu – întreba iarăşi C.A. Rosetti – că deputaţii Adunării în funcţiune nu mai sunt una cu cei ai Adunării Obşteşti bazată pe ranguri boiereşti ? Pentru că, rangurile, se ştie, au fost abolite[1].

Barbu Catargiu acuza pe liberali că rătăcesc opinia publică prin scrierile lor. Dar, dacă sunt oameni moderaţi şi plini de înţelepciune, de ce se plâng oare conservatorii „stăpânirii" contra acestor pretinse rătăciri, în maniera deja cunoscută *„ca copiii la dascăl, ca slugile la stăpân, ca boierii trecuţi la străini"*, cu intenţia să *„sugrume omul rătăcit"* ? De ce oare – scria C.A. Rosetti – se îndoiesc conservatorii de puterea adevărului ? Au ei îndoieli că opinia publică nu va şti *„să aleagă neghina din grâu"* ?[2] Dacă sunt cu adevărat ceea ce pretind şi le place să afirme, adică apărători ai drepturilor naţiunii, atunci conservatorii n-au a se teme de aprinderea făcliei adevărului în faţa ei, liberalii vor rămâne de ruşine dacă acest adevăr le este potrivnic. Opinia publică este o putere care va discerne şi va deosebi binele de rău şi nu există nici o raţiune pentru care Barbu Catargiu şi Ion Em. Florescu s-o nesocotească. Coloanele ziarului ***„Românul"*** – o ştiu şi ei – sunt deschise, fără deosebire, tuturor. Să denunţe public – aşadar – greşelile adversarilor lor, nu să ceară îngrădirea libertăţii tiparului şi a cuvântului. Şi, să fie siguri că nu vor fi reclamaţi de adversarii lor politici la stăpânire şi la tribunale. Viaţa publică a oamenilor trebuie să se desfăşoare la lumina zilei, deoarece – susţinea C.A. Rosetti – *„şoaptele pentru noi sunt calomnii ; oamenii care se ascund, noi îi bănuim ; căci am crezut şi stăruim a crede că numai păcatul se ascunde, numai cel culpeş se teme de lumina zilei şi de dreptatea opiniei publice"*[3].

Nu toţi conservatorii aveau aceeaşi atitudine şi împărtăşeau exact aceleaşi concepţii cu privire la oameni şi evenimente. C.A. Rosetti dădea exemplul lui Dimitrie Ghica, care ar trebui urmat şi de alţi conservatori. Astfel, el a fost primul, care a propus şi a susţinut, în Adunarea electivă din 24 ianuarie 1859, alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn, pe faţă şi nu în secret. Tot în Adunare, el a susţinut, contrar propunerii lui Constantin Brăiloiu, Barbu Catargiu şi altor conservatori, că va vota public şi nu în secret *„Să se curme dar* – conchidea C.A. Rosetti – *şi şoaptele şi calomniile şi înăbuşelile ; să se surpe toate perdelele şi toate cutiile cele secrete şi să începem, în sfârşit, şi noi a vorbi şi a lucra la*

1 ***Ibidem***, p. 975–976.
2 ***Ibidem***, p. 976.
3 ***Ibidem***, p. 977–978.

lumina cea mare, ca oameni și cetățeni, iar nu ca liliecii în întuneric și cu jălbile în proțap la stăpânire și la străini"[1].

Obișnuită cu practica politică din timpul vechiului regim, casta privilegiată, chiar în condițiile în care fuseseră abolite rangurile boierești, nu renunța la elitismul social, fiind deosebit de iritată și reacționând vehement la dezvăluirea publică a avatarurilor sale. În fond, condiția economică, politică și culturală le asigura în continuare privilegii de clasă, chiar după abolirea rangurilor boierești, prin Convenția de la Paris. Boierii, fără ranguri, rămân posesori de domenii, divizate în rezervă feudală și pământ dat în folosință țăranilor clăcași, până la adoptarea legii rurale din 1864, contra voinței lor și în pofida opoziției vehemente, care a condus la lovitura de stat de la 2 mai și dizolvarea Adunării cu majoritate conservatoare potrivnică. Încât, atâta timp cât există țărani clăcași, deținători ai unui lot de pământ dat în folosință, în schimbul clăcii, există și cealaltă clasă socială legată de relațiile agrare – boierimea. Nu întâmplător, Ion C. Brătianu o denumea ca atare și se referea la categoria boierilor mari, într-un memoriu prezentat domnitorului Alexandru Ioan Cuza, la prima venire în București, în februarie 1859. El arăta că societatea românească se împărțea în patru clase sau categorii : boierii mari, boierii mici, negustorii și meseriașii, țăranii. Referitor la prima categorie, Ion C. Brătianu susținea că este alcătuită din câteva familii, deținând în trecut, sub formă de monopol, toate marile funcții în stat, pe cele mici vânzându-le celor ce ofereau mai mult. Ocupația esențială a boierilor a fost de a intriga în vederea obținerii înaltelor dregătorii și apoi a păstrării lor. Toate celelalte ocupații, adică industrie, comerț, agricultură, le-au fost cu totul străine. Ei nu s-au ocupat nici măcar cu administrarea domeniilor lor, pe care le-au încredințat arendașilor. Numai funcția deținută în stat a fost preocuparea boierimii, creându-i posibilitatea de a câștiga foarte mult fără muncă, în deplină securitate, câștig cheltuit apoi pe lux, care-i conferea însemnătate socială. De aceea, boierii nu aveau simț practic, fiind utopiști, fără vreo teorie anume. Și, astfel, au dus-o boierii cei mari, în decursul a mai multor generații, acest fel de trai devenind o a doua natură, fără de care se considerau pedepsiți. Din care motiv, pentru a dobândi o funcție în stat, și, prin urmare, putere, sau pentru a se menține în ea *„devin îndrăzneți, fățioși, până a goni frate pe frate și tată pe fiu, până a deveni instrumentele oarbe ale străinilor și chiar a provoca năvălirea lor"*[2].

---

1 ***Ibidem***, p. 978.

2 ***Ibidem***, p. 1130–1131.

Liderul liberal radical, el însuși fiu de boier, căci tatăl său, Dincă Brătianu, fusese ridicat de la rangul de stolnic la cel de mare clucer, primul rang din a doua categorie de boieri, de către Alexandru Dimitrie Ghica, în 1839, făcea un aspru rechizitoriu clasei din care provenea, tocmai pentru că se opunea progresului. La fel ca nobilimea din țările vecine, Ungaria, Polonia, nobilimea română se scindează în boierime liberală, care trece definitiv în 1848 de partea forțelor progresului și boierimea conservatoare, care se reduce, cu timpul, numai la casta privilegiată a marii boierimi, adversară a reformelor radicale. Astfel se explică de ce, descendenți din mari boieri, ca Goleștii, Ion Ghica, Bălăcenii, Grădiștenii, Câmpinenii și alții, provenind din 10 familii, au participat la revoluția de la 1848, integrându-se între conducătorii săi. Mai mult, chiar, în Moldova, unde se urmărea numai înlăturarea domnului, cu *„sfânta păzire a Regulamentului Organic"* și adoptarea unui program limitat de reforme, participarea boierimii liberale la mișcare a fost încă mai puternică, între cei mai de seamă numărându-se : Costache Negri, Lascăr Rosetti, Al. Mavrocordat, Alecu Aslan, Gr. Ghica, P. Cazimir, C. Hurmuzaki, Vasile Sturdza, Alecu Sturdza, V. Canta, N. Ghica, Al. Russo, B. Mălinescu ș.a.

De partea cealaltă a adversarilor liberalismului rămăsese numai o minoritate, boierimea conservatoare, alcătuită din protipendadă, adică din câțiva mari boieri, cei mai îndârjiți apărători ai privilegiului de castă, căci nu mai putea fi vorba de întreaga clasă boierească. Încă, și această castă nu se mai menține omogenă din punct de vedere politic, căci apar elemente moderate în rândurile sale, precum prințul Dimitrie Ghica, mai întâi disident conservator, apoi devenit liberal, în 1879, împreună cu Vasile Boerescu, luând chiar conducerea formală a Partidului Național Liberal, în 1884.

La casta privilegiată a marii boierimi se referea Ion C. Brătianu în memoriul său către Alexandru Ioan Cuza, spre a-i desprinde trăsăturile definitorii și a-i demonstra gradul de periculozitate politică în opera de constituire a statului național român modern. Între altele, el se referea la lipsa de aderență la popor a marilor boieri conservatori, datorită rapacității lor și recurgerii la sprijinul străinilor. Pentru a-și menține privilegiul de clasă sau de castă *„boierii cei mari* [...] *n-au putut dobândi o influență în țară, ba, încă, ei sunt priviți cu același sentiment cu care erau priviți străinii apăsători. Toată puterea ce aveau în țară le venia numai de la administrația ce o dețineau de la străini. Ura, de care boierii se simt urmăriți din partea nației și care ei o întorc cu prisos, îi întărâtă și mai rău și-i face să fie adesea mai inamici ai naționalității române decât străinii chiar"*[1].

---

1 ***Ibidem***, p. 1131.

În contrast cu marea boierime, Ion C. Brătianu situează pe boierii mici, cu mult mai numeroşi şi deosebit de laborioşi, pe categoria lor rezemându-se *„toată lucrarea serioasă din toate ramurile administrative şi judecătoreşti din ţară ; alăturea cu ţăranii, oamenii din clasa aceasta deschid singuri pântecele pământului şi-l fac să rodească"*[1]. Funcţiile deţinute de ei în stat le erau vândute de boierii cei mari. Şi, în acest fel, Ion C. Brătianu ajunge la atitudinea marii boierimi faţă de Unirea Principatelor. El argumentează că, la fel ca Marile Puteri ostile, boierii mari s-au opus emancipării naţionale. După Unire, ei au început să năruie actul înfăptuit şi prin semnăturile lor, la fel ca la 9 octombrie 1857, în Adunarea ad-hoc. Candidatul lor s-a întors imediat în Apus, spre a întreprinde demersuri în vederea anulării dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza. Cei din ţară, reprezentaţi de majoritatea din Adunare, nu fac altceva decât să se opună oricărei măsuri de consolidare a Unirii. În afara Camerei, ei caută să aţâţe ţăranii şi să descurajeze celelalte categorii sociale, prin răspândirea de zvonuri că guvernul numit este efemer : *„Reaua voinţă a boerilor, intrigile lor, revolta lor contra guvernului sunt atât de evidente, încât simt trebuinţa să le acopere cu un pretext, şi acest pretext este tot acela de la Divanul ad-hoc, adică pericolul în care s-ar afla proprietatea ; în numele proprietăţii, se despart de naţie, se pronunţă cu o nerușinare nemaipomenită în contra tuturor chestiunilor de viaţă, ce de la tratatul de la Paris sunt la ordinul zilei ; în numele proprietăţei, se opun ca naţia să facă un singur pas înainte zicând că nu l-ar putea face fără să calce, să violeze proprietatea"*[2].

Că le lipseşte simţul practic – susţine în continuare Ion C. Brătianu – nu mai încape nici o îndoială, dar le lipseşte încă chiar bunul simţ, căci, pretinzând că apără proprietatea, boierii conservatori primejduiesc cauza naţională şi, odată cu ea, însăşi proprietatea. Drept urmare, numai o Adunare populară – este de părere liderul liberal radical – cu adevărat naţională, sprijinită pe un guvern naţional, poate rezolva gravele probleme reclamate de interesele cele mari ale statului. Opoziţia boierilor s-ar atenua de la sine, cu timpul, dacă n-ar exista ameninţarea externă. Dar, situaţia externă necesită grabnice măsuri pentru întărirea celei interne. Principatele Unite sunt mai periclitate ca în trecut, din cauza intensificării rivalităţii dintre Marile Puteri, în condiţiile menţinerii echilibrului european. Aşadar, situaţia externă nu permite o amânare a soluţiei politicii interne. Liberalii – declară Ion C. Brătianu – nu se opun ideilor de ordine şi conservare, căci concură la

---

1 ***Ibidem.***

2 ***Ibidem***, p. 1135–1136.

bunul mers al societății, dar aceasta nu trebuie să însemne menținerea instituțiilor prezente și ale oamenilor trecutului, căci ar însemna menținerea unei Românii slabe, la discreția puterilor străine. Nimic nu trebuie lăsat să contribuie la slăbiciunea internă, care ar genera intrigi și ambiții, deci repetarea unor scene din trecutul de tristă memorie[1].

Conștient de marele pericol ce-l reprezenta atitudinea refractară la reforme și evident agresivă în viața politică a țării a latifundiarilor conservatori, Ion C. Brătianu își dezvoltă argumentele din memoriul adresat domnitorului într-una din ședințele Adunării, făcând – în fața majorității conservatoare – asprul rechizitoriu la adresa boierimii. În replică la discursul său, a luat cuvântul liderul grupării conservatoare, Barbu Catargiu, care afirma că fruntașul liberal are un veritabil coșmar în privința marilor boieri, pe care-i situează la originea relelor existente, ceea ce apreciază ca inexact. Astfel, contrar afirmațiilor lui Ion C. Brătianu, Barbu Catargiu susține că dreapta a votat multe proiecte de legi, precum cel al impozitului general. Dacă ar fi fost atunci în Adunare, – declară șeful grupării conservatoare – ar fi votat contra acestui proiect de lege, nu pentru că n-ar admite principiul, ci pentru că a fost pornit din ură, din spirit de șicană. Cu toate acestea, dreapta a votat impozitul general. Mai sunt acuzați boierii că nu mai au calitățile strămoșilor lor, care străluceau prin fapte de arme. Barbu Catargiu face apel să nu se uite că urmașii au păstrat totuși instituțiile naționale. Ei nu se opun înaintării pe merit a celor din alte clase. Barbu Catargiu li se adresa totuși reprezentanților acestor clase din Adunare, spunându-le să n-o ia chiar așa repede, ci să parcurgă mai încet, din treaptă în treaptă, pentru a nu *„sări din capul de jos al scării tocmai la cel de sus pe strașină"*[2]. Deci, mai multă moderație, spe a fi mai bine pentru toți : *„Credeți-ne* – afirmă el în continuare –, *avem trebuință de oameni capabili în țara noastră și nimeni din noi nu este așa de nesocotit, încât să ceară a avea monopolul tuturor capacităților"*[3].

În pledoaria sa, în favoarea boierimii, Barbu Catargiu ajunge să nege evidența, susținând că nu a existat un privilegiu din naștere, ci, dacă va fi existat vreunul, acela este al capacității sau meritelor personale, omițând însă din raționamentul său cât de dificil era pentru fiii celor neprivilegiați să ajungă la învățături înalte, care să le favorizeze ocuparea de funcții în stat după merit. El neagă chiar existența

1 ***Ibidem***, p. 1136–1137.
2 ***Ibidem***, p. 159.
3 ***Ibidem***, p. 160.

altor privilegii pentru boierime. Referindu-se la instituția scutelnicilor, liderul conservator, urcându-se la tribuna Adunării, afirmă că nu ia cuvântul spre a apăra un privilegiu, ci pentru a îndrepta o idee eronată, care a dezbinat stânga de dreapta. Era vorba de faptul că deputații stângii indicaseră problema acordării, pe nedrept, a unor indemnizații de către stat, în schimbul desființării scutelnicilor. Barbu Catargiu nu considera instituția scutelnicilor ca un privilegiu *„ci o simplă indemnizație sub o formă vițioasă"*. Cu scutelnici – susține el – erau răsplătiți cei ce slujeau țara. Or, nu poate fi considerat un privilegiu ceea ce constituie o răsplată. Scutelnicii se acordau după rang, iar rangul se acorda ca o răsplată a unor servicii. Astfel că, în loc să dea bir statului, scutelnicii îl dădeau particularilor. Instituția scutelnicilor a dispărut însă, acordându-se beneficiarilor o indemnizație de către stat, ca o pensie, Barbu Catargiu nu consideră omenesc să se desființeze această indemnizație unor oameni bătrâni sau văduvelor lor *„numai pentru că aceștia au avut reaua soartă de a sluji țării lor înaintea Regulamentului, în vreme ce toți slujbașii de la Regulament încoa se bucură de niște pensii mult mai însemnătoare"*[1]. Pentru care motiv, propunerea desființării acestei *„pensii"*, care este un drept și nu un privilegiu, este cu adevărat *„barbară"*, fiind pornită din ura neîmpăcată a unor oameni contra a ceea ce numesc ei aristocrație, clasă socială acuzată, incriminată, calomniată, timp de zece ani. De ce atâta ură contra clasei care a condus și servit țara ? Votarea unor impozite directe a avut ca scop tocmai umilirea aristocrației – susține Barbu Catargiu –, însă ea nu se simte umilită, ci dimpotrivă, onorată de impozitul direct. Se face totuși o mare nedreptate celor ce primeau indemnizații sub formă de pensii pentru desființarea instituției scutelnicilor[2].

Înverșunat apărător al privilegiilor marii boierimi, Barbu Catargiu recurge la false judecăți de valoare, căutând să introducă în domeniul dreptului comun ceea ce aparțin celui privat, adică regimul privilegiilor. În sensul celor afirmate, el susține în Adunare că rangurile de noblețe se acordau pentru slujbele aduse țării, încât oricine putea deveni nobil. Convenția de la Paris tocmai acest lucru l-a stabilit, adică posibilitatea pentru toți de a deveni nobili prin activitatea lor. Ca atare, de drepturile de care se bucura numai o clasă, după 1858 se bucurau toți. Prin urmare, Convenția de la Paris n-a desființat decât excepția[3].

---

1 Barbu Catargiu, ***Discursuri parlamentare***, ed. Petre V. Haneș, București, 1914, p. 144–145, Ședința Adunării din 24 iunie 1859.

2 ***Ibidem***, p. 151.

3 ***Ibidem***, p. 189. Ședința din 24 mai 1860.

O mistificare a realității, pornindu-se totuși de la un adevăr, anume că, în vechime, rangurile se acordau de către domni și celor ce se distingeau prin fapte de arme pe câmpul de bătălie. Adeseori se acordau, însă, pentru motive personale, iar, mai târziu, în epoca fanarioților și în timpul Regulamentului Organic, celor care dădeau mai mulți bani, sau celor ce serveau interesele Rusiei și Turciei. Barbu Catargiu ajunge la o falsă argumentare și în privința relațiilor agrare. Luând cuvântul în Adunare, el constata că libertatea țăranilor nu este absolută, ci în dependență de stat și de proprietar. El nu crede în teoria așa-numitelor învoieli apăsătoare pentru săteni, deoarece, după cât știe *„nu poate fi un proprietar așa de nemernic, încât să ceară de la locuitorii săteni niște astfel de condițiuni, căci, din contra, este în interesul lor să concure cu alți proprietari în a da mai multe avantaje săteanului și această concurență este în favoarea săteanului și în defavoarea proprietarului apăsător"*[1]. Își exprima, apoi, convingerea că învoielile existente vor ajunge odată libere, adică nu va mai fi nevoie de lege, ci de libertate și înțelegere. În acest fel, Barbu Catargiu recunoștea inexistența unei libertăți în încheierea tocmelilor agricole, deci, implicit posibilitatea constrângerii prin lege. De altminteri, deținătorul de moșie nu era încă proprietar, ci tot posesor al unui domeniu feudal, căci pe acest domeniu lucrau țărani clăcași. Liderului conservator îi plăcea însă să creadă că boierul devenise *„proprietar"*, iar țăranul *„chiriaș"*, așa precum se preconizase prin așezământul agrar din 1851. Numai că nu se desființase claca, pentru a predomina arenda în bani, deci nu se desființase boierescul, clasa boierimii caracteristică a vechiului regim.

Conservatorii acționau febril în toate organismele puterii de stat, numai și numai în scopul apărării privilegiilor de clasă, atâtea cât le mai rămăseseră după Convenția de la Paris. Unul din aceste organisme era Comisia Centrală de la Focșani, care avea menirea să dezbată și să propună legi comune ambelor Principate Unite. În Comisie au fost aleși 8 moldoveni și 8 munteni, în număr egal, atât liberali cât și conservatori, atâta doar că ultimii aveau preponderență prin alegerea conservatorului Radu Rosetti, ca președinte. Membrii conservatori ai Comisiei se numărau printre cei mai proeminenți apărători ai privilegiilor, precum Apostol Arsaki, Constantin Brăiloiu, Ioan Em. Florescu, din Muntenia, Grigore Sturdza, Petru Rosetti-Bălănescu, Radu Rosetti, din Moldova[2].

---

1 ***Ibidem***, p. 100. Ședința Adunării din 6 martie 1859.

2 ***Protocoalele Comisiei Centrale a Principatelor Unite (P.C.C.P.U.)***. Protocolul nr. 1. Ședința din 10 mai, p. 1.

Intențiile legislative ale conservatorilor nu-și aveau originea în vreo concepție modernă, dornică de progres și democratizare accentuată a vieții publice. Astfel că, ei propuneau ca bază pentru noua Constituție a Principatelor Unite un Regulament Organic revizuit. În ședința din 2 iunie 1859, conservatorii Gr. Sturdza, Ap. Arsaki și Petru Rosetti au propus revizuirea unor capitole din Regulamentul Organic și redactarea mai multor proiecte de legi. Gr. Sturdza, I.Em. Florescu, C. Brăiloiu completează propunerea, în sensul de a se cere Comitetului însărcinat cu revizuirea capitolului despre administrație, să alcătuiască un proiect referitor la unele nelămuriri cu privire la aplicarea legii electorale, precum și alcătuirea unui proiect de lege referitor la organizarea armatei[1].

Reprezentanții susținătorilor vechiului regim propuneau, astfel, ca bază pentru noua Constituție fostul *„codice al muncii de clacă"*, adică legea fundamentală a trecutului care consfințea privilegiile pentru clasa conducătoare. Și, aceasta tocmai când se pusese capăt regimului regulamentar. Aristocrații nu vroiau, firește, decât adoptarea constituției lor, căci aceasta era natura Regulamentului Organic. La propunerea conservatorilor din Comisia Centrală, liberalii Chr. Tell, Șt. Golescu și Gr. Arghiropol prezintă o contrapropunere, anume să nu se ia ca bază Regulamentul Organic, ci să se alcătuiască o nouă Constituție. Liberalii Șt. Golescu, Chr. Tell, E. Predescu, Gr. Arghiropol, L. Steege, V. Mălinescu și M. Kogălniceanu propun, apoi, rectificarea legii electorale și unificarea instrucțiunilor pentru aplicarea ei. Întrucât legea electorală perpetua privilegiul politic al latifundiarilor conservatori, Gr. Sturdza se declară categoric contra revizuirii sale, în scopul de a acorda acces mai multor cetățeni, considerând propunerea liberalilor ca *„intempestivă și amenințătoare pentru libertățile publice"*[2]. Și, explică de ce, anume că Adunările au fost alese pe 7 ani, existând așadar, suficient timp pentru a medita asupra reformei, altminteri periculoasă, întrucât ar acorda guvernelor posibilitatea dizolvării lor și organizarea de noi alegeri, tocmai în vederea aplicării ei. Așadar, guvernele ar putea avea Adunări dependente de ele[3].

Grigore Sturdza, fostul candidat la tronul Moldovei, în ianuarie 1859, se opunea, așadar, numai la câteva luni de la dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, unei reforme electorale, dovedind conservatorismul ultra al concepțiilor sale, pe care vroia atunci, ca să le prezinte ca fiind moderne, constituționale, în care

---

1 ***Ibidem***, p 27.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***.

scop şi înfiinţase un organ de presă, intitulat ***„Constituţionariul"***. El se temea de perspectiva alegerii unor noi Camere, prin adoptarea reformei electorale, care să înlocuiască pe cele existente, aflate la discreţia majorităţii conservatoare. Din care motiv, cere să nu se ia în consideraţie propunerea de reformă. Apostol Arsaki se alătură, afirmând că propunerea făcută de liberali contravine Convenţiei de la Paris, Constantin Brăiloiu, de asemenea, susţine că prevederile bazate pe cens din Convenţie nu pot fi nesocotite sau modificate. Liberalii M. Kogălniceanu şi Vasile Mălinescu contestă dezvoltările pe această temă ale preopinenţilor lor conservatori, Constantin Brăiloiu afirma, chiar, că extinderea drepturilor electorale, printr-o reformă, ar duce la vot universal, or, se ştie – argumenta el – că *„adevărata reprezentare naţională nu sta în număr, ci în calităţile alegătorilor şi aleşilor"*[1].

Cu toate precizările făcute de Chr. Tell, M. Kogălniceanu şi V. Mălinescu, conservatorii rămân fermi în hotărârea lor. C. Brăiloiu afirma că nu poate vedea în propunere decât o reformă, care nu este necesară, aplicarea defectuoasă a legii electorale în vigoare datorându-se pasiunilor politice. Tot ce putea să le convină era numai o unificare a instrucţiunilor de aplicare a legii existente pentru ambele Principate. I.Em. Florescu respingea şi el propunerea de reformă, întrucât a sări prea iute şi într-un chip intempestiv *„înseamnă a compromite şi primejdui libertăţile constituţionale"*, înţelegând prin acestea pe cele deja obţinute de latifundiari. Supusă la vot, propunerea liberalilor a fost respinsă cu 8 contra 8, prevalând votul contra al preşedintelui, Radu Rosetti[2].

Propunerea conservatorilor de a se avea în vedere Regulamentul Organic, ca bază, pentru noua Constituţie, se sprijinea pe art. 32 din Convenţia de la Paris, care prevedea revizuirea Regulamentului Organic, dar nu în scopul adoptării unei noi Constituţii, ci numai partea sa administrativă, căci partea din Regulament referitoare la o constituţie fusese desfiinţată prin Convenţia de la Paris : *„Când deci mai mulţi din membrii dreptei din Comisiunea Centrală, precum principele Grigore Sturdza, C. Brăiloiu, voiau să facă din Regulamentul Organic temelia nouei constituţii, ei nu făceau decât a se încleşta de formaţiunile trecutului, aşa de greu părăsit pentru cei ce se folosise din ele, şi când ne aducem aminte despre cele ce se spusese, că domnul răspinsese regulamentul ce i se înfăţoşase de mitropolit în ziua jurământului,* – scria A.D. Xenopol – *ne putem închipui ce efect a trebuit*

---

1 ***Ibidem***, p. 28–29.
2 ***Ibidem***, p. 29–30.

să facă în țară asemene propunere și în ce lumină a trebuit să pună ea pe membrii comisiei centrale"[1]. Numai că, în acest organism, conservatorii aveau preponderență și puteau respinge contrapropunerile liberale. Precum observa A.D. Xenopol, nu era posibil să se susțină că *„partidul conservator"*, cum numea el gruparea conservatoare, nu năzuia la menținerea trecutului cu toate privilegiile sale, căci aceasta nu mai concorda cu prevederile Convenției de la Paris, *„se silea a întârzia pe cât se putea mai mult momentul când trebuia să pună el însuși toporul la picioarele arborelui secular, din roadele căruia trăise atâta timp, și, pe de altă parte, mai dorei ca reformele să fie cât mai dulci cu putință. Nu era decât prea firesc lucru* – remarca A.D. Xenopol – *ca să caute a apăra, cum și pe cât putea, poziția în care se afla, mai ales când conducerea trebilor îi era dată pe mână"*[2].

Încurajați de preponderența ce o puteau avea la votarea oricărui proiect sau propunere în Comisia Centrală, conservatorii devin intransigenți. La atacurile violente ale liberalilor față de propunerea de a se avea ca bază pentru noua constituție Regulamentul Organic revăzut, Grigore Sturdza susține că acestea sunt lipsite de temei, întrucât Regulamentul nu este o literă moartă, că însăși Convenția de la Paris prevedea acest lucru. Deci, noul statut internațional recunoștea Regulamentul Organic ca fiind încă în vigoare. Or, susținea, în mod exagerat și fără temei Gr. Sturdza – liberalii neagă tocmai existența legilor fundamentale ale țării, ca și cum Regulamentul Organic mai putea fi așa ceva după semnarea Convenției de la Paris. Mai preopina Gr. Sturdza asupra afirmațiilor liberalilor, precum că unii doreau menținerea titlurilor de noblețe. Oricum, – conchide el – toate popoarele au în vedere legile lor vechi pentru a alcătui altele noi : *„A nega legiuirile unei țări ar fi o monstruozitate neîngăduită nici la un popor care se respectă"*. Dacă *„ar declara desființată legiuirea fundamentală a țării, înainte de a pune în loc o altă legiuire mai bună"*, Comisia Centrală s-ar discredita în ochii tuturor, deoarece ar acționa contra prevederilor Convenției și a bunului sens. Gr. Sturdza respinge afirmația că *„Regulamentul a fost mijlocul absurdurilor"*[3].

Conservatorii din Comisia Centrală se ridică în sprijinul afirmațiilor lui Grigore Sturdza. Astfel, Constantin Brăiloiu argumentează îndelung asupra necesității adoptării Regulamentului Organic revizuit, susținând, fără echivoc : *„Să lepădăm dar departe de noi ideea că Regulamentul este literă moartă. Nu, domnilor, nu*

---

1 A.D. Xenopol, ***Istoria românilor***, vol. XIII, p. 47.

2 ***Ibidem***, p. 45.

3 ***P.C.C.P.U.***, Protocol XIV. Ședința din 8 iunie 1859, p. 48–49.

este literă moartă, ci literă vie, pe care suntem chemați a o transforma spre a da impulsie nouă națiunei noastre. Aceasta este ținta propunerei de revizuire care dezbatem, și sunt la mirare cum i se poate presupune cu bună credință intențiunea de a păstra abuzurile"[1]. Abuzurile – precizează el – ar veni din partea liberalilor, care caută intenții rele acolo unde nu există[2]. Susținută, încă, de conservatori, prin luări de cuvânt, în pofida contraargumentării liberalilor, îndeosebi M. Kogălniceanu, L. Steege, V. Mălinescu, propunerea de adoptare a Regulamentului Organic revizuit ca bază pentru noua Constituție a fost adoptată cu 8 voturi, contra 8, votul președintelui, Radu Rosetti, fiind pentru[3].

Conservatorii fac rezerve la propunerea lui V. Mălinescu, susținută de alți opt membri ai Comisiei, de a se introduce alfabetul latin în toate lucrările acesteia. Constantin Brăiloiu afirmă că nu se opune, dar să se tipărească și un exemplar al lucrărilor Comisiei cu caractere chirilice, menționând că guvernul n-a introdus încă alfabetul latin în publicațiile sale oficiale. Gr. Sturdza nu se opune nici el, remarcând, totuși, că publicitatea protocoalelor va fi imperfectă. Radu Rosetti constată că, mai tot timpul, conservatorii au fost denunțați opiniei publice drept *„staționari"*, apărători ai privilegiilor, veniți în Comisia Centrală numai pentru a-și apăra moșiile contra celorlalți. În scopul cunoașterii de către un public cât mai larg, el este de părere ca protocoalele să fie publicate în alfabetul chirilic, folosit de toate ziarele, căci altminteri, pentru cei mai mulți, ar fi ca într-o limbă străină. În pofida unor intervenții ale liberalilor, conservatorii rămân fermi pe poziția lor. Constantin Brăiloiu preciza : *„Comisia Centrală nu e chemată a îndeplini misiunea unei Academii. Literele latine se pot răspândi adoptându-se în instrucțiunea publică"*. Ion Em. Florescu este de părere că alfabetul latin să fie introdus „progresiv". Propunerea lui V. Mălinescu a fost însă adoptată cu 8 contra 6 ; C. Brăiloiu, Petre Rosetti, Ion și Gr. Sturdza, I. Em. Florescu, R. Rosetti[4].

În august 1859, aveau loc dezbaterile proiectului de Constituție, care, la art. 13, prevedea expropierea numai pentru utilitate publică : drumuri, șosele, canale etc. M. Kogălniceanu a propus însă un amendament prin care exproprierea în interesul public să se facă cu prealabilă și dreaptă despăgubire. Constantin Brăiloiu declară că nu dorea să vadă înscris nici în Convenție, nici în Constituție

---

1 ***Ibidem***, p. 52.
2 ***Ibidem***, p. 53.
3 ***Ibidem***, p. 56.
4 ***Ibidem***, p. 67–68.

cuvântul *„expropriere"*, motivând că *„amestecul puterii publice în drepturile private este una din cele mai mari şi mai grave violaţiuni în contra libertăţii omului"*[1]. Paradoxal, liderul conservator considera că principiul exproprierii ar fi aplicat numai de statele autocrate. Dacă este însă necesar de adoptat, pentru că este înscris în Convenţie, Constantin Brăiloiu precizează că atunci trebuie lămurit ce înseamnă exproprierea, pentru că de câtiva ani se răspândesc aşa-zisele idei sociale, prin care se atacă dreptul de proprietate. Or, acest drept – opinează el – este inseparabil libertăţii personale. Exproprierea constituie una din aceste idei care preconizează împroprietărirea ţăranilor, adică *„voesc a smulge din mâna omului averea muncită cu sudoarea lui şi a părinţilor săi ca să o dea acelora carii nu au nici un drit la dânsa, cu un cuvânt, pentru interes public, dând aşa ideei de exproprieaţiune un înţeles ce n-are năcăiri"*[2]. Prin urmare, cere determinarea înţelesului termenului de expropriere, tocmai datorită existenţei şi circulaţiei unor idei sociale. De altfel, toţi conservatorii cereau precizarea noţiunii de expropriere, pe care, altminteri, o considerau o măsură socialistă sau comunistă. Încât, nici măcar pentru interes de utilitate publică, nu admitea noţiunea de expropriere, fără determinarea ei precisă, deşi M. Kogălniceanu propusese un amendament, prin care să se acorde expropriaţilor o prealabilă şi dreaptă despăgubire.

În timpul dezbaterilor proiectului de Constituţie, M. Kogălniceanu a mai propus un amendament la art. 147, prin care se preconiza modificarea legii electorale, îndată după stabilirea impozitului general, cu scopul extinderii drepturilor electorale şi cu menţinerea unui cens determinat. Se preciza că legea în vigoare era dintre cele mai defectuoase, recunoscută ca atare chiar de Puterile garante. Conservatorul Gr. Sturdza obiecta că nu înţelegea raţiunea includerii unei reforme a legii electorale în Constituţie, când acest atribut revine Adunării legislative. O reformă nu se poate anunţa, deci, în Constituţie, înainte de a se fi făcut, fiind necesară o lege specială. Constantin Brăiloiu se pronunţa şi el categoric contra amendamentului lui M. Kogălniceanu, considerându-l *„un principiu de nestatornicie"*. Apoi, rezultatele sistemului electoral în vigoare nu pot fi cunoscute anticipat[3]. Pentru el, stipulaţiile electorale ale Convenţiei de la Paris erau cât se poate de liberale, încât nu vede de ce ar trebui modificate[4].

---

1 ***Idem***, XLI. Şedinţa din 20 august 1859, p. 11.
2 ***Ibidem***, p. 12.
3 ***Idem***, LXV. Şedinţa din 2 octombrie 1859, p. 1.
4 ***Ibidem***, p. 5.

Opoziția categorică contra reformei electorale din partea latifundiarilor conservatori privilegiați prin Convenția de la Paris, care stipula condiții deosebite de avere, a avut răsunet în epocă, izolând și mai mult elita aristocratică de restul națiunii. Această opoziție este totală, adică contra oricăror reforme, de natură să le modifice poziția economică, socială sau politică. Principiile conservatoare ies și mai mult în evidență în timpul dezbaterii legii rurale în Comisia Centrală de la Focșani. Astfel, fără a nega consecințele favorabile ale prefacerilor democratice care au urmat Tratatului de pace de la Paris din 1856, Alexandru D. Moruzi, unul din liderii conservatorismului român din Moldova, economist de seamă, căuta să tempereze zelul radicalilor liberali în problema îmbunătățirii stării locuitorilor, adică a țăranilor, preconizată în art. 46 al Convenției de la Paris. El considera suficientă egalitatea în fața legilor : *„nu mai e stăpân, ci toți liberi deopotrivă înaintea driturilor și a îndatoririlor"*[1]. Numai că Unirea Principatelor s-a făcut înaintea unirii cetățenilor. După părerea sa, existau două grupuri politice divergente în privința îmbunătățirii soartei țăranilor : *„unul apasă pe locuitor peste măsură, altul, drepturile proprietății tot cu acea aprindere"*[2]. Este nevoie de un compromis, prin atenuarea extremelor. De aceea, soarta viitoare a țăranului nu trebuie să preocupe prea mult pe legiuitori, în condițiile libertății și egalității. Rămân de proclamat *„driturile proprietății, libertatea industriei și a muncii"*[3]. Al.D. Moruzi consideră că nu este nevoie de legi protecționiste, întrucât oricine poate avea cât de mult în condițiile nou create, dacă dovedește hărnicie și inteligență. Prin urmare, este necesar de întărit principiile libertății și egalității, propice unei dezvoltări viitoare.

Oameni de înaltă cultură, foarte buni specialiști în domeniul științelor politice, economice, juridice, liderii conservatori își foloseau cunoștințele în marile foruri de dezbatere ale țării în sens negativ, împotriva interesului general, al rezolvării unor probleme de stringentă necesitate, precum reformele electorală și agrară, fără de care nu era posibil progresul politic, social și economic. Pentru că reputatul economist Al.D. Moruzi înfrunta cu bună știință realitățile vremii sale, adică marea discrepanță dintre clasele sociale legate de agricultură, datorită menținerii clăcii și lipsei de pământ de muncă în condiții avantajoase. Prin menținerea relațiilor agrare vetuste în agricultură, care îngrădeau libertatea învoie-

---

1 Victor Slăvescu, ***Activitatea și opera economistului Alexandru D. Moruzi 1815–1878***, București, 1941, p. 233. Cuvântare în ședința din 23 iulie 1860 a Comisiei Centrale.

2 ***Ibidem***, p. 234.

3 ***Ibidem***, p. 235.

lilor, devenea iluzorie orice pledoarie despre existența unei libertăți și unei egalități în fața legii a tuturor locuitorilor Principatelor Unite. Proclamarea principiilor nu însemna deloc și aplicarea lor. Retorica savantă nu putea escamota deplorabila stare de lucruri existentă, la trecerea unui deceniu de la împlinirea jumătății de secol. Pentru că, în Comisia Centrală de la Focșani, Al.D. Moruzi ajunge îndată la opoziția categorică contra dreptului țăranilor la pământul pe care-l dețineau în folosință. El declara că nu este de acord cu susținerea de către V. Mălinescu a acestui drept, deoarece se confundă dreptul cu dreptatea. Dreptul de proprietate al stăpânului de pământ n-a fost niciodată contestat, încât țărănimea nu poate fi împroprietărită *„prin silnica încălcare a dritului proprietății"*, întrucât nu există un drept pentru țăran de a primi pământ de la proprietar, el fiind creat în mod artificial, o proprietate iluzorie : *„Se caută a introduce pe nesimțite, prin chipuri extra-legale pe țăran între proprietari"*[1]. Învățatul economist susține că nu este echitabil și etic să se pretindă ca numai *„câțiva proprietari să asigure mijloace de existență la cinci milioane de suflete"*, comițându-se mare nedreptate. Din care motiv, să se lase libertatea învoielilor agricole și atunci țăranul, având brațe și vite de muncă, nu va muri de foame, folosindu-le : *„Asociațiunea proprietarului cu țăranul stă în firea lucrurilor ; ea există și se va face numaidecât fără cea mai mică presiune sau înrâurire în contra lor înșiși, prin singura atragere ce rezultă din nevoile reciproce"*[2]. Fiecare își cunoaște mai bine valoarea și posibilitățile de care dispune, încât învoielile libere constituie singura selecție echitabilă, și nu protecționismul impus cu sila[3].

Preopinentul liberalilor din Comisia Centrală omitea, însă, cu desăvârșire din argumentația sa că, precum țăranul nu era proprietar pe lotul dat în folosință, tot așa stăpânul domeniului nu era proprietar, în sensul modern al relațiilor de proprietate, adică să dispună așa cum dorește de posesiunile sale agrare. Pământul locuit de țărani clăcași, vândut odată cu aceștia, avea un preț cu atât mai ridicat cu cât ei se aflau în număr mai mare. Libertatea învoielilor agricole nu va fi o realitate nici măcar după legea rurală din 1864 și nici mai târziu. Problemele în dezbatere nu evoluau diferit în Adunările legislative. Astfel, Barbu Catargiu, președintele Adunării din Țara Românească, lua, ca și în trecut, apărarea latifundiarilor. La dezbaterea asupra impozitului de proprietate, el constata că

---

1 ***Ibidem***, p. 237–238. Cuvântare în ședința din 26 iulie 1860.
2 ***Ibidem***, p. 239.
3 ***Ibidem***, p. 240–241.

există unii deputați *„ce par a nu voi altceva decât să persecute și să apese necontenit proprietatea, fără a se ocupa de oportunitatea vremii și de tristele efecte ce întotdeauna dă această pornire"*[1]. El consideră că proprietarii nu se eschivează de la nici o contribuție, însă mai întâi vor să li se asigure proprietatea : *„spuneți întâi soarta proprietății și apoi vă spunem ceea ce putem plăti"*, zic proprietarii. Prin urmare, marii proprietari ar fi de acord să plătească impozit, dar condiționat de menținerea integrității proprietăților lor : *„Recunosc* – spunea Barbu Catargiu – *că proprietatea este cea dintâi ce trebuie să vie în ajutorul statului, dar ea zice că este ostenită de amenințările necontenite de cari e bântuită, că aceste amenințări au sleit creditul, din care ea sufere și, împreună cu dânsa, toată societatea. Atunci temelia societății este pusă când veți aduce lucrurile în așa stare încât creditul să nu se mai depărteze de proprietate, ci din contra să vină de sineși în ajutorul ei"*[2].

Omul politic conservator, care studiase la cele mai înalte instituții de învățământ ale Franței, dovedea o uimitoare îngustime de vederi când trata, în mod părtinitor și evident egoist, o problemă de cea mai mare importanță pentru consolidarea noului stat, condiționând impozitul pe marea proprietate de asigurarea menținerii integrității ei. De pe poziții ultraconservatoare, retrograde, în calitatea sa de președinte al Adunării, găsea că în Principatele Unite există o zdruncinare a principiului proprietății cauzată de oameni rău-cunoscători ai situației, români și chiar străini. De aceea, consideră că în privința impozitului asupra proprietății nu se poate lua decât o măsură provizorie. Apoi, trebuie stabilit cuantumul contribuției, pentru că *„nu e drept ca, dacă deficitul va fi de 100 de milioane, să omorâm pe proprietari, ca să acopere ei acest deficit"*[3].

Problema stabilirii impozitului pe venit era una din cele mai importante în lucrările Adunării legislative. Barbu Catargiu se pronunța însă pentru o sumă fixă și nu una progresivă, în raport cu venitul realizat, această din urmă soluție părându-i-se o *„idee monstruoasă"*. Ion C. Brătianu contraargumenta, afirmând cât de firească era plata impozitului progresiv, adică proporțional cu venitul realizat. Liderul conservator considera aceasta doar un sentiment nobil și nu un raționament, deoarece bogatul nu este deloc un trântor, care consumă și nu produce nimic. Averile sunt productive – susține Barbu Catargiu –, aduc venituri,

---

1 Barbu Catargiu, ***Discursuri***, p. 197. Ședința din 19 iulie 1860.

2 ***Ibidem***, p. 198–199.

3 ***Ibidem***, p. 200–201. Ședința Adunării din 6 septembrie 1860.

care se revarsă binefăcător asupra întregii societăți : *„Marile capitaluri sunt în societate ceea ce râurile, gârlele, lacurile sunt în natură. Ele se împrăștie ca aburii apelor în rouă și ploaie și merg de fructifică până la cele mai de pe urmă părți ale societății, așa precum roua și ploaia fructifică toată fața pământului ce ele vin de adapă și răcoresc"*[1]. Orice alt raționament constituie o eroare; deci – potrivit părerii lui Barbu Catargiu – trebuie să se înceteze hulirea celor bogați și tânguirea claselor de jos ale societății, altminteri întreținându-se ura, lenea, invidia, nerăbdarea. Fiecare să ajungă, așadar, acolo unde merită, dar, să fie bine știut, că nu toti pot să fie conducători, să dea ordine și nimeni să nu se supună. O piramidă socială este cât se poate de necesară și ea nu trebuie răsturnată cu vârful în jos[2].

O concepție elitistă, ultraconservatoare își afla în Barbu Catargiu un propagator autorizat, dublat de un orator strălucit, cum arareori se întâmplase până atunci, în dezbaterile parlamentare. El își punea tot talentul său în slujba minorității aristocrate din societatea românească, cu tendința vădită de a-i păstra cât mai multe din privilegiile pe care le deținea. Ajunge chiar să invoce noile principii democratice în scopul urmărit : integritatea proprietății și a privilegiului politic. Astfel, în proiectul de răspuns la Mesajul Tronului, prezentat în ședința Adunării din 14 ianuarie 1861, se menționa, între altele, intenția de *„a îmbunătăți starea țăranilor printr-o justă regulare a raporturilor lor cu proprietarii"*[3]. Barbu Catargiu a luat cuvântul pentru a preciza că nu se prejudiciază nici o problemă socială dacă se recunoaște libertatea individuală și respectul proprietății. Fără aceste principii, – declara el – o societate nu poate trăi[4].

Atunci când principiile democratice serveau interesele latifundiarilor conservatori, acestea erau invocate cu prioritate în apărarea lor. Precum își pusese toată elocința și dorința de a convinge în apărarea integrității și așa-numitelor drepturi ale marii proprietăți, tot așa procedează Barbu Catargiu ori de câte ori venea în dezbatere necesitatea adoptării unei noi legi electorale. În ședința Adunării din 23 mai 1861, el adresa o interpelare guvernului prezidat de radical-liberalul Ștefan Golescu. Între altele, afirma că guvernele trebuie să acorde sprijin și respect legilor, ci nu să dea prilejuri de frământări sociale, provocări, calomnii,

---

1 ***Ibidem***, p. 206.
2 ***Ibidem***, p. 207–208.
3 ***Ibidem***, p. 228.
4 ***Ibidem***.

și exemplifică cu unele așa-zise *„infamii îngrozitoare"* ce s-ar fi comis în timpul alegerilor. Întreabă, deci, ce face guvernul cu legea electorală ? Nu cumva are de gând să legifereze toate ilegalitățile săvârșite până atunci ? Căci, în acest fel, s-ar viola drepturile țării, sub masca democrației, căzându-se în *„despotismul ochlocrației"*, adică atotputernicia mulțimii, care este mai rău decât toate despotismele, deoarece *„mai bine zece ani de tiranie, decât o noapte de anarhie"*. Anarhia – conchide Barbu Catargiu – nu este bună, pentru că nu intră în *„ordinea lucrurilor stabilite"*[1], ca și cum tirania ar reprezenta o astfel de ordine.

Menținerea în ceea ce numea Barbu Catargiu *„legalitate"* constituie tema de predilecție a oricărui conservator, pentru că legile cele noi abia erau în pregătire, Comisia Centrală de la Focșani având tocmai această sarcină. Convenția de la Paris constituia un cadru general, o afirmare de principii democratice, aplicarea lor urmând abia a se face. Or, conservatorii căutau să întârzie sau să stăvilească, dacă era posibil, avântul spre democratizare, care presupunea înființarea de noi instituții și adoptarea de legi noi. Barbu Catargiu și declară, de altfel, în Cameră, că atât el, cât și ceilalți conservatori nu susțin și nu vor susține desființarea Convenției de la Paris. Ei nu acuză pe nimeni, ci doar constată o stare de lucruri rea în țară, tocmai pentru că nu se menține legalitatea. Liberalii, însă, scormonesc în trecut cu intenția de a acuza, dar o fac zadarnic, întrucât conservatorii pot dovedi că multe erau mai bune altădată decât în prezent : *„Dacă nu altceva* – afirma Barbu Catargiu –, *cel puțin era siguranța publică, dormeau oamenii în mijlocul drumului cu mii de galbeni și dacă se întâmpla vreo călcare, era caz excepțional, lucru neauzit"*[2]. Or, în 1860 mișunau tâlharii peste tot, încât liberalii n-au de ce să se arate altfel decât sunt, pentru că sunt foarte bine cunoscuți. Să nu pervertească conștiințele prin discuții abile, dar lipsite de temei : *„Nu zicem că trecutul era bun* – mai afirma Barbu Catargiu –, *dar ceea ce era bun atunci, vedem că azi lipsește, adică creditul și siguranța. Vedeți dar că aceasta nu e decât o constatare, iar nu o desfidere"*[3].

Cu dezinvoltură și nici o tresărire de conștiință, se căuta poleirea trecutului regim politic care, într-adevăr, garanta *„creditul și siguranța"* pentru elita aristocratică, singura privilegiată în societate, deci, pusă în mod excepțional în afara dreptului comun. Perspectiva intrării în cadrul acestui drept și ieșirii din cea de

1 ***Ibidem***, p. 247.
2 ***Ibidem***, p. 250.
3 ***Ibidem***, p. 253.

castă privilegiată trezea resentimente, greu de stăpânit, acuzații grave despre încălcarea *„legalității"*, înțelegând prin aceasta amenințarea permanentă a privilegiilor de tot felul. Întăriți în convingerile lor aristocratice, conservatorii alcătuiesc chiar un proiect de protest contra modificării legii electorale, nemulțumiți de dezbaterile și interpelările din ședința Adunării din 23 mai 1861. Astfel, ei își propuneau să protesteze contra oricărui *„proiect atingător de prefaceri în legea electorală, care s-ar elabora de guvern pentru conferințele care au a se deschide, fără împărtășirea Corpurilor legiuitoare ale țării"*, pe motiv că *„ar fi o călcare a drepturilor noastre strămoșești și a Convenției ce ni le-a restatornicit"*[1].

Într-un alt document, în limba franceză, intitulat ***Séance du 23 Mai. Le Prince Demetrie Ghika***, se motiva în mod similar, anume că românii datorează recunoștință Puterilor garante *„care au cheltuit miliarde și au vărsat sângele lor pentru apărarea naționalității noastre"*. Încât, propunerea din proiectul de protest al conservatorilor *„n-are alt scop decât a protesta contra oricărui* ***projet*** *de lege ce se va înfățișa conferințelor, fără ce acel projet să fie elaborat de Corpurile legiuitoare, conform stipulațiilor din Convenția de la Paris 7/19 august"*[2].

Intenția conservatorilor era de a bloca orice demers al guvernului, pe plan diplomatic, în scopul lărgirii drepturilor electorale, prin modificarea legii existente, cărora se opuseseră cu îndârjire, în diversele foruri, reprezentanții dreptei. Scriind lui Apostol Arsaki, Constantin Brăiloiu îl informa că trebuia să se deplaseze curând de la București la Focșani, pentru a participa la lucrările Comisiei Centrale, unde aveau loc *„lupte sterile"*, și unde *„roșii* (liberalii – n.a.) *sunt puțin cam fâstâciți; dar aceasta nu-i împiedică de a fi recurs la astfel de tactică neloială care le-a reușit întotdeauna de când au venit să arunce în țară sământa dezordinii"*, anume de a găsi tot felul de pretexte pentru a cere modificarea legii electorale[3].

Concomitent, în Adunare, Barbu Catargiu expunea cunoscutele principii conservatoare cu privire la soluționarea relațiilor agrare. El recunoștea că aceasta este o problemă de mare importanță, vitală pentru viitorul României, amânându-se, în repetate rânduri. Problema constituie, într-adevăr, *„piatra unghiulară a edificiului nostru social"*, însă *„a ajuns o armă de scandal și de discordie"*, căci ea se pune din punctul de vedere al *„principiilor năprasnice ale comunismului"*, precum afirmă

---

1 Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), Manuscrise, ***Arhiva Apostol Arsaki***, mapa I, act. 19, Ciornă.

2 ***Ibidem***, act. 18.

3 ***Ibidem***, București, 27 mai 1861. S 13/CCCXXXI. Original, în limba franceză.

unii membri conservatori ai Comisiei Centrale, care văd în proiectul de lege electorală un apel la *„cei ce inspiră jaful și a fi legiuitorii noștri"*[1]. Dacă din ruina financiară statul poate scăpa, din cea socială – afirma Barbu Catargiu – nu mai poate. O sabie a lui Damocles atârnă deasupra proprietății (latifundiilor – n.a.) și *„ceea ce e încă mai înfricoșător este o mână nevăzută, infernală, o zguduire asupra capetelor noastre"*[2]. Liderul conservatorilor munteni se pronunța pentru tăierea acelui fir care amenința, degajându-se astfel cei copleșiți de spectrul răzvrătirilor și neliniștirilor, al anarhiei ce țintește la răsturnarea marii proprietăți. În atare situație, Barbu Catargiu considera că Adunările legislative trebuiau ținute deschise până la votarea unei legi rurale : *„chestiunea proprietății, până când nu va primi o soluțiune va fi o cauză de discredit, de mizerie, într-un cuvânt de moarte a societății românești"*[3]. Drept urmare, face o propunere de rezolvare a problemei rurale înainte de închiderea sesiunii Adunării, pe motiv că proprietarii nu mai pot suporta presiunea soluționării acestei probleme asupra lor.

Barbu Catargiu, prin vehemența și tenacitatea cu care apăra interesele latifundiarilor conservatori, coalizase în jurul lui pe cei mai intransigenți susținători ai principiilor ultraconservatoare, puternic legați prin interesele lor comune de grup sau de grupare. Capacitățile lor creatoare și de luptă serveau în întregime salvării acestor interese de *„castă"* care nu înțelegea să renunțe la nimic, să nu facă nici un compromis în problema agrară. Dispunând de privilegiul politic, ultraconservatorii își apără cu tenacitate și pe celelalte. Din necesitatea de a se afla strâns uniți, ei se coalizează în jurul unui șef. Acesta va fi Barbu Catargiu, chiar îndată după Unirea Principatelor. El avea sprijinul unui comitet coordonator, care se întrunea la locuința sa din București, de fiecare dată câte trei membri desemnați din Al. Plagino, D. Ghica, I.Em. Florescu, Ion Bălăceanu, Gh. Lenș. În comun, decideau asupra problemelor organizatorice, de program politic, de orientare a grupurilor conservatoare din Adunare și Comisia Centrală[4].

În acel timp, Barbu Catargiu nu avea intenția constituirii unui partid, în sensul modern, ci să cimenteze legăturile dintre membrii unei *„caste"* politice, în scopul perpetuării monopolului de conducere a statului. Din care motiv, conser-

---

1 Barbu Catargiu, ***Discursuri***, p. 261–262. Ședința Adunării din 17 iunie 1861.

2 ***Ibidem***, p. 263.

3 ***Ibidem***, p. 264.

4 Vezi Apostol Stan, ***Grupări și curente politice în România între Unire și Independență***, București, 1959, p. 79–81.

vatorii întreţineau o stare de spirit încordată cu preopinenţii lor radical-liberali. Orientarea aceasta politică intransigentă, de esenţă ultraconservatoare, îi situează pe şeful grupării şi pe acoliţii săi de partea forţelor reacţiunii politice româneşti, care devine ţinta unor numeroase articole de presă şi discursuri politice. Barbu Catargiu încearcă dezamăgiri, se retrage chiar la moşia sa, de unde este implorat să revină în viaţa politică de către partizanii săi. Stigmatizat public şi indicat ca adversar al progresului, curentul reprezentat de Barbu Catargiu sfârşeşte prin a avea disidenţi. Primul a fost George Ştirbei, apoi prinţul Dimitrie Ghica, ambii cu vederi conservator-moderate. Împărtăşind încă mai de multă vreme concepţii moderate, Dimitrie Ghica nu agrea aroganţa politică a lui Barbu Catargiu şi tendinţele sale absolutiste, dictatoriale. Înfiinţase chiar un organ de presă, intitulat ***„Conservatorul progresist"***[1].

În pofida oricăror deosebiri de atitudine şi concepţii, gruparea conservatoare munteană se concentra totuşi în jurul unui interes comun, care prevala asupra tuturor : apărarea integrităţii marii proprietăţi. Încât, apropierea evenimentului unirii definitive îi găsea strâns uniţi. În Moldova, unde conservatorii nu aveau de înfruntat o grupare radical-liberală, conservatorii erau şi mai puternici decât în Muntenia. În frunte cu Gr. Sturdza, fostul candidat la domnie, ei aveau sentimente de ostilitate faţă de Alexandru Ioan Cuza. Ulterior, încearcă să ia conducerea grupării Al.C. Moruzi-Zvorişteanu, care împărtăşea concepţii similare cu cele ale lui Barbu Catargiu. Cu toţii, conservatorii moldoveni se opuneau grupării liberale, în frunte cu M. Kogălniceanu, ale cărui proiecte de reforme erau etichetate drept ficţiuni şi utopii de către Al.C. Moruzi : *„Deşi doreau să se prezinte ca spirite pragmatice, hotărâte şi capabile să reformeze societatea românească, întocmai ca cei din Muntenia, conservatorii din Moldova n-au fost preocupaţi, în primii trei ani de domnie a lui Cuza, decât de apărarea privilegiilor şi împiedicarea unor reforme autentice"*[2].

Unirea definitivă, adică pe plan politico-administrativ, a avut loc în prezenţa unor înfruntări de opinii, căci o parte din conservatorii munteni se opunea propunerii de proclamare în ambele Corpuri legiuitoare întrunite, iar cei moldoveni, în frunte cu Al.C. Moruzi, se pronunţau mai degrabă pentru o federalizare a Principatelor. Pentru el, Bucureştii constituiau un *„centru haotic"*, unde se înfruntau interese şi idei politice contradictorii. Evident, exista o teamă explicabilă faţă de

1 ***Ibidem***, p. 82–87.
2 ***Ibidem***, p. 89.

activitatea extrem de intensă a radicalilor liberali munteni. Opoziția înverșunată contra reformelor agrară și electorală strânge și mai mult rândurile conservatorilor de toate nuanțele, în jurul liderului de necontestat, Barbu Catargiu, care este numit primul-ministru al guvernului comun al celor două Principate Unite, în urma proclamării unirii administrative, la 24 ianuarie 1862[1].

Fără un program și fără organizații locale, fără un comitet executiv, gruparea conservatoare, în pofida coeziunii realizate în jurul lui Barbu Catargiu, nu poate deveni un partid, așa cum era denumit, uneori. Intransigența ultraconservatorilor, dar mai ales a șefului grupării, totodată și primul-ministru al guvernului, în apărarea principiului integrității marii proprietăți și a privilegiului electoral, îi aduce în acută divergență de opinii cu liberalii din Adunarea legiuitoare. În ședința din 29 mai 1862, Al.D. Moruzi constata atacuri violente contra proiectului de lege rurală al Comisiei Centrale, mai bine zis contra majorității conservatoare, care l-a adoptat. Cel mai aspru critic a fost Mihail Kogălniceanu, ale cărui teorii sunt considerate inacceptabile, mai ales cea cu privire la așa-zisa *„proprietate relativă"*. Aceasta constituie un abuz de putere, în scopul spolierii proprietarilor. Or, un act de tiranie – precizează Al.D. Moruzi – nu înseamnă nicidecum un drept. Fără îndoială că Mihail Kogălniceanu s-a rătăcit în îndelunga sa pledoarie contra Comisiei Centrale, căutând *„ordinea în dezordine, bogăția în gaspilagiul (risipirea) capitalurilor adunate prin munca secolelor; puterea în nemișcare și trândăvie; întemeierea naționalității române pe constituțiunile Rusiei și Austriei"*. N-ar fi cazul să uite că fericirea generală consta în *„concordia tuturor intereselor legitime într-o înțeleaptă libertate"*[2].

Exproprierea latifundiarilor și împroprietărirea țăranilor erau, așadar, privite ca măsuri cu caracter autocratic, absolutist, la fel ca în imperiile vecine. Conservatorii apelau, în mod paradoxal, la principiile democratice, ale libertății și respectului proprietății individuale. Referitor la proiectul de lege rurală prezentat de M. Kogălniceanu în ședința Adunării din 25 mai 1862, care prevedea împroprietărirea țăranilor și abolirea clăcii, Barbu Catargiu, primul-ministru, se urcă la tribuna Adunării și constată cu satisfacție că antevorbitorii săi, între care : Gr. Cuza, Dim. Ghica, Al.D. Moruzi, Ap. Arsaki, Constantin Brăiloiu, i-au dat *„lovituri grele"*, sfâșiindu-l în bucăți. De aceea, fiind un om generos, nu va mai proceda ca atare.

---

1 ***Ibidem***, p. 89–93.

2 Victor Slăvescu, ***Al.D. Moruzi***, p. 245–248. Cuvântare în ședința din 29 mai 1862 a Adunării legiuitoare.

El nu poate zice altceva decât : *„Totul pentru țară, nimic pentru noi !"*. Cu privire la cuvântarea lui M. Kogălniceanu, Barbu Catargiu, deși pretinsese că va fi *„generos"*, totuși, afirma : *„Acel discurs a fost o chimeră, o chimeră ciudată, paradoxală, o chimeră cu capul de porumbiță, făgăduind multă blândețe, cu trunchiul de aspidă, plin de venin, și cu coadă de șopârlă mâglisitoare căci, după ce ne-a făgăduit împăcăciunea, abnegația de pasiune și de interese meschine, apropierea și înfrățirea, a stigmatizat proprietatea cu cele mai înveninate cuvinte, cu cele mai degradatoare calomnii, cu un cuvânt a sanctificat principiile lui Proudhon, care zice că proprietatea e o hoție ; în fine, d-sa a încheiat cerând, cu multă umilință, a se da țăranului, ca un fel de milostenie, pământul ce cultivă astăzi"*[1].

Incisiv, arogant, erijat în apărător al intereselor tuturor, ironic și distribuitor de epitete la adresa adversarilor politici, Barbu Catargiu uita cu bună știință că M. Kogălniceanu era el însuși un mare proprietar, dar liberal și nu conservator, urmărind nici mai mult, nici mai puțin decât atenuarea marilor discrepanțe sociale, prin desființarea clăcii și împroprietărirea țăranilor pe pământul pe care-l aveau deja în folosință. Cu prefăcută grijă față de soarta țăranului, pe care declară că și el o dorește tot mai bună, Barbu Catargiu afirma că populația majoritară nu trebuie să trăiască din *„milostenie"*. Căci, pentru a fi liber, țăranul trebuie să fie virtuos, și aceasta nu se face decât prin moralizare. Or, răpirea avutului altuia nu poate duce la scopul urmărit. Țăranii nu sunt niște milogi sau cerșetori sau, pur și simplu, briganzi. Virtutea se capătă altfel, adică prin respectul avutului altuia, pentru ca, apoi, să i se respecte și lui drepturile. Prin urmare, nimic nu trebuie să atenteze contra proprietății *„care e elementul și izvorul tuturor bogățiilor"*[2]. Primul-ministru al țării și șeful grupării conservatoare considera că problema agrară nu se poate rezolva prin discursuri precum cel al lui M. Kogălniceanu, căci ea se întemeiază pe principii solide, sănătoase ale dreptului și economiei politice. Astfel că proprietarii trebuie să-și susțină dreptul lor, pentru că în acest fel susțin națiunea. Jertfe pot fi făcute, dar nu luând de la unul și dând la celălalt ; proprietățile nu pot fi împărțite țăranilor, pentru că lor le trebuie libertate individuală și vor cumpăra, apoi, pământ cât le va trebui. Atunci, vor pune mai mare preț pe avere, decât dacă o vor dobândi pe gratis. Așadar, să-și creeze singuri averile, pentru a nu mai râvni la cele ale altora. Numai învoielile agricole să fie libere, la libera concurență[3].

---

1 Barbu Catargiu, ***Discursuri***, p. 340–341. Ședința Adunării din 29 mai 1862. Legea rurală.
2 ***Ibidem***, p. 342.
3 ***Ibidem***, p. 345–346.

În mod curios, un cunoscător al dreptului și economiei politice făcea abstracție de situația economică generală a țării, destul de grea, de lipsa de tehnică agricolă și de îmbunătățiri funciare, care impuneau o agricultură extensivă, pe suprafețe relativ mari de pământ, spre a îndestula cu hrană o familie țărănească. În condițiile existente, și încă multă vreme de atunci înainte, unica soluție pentru ameliorarea soartei țăranilor era împroprietărirea pe loturile pe care le aveau în folosință și abolirea clăcii. Omul învățat, care era Barbu Catargiu, copleșit de patima politică în servirea interesului de a apăra integritatea marii proprietăți, apărea la tribuna Adunării în postura de înverșunat adversar al progresului social, economic și politic, opunându-se perseverent și tenace oricăror proiecte de autentice reforme. Cu dezinvoltură, el se pronunță categoric contra a ceea ce pretinde că s-ar dori, anume egalizarea averilor. Din care motiv, susține ca țăranilor să li se insufle hărnicia, întrucât sunt oarecum delăsători. Or, hărnicia nu se insuflă prin acordarea gratuită a unui petic de pământ. A face proprietar cu de-a sila pe cineva pentru a zdrobi principiul respectării proprietății înseamnă a izbi în cheia de boltă a unei societăți. Încât, națiunea română nu trebuie supusă unor *„instigări"*[1].

În mod cert, primul-ministru al țării era în divergență de opinii asupra rezolvării problemei agrare cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza și cu M. Kogălniceanu, fiind adversarul soluției lor, încă și mai înverșunat contra proiectului liberalilor radicali. Venirea sa la putere provocase consternare în rândurile adversarilor politici. Atunci de ce-l chemase totuși Alexandru Ioan Cuza să formeze un guvern îndată după Unirea administrativă ? Frédéric Damé considera că, pentru a-i pune pe conservatori în imposibilitate de a guverna, până la recunoașterea Unirii definitive de către Marile Puteri[2].

Divergențele între liberali și conservatori, în dezbaterile din Adunare privind legea rurală, erau deosebit de accentuate, punctele de vedere fiind diametral opuse. Conservatorii se pronunțau pentru o muncă liberă, înțelegând prin aceasta desființarea clăcii, dar nu și împroprietărirea, țăranii urmând să-și cumpere treptat pământul de care aveau nevoie. Susținătorilor acestor principii li se obiecta că proprietatea nu avea un caracter absolut, ci condiționat. Prin urmare, se cuvine exproprierea latifundiarilor și împroprietărirea țăranilor. Dezbaterile la proiectul de

---

1 ***Ibidem***, p. 346–349.

2 Frédéric Damé, ***Histoire de la Roumanie contemporaine (1822–1900)***, Paris, 1900, p. 116–118.

lege rurală au fost dintre cele mai aprinse, stârnind reacții și agitații contra conservatorilor aflați la guvern. Cu prilejul aniversării revoluției de la 1848, liberalii preconizaseră o manifestație publică pe Câmpia Libertății. Deputatul conservator C. Filipescu a adresat o interpelare guvernului cu privire la organizarea întrunirii. Barbu Catargiu răspunde, în numele guvernului, stigmatizând în termeni foarte duri intențiile adversarilor politici, dând asigurări că va prefera să moară decât să admită încălcarea păcii și liniștii țării. La ieșirea din Adunare, în ziua de 8/20 iunie 1862, vajnicul orator, care admonestase cu vădită iritare pe liberali, interzicându-le întrunirea, este asasinat sub clopotnița Mitropoliei[1].

Conducerea guvernului a fost preluată de Apostol Arsaki, care dobândește puteri discreționare din partea Adunării, cu majoritate conservatoare. În ziua de 11/23 iunie 1862, se vota proiectul de lege rurală propus de guvern, care îngăduia împroprietărirea fiecărei familii cu maximum 1,5 ha, ceea ce era cu totul neîndestulător. O astfel de *„rezolvare"* a problemei agrare contravenea flagrant vederilor înaintate ale domnitorului, sprijinit de M. Kogălniceanu, al cărui proiect fusese atât de înverșunat atacat de deputații conservatori. Prin mesajul de închidere a lucrărilor Adunării, prezentat în ședința din 25 iunie 1862, domnitorul dădea de înțeles că nu va sancționa legea rurală. Guvernul conservator este nevoit să se retragă de la putere, după unele încercări de reconstituire sub președinția lui Lascăr Catargiu sau Dimitrie Ghica. Este numit un guvern de centru, sub conducerea liberalului moderat Nicolae Crețulescu, alcătuit, firește, din liberali moderați[2].

Om politic liberal moderat, domnitorul numise un guvern al *„căii de mijloc"*, tocmai pentru a contracara extremele liberale și pe cele conservatoare, care intraseră într-un acut conflict în Adunare cu privire la dezbaterea legii rurale. Se caută, și se găsesc, unele elemente moderate, atât liberale, cât și conservatoare, precum : Ion Ghica, Chr. Tell, M.C. Epureanu, Vasile Boerescu, provenit din gruparea radicală, G. Costaforu, C. Bosianu. Mai mult decât combaterea conservatorilor, gruparea centristă, agreată de domnitor, urmărea atenuarea exceselor radicalilor[3].

După asasinarea liderului lor, conservatorii nu mai au vigoarea și coeziunea anterioară. Nici unul dintre fruntașii conservatori nu întrunea calitățile defunctului pentru a menține strâns unită gruparea conservatoare. O grupare a conservatorilor

---

1 A.D. Xenopol, ***op. cit.***, vol. XIII, p. 141–144.

2 ***Ibidem***, p. 145.

3 Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 62–64.

se va reface sub şefia moldoveanului Lascăr Catargiu, care va avea un rol de seamă în viaţa politică a ţării, mai ales după 1866. Conservatorii se raliază totuşi unui scop comun, anume înlăturarea de la domnie a lui Alexandru Ioan Cuza, întâlnindu-se, doar în acest obiectiv urmărit, cu liberalii radicali, şi ei foarte iritaţi şi nemulţumiţi că fuseseră definitiv înlăturaţi de la putere de către şeful statului. În 1863, se şi constituie în *„monstruoasa coaliţie"*, denumită astfel, tocmai pentru că întrunea, în acelaşi scop, extremele liberale şi conservatoare. Această coaliţie se înfăptuieşte după redeschiderea lucrărilor Adunării, care ajunge în conflict cu domnitorul.

Împotriva proiectului moderat de răspuns la Mesajul Tronului, prezentat în şedinţa din 22 ianuarie/5 februarie 1863, se coalizează atât radicalii, cât şi conservatorii, care-l resping, votând, în majoritate, un amendament expus de Anastasie Panu. Între sprijinitorii acestuia se aflau : I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, An. Panu şi Ştefan Golescu, alături de conservatorii : G. Ştirbei, Gr. Sturdza, Ap. Arsaki şi Dim. Ghica. Întrucât dorea să-şi pună în aplicare proiectele sale de reforme, Alexandru Ioan Cuza chibzuieşte la soluţia loviturii de stat. Găseşte şi omul potrivit pentru a lua conducerea guvernului care s-o înfăptuiască, în persoana liberalului moderat M. Kogălniceanu. Prin lovitura de stat de la 2 mai 1864, se asigura înfăptuirea legii rurale şi a celei electorale[1].

La 2 mai 1864, s-a lovit în oligarhia agrară în favoarea puterii centrale, fără însă a fi distrusă. S-a procedat la o democratizare a vieţii publice, prin ***Statutul dezvoltător al Convenţiei de la Paris***, prevăzându-se două colegii electorale : alegători direcţi şi indirecţi. Astfel, au avut acces în viaţa politică a ţării toate celelalte categorii sociale, susceptibile însă de a urma orientarea politică a şefului statului către domnia autoritară. Lovitura de stat a avut menirea de a strânge şi mai mult rândurile *„monstruoasei coaliţii"*, care nu are decât un scop : detronarea lui Cuza Vodă şi aducerea pe tronul României a unui principe străin. În lipsa domnitorului din ţară, plecat la băile din Ems, izbucneşte o mişcare la Bucureşti, în ziua de 3/15 august 1865, reprimată sângeros de guvern. Puternic marcată, opoziţia se regrupează într-o societate secretă din care făceau parte fruntaşi radicali şi conservatori în scopul detronării domnului. O campanie de presă este deschisă în străinătate pentru a denunţa faptele de cruzime comise în ziua de 3/15 august 1865, care au un deosebit răsunet. Folosindu-se de unele scăderi

1 Dan Berindei, ***op. cit.***, p. 103–113.

personale ale domnitorului Unirii, adversarii săi politici reușesc să-l detroneze în ziua de 11 februarie 1866, silindu-l să semneze un act de abdicare[1].

O opoziție îndârjită contra reformelor, din partea grupărilor conservatoare, se manifestă în timpul întregii domnii a lui Alexandru Ioan Cuza. Prin Convenția de la Paris fuseseră desființate doar privilegiul social și cel fiscal, cel politic rămânând în continuare, fiind chiar întărit prin stipulațiile restrictive în privința participării la viața politică a marii majorități a cetățenilor. Deținerea pământului reprezintă singura forță de dominație politică a latifundiarilor conservatori, care vor să-și mențină monopolul conducerii statului. Întreaga viață politică este absorbită de rezolvarea problemei agrare.

Prin dispariția de pe scena politică a țării a lui Barbu Catargiu, conservatorismul vetusat și intransigent, adversar al reformelor de structură, închistat în dogmele trecutului, foarte atașat vechiului regim politic, rămâne fără vigoarea de odinioară, ceea ce îngăduie domnitorului Alexandru Ioan Cuza să înfrângă rezistența și să înfăptuiască reformele agrară și politică impuse de necesitatea accelerării progresului în toate domeniile vieții sociale.

Apariția junimismului literar, apoi a celui politic, curente de esență conservatoare, dar sub influența culturii occidentale, la fel ca liberalismul, numai că aveau surse diferite, mlădiază principiile conservatoare, îngăduind posibilitatea unor guvernări, care să țină seama de necesitățile de modernizare ale societății românești, adică de spiritul vremii.

---

1 A.D. Xenopol, ***op. cit.***, vol. XIV, p. 78–83.

COALIZAREA GRUPĂRILOR ŞI CONSTITUIREA PARTIDULUI CONSERVATOR DIN ROMÂNIA

În urma abdicării lui Alexandru Ioan Cuza, s-a constituit o Locotenență domnească din : Lascăr Catargiu, conservator, Nicolae Golescu, liberal-radical, și colonelul Nicolae Haralambie, din partea armatei. A fost numit un guvern provizoriu sub conducerea liberalului moderat muntean Ion Ghica. Pericole externe și interne amenințau unirea de dată recentă a celor două Principate. O mișcare separatistă se înfiripă la Iași, în frunte cu elemente ultraconservatoare, aflate sub influența reacțiunii politice din afară, care militaseră febril contra Unirii înainte și după 1859. Însuși mitropolitul, Calinic Miclescu, s-a situat în fruntea grupului de separatiști, care se îndreaptă spre palatul administrativ, unde sosiseră de la București locotenenții domnești Lascăr Catargiu și Nicolae Golescu. S-a recurs la mijloace extreme pentru împrăștierea grupului de separatiști, adică la folosirea armatei[1].

1 Vezi Anastasie Iordache, ***Goleștii. Locul și rolul lor în istoria României***, București, 1979, p. 378–379.

La începutul lunii aprilie 1866, se organizase un plebiscit pentru alegerea prințului Carol de Hohenzollern-Sigmaringen ca domn al României. Prințul a fost proclamat de către Adunarea aleasă la 9/21 aprilie 1866, sub numele de Carol I. Primul său guvern a fost constituit sub președinția lui Lascăr Catargiu, atât din liberali, cât și din conservatori. Primul-ministru se născuse la Iași, în ziua de 1 noiembrie 1823, într-o veche și mare familie de boieri moldoveni. Pârcălab al județului Neamț, în 1845, apoi, în 1853, la Iași, în 1854 la Covurlui, Lascăr Catargiu ajunge șef de poliție în timpul domniei lui Gr.Al. Ghica, retrăgându-se, odată cu acesta, în 1856. A protestat energic contra falsificării alegerilor de către Nicolae Vogoride[1]. La 27 aprilie 1859 a fost numit ministru secretar de stat la Departamentul din Lăuntru în guvernul moldovean prezidat de Manolache Costache Epureanu, care a urmat demisiei guvernului de sub conducerea munteanului Ion Ghica[2].

Alegerea făcută de domnitorul Carol I, în persoana lui Lascăr Catargiu, ca prim-ministru, îndată după venirea sa în țară, era considerată dintre cele mai bune : *„Întreg felul de a fi al acestui bărbat de stat, nicidecum înaintat în vârstă, respira liniște și prudență, deoarece a trăit mai mult în cuibul său propriu, decât în centrele apusului european"*[3]. Un produs intern, cu alte cuvinte, adânc atașat principiilor conservatoare, foarte deosebit în convingeri de Ion C. Brătianu, deși ambii erau inspirați de aceleași sentimente patriotice. Însă, *„pe când liberalul Brătianu, conform ideilor parlamentarismului modern francez, așteaptă toată mântuirea de la hotărârea poporului însuși asupra soartei sale și voește să cedeze influența asupra guvernului țării unor straturi cât se poate de largi ale poporului, Catargiu, mai liniștit și mai practic, pune temeiul de căpetenie pe înființarea unei administrații sistematice organizate"*[4].

Un act de maximă importanță pentru instituirea regimului politic democratic-parlamentar l-a constituit promulgarea Constituției, la 1/13 iulie 1866, după o prealabilă dezbatere și adoptare, în unanimitate, de către Adunarea Constituantă. Spirit prin excelență conservator, Titu Maiorescu considera Constituția din 1866

---

1 ***Lascăr Catargiu***, București, 1907, p. 5–6.

2 Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), Secția Manuscrise, ***Arhiva Lascăr Catargiu***, Mapa I, act. 1. Act emis de ministrul Afacerilor Străine ad-interim, la 27 aprilie 1859.

3 ***Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)***, vol. I, București, 1892, p. 82.

4 ***Ibidem***, p. 83.

ca fiind pătrunsă de un liberalism prematur, cu care însă principele Carol nu a avut prea mult de luptat pentru a se adapta. Deși ofițer prusian, *„trăind în atmosfera Curții din Berlin, unde democrația liberală era foarte rău văzută"*, Carol I avea relații apropiate cu moștenitorul tronului, care nutrea principii și aspirații constituționale, venind în contact cu societatea burgheză a Berlinului, adversara conservatorismului aristocratic. Se vorbea chiar de o avansare întârziată a lui Carol de Hohenzollern la gradul de căpitan, din cauza principiilor sale liberale deja manifestate[1].

Împărtășind principii conservatoare, Titu Maiorescu exagera, în mod evident, asupra convingerilor liberale ale domnitorului Carol I, care puteau părea și astfel unui adept al doctrinei conservatoare. Pentru că, din scrisoarea publicată în ***„Augsburger Allgemeine Zeitung"*** din 15/27 ianuarie 1871, nu rezulta nicidecum adeziunea sa la principiile liberale, ci dimpotrivă. Analizând situația din țară, în ultimii cinci ani, domnitorul considera că vina nu era nici a lui, nici a poporului, ci a celor ce și-au însușit dreptul de a conduce țara, în care s-au născut, dar s-au format spiritual în Apus. Era vorba de liberalii radicali, care, reveniți în patria lor – zice-se – au uitat de condițiile specifice de dezvoltare, căutând să aplice idei de import ce nu se potrivesc cu această dezvoltare, deoarece erau utopice. Și, astfel, România *„a trecut deodată și fără mijlocire de la un regim despotic la cea mai liberală constituțiune, precum nu are nici un popor din Europa"*[2]. Prin urmare, conchidea domnitorul Carol I, românii nu sunt încă apți din punct de vedere politic pentru a avea o formă de stat cvasi-republicană[3].

Se va fi aflat, firește, domnitorul Carol I sub impresia neplăcută a unor manifestații antidinastice și republicane din anii 1870–1871, pentru a-și încredința scrisului gândurile și frământările, dar, realmente, se dovedea un spirit conservator, împărtășind alte principii decât cele liberale. Acesta este motivul esențial care-l determinase să se orienteze spre Lascăr Catargiu, atât la venirea sa în țară, în 1866, cât și după intenția de abdicare, din 1871, când liderul conservator se opune, fiind numit prim-ministru pentru o relativ lungă guvernare conservatoare, ce a urmat celor 10 guverne și 30 de remanieri ministeriale într-un răstimp de numai 5 ani[4].

---

1 Titu Maiorescu, ***Discursuri parlamentare***, Cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I, vol. I, (1866–1876), București, 1897, p. 12.

2 ***Ibidem***, p. 28.

3 ***Ibidem***, p. 29.

4 ***Istoria parlamentului***, p. 172.

Reacția conservatorilor la aplicarea prevederilor Constituției liberale adoptată în 1866 nu va întârzia, deși fusese votată în unanimitate de către Adunarea Constituantă. Sistemul electoral păstra totuși privilegiul politic pentru elita socială conservatoare, prin stabilirea numărului colegiilor electorale, bazate pe cens, la 4 și prin înființarea Senatului, care se afla la discreția latifundiarilor, funcționând concomitent cu Adunarea deputaților sau Camera, unde aveau multe locuri și influență deosebită.

Conservatorii dispuneau de forțele politice ale unei mari părți a latifundiarilor, precum și de oameni politici de înaltă formație culturală, așa cum erau mulți dintre junimiști. Fără a fi reușit să se închege într-o mare grupare sau coaliție, conservatorii se raliau diverselor grupuri constituite în jurul unei personalități politice : *„Aruncați în opoziție la scurt timp după crearea noului regim, conservatorii își consumau eforturile pentru răsturnarea guvernelor liberale, preocupându-se, când era cazul, de contactul cu corpul electoral, fără a se gândi la unirea lor într-o formație puternică, cu o singură direcție de acțiune, cu un ziar care să le difuzeze ideile și să pledeze pentru câștigarea de aderenți"*[1].

În Moldova, personalitatea în jurul căreia se uniseră câțiva conservatori era Gr.M. Sturdza. El edita ziarul ***„Constituțiunea"*** la 24 septembrie 1866, cu o apariție efemeră. Între aderenții la acest grup se numărau vechi conservatori ca : Iordache Beldiman, Constantin D. Sturdza, Alex. C. Mavrocordat, alături de junimiști, precum V. Pogor și alții[2]. În același timp și urmărind aceleași scopuri, fusese editat, la 18/30 august 1866, ziarul ***„Ordinea"***, care înlocuia ziarul ***„Dezbaterile"***. El era condus de un comitet alcătuit din : Lascăr Catargiu, Gh. Costaforu, Dim. Ghica, Aristide Pascal, Al. Știrbei, Manolachi Costachi Epureanu și Constantin Brăiloiu, sub deviza : *„Astăzi era revoluțiunilor fiind închisă, n-avem decât a lucra cu toții în unire pentru stabilirea* ***Ordinei*** *create după Constituțiune și aceasta va fi scopul ziarului nostru"*[3].

Grupul constituit în jurul acestui organ de presă, în care activau și moderați, tindea la înființarea unui *„partid al ordinei"*, fiind orientat, în acest sens, de către Dim. Ghica și Vasile Boerescu. Ei urmăreau, în mod vădit, o apropiere de masele populare, întrucât diversele grupări conservatoare se aflau rupte de popor. Cu deplin temei, reflecta Fr. Damé : *„partidul conservator n-a știut niciodată să*

---

1 Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 209.

2 ***Ibidem***.

3 B.A.R., Msse, ***Arh. L. Catargiu***, I, imprimate 1. Listă de subscriere la ziarul ***„Ordinea"***.

se pună în contact cu poporul. El nu ținea întruniri publice și n-avea ziare, în timp ce roșii (liberalii radicali – n.a.) *mișcau masele după 1857"*[1]. Liberalii făceau propagandă eficientă contra clasei privilegiaților, considerată ca descinzând din fanarioți, exagerând, firește, întrucât în jurul lui Lascăr Catargiu s-au raliat oamenilor politici din fosta clasă conducătoare și oameni noi, cu studii strălucite în Occident, precum : Gh. Costaforu, V. Boerescu, T. Maiorescu, apoi foști conducători ai revoluției de la 1848, precum Chr. Tell[2].

În general, conservatorismul românesc evoluează mai moderat și, deci, conciliator, după 1866, mai ales prin dezvoltarea junimismului, curent de esență occidentală, la fel ca liberalismul, dar emanând din alte surse de inspirație doctrinară. Precum scria E. Lovinescu, junimiștii *„au fost exponentul culturii apusene, întocmai ca și pașoptiștii, dar, pe când aceștia reprezentau ideile revoluției franceze, **junimiștii** reprezentau istorismul german și evoluționismul englez"*[3]. Liberalii munteni îi considerau totuși reacționari, adică opuși civilizației occidentale. Occidentalismul junimiștilor s-a manifestat îndeosebi în domeniul culturii, prin combaterea unor exagerări în limbă, literatură, istorie. De aceea, transilvănenii, mai ales, erau înclinați să-i considere cosmopoliți, lipsiți de sentimentul național, înstrăinați de neam, ceea ce, firește, constituiau exagerări. În același timp, liberalii, care au fost și ei influențați, dar de ideile revoluției franceze, au adoptat constituții, legi etc., fără să fi fost etichetați drept cosmopoliți[4].

Criticismul junimist avea ca punct de pornire realitatea obiectivă, fiind consecvent și nu un act individual, ci colectiv, al unor generații de intelectuali față de regimul constituțional-liberal instaurat la 1866. Conservatorismul social existase și anterior, având la bază interesul de clasă și vizând menținerea privilegiilor. Având ca mobil tot interesul de clasă, conservatorismul părăsește ideile imobilismului social, îndreptându-se spre tradiționalism și evoluționism[5]. Privilegiul de clasă este apărat prin lupta pentru privilegiul electoral (politic), în scopul apărării proprietății. Fiind alcătuită din oameni de cultură, mișcarea junimistă se arăta dezinteresată de luptele politice pentru putere, considerându-se o mișcare pur ideologică. Ea constituia o reacție contra generației de revoluționari de la

---

1 Fr. Damé, ***op. cit.***, p. 231.
2 ***Ibidem***, p. 232.
3 E. Lovinescu, ***Titu Maiorescu***, vol. I, București, 1940, p. 306.
4 ***Ibidem***, p. 307.
5 ***Ibidem***, p. 274–275.

1848, a evoluționismului anglo-german contra raționalismului de esență franceză. De la 1866 înainte, această mișcare de reacțiune *„avea să se opună [...] cadenței tot mai revoluționare pe care o lua procesul de consolidare a statului"*. Emițând temeinice judecăți de valoare, în această privință, E. Lovinescu conchidea : *„Oricât de mare ar fi fost rolul lui Maiorescu în formularea ideologiei culturale și al lui P.P. Carp în domeniul politicei, unde-l impusese cultura, inteligența și autoritatea de conducător al generației, – criticismul junimist constitue o stare generală de reacțiune față de anticipările revoluționare, într-un spirit unitar. Originalitatea acțiunilor sociale stă, așadar, în energia cu care au fost formulate, generalizate și impuse"*[1].

Evoluția conservatorismului românesc are loc de la rezistența contra prefacerilor radicale la capitulare și, deci, acceptarea lor, în vederea unei noi rezistențe și altei capitulări, încât aspectul său general este al unui lanț de rezistențe și capitulări succesive. Cel mai reprezentativ om politic conservator pentru atitudinea de rezistență, apoi de acceptare, în scopul rezistenței față de alte cerințe ale spiritului vremii, a fost desigur, Petre P. Carp : *„Cu un fond de idei conservatoare, înțelegând și revoluția socială îndeplinită, el a voit, totuși, să colaboreze cu ea pentru a o modera"*[2]. Valoarea lui politică rezidă tocmai în recunoașterea desfășurării evenimentelor din răstimpul 1848–1866 : *„Toți oamenii serioși,* declara el într-un discurs din 1881, *trebuie să consimtă la faptul împlinit, trebuind să admită revoluția socială, democratizarea societății noastre, ca un ce irevocabil, și că lupta nu mai poate avea loc decât în privirea mijloacelor ce trebuie să întrebuințăm ca să micșorăm pe cât se poate relele rezultate, ce pornesc din modul defectuos cum această democratizare a fost făptuită. A fost o nenorocire la noi că democratizarea s-a făcut de sus în jos, iar nu de jos în sus"*[3].

S-ar părea că omul politic conservator ar fi împărtășit principiul cel mai democratic, preamărind inițiativa maselor. În realitate, se critica democratizarea înfăptuită sub directa influență a liberalilor. Unul din actele sale este Constituția din 1866, pe care P.P. Carp a acceptat-o însă în întregime, militând chiar cu ardoare pentru respectarea ei. Junimiștii nu s-au situat contra pactului fundamental, ci dimpotrivă, de teama de a nu fi obligați la noi concesii, ei au apărat-o, colaborând, chiar, cu Ion C. Brătianu, P.P. Carp afirma, în timpul guvernării liberale,

---

1 ***Ibidem***, p. 276.

2 E. Lovinescu, ***Istoria civilizației române moderne***, vol. II, p. 284.

3 ***Ibidem***, vezi : P.P. Carp, ***Discursuri***, vol. I, 1868–1888, București, 1907, p. 260.

că *„epoca luptelor constituționale s-a terminat ; că libertățile dobândite sunt îndestulătoare nu pentru 10–20 ani, ci pentru generațiuni întregi"*[1]. El considera că revenea generației sale sarcina de a organiza statul creat de generația de la 1848 : *„Numai contra acelora,* spunea el, *care comit eroarea de a crede că libertățile prin ele însile pot da rezultate practice, numai contra acelora ne declarăm, fiindcă acea eroare a produs o școală politică modernă, care se aruncă din transformare politică în tranformare politică și la care orice neajuns pune lupta pe tărâmul constituțional, niciodată pe tărâmul ideilor de organizare de muncă națională"*[2].

Conservatorul junimist P.P. Carp se considera superior liberalilor tocmai în procesul de organizare și administrare a statului. În fapt, el se pronunța contra *„ușurinței cu care un om poate să parvină astăzi în statul român"*. O dată mai mult, se dovedea împotrivirea conservatorismului la procesul de permeabilitate a claselor sociale și de interpenetrare a lor. Concepția elitismului politic, ceea ce altă dată fusese cel social, domina întreaga sa concepție aristocratică, cu privire la accesul la funcții în stat. El excludea burghezia din rândul claselor sociale, care nu erau, în concepția sa, decât trei : țăranii, meseriașii și clasa conducătoare. O concepție rurală despre stat căuta a-și face loc în folosul doctrinei conservatoare. Ea consta în protejarea țăranului și a proprietății sale, fără a se opri nici măcar o clipă, ba dimpotrivă, la o împroprietărire largă pe baza exproprierii latifundiilor, menținându-se constant la prevederile legii rurale din 1864 : *„Cu toată revoluția socială, pe care o simțise și o recunoscuse ca înfăptuită, Carp voia, deci, să fixeze societatea română tot pe piloții vechiului regim, neîncrezător în «libertăți» și în «forme constituționale», deși le primise, acțiunea lui se punea numai pe terenul practic al unei bune gospodării economice și administrative și al unei ordini de stat strâns legate de principiul dinastic"*[3].

Cu toate că acceptau democratizarea rezultată din revoluția socială, junimiștii regretau lipsa unui progres evolutiv, care să fi determinat democratizarea de jos în sus. Așa se face că P.P. Carp admite Constituția din 1866, făcându-se unul din apărătorii ei cei mai fervenți : *„Frica de alte libertăți și concesiuni* – scria E. Lovinescu – *i-a prefăcut pe junimiști în apărătorii ei zeloși și chiar colaboratori intermitenți ai lui Brătianu"*[4].

---

1 E. Lovinescu, ***Istoria civilizației***, vol. II, p. 285.
2 P.P. Carp, ***Discursuri***, I, p. 328–329.
3 E. Lovinescu, ***Istoria civilizației***, II, p. 285–286.
4 ***Idem, Titu Maiorescu***, I, p. 300.

. Contribuția cea mai însemnată a junimismului la revigorarea conservatorismului românesc consta în rezistența psihologică contra spiritului revoluționar al vremii. Conservatorii au rezistat organizat și treptat contra desființării privilegiilor fiscal și social, până în 1857, apoi contra abolirii privilegiilor politic și funciar care au dispărut abia după primul război mondial, în spatele tuturor neexistând altceva decât interesul de clasă. Cea mai puternică dintre toate a fost însă rezistența sufletească, dintre toate, ideile și concepțiile schimbându-se cel mai greu. Junimismul a fost una dintre aceste rezistențe spirituale, la baza căruia au stat concepțiile sociale ale lui P.P. Carp[1]. Criticismul junimist a apărut, nu întâmplător, în Moldova, și sub influența directă a culturii germane, ca o reacție față de liberalismul muntean : *„Însemnătatea **Junimii** – preciza E. Lovinescu – nu stă în noutatea formulei, ci în solidaritatea intelectuală a unui grup de individualități și în omogenitatea atitudinii față de problemele culturale și sociale ale statului nostru, în prestigiul talentului, prin care, ieșind în lumea teoriilor abstracte, junimismul a lucrat ca un reactiv contra liberalismului. Considerațiuni critice identice s-au mai făcut ; în ordinea socială, însă, valoarea principiilor nu se determină prin acțiunea lor asupra spiritului public și a mersului societății"*[2]. Așadar, problema originalității formelor culturale cade pe plan secund, pe prim plan fiind acțiunea în general a spiritualității românești. Junimismul a fost singura forță organizată a reacțiunii contra liberalismului și, dacă n-a reușit să împiedice procesul de liberalizare politică și culturală, a exercitat totuși o puternică influență spirituală după 1866.

Dacă în domeniul cultural junimismul a avut un rol pozitiv, în cel social a fost depășit însă de realitatea obiectivă. Astfel că Titu Maiorescu considera Constituția de la 1848 o *„operă de fantezie, fără valoare practică"* o *„naivă așternere pe hârtie a unui amalgam de idei nebuloase cum mișunau pe atunci în broșurile frazeologilor din alte țări"*[3]. Și în domeniul vieții sociale, Titu Maiorescu se întemeia pe principii de logică formală, dar, dacă avea, în mod teoretic, dreptate, practic, intra în domeniul unor regretabile și fundamentale erori. Ideile revoluționare au cuprins efectiv popoarele dornice de libertate, trezind resentimente și ură față de regimurile politice reacționare. Constituția de la 1848 avea un caracter republican și nu putea fi altfel. Ea constituia un veritabil punct de plecare în dezvoltarea ulterioară a societății românești : *„ea reprezintă gestul simbolic, prin care axa*

---

1 ***Idem, Istoria civilizației***, vol. II, p. 287–291.

2 ***Ibidem***, p. 292.

3 Titu Maiorescu, ***Discursuri***, vol. I, p. 45.

vieții noastre politice și culturale s-a schimbat din răsărit în apus ; de ea se leagă viitoarea formație revoluționară a civilizației românești – singura cu putință"[1]. Orice societate intrată brusc în contact cu civilizații mai dezvoltate reacționează pe cale revoluționară și nu evolutivă, precum în țările apusene, unde fenomenul s-a petrecut în timp îndelungat, adică prin parcurgerea a mai multor etape[2].

Și despre Constituția din 1866, Titu Maiorescu vorbea cu vădită ironie afirmând că *„avem chiar o constituție"* după modelul celei belgiene, cea mai înaintată din Europa. Ea fusese însă rezultatul unui compromis între liberali și conservatori într-un parlament cu majoritate conservatoare, care avea ca președinte pe Manolache Costache Epureanu, un conservator. Precum sublinia A.D. Xenopol : *„Conservatorii din Constituantă erau, în felul lor, tot liberali, deși nu așa de înaintați în idei ca partidul roșilor, după cum s-a văzut aceasta din dezbaterile urmate în chestia Senatului și în acele ale legii electorale. Conservatorii din 1866 sunt acei ce votaseră în Divanurile ad-hoc abolirea privilegiilor și care nu înțelegeau să mai considere poporul prin perspectiva principiilor aristocratice ale privilegiului, ci prin aceea a democrației și egalității"*[3]. Din care motiv, regimul politic după 1866 este unul constituțional-liberal, căci liberalismul este trăsătura dominantă a vieții politice.

Evoluționismul social preconizat de junimiști presupunea o continuitate în cele deja existente. Pe această cale, societatea românească ar fi rămas încă multă vreme în feudalism : *„Crezând în acțiunea creatoare a ideii, liberalismul revoluționar anticipează asupra evoluției încete ; pentru a progresa, societățile au nevoie în anumite momente istorice de soluția de continuitate a revoluției și, de fapt, în deosebire de popoarele anglo-saxone, mai toate popoarele europene și, mai ales, cele latine – au trăit mai bine de un veac pe baze revoluționare"*[4]. Numai după ce are loc o revoluție, aceasta se completează prin evoluție, adică timpul necesar dezvoltării de la formă la fond : *„Revoluția* – scria E. Lovinescu – *nu ni s-a impus prin preferință, ci prin necesitatea interdependenței morale și materiale a veacului nostru, întrucât exista un spirit al veacului, un* ***saeculum****, adică o totalitate de condiții materiale și morale configuratoare ale vieții popoarelor europene. Sensul procesului de formație a statului și civilizației noastre a fost impus de*

---

1 E. Lovinescu, ***Titu Maiorescu***, vol. I, p. 288–289.

2 ***Ibidem***, p. 290.

3 A.D. Xenopol, ***Istoria partidelor politice în România***, vol. I, București, 1910, p. 539 ; E. Lovinescu, ***Titu Maiorescu***, I, p. 291.

4 E. Lovinescu, ***Titu Maiorescu***, I, p. 292–293.

acest determinism social"[1]. Cu alte cuvinte, nu era posibilă în România refacerea etapelor evoluției civilizației engleze. Junimismul ignora, așadar, existența a două tipuri de formație, căci din cauza rămânerii prea mult în urma altor popoare, singura formație ce se impunea era cea revoluționară *„nu prin preferință, ci prin fatalitate socială"*[2].

Absolutizând teoria formelor fără fond, Titu Maiorescu a ajuns atât de departe, încât intenționa să desființeze universitățile, conservatoarele, academia, școlile de arte frumoase. O gravă și imensă eroare, întrucât *„progresul nu iese din distrugerea formelor, ci din creșterea inversă a fondului pentru umplerea formei prin acțiunea înceată a timpului și a oamenilor de guvernământ"*[3].

De la înființare, ***Junimea*** nu și-a afirmat fățiș principiile politice, făcând ceea ce numea G. Panu *„politică deghizată"*. De altfel, șeful ei politic, P.P. Carp, devine efectiv preponderent în grupare după 1880, când își publică programul intitulat ***„Era nouă"*** în 1881. Totuși, și până la 1870 s-a făcut politică la ***Junimea***, anume o politică antiliberală, îndreptată mai ales contra ramurii moldovene a radicalismului, reprezentată de ***Fracțiunea liberă și independentă***. Abia prin venirea la putere a lui Lacăr Catargiu, în 1871, junimiștii încep să facă politică conservatoare militantă, fiind numiți și în guvern[4]. Dacă în domeniul literaturii junimismul s-a afirmat și a făcut școală, în domeniul politic nu a dobândit adepți căci profesa o *„doctrină conservatoare îngustă, înăduşitoare de aspirații, fără orizont, fără circulație de aer liber, doctrină bazată pe observații de fapt scurte, pe deducții fără privire largă, pe un fel de pesimism încăpățânat"*[5]. De aceea, nu putea câștiga marele public, imposibil la raționamente subtile, dar foarte receptiv la afirmarea unor idealuri pline de optimism, la afirmarea unor formule simple, ușor inteligibile. ***Junimea*** nu dispunea, însă, de astfel de mijloace, pentru că le detesta. De la o doctrină literară și artistică, junimiștii au ajuns și la o doctrină politică conservatoare *„îngustă, încadrată în puncte fixe, care să nu lase loc vreunei surprinderi sau la ceva necunoscut"*[6]. Formularea doctrinei politice i-a aparținut tot lui Titu Maiorescu, în 1868, după ce formulase pe cea estetică. În formularea doctrinei

---

1 ***Ibidem***, p. 294.
2 ***Ibidem***, p. 296.
3 ***Ibidem***, p. 299.
4 G. Panu, ***Amintiri de la „Junimea" din Iași***, vol. I, București, 1908, p. 243–244, 249. Vezi și Alexandru Papacostea, ***România politică. Doctrină, idei, figuri***, București, 1932, p. 145–148.
5 G. Panu, ***op. cit***, p. 318.
6 ***Ibidem***, p. 321.

politice, el s-a înșelat, pesimismul și previziunile sale dovedindu-se factice, irealizabile, oamenii politici combătuți de ***Junimea***, având totuși dreptate[1].

Nimeni n-a dat urmare propunerilor lui Titu Maiorescu de a desființa instituțiile de știință și cultură, deoarece erau absurde, lipsite de contactul cu realitatea : *„Concepțiile doctrinare politice, mai ales cele care sunt produsul gândirii filosofice, cu toate că au caracterul riguros științific, sunt false când cauți a le aplica la societate, care este un corp viu în vecinică mișcare, a cărei viață e compusă din mii și mii de elemente, care are resorturi ascunse de o putere de expansiune gigantică, care conține comori de putere și de vigoare latentă, pentru care o formă goală, o ocazie, este destul ca să se manifesteze cu o forță de improvizație incalculabilă"*[2]. Dacă în medicină – conchide G. Panu – se poate proceda absolut științific cu un cadavru, regulile științei nu se pot aplica corpului social ca unui cadavru. Acest corp social nu poate fi disecat pur și simplu spre a-i afla motorul evoluției, ci trebuie să-i creezi un larg cadru de dezvoltare. El umple în timp forma goală cu produsul activității umane : *„Când ni se vorbește de formă fără fond, se scapă din vedere un proces foarte real. Un fond poate nu are nevoie de formă, dar o formă are nevoie de un fond și forma aduce de multe ori fondul. Așa, școli înființate provoacă cultura, în același timp cultura este consacrată de școli"*[3].

Oricâte scăderi a avut junimismul politic, el a refortificat conservatorismul românesc, întemeindu-i o doctrină aparent rațională, îndepărtându-l de frazeologia vădit reacționară și retrogradă a foștilor boieri, dându-i strălucire formală, prin apariția în Parlament a unor excelenți oratori, oameni de înaltă distincție intelectuală, cu realizări mult mai importante în alte domenii decât în cel politic. Consolidarea și persistența conservatorismului românesc nici nu erau posibile fără aportul considerabil al junimismului politic, grupare și curent de centru-dreapta, care respingea atât excesele liberalismului, reprezentate de radicali, cât și atitudinea retrogradă, reacționară a ultra conservatorilor, foști susținători ai vechiului regim. Prin atitudinea lor moderată în viața politică, junimiștii au facilitat colaborarea cu Ion C. Brătianu, în timpul marii guvernări liberale, când, oameni de prestigiu, precum P.P. Carp, au înțeles să servească interesele țării, peste hotare.

---

1 ***Ibidem***, p. 322.
2 ***Ibidem***, p. 324.
3 ***Ibidem***.

Un curent moderat era reprezentat de Dimitrie Ghica și Vasile Boerescu. Primul fusese bine caracterizat de către tatăl domnitorului Carol I, prințul Carol Anton, pe care-l vizitase la 13 iunie 1866 la Düsseldorf: *„A făcut o impresie excelentă asupra noastră atât ca **grand Seigneur**, cât și prin amabilitatea sa personală. Atâta numai că mi se pare a fi de culoare foarte conservativă : Brătianu și Rosetti îi sunt spini în ochi"*[1]. Conservator moderat, Dim. Ghica va trece în rândurile Partidului Național-Liberal, în 1879, fiind ales pe chiar șef nominal, în 1884, pentru a ușura sarcina de guvernare a lui Ion C. Brătianu.

Un alt grup conservator moderat format din tineri oameni politici, între care și participanți la ***Junimea*** din Iași, se intitula ***Juna dreaptă***. Spre deosebire de ***Vechea Dreaptă*** se declara și el animat de păstrarea ordinii și aplicarea sinceră a legilor, fiind alcătuit din: P.P. Carp, N. Blaremberg, A. Pascal etc. În 1867, au început editarea ziarului ***„Terra"***[2]. În 1868 apare și primul număr al ziarului ***„Pressa"***, de orientare centrist-moderată, din inițiativa lui V. Boerescu. La fel ca junimismul, gruparea centrist-moderată din jurul ziarului ***„Pressa"*** dezagrea atât radicalismul liberal, cât și conservatorismul retrograd. Ambele grupări și curente moderate nu se vor depărta însă prea mult de ideologia conservatoare, fiind nevoite să colaboreze cu vechii conservatori, de sub conducerea lui Lascăr Catargiu, care vine la guvern, în 1871. Un obiectiv comun, care-i unea, se dovedea destul de puternic spre a coaliza toate grupările conservatoare, anume lupta împotriva radicalismului liberal. Încât, la 9 mai 1870, gruparea Dim. Ghica – V. Boerescu se unește cu cea a vechilor conservatori, între care I. Em. Florescu, A. Plagino, Ion Manu, C. Brăiloiu, semnând împreună un manifest electoral, în total 42 de oameni politici. Nucleul grupării îl constituiau tot Dim. Ghica și V. Boerescu, care alcătuiesc o grupare de centru-dreapta, având ca scop *„să lichideze apatia și lipsa de energie a conservatorilor"* pentru a menține ordinea și legalitatea[3].

Nici gruparea moderată condusă de Dim. Ghica și Vasile Boerescu, nici *„micul partid"* junimist condus de P.P. Carp, Titu Maiorescu și V. Pogor, de la Iași, cu aderenți munteni în persoana lui A. Pascal, Al. Lahovari, C. Grădișteanu, nu-și vor afla locul decât în marea coaliție conservatoare grupată în jurul lui Lascăr Catargiu, în timpul marii guvernări conservatoare. Manifestările republicane și antidinastice culminează cu hotărârea de abdicare a domnitorului Carol I, care invită

---

1 ***Memoriile regelui Carol I***, vol. I, p. 116.
2 Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 213.
3 ***Ibidem***, p. 214–216.

la palat pe foștii locotenenți domnești din 1866. Lascăr Catargiu se opune categoric actului de abdicare, preluând conducerea guvernului, la 11 martie 1871, în următoarea componență : generalul I. Em. Florescu, generalul Chr. Tell, Nicolae Crețulescu, P. Mavrogheni, G. Costaforu. Precum scria Titu Maiorescu, guvernul nou format, *„era cea mai tare expresie a ideei conservatoare în limitele Constituțiunii de la 1866"*[1].

Foarte bucuros de schimbarea de guvern, desigur în bine pentru tron, domnitorul Carol I scria cu satisfacție tatălui său, la 7/19 iunie 1871 : *„Cabinetul actual reunește elementele conservatoare ale ambelor nuanțe : aceia care erau pentru și aceia care erau contra lui 11 februarie. Lascăr Catargi și Mavrogheni sunt oameni foarte cinstiți și sinceri totodată, cari m-au povățuit totdeauna bine în acești din urmă ani"*[2]. Costaforu și Tell erau ieșiți din popor, ultimul fost pașoptist, contra principelui străin odinioară, devenit conservator și adept al monarhiei. Nicolae Crețulescu a fost ministru și prim-ministru sub domnia lui Al.I. Cuza. Și generalul I.Em. Florescu a servit sub precedenta domnie, ca ministru de Război : *„Ce deosebire între acest minister și acela din iarna trecută !* – scria Carol I. *Azi am bărbați cari duc cu energie și curaj cârma statului ; atunci aveam miniștri pe care-i zguduiau discursurile fiecărui deputat"*[3]. În alegerile recente, nu reușise nici un membru al fostului guvern prezidat de Ion Ghica, iar din rândurile opoziției doar 5 *„fracționiști"* din Moldova și 5 liberali din Muntenia.

În decursul anilor, guvernul s-a remaniat de mai multe ori : Manolache Costache Epureanu, apoi Al. Lahovari la Justiție, V. Boerescu și Ion Bălăceanu, la Externe, G. Cantacuzino și Ion Strat, la Finanțe, T. Maiorescu și P.P. Carp, la Culte și Instrucțiune publică[4]. Ca primă sarcină, guvernul își impune *„liniștirea spiritelor și,*

---

1 Titu Maiorescu, ***Istoria contimporană a României (1866–1900)***, București, 1925, p. 34. Vezi și V. Russu și M. Timofte, ***Împrejurările și semnificația instaurării guvernării conservatoare Lascăr Catargiu (martie 1871)***, în ***„Anuarul Institutului de istorie și arheologie"***, ***„A.D. Xenopol"***, XVI, 1979, p. 359–384 ; V. Russu, ***Din frământările politice ale perioadei de instabilitate guvernamentală și parlamentară 1866–1871*** și considerații privind constituirea partidului conservator în România, în ***„Analele științifice ale Universității «Al.I. Cuza»"***, din Iași, Secțiunea III, a. Istorie, tom. XVIII, fasc. 1, 2/1972; V. Russu și D. Vitcu, ***Frământări politice interne în vremea guvernării D. Ghica – M. Kogălniceanu (1868–1870)***, în ***Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol"***, VIII, 1971.

2 ***Memoriile regelui Carol I***, tom. VI, p. 34.

3 ***Ibidem***, p. 35. Vezi și Fr. Damé, ***op. cit.***, p. 233.

4 T. Maiorescu, ***Istoria contimporană***, p. 34.

după trebuință, înfrânarea agitatorilor"[1]. Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice fusese numit generalul Chr. Tell „*un om foarte cumsecade, un caracter, dar care numai la instrucție nu era locul său*"[2]. Cei mai buni dintre conservatori se simt jigniți de numire. Îndată, generalul procedează la conducerea ministerului cu legi și regulamente, ca la armată : „*Om cu voință de fer, lipsit de orice deprindere de proceduri de detail, el tae în dreapta și în stânga la ministerul de instrucție cum îi convine*"[3]. Astfel, el dă „*un ordin de zi pe școli*", în care se fixează ortografia, care oscila între latinism și fonetism. Considerându-se mai competent decât Tell, Maiorescu ironizează, criticând, pe bună dreptate, pe titularul portofoliului și colaboratorii săi în ***Direcția nouă***, publicată în ***„Convorbiri literare"***[4].

Întrebându-se în ce direcție trebuie să se îndrepte România în viitor, Titu Maiorescu răspundea, fără rezerve, că pe calea evoluționismului : „*Cu modul de judecată istorică ce predomnea între noi, mai mult englezește evoluționar, decât franțuzește revoluționar, așa-numita regenerare de la 1848 nu ne părea să aibă gradul de importanță ce i-l atribuiau liberalii în Muntenia*"[5]. Recunoștea, firește, meritele revoluției de la 1848 în trezirea conștiinței naționale, dar respingea obiectivitatea existenței vreunei concepții de organizare statală. După T. Maiorescu, Constituția de la 1848 nu era altceva decât „*o operă de fantasie*". Regenerarea politică a României – considera el – „*trebuia să înceapă nu de la această «frazeologie», ci de la cele cinci puncte adoptate de Adunările ad-hoc la 1867*". Acest program, conservatorii îl susțineau cu convingere, pe motiv că fusese primejduit de agitațiile politice liberale din primăvara anului 1871[6]. Evident, programul Adunărilor ad-hoc convenea conservatorilor, căci nici unul dintre cele cinci puncte nu se referea la problemele sociale, întrucât se urmărea, în primul rând, înfăptuirea Unirii.

Titu Maiorescu consideră, în mod obiectiv, apropierea junimiștilor de gruparea conservatoare, pe motiv că membrii săi „*erau, firește, mai deprinși cel puțin cu suprafața elegantă a culturei occidentale*"[7]. Aceasta, și nu alt considerent, a stat la baza apropierii. De unde, părerea greșită de a confunda Partidul Conservator

---

1 ***Ibidem***, p. 35.
2 G. Panu, ***op. cit.***, I, p. 99.
3 ***Ibidem***.
4 ***Ibidem***.
5 T. Maiorescu, ***Discursuri***, I, p. 45.
6 ***Ibidem***, p. 46–48.
7 ***Ibidem***, p. 50.

cu vechea boierime. În condițiile în care sentimental și resentimentul de clasă este foarte puternic – susține T. Maiorescu – se emite părerea că principiile conservatoare au ca temei deosebirea dintre boierime și burghezime, de unde *„ura (poate și invidia) democratică în contra vechei boierimi"*, ca o rămășiță a trecutului. Chiar în trecut, boierimea vremelnică, adică de funcții, nu se putea compara cu nobilimea statornică din Occident. Aristocrația prin naștere a fost însă desființată în România. Așa se face că există tot atât de mulți descendenți din boieri la liberali, cât există și la conservatori. Titu Maiorescu afirmă că junimiștii au fost consecvent monarhici și dinastici, deși monarhia ereditară fusese un principiu promovat de liberali. Acest principiu monarhic trebuie propagat și înrădăcinat în popor. De aici, consecvența și decizia de a determina pe domnitorul Carol I să renunțe la abdicare, în 1871[1].

Voit, sau nu, Titu Maiorescu lua apărarea latifundiarilor conservatori, prin teoria asupra evoluției clasei boierești și cea a interpenetrării claselor sociale. El făcea abstracție de realitățile politice și ideologice, căci nu se întrebase niciodată, pentru a răspunde, cum se explica trecerea de partea revoluției a unor fii de boieri, la 1848 și după, apoi, trecerea unor moșieri după 1866 de partea liberalismului politic.

Ca o reacție la agitațiile liberale din anii 1870–1871, conservatorii, veniți la putere, se gândesc și propun modificarea în sens restrictiv a Constituției din 1866. Inițiatorii, precum afirmă însuși Titu Maiorescu, au fost Manolache Costache Epureanu și Gr. Sturdza, sub forma unei adrese subscrise apoi de mii de alegători. Este faimoasa ***„Petiție de la Iași"***. Autorii petiției constatau scurgerea a cinci ani de la adoptarea Constituției, considerați destul de concludenți pentru a constata starea de *„anarhie"* care ar putea *„dezorganiza și perde o țară întreagă"*[2]. Însuși domnul țării – susțineau ei – era gata de a părăsi tronul *„fiindcă licența și anarhia domneau în țară"*. În atare situație, Puterile garante își puteau pierde răbdarea și determina ocupația armată a țării. Drept urmare, se propun Corpurilor legislative remedii. Se începe prin constatarea lipsei de dreptate. Astfel, egalitatea proclamată este nedreaptă, rea : *„este nedrept ca cel ce nu are nimica să voteze impozite pe spinarea aceluia care are ceva, și de aceea această egalitate este rea"*[3]. În petiție se declară, fără echivoc : *„nu ne trebuie faimoasa trilogie revoluționară, cu atât mai vârtos că atunci când s-a proclamat fraternitatea, s-au făcut*

1 ***Ibidem***, p. 51–53.
2 ***Ibidem***, p. 54–55.
3 ***Ibidem***, p. 57.

despoierile cele mai neruşinate şi măcelurile cele mai crunte ; ci ne trebuie mai presus de toate libertatea şi dreptatea. Acolo unde dreptatea nu există ; libertatea degenerează în licenţă. Acesta este cazul la noi. Dreptatea înfrânătoare lipseşte şi impunitatea este garantată tuturor delictelor şi tuturor crimelor"[1].

Un spirit ultraconservator mărturisea resentimente îndelung reprimate din partea foştilor şi încă existenţilor privilegiaţi, chiar în condiţiile aplicării principiilor de dreptate, egalitate şi fraternitate. Se face apel la dreptate, dar ce fel de dreptate ? Aceea de a acţiona contra egalităţii în faţa legii a celor ce nu au cu cei care au ceva, adică a micilor proprietari cu marii proprietari. Între multele *„rele"* de care suferea ţara, ca urmare a unor *„principii extrem de dăunătoare"*, petiţionarii considerau şi *„licenţa presei"*, care ajunsese *„până a fi un adevărat scandal"*. Nu se susţine necesitatea introducerii unei cenzuri, ci judecarea aşa-numitelor *„calomnii de presă"* de către tribunale corecţionale. Cineva – susţineau ei – se ridică cu arma în mână şi proclamă republica, pentru care *„crimă"* este achitat şi ales deputat în Adunare şi încă, culmea, face parte din Comisia de delegaţi care să înainteze răspunsul la Mesajul Tronului ! O astfel de *„neruşinare şi impunitate"* nu pot merge mai departe. Autorii petiţiei cer introducerea pedepsei cu moartea *„în casurile prevăzute de Codul penal militar şi pentru asasinat"*. De asemenea, se propunea desfiinţarea juriului până la formarea unui *„spirit public mai conştiincios"*[2].

Adânc tulburaţi de manifestările normale ale unei vieţi politice cu adevărat democratice, în limitele Constituţiei şi ale legilor în vigoare, ultraconservatorii cer astfel revizuirea şi modificarea pactului fundamental, spre a restrânge cadrul juridic al unor astfel de manifestări, ajungând până a propune introducerea pedepsei cu moartea. Chiar cele patru colegii electorale, bazate pe avere, erau criticate, pe motiv că falsificau principiul reprezentativ în Parlament. În ce consta falsificarea ? Desigur, în aceea că la colegiul I, alături de marii proprietari erau incluşi şi cei care dispuneau de un venit de 300 de galbeni, în condiţiile în care o moşie mijlocie aducea un venit de 700 de galbeni. Încă mai rău – apreciau ei – erau incluşi la colegiul I şi cei care realizau venituri din întreprinderi industriale, alături de marii proprietari rurali. Pe de altă parte, proprietarii rurali erau determinaţi să voteze la colegiul III al oraşenilor, colegiu care dispune de un drept *„abuziv"*, deoarece lasă alegerile la discreţia celor cu impozit mic, în defavoarea moşierilor şi industriaşilor.

---

1 ***Ibidem***, p. 58.

2 ***Ibidem***, p. 60–61.

Apoi, numărul deputaților orașelor era prea mare în comparație cu interesele pe care le reprezenta[1].

Cu toate că dețineau privilegiul politic prin sistemul electoral bazat pe avere, autorii petiției de la Iași propuneau restricții și mai mari, în sensul ca din primul colegiu să facă parte numai marii proprietari rurali cu un venit de 700 de galbeni, din colegiul doi cei cu un venit între 200 și 700 galbeni. Toate propunerile favorizau pe latifundiari. Se mai cerea reînființarea Consiliului de Stat, pentru a facilita elaborarea proiectelor de legi, numirea primarilor direct de către șeful statului, pentru ca guvernul să aibă reprezentantul său în consiliul comunal, în care să intre de drept și acel ce *„are singur în proprietatea sa atât pământ, cât toți ceilalți locuitori ai comunei împreună"*, reprezentat, la nevoie, și prin delegație. În cazul că propunerile nu ar fi acceptate, alegătorii, care ar fi subscris-o, se angajau să întreprindă o propagandă activă pentru ca în viitor deputații și senatorii refractari să nu mai fie aleși. Numai în acest fel – conchideau autorii ***„Petiției"*** – se va determina alegerea unui Parlament *„care să răspundă la trebuințele țării"*, imperios necesar de a fi salvată *„de anarhie și de peire"*[2].

Astfel de concepții ultraconservatoare, evident retrograde, care aminteau de practicile vechiului regim politic al privilegiilor nu puteau fi împărtășite de conservatorii moderați, între care, în primul rând junimiștii. Titu Maiorescu afirma că în mod eronat și pe nedrept ***„Petiția"*** a fost atribuită junimiștilor, când se știe că P.P. Carp a fost cu totul străin de conținutul ei, de altfel, absent din Iași, în momentul elaborării. Atunci când a aflat de ***„Petiție"***, Carp a combătut-o, fiind convins că nu prin modificarea Constituției se remediau relele de care suferea țara. Chiar junimiștii, care au participat la dezbaterea ***„Petiției"*** în locuința lui Gr. Sturdza, au fost împotrivă. S-a propus subscrierea ***„Petiției"*** numai de către acei membri care-i împărtășeau conținutul în întregime ; între ei n-a fost nici un junimist. Cu toate acestea, unii junimiști s-au asociat propunerii de a fi trimisă Adunării deputaților, precum : V. Pogor, Iacob Negruzzi, Titu Maiorescu. ***„Petiția"*** a fost depusă pe biroul Camerei, fără a fi fost nici măcar citită. Guvernul s-a raliat opiniei prințului Dim. Ghica, președintele Camerei, și lui V. Boerescu, care au organizat o întrunire a grupării conservatoare în Capitală. S-a decis *„să se lase chestia în suspensie"*, căci situația se va îndrepta și fără modificarea Constituției. Titu Maiorescu considera că s-a procedat cu înțelepciune, totuși Guvernul trebuia

1 ***Ibidem***, p. 62.
2 ***Ibidem***, p. 68.

să ia măsuri pentru întărirea administrației, pentru combaterea energică a opoziției în Parlament și pentru o modificare parțială a legilor existente în scopul înfrânării *„agitărilor sterile"*. El era de părere ca să se înceapă o îndreptare economică treptată și o bună orientare a învățământului public[1].

Extremismul conservatorilor ultra eșuase în încercarea de modificare în sens restrictiv a Constituției, prin însăși atitudinea moderată a unor conservatori, care refuzaseră să o ia în considerație. Între autorii ***„Petiției de la Iași"*** se aflau vechii susținători ai regimului bazat pe privilegii, precum : Gr. M. Sturdza, D. Korne, P. Rosetti-Bălănescu, I. Cantacuzino, C.D. Sturdza, generalii G. Ghica și N. Mavrocordat, St. Mavrodi ș.a. Încercarea eșuată a contribuit însă la o mai accentuată diferențiere în rândurile conservatorilor, moderații constituind o grupare aparte, denumită *„partidul conservator liberal"*, împerechere ciudată de cuvinte, care indica totuși orientarea spre liberali, cu care se vor și contopi după războiul de Independență.

Vechii conservatori și junimiștii rămân însă fermi pe pozițiile lor de atac contra liberalilor, mai ales contra celor radicali. În Adunarea deputaților, Titu Maiorescu se ridică împotriva ***Fracțiunii libere și independente***, susținând libertatea exprimării ideilor, de la cele conservatoare până la cele liberale, însă în limitele *„compatibile cu statutul constituit după modul Constituțiunilor din Europa civilizată"*[2]. De aceea, detesta introducerea unor teorii care aveau ca scop răsturnarea *„oricărei ordini de lucruri constituite în stat și provocarea cestiunilor sociale într-un mod cum nu a venit încă timpul, și cum poate nu va veni niciodată a se resolvi"*[3]. Astfel de principii – susținea T. Maiorescu – erau introduse la universitatea din Iași de către profesori membri ai ***Fracțiunii libere și independente***. Unul dintre aceste principii era cel afirmat de Simion Bărnuțiu, potrivit căruia este de ajuns un singur vot în Camera constituantă *„pentru a proclama pe principe de nul și imposibil"*. Or – preciza T. Maiorescu – era foarte periculos să se susțină în fața studenților o astfel de teorie[4].

Pledoariile pentru ordinea de stat legal constituită și pentru apărarea liniștii interne continuau să aibă același conținut și aceeași semnificație de la prima

---

1 ***Ibidem***, p. 70–71.

2 ***Ibidem***, p. 75. Contra agitării politice la Universitatea din Iași. Ședința Camerei din 27 iunie 1871.

3 ***Ibidem***.

4 ***Ibidem***, p. 76–78.

reacție a conservatorismului contra pătrunderii ideilor și principiilor liberale, etichetate și stigmatizate ca fiind socialiste și comuniste, pentru a reuși în combaterea lor față de o opinie publică nedeprinsă cu noțiunile și categoriile socio-politice utilizate. Precum marii boieri conservatori de dinainte de 1858, Titu Maiorescu se opunea propunerii liberale a exproprierii latifundiilor și împroprietăririi țăranilor, pe motiv că era o *„teorie comunistă **sui generis** pusă înainte ca o idee de regenerare a României"*. El o consideră de-a dreptul o nechibzuință, întrucât se trezeau resentimentele și *„luptele acelora care nu au nimica, contra acelora care au ceva"*, prejudiciindu-se viitorul, printr-o astfel de *„teorie comunistă"*, care este pusă la temelia regenerării statului român. De aceea, în pofida oricărei libertăți existente, Titu Maiorescu declară că nu poate fi de acord cu propagarea de la catedră a unor teorii care să dărâme bazele statului prin sistemul său de învățământ, rău înțeles și rău aplicat. Nu le exclude totuși profesorilor liberali bunele intenții, dar să-și propage ideile, teoriile în presă, în discursuri publice, și nu de la catedră, pentru că statul nu trebuie să-și permită naivitatea de a plăti funcționari care să contribuie la dărâmarea temeliilor sale[1].

În urma discursurilor lui Nicolae Ionescu, Cezar Bolliac și N. Blaremberg, Titu Maiorescu se simte obligat să facă unele precizări, dezvoltându-și punctele sale de vedere. Ca atare, el propune să fie îndepărtați toți cei care propagă de la catedră răsturnarea ordinii de lucruri stabilită și cei care fac politică militantă, adică toți cei care fac *„o arenă politică din instrucțiunea poporului"*[2]. El declară că nu poate admite transformarea școlilor în niște *„cluburi de intrigi politice, spre ruinarea instrucțiunii publice"*, pentru că este un lucru de excepție să vezi transformarea corpului profesoral în focar de pasiuni politice. Nicăieri nu se admite așa ceva, adică predominarea agitațiilor politice în rândul cadrelor didactice, prin urmare nu poate fi tolerată nici în România[3].

Om de cultură de mare rafinament, cu studii îndelungate la școlile Apusului, conservator luminat, Titu Maiorescu se pronunța pentru măsuri administrative contra unor adversari politici, precum profesorul de la Universitatea din Iași, liberalul radical Nicolae Ionescu. Împreună cu alți deputați conservatori, el propunea chiar suprimarea a patru catedre și înlocuirea lor cu alte patru. Cele patru catedre erau ocupate de liberali fracționiști *„care tind a răsturna bazele pro-*

1 ***Ibidem***, p. 78–79.
2 ***Ibidem***, p. 82–83.
3 ***Ibidem***, p. 83.

prietăței, a declara nulă și neavenită ideea unui principe străin"[1]. Aceste idei, susținute de Simion Bărnuțiu înainte de 1864, au fost, apoi, împărtășite și susținute de discipolii săi, după decesul său survenit în acel an. Dacă ei au dreptul să susțină teoriile lor ca persoane private, nu o pot face însă de la catedră, căci formează profesori de liceu care țintesc la răsturnarea stării de lucruri existente. Din moment ce sunt acordate toate libertățile cetățenești – conchide Titu Maiorescu – nu se poate refuza *„statului libertatea de a-și plăti numai pe acei funcționari, cari lucrează în sensul existenței sale"*. Or, ideile școlii lui S. Bărnuțiu *„sunt răsturnătoare"*[2].

În mod paradoxal, Titu Maiorescu omitea din raționamentul său că statul modern cu instituțiile sale fusese mai ales opera unor oameni ca Simion Bărnuțiu și a discipolilor săi ; că liberalii radicali contribuiseră atât de mult la constituirea și consolidarea statului național român, că însăși Constituția din 1866 era una liberală, dintre cele mai avansate din Europa. Fără îndoială, deținerea puterii de către conservatori era confundată cu statul însuși, căci nu la interesele statului se gândea Titu Maiorescu, în primul rând, ci la cele ale guvernului și grupării conservatoare raliate în jurul lui Lascăr Catargiu. El apăra, evident, interesele acestei grupări politice, și nu generale sau naționale, atunci când se opunea exproprierii latifundiilor și împroprietăririi țăranilor, pe motiv că se șubrezeau temeliile statului prin aplicarea unor *„teorii comuniste"*. Și aici mentorul ***„Junimii"*** exagera în mod voit, pentru că numai la aplicarea unor astfel de teorii nu se gândea profesorul de drept de la Universitatea din Iași, Simion Bărnuțiu, când punea cu acuitate problema stabilirii și consolidării noilor relații de proprietate, și nu socialiste sau comuniste. Măsurile extreme propuse, de suprimare a catedrelor, denotă o iritare profundă în rândurile tuturor conservatorilor, care, aflați la putere, căutau să restrângă libertățile democratice, începând chiar cu modificarea Constituției, iar, în caz de nereușită, să procedeze la măsuri legislative care s-o compenseze.

Lascăr Catargiu reușise să grupeze în jurul său pe toți șefii grupărilor și fracțiunilor conservatoare, adică : Dimitrie Ghica, M.C. Epureanu, I.Em. Florescu, Gr. Sturdza, cărora s-au alăturat: Chr. Tell, N. Crețulescu, (foști liberali), P. Mavrogheni, Gheorghe Costaforu și Vasile Boerescu. Din coaliție mai făceau parte membrii ***„Junimii"*** din Iași : P.P. Carp, Th. Rosetti, Ion Strat și Titu Maiorescu, precum și cei ai ***Junei drepte*** de la București : Al. Lahovari, Gh.Gr. Cantacuzino,

---

1 ***Ibidem***, p. 98. Ședința Camerei din 29 iunie 1871.

2 ***Ibidem***, p. 104.

Ion Cantacuzino ş.a. Indiferent de poziţia lor moderată sau ultra, conservatorii se coalizaseră pentru a lupta contra liberalilor, îndeosebi a celor radicali, consideraţi deosebit de primejdioşi *„stabilităţii şi ordinii"*, atât prin propaganda, cât şi prin acţiunile lor. Totuşi, n-au reuşit să se constituie în partid politic decât în 1880, cu cinci ani mai târziu decât liberalii, preluând, de fapt, modelul lor de organizare centrală şi locală. Ei nu aveau nici măcar un singur organ de presă, deşi Lascăr Catargiu recomandase ca ***„Pressa"*** să îndeplinească acest rol. Alături de alte organe de presă conservatoare, apar altele noi ca : ***„Independenţa română"***, ***„Opiniunea publică"***, ***„Curierul Bucurescilor"***. Cu toate că exista un club conservator în Bucureşti, el nu era unul de decizii, ci de dezbateri. Constituirea unui partid a întârziat, în pofida unei coalizări, timp de 4 ani, în jurul lui L. Catargiu, din cauza unor deosebiri de concepţii şi interese, a existenţei mai multor mari personalităţi, dintre care fiecare se vroia şef[1]. Interesul de a deţine şi consolida puterea a prevalat celui al formării unui partid, această ultimă problemă punându-se mai accentuat, după căderea guvernului Lascăr Catargiu, deci în opoziţie. Unele grupări conservatoare, precum junimiştii, deşi se raliază coaliţiei, nu se dizolvă totuşi în ea, rămânând distincte. Nevoia de a se afirma în viaţa politică i-a determinat pe junimişti să se ralieze coaliţiei conservatoare, căci, altminteri, ei constituiau un *„strălucit stat major, dar fără armată"*, precum afirma Fr. Damé. Parlamentarii junimişti se dovedeau deosebit de activi, luând iniţiative legislative şi propagând de la tribună ordinea şi stabilitatea. Cu toate acestea, activitatea guvernului L. Catargiu regresează, uzându-se în măsuri legislative lipsite de însemnătate generală, antrenată fatalmente spre declin şi stagnare. De unde, în 1871, domnitorul Carol I se arăta foarte entuziasmat de Guvern şi Cameră, în 1873 consemnează realitatea : *„Lucrările Camerei merg încet de tot ; opoziţia contra ministerului creşte, majoritatea e fără vlagă şi multe proiecte însemnate abia că vor fi votate. Patimile politice izbucnesc cu prilejul tratativelor privitoare la înfiinţarea unui credit funciar naţional ; partidele cele mai extreme îşi dau mâna contra guvernului, fiindcă acesta ar voi să lase putinţa de a atrage capitaluri străine contra unui credit funciar privilegiat"*[2]. La 14/26 ianuarie 1875, se consemnau încă lucruri şi mai grave, anume că guvernul era atacat nu numai de opoziţia liberală, dar şi de către unii conservatori, foşti miniştri ai cabinetului în funcţie, cum era generalul Chr. Tell. Acesta, în Adunarea deputaţilor, acuza guvernul că a înşelat

1 Vezi mai pe larg : Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 416–420.

2 ***Memoriile regelui Carol I***, VII, p. 21, 27 ianuarie/8 februarie 1873.

statul cu peste 500.000 lei la concesionarea monopolului tutunului. Manolache Costache Epureanu vorbea și el pe același „*ton dușmănos*". Domnitorul Carol I relata, astfel, tatălui său „*gravitatea situației*"[1].

Generalul Chr. Tell demisionase din funcția de ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice, la 9 ianuarie 1874, datorită unor afaceri dubioase tolerate de miniștri și chiar de către șeful guvernului, în discordanță cu concepțiile sale. După un interimat al lui V. Boerescu, ministru de Externe, portofoliul va fi preluat de Titu Maiorescu[2].

Deocamdată, în primele luni ale anului 1874, mentorul ***„Junimii"*** se înfrunta la tribuna Camerei cu profesorul ieșean Nicolae Ionescu pe tema reprezentării în consiliile comunale. Liberalul fracționist moldovean nu era de acord cu modificarea legii comunale, care nu ținea seama de privilegiul politic al latifundiarilor conservatori. Titu Maiorescu, dimpotrivă, o susținea, argumentând că reprezentarea este defectuoasă, fiind necesară o modificare, întrucât, nimic nu s-a realizat *„sub forma electivă mai democratică"*. El nu era de acord nici cu afirmațiile liberalului Anastasie Stolojan, potrivit cărora oamenii în suferință sunt cei mai indicați să remedieze relele existente, adică țăranii. Ei suferă, într-adevăr, dar nu știu de ce și nici cum să înlăture suferințele. De unde, atunci, convingerea pentru Titu Maiorescu *„că modul de a înăbuși voturile celor inteligenți din comună prin voturile mulțimii este modul cel mai greșit pentru a susținea interesele comunale în România ?"*[3]. Titu Maiorescu susținea, așadar, modificări restrictive în legea comunală, pentru a deveni preponderente voturile pe bază de cens ale latifundiarilor : *„Să primim proprietatea cea mare* – se adresa el deputaților, *să sporim pentru o parte a voturilor condițiunea censului atât, încât să avem speranță că se vor îndrepta lucrurile și că vom găsi în proprietarii mari mai multă îngrijire și inteligență decât am găsit-o în mulțimea ignorantă"*[4].

În sprijinul lui Titu Maiorescu, cărturarul luminat care se temea de mulțimea ignorantă, intervine însuși bunul său prieten, P.P. Carp, un latifundiar conservator, șeful junimismului politic. Mai întâi de toate, el combate teoria dreptului absolut, potrivit căreia *„drepturile cetățenești și politice sunt niște drepturi absolute ale omului, afară de orice calitate și de orice dovadă că un om este*

---

1 ***Ibidem***, p. 92–93.

2 Atanasie Iordache-Constantin Vlăduț, ***Chr. Tell***, Craiova, 1976, p. 138–139.

3 T. Maiorescu, ***Discursuri***, I, p. 221. Ședința Camerei din 31 ian. 1874.

4 ***Ibidem***, p. 221–222.

capabil de a le exercita"[1]. Această teorie este susținută de liberali. Conservatorii, însă, au susținut contrariul, adică *„drepturile politice sunt bunuri ce se câștigă ca toate drepturile, iară nu se nasc cu noi"*. Apoi, susținea că importul de legi este dăunător : *„ne-am deprins la o importațiune de legi, de idei și de cetățeni din străinătate ; am uitat însă că odată cu ideea și legea am fi trebuit să introducem și metoda ce le-a creat. În dosul fiecărei idei este o lucrare pregătitoare, o epocă de preparațiune a cărei resultantă este legea respectivă ; și a introduce d-a gata ideea, fără ca nimic să o fi pregătit, este a planta, cum zice poetul, flori pe un pământ de nisip ; ele degrabă se veștejesc și veștede sunt cele mai multe din creațiunile noastre"*[2]. Deci, înainte de orice, o lucrare, o experiență, o practică locală, apoi aplicarea unor idei și teorii din alte țări : *„Eu voi condamna* – declara Carp – *totdeauna autoritatea care ni se aduce, când în dosul acelei autorități nu voi vedea că este o lucrare locală care justifică și după ce am făcut experiența, ne aduce tot la acele concluziuni la cari au ajuns și străinii"*[3].

Practica politică și experiența anterioară, tradiția de care făcea atâta caz P.P. Carp și toți conservatorii, odată cu el, erau cele ale vechiului regim bazat pe privilegii. Mobilul pledoariilor sale contra legii comunale, stabilită pe baze democratice, evidențiază interesul pentru restatornicirea privilegiului politic și în alegerile pentru consiliile comunale, spre a prevala votul pe bază de cens ridicat, deci preponderența latifundiarilor. Întrucât opoziția cerea insistent libertatea alegerilor, P.P. Carp se urca la tribună pentru a declara că primul guvern Lascăr Catargiu, din 1866, a căzut în urma intrigilor liberale. De aceea, libertatea alegerilor, la care se face un insistent apel, de către adversarii politici, înseamnă *„a lăsa libere afacerile roșilor"*. Recunoscând existența *„Partidului Conservator"*, Carp o contestă, însă, pe cea a *„Partidului Liberal"* : *„Contestez legitimitatea partidului liberal la noi, el nu este decât un ce factice. Nu înțeleg partid liberal decât în acele țări unde munca poporului a avut de rezultat nașterea a noi elemente cu noi interese, cari cer la rândul lor locul legitim în stat. Dar nu poate exista partid liberal acolo unde sunt numai niște fraze create în alte țări pentru situațiuni ce nu există la noi, și în numele lor se pretinde că există un element a cărui existență, însă, nu se vede nicăieri"*[4].

---

1 P.P. Carp, ***Discursuri***, vol. I, p. 40. Ședința Camerei din 5 februarie 1874.
2 ***Ibidem***, p. 41.
3 ***Ibidem***, p. 42.
4 ***Ibidem***, p. 66. Ședința Camerei din 1 februarie 1875.

În acel timp, nu existau desigur partide, ci diverse grupări, fie liberale, fie conservatoare. În realitate, P.P. Carp nega dreptul la existență a unui liberalism, fie sub orice expresie politică, pe motiv că nu-și găsea legitimarea într-o țară eminamente agrară, în care burghezia se reducea la o minoritate, pentru el neglijabilă, iar ideologia ei, la *„ambițiunea a doi sau trei oameni"*. Profitori ai unei situații de excepție, ei au pus mâna pe putere, altminteri *„în timpuri normale n-ar fi putut aspira la onoarea de a cârmui această țară"*. Liberalii, în concepția lui P.P. Carp, nu meritau nici prin vorbe, nici prin fapte încrederea națiunii. De fapt, negația lui survenea în urma cuvântării lui G. Vernescu, care nega existența unui partid conservator, recte a conservatorismului : *„Negați-ne existența* – spunea Carp –, *noi ne vom mărgini a merge înainte, și sper că nu d-voastră ne veți opri în calea ce urmăm"*[1].

În pofida negației dreptului la existență legitimă din partea lui P.P. Carp, o puternică coaliție liberală se constituise în ianuarie 1875, care edita un ziar cu titlu semnificativ ***„Alegătorul liber"***, indicând astfel și scopul. La 4 iunie 1875, ***„Românul"*** publica programul Partidului Național Liberal, iar în ziua următoare, numele membrilor fondatori ai primului partid istoric din vechea Românie. În acest timp, coaliția conservatoare, compusă din ***Vechea dreaptă*** în frunte cu C. Brăiloiu, de ***Juna dreaptă***, incluzând și pe junimiști, și de gruparea centrist-moderată, începe să se destrame[2]. Precum consemna C.C. Bacalbașa, în 1875, Dimitrie Ghica, președintele Adunării deputaților, *„nu mai era în termeni dulci cu Lascăr Catargiu"*. Unitatea conservatorilor slăbește : *„dihonia intrase în partidul de la cârmă"*, care dispunea de prea mulți oameni de valoare, intrați în rivalități. Mulți doreau locul lui Lascăr Catargiu, între ei numărându-se și Dim. Ghica și I.Em. Florescu. Astfel că, la 23 ianuarie 1875, Dim. Ghica se afla între membrii ***„Alegătorului liber"***, organul de presă nou înființat al coaliției electorale, alături de frații Ion și Dumitru Brătianu, Dim. A. Sturdza, Ion Ghica etc[3]. Curând, în luna martie, va fi atras și conservatorul M.C. Epureanu. Opoziția, astfel constituită, se întrunește în casa maiorului englez St. Lakeman, în scopul unei alianțe parlamentare (coaliția de la Mazar-Pașa), care a pus bazele Partidului Național Liberal.

În urma eșecului în alegerile parlamentare din aprilie 1875, o parte din conservatori și-a dat seama că nu mai putea avea succes, *„decât cu o mască*

---

1 ***Ibidem***, p. 67.

2 Vezi Apostol Stan, ***op. cit***, p. 410–412.

3 C.C. Bacalbașa, ***Bucureștii de altădată***, vol. I, București, 1927, p. 129–133.

liberală". Drept urmare, din marea coaliție conservatoare se desprinde ***Centrul***, care ia denumirea de *„partid liberal conservator"*, sub președinția lui Dim. Ghica, fost președinte al Adunării deputaților. El a și publicat un manifest al Partidei Liberal-Conservatoare, semnat între alții, de : Constantin Boerescu, Nicolae Blaremberg, Ion Lahovary, Vl. Ghica, Al. Știrbei[1].

Guvernul se afla în grea cumpănă. În afară de vechii conservatori, este susținut cu fervoare de către junimiști. Astfel, în ședința Adunării din 29 iunie 1875, contra votării raportului cu privire la adoptarea legii ratificării Convenției comerciale cu Austro-Ungaria s-au ridicat M. Kogălniceanu și Ion C. Brătianu. P.P. Carp respingea afirmațiile celor doi deputați liberali, conform cărora aprobarea Convenției ar însemna *„un act de trădare și că noi, votându-l, am demerita de marii domni Ștefan, Mircea, Vlad și de toți eroii cari ilustrează trecutul nostru"*[2]. P.P. Carp, dimpotrivă, consideră bună Convenția, căci ar contribui la independența economică a României : *„Să lăsăm la o parte pe Ștefan cel Mare și pe Mihai cel Brav* – replica el – *căci ei, pentru timpurile lor, au făcut tot ce au putut. Să recunoaștem însă că, schimbându-se timpurile, se schimbă și mijloacele, și că noi, fără să scoatem paloșul, putem crea neatârnarea noastră economică ; prin urmare, nu ne mai trimiteți cu trâmbița războinică la fruntarii ca să le apărăm"*[3].

În mod vădit, P.P. Carp era adeptul lărgirii drepturilor de autonomie până la independența deplină, pe cale pașnică, considerând Convenția cu Austro-Ungaria un act politic de desprindere față de Poarta otomană. În realitate, fără a se nega și o astfel de semnificație, convenția avantaja pe latifundiarii conservatori care exportau produse agricole, și dezavantaja industria, concurată pe piața internă de produsele din imperiul vecin, încât și prin susținerea Convenției, P.P. Carp apăra un interes de grupare politică. Deși era un vehement apărător al dreptei, de la tribuna Adunării el respinge afirmația că ar face parte din extrema dreaptă pe considerent că este adept al filosofiei lui Schopenhauer. Or, contraargumentează el –, acesta a fost un filosof și nu un om politic. Adresându-se lui Gr. Ventura, care făcuse astfel de afirmație, P.P. Carp, ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice, replică : *„pe ce vă bazați d-voastră ca să ziceți că acei cari sunt de școala lui Schopenhauer sunt din extrema dreaptă ? Cine v-a spus d-vstră că sunt din extrema dreaptă ? Unde a-ți văzut d-vstră în viața mea politică că sunt*

1 ***Ibidem***, p. 147.
2 P.P. Carp, ***Discursuri***, I, p. 84.
3 ***Ibidem***, p. 85.

contra libertăților ? Voiți să știți ce combat ? Combat falsul liberalism, acela care a adus decăderea, nu a României, dar a țărilor mult mai puternice decât România"[1]. Apoi, dă exemplul Franței, care suferă de pe urma unui așa-numit fals liberalism, încât, o experiență eșuată, nu mai este necesar de refăcut. P.P. Carp, cu adevărat nu făcea parte din extrema dreaptă diriguită de C. Brăiloiu, sub numele de ***Vechea dreaptă***, ci din ***Juna dreaptă***, o grupare moderată, dar statornic conservatoare : *„Eu retrograd ?* – se apăra el de învinuirile aduse. *Dar nu sunt unul din acei cari la 11 fevruar au contribuit, pentru o mică parte este drept, dar în fine au contribuit a fi o tribună liberă în această țară ? Nu d-lor, nu este serioasă acuzațiunea și nu va putea surpa reputațiunea mea"*[2].

Nu era extremist de dreapta P.P. Carp, dar, alături de Titu Maiorescu, se dovedea cel mai vajnic apărător al principiilor conservatoare, făurind chiar doctrina partidului, în 1881, prin cunoscutul său program de reforme, intitulat ***„Era nouă"*** : *„Adepți ai unui regim politic în care autoritarismul luminat se îmbina cu liberalismul, junimiștii detestau conservatorismul retrograd"*[3]. Ralierea la ***Vechea dreaptă***, în 1871, avusese ca scop să participe la guvern, pentru a-și pune în aplicare concepțiile despre evoluția socială, economică, politică și culturală, așadar, de adaptare a conservatorismului la spiritul vremii. În concepția lor, statul trebuia organizat pe temeinice baze de ordine și stabilitate, dar și pe respectul față de libertățile general-democratice. Explicabilă, deci, atitudinea de repudiere a abuzurilor comise de vechii conservatori aflați la putere, care promovau concepții elitiste asupra deținerii puterii, în fapt *„coterii"* politice cum le denumea Titu Maiorescu. La Iași, junimiștii intraseră în divergență cu vechii conservatori, precum Gr. Sturdza și N. Aslan, în timpul campaniei electorale din mai 1875, și, dacă n-au acționat contra lor, s-a datorat spiritului de disciplină germană de care erau dominați. P.P. Carp mărturisea că, pe viitor, nu va mai face astfel de concesii[4].

Reacția opiniei publice la unele acte reprobabile ale guvernului l-a împins pe Lascăr Catargiu spre și mai multe și mai grave abuzuri de putere, în primul rând ingerințele electorale, spre a dobândi majoritatea necesară. Detestat și părăsit de elementele moderate, precum Dim. Ghica și V. Boerescu, care înființează așa-numitul *„partid conservator liberal"*, apoi de M.C. Epureanu, care

---

1 ***Ibidem***, p. 111. Ședința Camerei din 9 februarie 1875.
2 ***Ibidem***.
3 Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 422.
4 ***Ibidem***, p. 423.

devine șeful conservatorilor independenți, Lascăr Catargiu înclină tot mai mult spre dreapta, accentuându-și poziția extremistă, retrogradă. În jurul lui se grupează oameni interesați, lipsiți de onestitate, care îl compromit. Ruina financiară a stat însă la temelia căderii guvernului conservator. Interesul comun, din momentul închegării coaliției conservatoare, slăbise, deoarece moderații nu vroiau în nici un chip să se identifice cu actele de guvern și cu practicile politice ale extremei drepte. Această extremă era decisă să apere cu orice preț interesele latifundiarilor, fie chiar prin îngăduirea unor violențe și abuzuri, care atentau vădit la temeliile regimului politic constituit la 1866, începând chiar cu tentativa de modificare în sens restrictiv a Constituției. Încât, la începutul anului 1876, guvernul nu se mai identifica cu interesele tuturor conservatorilor, căci devenise instrumentul unor tendințe retrograde, ultraconservatoare.

Ostilitățile contra lui sunt declarate fățiș, nu numai de către adversarii politici tradiționali, dar chiar de către foștii colaboratori, care se distanțează spre a nu se compromite. O broșură apărută în martie 1876 la Düsseldorf stigmatiza în termeni foarte aspri guvernarea lui Lascăr Catargiu : *„Tot ce a avut reacțiunea mai ruginit* – scria autorul semnat cu pseudonimul Caius Manlius Publicola –, *mai autoritar, mai desfrânat, mai brutal, mai putred în inimă și corp, scoase din sânul ei, îl aduna, îl grupa și combina sinistrul minister din lugubra noapte de 11 martie"*[1]. Pătimaș, autorul exagera, deși avea unele motive s-o facă. Evident, nu putea fi vorba de *„despotism și tiranie"* sau de *„vampiri sugători de sânge"*, ci doar de un regim autoritar, cu puternice accente conservatoare de dreapta. La 16 februarie 1876, generalul I.Em. Florescu demisionase de la Ministerul de Război, iar Dim. Ghica din președinția Camerei. Rugat stăruitor de Lascăr Catargiu să rămână, Dim. Ghica a refuzat, fiind ales, în locul rămas vacant, C. Brăiloiu. Spre a sancționa pe conservatorii disidenți, adică Dim. Ghica, V. Boerescu, Al. Orăscu, primul-ministru dizolvă Senatul, ceea ce a însemnat începutul sfârșitului său. Au loc noi alegeri, care se termină cu un eșec pentru guvern[2]. La 30 martie 1876, se prezenta demisia : *„Prințul o primește cu mare părere de rău"* – se consemna în ***Memoriile regelui Carol I*** – întrucât timp de cinci ani, își îndeplinise sarcina, *„cu energie și circumspecțiune și a introdus multe reforme folositoare"*, pentru care poate fi mulțumit[3].

---

1 ***Ministrul Lascăr Catargiu sau cinci ani de dictatură vizirală***, Düsseldorf, 1876, p. 1.
2 C.C. Bacalbașa, ***op. cit.***, p. 157–159.
3 ***Memoriile regelui Carol I***, tom. VIII, p. 44.

Este numit apoi un guvern de tranziție, prezidat de I.Em. Florescu, la 4/16 aprilie 1876, apoi un guvern liberal, prezidat de fostul colaborator al lui Lascăr Catargiu, M.C. Epureanu, la 27 aprilie/9 mai 1876, pentru ca, la 24 iulie/5 august 1876, să preia puterea șeful Partidului Național-Liberal, Ion C. Brătianu. Un comitet de punere sub acuzare a foștilor miniștri din guvernul Lascăr Catargiu fusese numit, încă din timpul guvernării precedente, prin votul Adunării deputaților, exprimat în ședința din 20 iulie 1876. Primind un mandat de înfățișare, la moșia sa Golășei, semnat de membrii comitetului (An. Stolojan, Em. Costinescu, D. Giani, N. Fleva, G. Missail), L. Catargiu răspundea că nu le poate recunoaște calitatea de judecători de instrucție pe care și-o atribuie : *„În ci privești amenințare că la caz de neurmare se va da în contrami (sic !) mandat di aducire. Protestez și deși nu cred că se va găsi un împiegat să execuți un mandat dat din parte unor oamini cari nici o legi nu le dă dreptul ce emiți un aseminea mandat. Vă declar că și la aseminea caz nu voi recunoaște dreptul de judecători, voi protesta la locurile competenti și nu voi răspundi la nici una din întrebările ci mi se va faci, fiindcă după Constituțiuni nu cunosc di legitimi nici judecători decât Înalta Curți de Casație și Justiție"*[1].

Problema dării în judecată constituia o problemă prea gravă pentru a nu preocupa în mod deosebit pe junimiști, care nu-și găseau locul decât alături de conservatorii care părăsiseră puterea. Întrebat de Titu Maiorescu asupra atitudinii de adoptat în această problemă, P.P. Carp scria că nu poate da un răspuns cu privire la modalitatea de paralizare a poziției Camerei. Oricum, opina ca toți conservatorii, indiferent de nuanță politică, să-și afirme solidaritatea în fața acțiunii de dare în judecată, sprijinind astfel moral pe cei acuzați : *„După mine* – afirma P.P. Carp – *tot ce putem face în cazul de față este de a deveni din acuzați apărători și a stabili dinaintea Curții de Casațiune atât solidaritatea noastră, cât și perfecta identitate de posițiune"*[2]. În final, declara că se va asocia cu T. Maiorescu la orice măsură ce se va crede de cuviință.

În pofida oricăror adeziuni de acest fel, gruparea conservatoare nu mai avea un șef, Lascăr Catargiu nemaiavând autoritatea necesară. Darea în judecată se termină prin afișarea în localitățile țării, în 1877, a numelor celor acuzați și a învinuirilor ce li se aduceau fără alte urmări căci, la alegerile din 24 ianuarie 1878,

---

1 B.A.R., Msse, ***Arh. Lascăr Catargiu***, Mapa I, act. 31, 1876, Decemvri unsprideci, Goleșei. Scrisoare autografă.

2 ***Idem, Fond Titu Maiorescu***, S 18(32)/XII. Iași, 24 decembrie 1876.

vor fi aleşi în Parlament şi Lascăr Catargiu şi alţi foşti miniştri din guvernul său, precum T. Maiorescu[1].

Faţă de criza orientală, reizbucnită prin răscoala din Bosnia şi Herzegovina în primăvara anului 1876, conservatorii reacţionează diferit de liberalii aflaţi la putere. Astfel, P.P. Carp se pronunţă nu pentru neutralitate, ci pentru *„alianţa cu anglo-turcii"*, ca *„singura politică sănătoasă"*. Mărturisea însă prietenului său Titu Maiorescu că, a declara deschis această opţiune politică, ar însemna să-şi lege un clopoţel de picioare, care i-ar împiedica pe conservatori în evoluţia politică, creându-le o situaţie periculoasă, mai ales dacă ostilităţile ar începe printr-o ocupaţie armată rusească. Considera necesară înfiinţarea unui ziar, orice altceva fiind imposibil de întreprins[2].

Destrămarea coaliţiei conservatoare din jurul lui Lascăr Catargiu determinase realizarea unei noi regrupări, care are loc în jurul ziarului ***„Timpul"*** înfiinţat la 15 martie 1876, chiar înainte de demisia guvernului, căci fostul ziar al coaliţiei (***„Pressa"***) devenise organ de presă al disidenţilor Dim. Ghica şi V. Boerescu. Astfel că prima organizaţie politică conservatoare, premergătoare constituirii partidului, este înfiinţată în 1878, din necesitatea de a susţine editarea ziarului ***„Timpul"***. O societate se înfiinţa, în acest scop, ziarul apărând până în 1900. Primul comitet de redacţie era alcătuit din Al. Ştirbei, P. Mavrogheni, C. Suţu, T. Maiorescu, Th. Rosetti. Ulterior, a fost sub redacţia lui Mihai Eminescu. S-au redactat şi ***Statutele*** pentru susţinerea ziarului ***„Timpul"***. Între membrii fondatori ai ziarului se aflau L. Catargiu, I. Em. Florescu, P. Mavrogheni, Al. Lahovari, T. Maiorescu, Th. Rosetti, Al. Ştirbei. Ei participau la susţinerea ziarului cu *„bilete de cotizaţie"*, neurmărind vreun câştig material, ci doar politic[3].

Evenimentele politice evoluau spre o convenţie româno-rusă, în perspectiva participării României la conflictul ruso-turc ce se anunţa cu persistenţă. P.P. Carp, contrar politicii guvernului, respinge Convenţia româno-rusă de la 4 aprilie 1877, considerând legea de ratificare prezentată în Senat ca nefiind dezbătută în mod liber întrucât trupe străine se aflau pe teritoriul ţării. Potrivit concepţiei sale, singura politică înţeleaptă este expectativa căci altfel ar fi repudiat Tratatul de la Paris din 1856, care stipula garanţia celor şapte Mari Puteri : *„pentru ce am jertfi banii noştrii şi sângele soldaţilor noştrii ; când în loc de a mări drepturile noastre,*

---

1 T. Maiorescu, ***Istoria contimporană a României***, p. 88–103

2 B.A.R., ***Fond Titu Maiorescu***, S 18(31)/XII, Iaşi, 11 noiembrie 1876.

3 ***„Conservatorul"***, an XIII, nr. 126 din 12 iunie 1913, p. 1

noi le micşorăm ?" – se întreba P.P. Carp în Senat. Apoi, declară că nu crede într-o cooperare leală cu armatele ruseşti la sudul Dunării. De aceea, afirmă că votează contra Convenţiei de la 4 aprilie 1877, întrucât schimbă, fără vreun temei şi folos bazele Convenţiei de la Paris din 1858 : *„Votez contra acestei convenţiuni, pentru că este primul pas al unei alianţe care, în schimbul unor mari sacrificii, nu ne va da nici un folos"*[1]. În şedinţa Senatului din 23 aprilie 1877, P.P. Carp se ridica şi contra proiectul de răspuns la Mesajul Tronului, pe aceleaşi considerente : părăsirea unei garanţii colective, în schimbul uneia unilaterale, pentru a obţine cel mult un ***statu-quo***. Aşadar, se pronunţa pentru neutralitate definitivă[2].

Cu principii conservatorare imuabile, vizând menţinerea, pentru timp îndelungat, a celor deja dobândite (constituţie, legi, statut internaţional, instituţii), tocmai de teama unor prefaceri profunde, radicale, P.P. Carp se menţinea şi în domeniul politicii externe ca şi în cel al politicii interne, în limitele *„ordinii stabilite"*. Pentru el, continua tendinţă de expansiune a Rusiei spre sud-estul european semnifica perspectiva unor întâmplări neprevăzute, poate chiar fatale. De aceea, ordinea internaţională deja stabilită, adică garanţia celor şapte Mari Puteri, i se părea mijlocul cel mai sigur pentru menţinerea integrităţii statale şi securităţii naţionale. În spiritul aceloraşi principii conservatoare, se opune, în şedinţa Senatului din 28 februarie 1879, revizuirii, în sens liberal, a Constituţiei. El afirmă că pactul fundamental a fost opera tuturor grupărilor politice şi nu poate fi modificată unilateral, de un singur partid : *„vă declar că dacă aş crede că partidul liberal astăzi ar voi să modifice Constituţiunea în sens mai liberal, eu unul nu m-aş mai crede în drept a respecta acea Constituţiune, fiindcă ea atunci n-ar mai fi opera ţărei, ci ar fi opera unui singur partid ; şi că ce zic de adversari, trebuie să o recunosc şi pentru mine ; şi precum lor nu le dau dreptul să o modifice în sens mai liberal decât este astăzi, tot asemenea şi mie-mi refuz dreptul să o modific în sens mai restrictiv"*[3].

Cucerirea Independenţei de stat, la care o contribuţie esenţială o avusese guvernul liberal, determina o recţie conservatoare la creşterea sensibilă în prestigiu a adversarilor politici, cărora le tăgăduiau orice încercare de modificare a Constituţiei şi a legislaţiei în vigoare, absolut necesare, în condiţiile nou create de Tratatul de la Berlin referitoare la unirea Dobrogei cu România. Pentru neutra-

1 P.P. Carp, ***Discursuri***, I, p. 131–132. Şedinţa Senatului din 17 aprilie 1877.
2 ***Ibidem***, p. 135.
3 ***Ibidem***, p. 182.

litate se pronunțase și moderatul Dim. Ghica, dar după 1878 recunoaște meritele guvernului, trecând chiar în Partidul Național-Liberal. În iunie 1879, este ales vicepreședinte al Senatului, negociind apoi formarea guvernului de coaliție, în care Vasile Boerescu este numit ministru de Externe. La 15 noiembrie 1881, va fi ales președinte al Senatului, apoi reales până în 1888. În 1884, devine chiar șef nominal al Partidului Național-Liberal[1].

În astfel de împrejurări deloc prielnice conservatorilor, se impunea cu necesitate strângerea rândurilor și unificarea, fără de care s-ar fi aflat sub pericolul destrămării definitive. Inițiatorul acestei acțiuni este însuși șeful coaliției de la Mazar-Pașa. Descendent dintr-o familie de boieri moldoveni, Manolache Costache Epureanu s-a născut la Iași în ziua de 22 august 1820, ca fiu al vornicului Ion Epureanu și Catincăi, fiica spătarului Costache Negri. Încă de tânăr, a fost trimis la Heidelberg, apoi la Berlin, Götingen și Jena unde obține titlul de doctor în drept la 26 octombrie 1839. Era al doilea român cu titlul de doctor în drept de la universitățile germane, primul fiind fratele său Grigore. Pleacă, apoi, la Paris, de unde vine în patrie, la 1843. Este numit președinte al tribunalului Tutova, participă la mișcarea petiționară de la Iași din 1848, fiind arestat în locuința lui Al. Mavrocordat de către Gr.M. Sturdza. Scapă din arest, la Brăila, și se duce în capitala Franței de unde revine în țară, după numirea ca domn a lui Gr.Al. Ghica. Ocupă diverse funcții, apoi, în 1857, este ales în Adunarea ad-hoc a Moldovei, manifestându-se ca un militant unionist. Membru în Comisia Centrală, el devine prim-ministru în timpul domniei lui Cuza-Vodă. Invitat de domn să ia conducerea guvernului în aprilie 1864, după votul de blam dat celui în funcțiune, Manolache Costache Epureanu a refuzat deoarece era adeptul unor reforme pe cale pașnică și nu prin intermediul unei lovituri de stat. Președinte al Camerei, apoi al Adunării Constituante, după 11 februarie 1866, prim-ministru, în 1870, după căderea guvernului Al. G. Golescu, el a înăbușit mișcarea republicană de la Ploiești din 7 august 1870. Ministru de Justiție în guvernul Lascăr Catargiu, la 29 octombrie 1872, se retrage, la 15 aprilie 1873, nefiindu-i acceptate unele propuneri de reforme. El se voia șeful unui partid reformator. A combătut Convenția comercială cu Austro-Ungaria, în 1875, care a fost totuși votată de o Cameră conservatoare supusă voinței lui L. Catargiu, din care motiv trece în opoziție, formând coaliția de la Mazar-Pașa, alcătuită din diverse grupări liberale[2]. M. Kogălniceanu spunea

---

1 M. Theodorian-Carada, ***Beizadea Mitică***, București, f.a., p. 28–30.

2 Vezi Emil Ioachimovici, ***O pagină din istoria politică a României – Manolache Kostaki***

despre el, pentru a risipi unele îndoieli despre crezul lui politic : *„Nu vă miraţi dar dacă astăzi îl vedeţi reîntorcându-se în rândurile liberalilor, căci falşii liberali l-au făcut conservator, astăzi falşii conservatori îl fac din nou liberal"*[1]. Era totuşi un conservator, căci susţinea ideea conducerii statului de către o elită *„neatârnată prin avere şi cultură"*, care stat ar decădea *„când începe pe mâna oamenilor care-şi fac din politică o meserie de câştig"*[2]. O concepţie similară cu cea a lui P.P. Carp.

O interesantă caracterizare face Nicolae Iorga conservatorului moderat, care a fost şi a rămas M. C. Epureanu, de două ori trecut la liberali, dar care a întemeiat Partidul Conservator din România şi a murit conservator la 7 septembrie 1880, curând după acest important act politic : *„moldovean, de o coloare nu tocmai clară, – evident nu mazzinian, nu revoluţionar, dar nici un conservator după datina boierească, neasemănat mai cult decât Lascăr Catargiu, având acelaşi fond de onestitate personală ca şi dânsul, dar ceva mai puţină hotărâre, el prezintă avantagii pentru principele Carol : era om de şcoală germană, fără să aibă talentul oratoric, nici largile concepţii, nici specialitatea de istoric a lui Kogălniceanu, dar, în loc, un fel de impunătoare soliditate"*[3].

Preferinţa pentru colaborare cu Manolache Costache Epureanu din partea domnitorului Carol I nu era văzută cu ochi buni de către conservatorii intransigenţi, care considerau o *„dezertare"* din rândurile lor trecerea sa de partea coaliţiei de la Mazar Paşa. P.P. Carp, îndeosebi, care împărtăşea astfel de opinii, era cel mai iritat de concepţia ce domina organizaţia politică din jurul ziarului ***„Timpul"***. De altminteri, din considerente de acest fel, rămăsese în afara ei, cum va rămâne şi dintre membrii fondatori ai Partidului Conservator[4].

Înfiinţarea Clubului conservator şi, implicit, a Partidului Conservator din România, este legată de numele lui Manolache Costache Epureanu, omul politic conservator asupra căruia planau tot felul de îndoieli din partea intransigenţilor din propria grupare. El se dovedeşte, însă, singurul în măsură, tocmai prin elasticitatea principiilor politice, să ralieze în jurul său diversele facţiuni conservatoare, spre a închega un partid. Primul Club conservator din România a fost înfiinţat la

---

Epureanu, Bucureşti, 1913.

1 ***Ibidem***, p. 87. Vezi şi ***„Conservatorul"***, XIII, nr. 124 din 9 iulie 1913, p. 1.

2 ***Ibidem***.

3 N. Iorga, ***Politica externă a regelui Carol I***, Bucureşti, 1916, p. 89.

4 Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 430.

3 februarie 1880. Între membrii fondatori, în număr de 88, se aflau aproape toți liderii, cu excepția lui P.P. Carp, Gh.Gr. Cantacuzino și Dim. Ghica. Lascăr Catargiu și Al. Lahovari au acceptat, însă, șefia lui M. C. Epureanu. Între membrii fondatori se aflau : G. și T. Balș, C. Bălăceanu, M. Cornea, P. Mavrogheni, A.I. și N. Lahovari, T. Maiorescu, Th. Rosetti, V. Pogor, generalul I.Em. Florescu, L. Catargiu, T. Aslan, Gr. Păucescu. Al. Știrbei, M. Ghermani, Șt. Cesianu etc. Clubul avea un program redactat, în întregime, de președintele său, M. C. Epureanu[1].

Adoptarea unui program și a statutelor semnifica formarea celui de-al doilea partid politic din istoria României, după cel liberal, ale cărui structuri organizatorice le preluase. În program, se constata situația țării după proclamarea independenței, responsabilitățile ce-i revin pe plan internațional, în relațiile cu alte state suverane. De unde, necesitatea unei mai sporite prevederi, spre a trage toate foloasele posibile. Inspirat de adversitatea politică față de liberali, în urma succeselor obținute pe plan extern, programul evidențiа că situația internă generează îngrijorare. Bugetul crescuse, dar se înregistrase un deficit de 15 milioane lei. Contribuabilii s-au văzut nevoiți să consimtă la sporirea obligațiilor către stat. Se pune întrebarea dacă cei ce guvernează țara *„se pot crede împăcați în conștiința lor la adăpostul formelor exterioare ale regimului parlamentar"*[2].

Guvernarea liberală de aproape patru ani era considerată, desigur, perimată, spre a lăsa locul opoziției. De aceea, se procedează la critici și atacuri vehemente la adresa guvernului, prin a cărui politică, presupusă a fi fost autoritară, se renunțase la *„partidele constituționale"*. Este drept că oamenii politici conservatori fuseseră puși în afara evenimentelor, dar din vina lor, mai ales, ci nu a partidului aflat la putere. În timpul războiului de Independență, majoritatea dintre ei adoptase o politică de expectativă, apoi de neutralitate definitivă, încât contribuția conservatorilor n-a fost deloc pe măsura pretențiilor afirmate după cucerirea Independenței. Resentimentele față de succesele adversarilor îl determină pe M.C. Epureanu să menționeze în program că statul nu trebuie condus după sentimente, ci potrivit unei științe, care impune *„conservarea individualității naționale"* în conformitate cu legile organice și cu gradul de cultură spirituală și materială al poporului. Considera că și-au făcut loc tot mai mult teorii abstracte, cosmopolite, care au micșorat sentimentul solidarității naționale, prejudiciind, astfel, o națiune

---

1 ***„Conservatorul"***, an. XIII, nr. 123 din 8 iunie 1913, p. 1 ; Apostol Stan, ***op. cit.***, p. 430–431; Titu Maiorescu, ***Istoria contimporană***, p. 977–978.

2 ***Statutele Clubului conservatorilor și programul partidului***, București, 1880, p. 3–4.

mică și slab dezvoltată. Din dorința de a realiza progresul cu orice preț, și-au făcut loc, de asemenea, practici politice *„demagogice"*, care eludează realitatea[1].

Ca și alte ori, în trecut, conservatorii se temeau de prea marele ascendent politic al Partidului Liberal, care, în noile împrejurări create, ar putea proceda la alte noi prefaceri și reforme, în discordanță cu interesele latifundiarilor conservatori. De aceea, în program, guvernanții sunt criticați pentru că fac mare caz de formele exterioare ale libertăților publice, depășind, pe această cale, limitele constituționale, mulțumindu-se cu *„etichetele instituțiunilor progresului, fără a căuta dacă acele instituțiuni pot rodi la noi și cer altele mai costisitoare și mai neroditoare"*. În consecință, instituțiile grevează bugetul, iar libertățile sunt de folos numai câtorva *„oameni luminați"*, *„care le exploatează în favoarea lor, ca o armă* [...] *de ațâțări și discordie între proprietari și muncitori, cei doi factori principali ai avuției naționale"*[2].

Iritați peste măsură de efectele propagandei liberale asupra maselor populare, conservatorii credeau că-și fac o datorie de onoare de a denunța public practicile politice ale adversarilor, ca fiind extrem de dăunătoare. Acestora li s-a răspuns însă cu dispreț de către liberali, precum că preopinenții lor sunt boieri și reacționari. Când s-a replicat că instituțiile nou create sunt foarte costisitoare, conservatorii au fost etichetați ca dușmani ai progresului și ai poporului. Și astfel, – se scria în program –, prin demagogie, s-a reușit atragerea tinerilor spre *„aparențele libertății"*. Într-o asemenea situație, nu se poate însă rămâne la nesfârșit, fiind necesară demascarea manoperelor liberale și evidențierea scopului urmărit de conservatori[3].

Organizați în partid politic, cu program și statute, cu vechime de cinci ani, liberalii constituiau o forță greu de combătut, mai ales că se aflau și la putere. De aceea, se recurge la măsura imperios necesară a înființării unui partid conservator, de asemenea cu program și statute. Neavând posibilitatea să se prezinte țării cu un program pozitiv, de reforme, programul Partidului Conservator recurge la frazeologie, la raționamente false, oricum forțate, pentru a reuși în lupta cu un adversar care dispunea de alte arme politice și ideologice. Spre a fi mai convingător, programul caută să definească conservatorismul. Astfel, prin însuși cuvântul conservator se definește întreg programul partidului. A fi conservator –

---

1 ***Ibidem***, p. 5.
2 ***Ibidem***.
3 ***Ibidem***, p. 6–7.

se scrie în program – înseamnă a duce o politică de moderație și respect față de toate marile puteri, însă totodată demnă și consecventă, pentru a evita pericolele ce rezultă dintr-o politică aventuroasă, deci o *„politică onestă și consecventă, care să ne concilieze bunăvoința și să inspire încrederea"*. Din punct de vedere al politicii interne, a fi conservator înseamnă susținerea individualității naționale, în locul unor teorii abstracte, pretins umanitare, propagate de Partidul Național-Liberal. Conservatorii nu pot admite depășirea limitelor constituționale, ci consolidarea instituțiilor deja create, de care, însă, să se bucure toți. Se mai menționa că adversarii se folosesc cu abilitate de ignoranță, bizuindu-se pe elementele parazitare și turbulente ale societății, cu alte cuvinte pe brutalitatea forței, contravenind libertăților constituționale. Conservatorii opun acestor practici politice ideea constituțională, sprijinindu-se pe *„clasele avute și luminate și pe elementele muncitoare și liniștite, adică pe rațiune"*. Mobilității instituționale și sociale preconizată de liberali, ei opun stabilitatea acestora, adică *„progresul măsurat, dar continuu"*. În loc de forme fără fond și fraze goale, ei opun adevărul. Acesta este crezul politic al conservatorilor.

Evident, poziția de continuă defensivă spre a rezista în fața asaltului impetuos al forțelor progresului, descătușate după 1878 de relațiile de vasalitate față de Imperiul Otoman, defavoriza pe conservatorii foarte jenați că înfăptuiseră atât de puțin, în anii din urmă. Încât, se consideră îndreptățiți să vină cu soluții de remediere a situației interne, pe care o apreciau gravă și îngrijorătoare. Astfel, ei declară că vor și cer învățământ obligatoriu și orientarea lui reală, spre probleme practice, posibil de a facilita învățarea unei meserii pentru fiii de orășeni, iar pentru cei de săteni să-și cunoască mai bine interesele. În acest scop, își propun *„protejarea claselor muncitoare contra exploatatorilor de pretutindeni și contra propriei lor neprevederi"*, pentru restabilirea *„armoniei între proprietari și muncitorii agricoli"*. În acest fel, s-ar putea crea garanții pentru primii *„contra intrigilor de jos și penetrațiunilor politice de sus"*, iar pentru ultimii *„contra speculațiunilor cărora sunt expuși"*. Așadar, protejarea micii proprietăți, prin legi speciale, care să stăvilească camăta[1].

În fapt, conservatorii preconizau scoaterea celor mulți de sub efectele propagandei liberale, prin promisiuni formale, veritabile paliative, care nu mai aveau audiență la public, ci numai în cadrul restrâns al latifundiarilor conservatori. Ca măsuri antiliberale, ei mai propuneau simplificarea aparatului administrativ, excluderea arbitrariului și abuzului de putere, evitarea înființării oricăror instituții costi-

1 ***Ibidem***, p. 8–9.

sitoare, de natură să sporească nepermis de mult impozitele. În împlinirea acestor scopuri, conservatorii declarau că se vor folosi numai de mijloacele legale. Dezvoltarea viitoare a țării – în concepția lor – va fi posibilă numai prin respectul față de principiile constituționale monarhice și activitatea Corpurilor legiuitoare. Înainte de orice, deci, conservatorii preconizau aplicarea sistemului reprezentativ, prin instituirea unui control eficient întemeiat pe independența alegătorilor[1].

Legalitatea, stabilitatea, liniștea și armonia internă erau cuvintele de ordine socială ale conservatorilor.

Acum, când impozitele grevau și asupra latifundiarilor, ei se considerau prea apăsați de povara lor, mai ales că, în bună parte, erau destinate întreținerii unor instituții create de liberali, apreciate ca deosebit de costisitoare și de puțin folos. În finalul programului lor, ei se pronunțau împotriva a ceea ce numeau *„calomniere"*, care trebuie combătută fără teama de a fi considerați reacționari, întrucât *„abuzul de cuvinte"* este extrem de dăunător în viața politică a unei națiuni. Așadar, înainte de orice, fapte și nu vorbe, libertate și nu aparență de libertate, adică demagogie : *„Și, cu modul acesta, lăsând certele de vorbe, cari ne-au despărțit, și frazele sunătoare, cari ne-au ascuns realitatea și ne-au rătăcit de la adevărata țintă ce trebuia să urmărim, să ne convingem că numai prin muncă și prin adevăr vom face din libertățile publice o realitate și din naționalitatea noastră o tărie capabilă de a înfrunta pericolele prin care trecem"*[2]. Semna președintele Comitetului, M. Kostaki.

Un program politic, care nu depășea *„obișnuitele generalități"*, cuprinzând *„fraze anodine, lipsite de orice preciziune și pe care puteau să le subscrie și membrii partidului opus. Ce deosebire între acest elaborat și programul național de la 1857 ! Și, în ce șovăire și confuzie s-ar fi aflat direcția politică a țării de la 1857 până acum, dacă Divanurile **ad-hoc**, în locul celor 5 puncte precize, s-ar fi mulțumit cu fraze despre «sfințenia obligațiunilor» și «ființa adevărului» !"*[3]. Acestea erau reflecțiile asupra programului ale unuia din membrii fondatori ai Clubului și deci ai Partidului Conservator, anume junimistul Titu Maiorescu. El era profund nemulțumit, pe considerentul că ar fi aprobat, incontestabil, ca fiind mai bun, programul conservator expus de P.P. Carp în Parlament, la 28 septembrie 1879, publicat în 1881 sub numele de ***„Era Nouă"***. P.P. Carp, șeful junimiștilor, din

---

1 ***Ibidem***, p. 10.

2 ***Ibidem***.

3 Titu Maiorescu, ***Istoria contimporană***, p. 177.

acest motiv, a refuzat să adere la programul lui M.C. Epureanu și să rămână în afara primei organizații politice a Partidului Conservator : *„Spiritul pozitiv al lui Carp* – scria biograful său C. Gane – *care luptase atâta vreme împotriva frazeologiei liberale, nu se putea împăca s-o vadă trecând deodată în tabăra conservatoare. El se ținu deci la o parte, nefigurând printre membrii comitetului clubului, nici sub președinția lui Manolachi Kostaki, nici după moartea acestuia (întâmplată la 7 septembrie 1880) sub președinția lui Lascăr Catargi"*[1].

Fără a avea un program pozitiv, Manolache Costache Epureanu se încumeta să înființeze un Club central și un Partid Conservator. În statute, era prezentat scopul înființării Clubului, anume de a realiza o mai strânsă coeziune între membrii partidului, care va avea ca membrii fondatori pe toți semnatarii programului și statutelor adoptate în ședința din 3 februarie 1880 și vor trimite adeziunea până la data de 12 februarie 1880. După această dată, vor avea titlul de membri permanenți. Putea deveni membru fondator sau permanent al Clubului orice persoană recomandată de doi membri fondatori sau permanenți, după ce vor fi aderat în scris la program și statute. Pentru a fi primit membru, candidatul trebuia să întrunească două treimi din numărul voturilor exprimate, care nu putea fi mai mic decât jumătate din totalul membrilor clubului. Membrii comitetelor județene aveau posibilitatea de a deveni membri ai Clubului Central, cu condiția de a adera la program și statute și cu acordul Comitetului Clubului. Membrii Clubului erau obligați să plătească o cotizație anuală de 120 lei. Cei ce contraveneau prevederilor programului și statutului se excludeau de către adunarea generală, la propunerea Comitetului Partidului Conservator. La fel, erau excluși cei ce nu plăteau cotizația la termenul stabilit[2].

Comitetul Clubului era, în același timp, și comitetul Partidului Conservator, fiind constituit din : Manolache Costache Epureanu, președinte ; Petre Mavrogheni, generalul I.Em. Florescu și Th. Rosetti – vicepreședinți ; Al.B. Știrbei, Al. Lahovari, T.L. Maiorescu, A.T. Zisso, T. Veissa, M. Ghermani, Gr. Păucescu, Gr. Triandafil și P. Teulescu – membri[3]. Comitetul Partidului era permanent, membrii săi fiind aleși la fiecare primă decadă a lunii ianuarie. Adunarea generală putea fi convocată la cererea a cel puțin 20 de membri, având sarcina de a alege membrii Comitetului și votarea bugetului. Președintele avea dreptul de a convoca oricând credea de cuviință adunarea generală a Partidului Conservator. Parlamen-

---

1 C. Gane, ***P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării***, vol. I, București, 1936, p. 240.

2 Statutele ***„Clubului Conservatorilor"***, p. 11–12.

3 B.A.R., Msse, ***Arh. Lascăr Catargiu***, I, varia 7.

tarii conservatori se întruneau în localul Clubului, care dispunea de un corp redacțional și administrativ pentru ziarul partidului, precum și de un birou de corespondență cu comitetele județene. Clubul Conservator se considera întemeiat la data de 1 ianuarie 1880. Se menționa, în final, că aplicarea Statutelor se va face printr-un regulament[1]. Semna, de asemenea, președintele M. Kostaki.

Cu program, statute, club central, Partidul Conservator nu se considera, însă, definitiv constituit, fiind necesară înființarea de comitete județene, deci organizații politice locale, în întreaga țară. Din care motiv, președintele Clubului Central și al Partidului Conservator trimite o convocare către toți conservatorii, prin care erau înștiințați de constituirea Clubului conservator și a Partidului. După o circulară anterioară, cu toții erau convocați să alcătuiască comitete conservatoare județene, pe care să le pună în legătură cu Comitetul Central, în vederea unei colaborări bazate pe principiile incluse în Programul deja publicat : *„Domnul meu* – începea M. C. Epureanu convocarea adresată, *Partidul Conservator, în facia stării nenorocite în care se află astăzi România, a simțit nevoia de a-și întruni toate forțele sale pentru a putea lucra cu mai multă tărie și cu mai multă unitate la ușurarea relelor publice. Spre acest sfârșit, un Club conservator a fost format în București, după cum am avut onoarea a vă face cunoscut prin circulara noastră anterioară ; la acest Club au aderat toți acei care, de la începutul actualului regim, au luptat în rândurile conservatorilor, pentru a da politicii române o direcțiune înțeleaptă și binefăcătoare"*[2].

Constituirea Partidului Conservator era considerată absolut necesară, în condițiile existente ale unei stări generale, *„de care* – afirma M. C. Epureanu – *cu toții suferim"*. Președintele Clubului din București critica, mai ales, starea grea financiară a țării, generată de numeroase împrumuturi contractate de o emisiune bancară sub forma unor bilete ipotecare, criză ce putea fi agravată de înființarea Băncii Naționale, care va emite monedă-hârtie, de mărirea bugetelor la 120 milioane lei, toate prevestind o *„catastrofă financiară"*. Conservatorii se considerau *„salvatorii țării"* dintr-o astfel de catastrofă, iar președintele Clubului din București apela la ieșirea din apatie și indiferență, în scopul salvării a ceea ce mai este posibil *„din această moșie strămoșească pe care un guvern vitreg o tratează mai rău decât o țară cucerită. Să ne strângem cu toții în contra acelor cari au împărțit România în biruiți și biruitori, în exploatați și exploatatori"*[3].

---

1 Statutele ***„Clubului Conservatorilor"***, p. 12.

2 B.A.R., Msse, ***Arh. Lascăr Catargiu***, I, varia 7.

3 ***Ibidem***.

La fel ca în programul publicat, M.C. Epureanu ataca vehement politica guvernului și a Partidului Liberal, în termenii și în maniera care nu mai puteau ascunde dorința arzătoare de a prelua puterea. Recomanda totuși rămânerea în cadrul mijloacelor legale de luptă. Pentru a-și atinge, însă, scopul, conservatorii trebuiau să se organizeze în timp util și cu folos, spre a se întruni și consulta cum să acționeze în Corpurile legiuitoare. Șeful Clubului și Partidului îndeamnă pe conservatorii din toată țara să se întrunească pentru a reuși să facă auzit *„glasul adevărat al națiunei, căci* – considera el – *voința țării nu este represintată prin Corpurile legiuitoare actuale și chiar voința acestor majorități oficiale nu este represintată în guvern, care din ce în ce mai mult se rezumă într-o singură persoană"*[1], adică la șeful partidului și al guvernului liberal, Ion C. Brătianu.

Succesele dobândite în războiul de Independență sporeau prestigiul guvernului și primului său ministru, încât atacurile contra sa devin tot mai frecvente, invectivele depășind limitele realității. Astfel, se aprecia de către șeful partidului nou înființat, cu veleități de a ajunge viitor președinte de cabinet, că, în condițiile create după 1878, nu mai poate fi vorba de o situație politică constituțională. De aceea, datoria fiecărui conservator era de a preîntâmpina *„acele convulsiuni ale desperării, care adeseori vindecă un rău printr-un rău mai mare"*. Prin urmare, se recomanda evitarea mișcărilor politice de stradă sau a altora mai mari, cu urmări de neprevăzut, detestate, oricum, de conservatori. În încheiere, președintele Clubului își exprima speranța în tendința spre mai bine a conservatorilor din întreaga țară și în concursul lor la îndeplinirea obiectivelor propuse, prin constituirea de comitete ale Cluburilor județene. După constituire, se solicita comunicarea numelor și adreselor membrilor[2].

Nu numai liderii junimiștilor, dar și cei ai vechilor conservatori nu împărtășeau principiile programatice ale președintelui partidului. Ei considerau programul cel puțin insuficient, dar avea și alte lipsuri, căci se menținea în generalități, deși căuta să acrediteze opinii favorabile despre conservatori, într-o perioadă de declin politic, manifestat cu evidență prin poziția lor negativă față de evenimentele în curs. Președintele Partidului Conservator încetează, însă, subit din viață, în ziua de 7 septembrie 1880. În locul rămas vacant este ales Lascăr Catargiu, la 20 decembrie 1880. La începutul anului 1881, se alcătuiește noul Comitet dirigent al partidului, din care fac parte membri vechi, însă și alții noi, precum generalul Gh. Manu. Problema de orientare ce se punea era atitudinea în politica

1 ***Ibidem.***
2 ***Ibidem.***

externă. Vechiul conservator moldovean, prințul Gr.M. Sturdza, căruia se alătura și Chr. Tell, înființează un organ de presă ***„Democrația națională"***, în care propaga o apropiere de Rusia. Titu Maiorescu consideră această orientare ca fiind periculoasă și publică un articol în ***„Deutsche Revue"*** de la 1 ianuarie 1881, în care argumenta pentru o politică externă legată de Puterile Centrale. Această ultimă opțiune de politică externă este violent atacată de C.A. Rosetti în ***„Românul"***. Chiar conservatorii de sub conducerea lui Lascăr Catargiu dezavuează punctele de vedere ale lui Titu Maiorescu, pe motiv că nu s-a consultat, înainte de publicarea articolului, cu Comitetul dirigent al partidului. Demisia junimiștilor din conducerea Partidului Conservator devine iminentă, fiind amânată de proclamarea Regatului, la 14 martie 1881[1].

Fără aportul junimiștilor, Lascăr Catargiu se afla în grea cumpănă, căci nu reușea să reorganizeze partidul. Cu toate că era dispus să accepte programul lui P.P. Carp, intitulat ***Era nouă*** și publicat în ziarul ***„Timpul"***, la 2 aprilie 1881, junimiștii vor, odată cu un program nou, și un om nou, adică un alt șef al partidului. Înțelegând tendințele junimiștilor, Lascăr Catargiu demisionează și se retrage la moșia sa Golășei din județul Covurlui, fiind ales președinte al Clubului, în locul său, Al. Știrbei, alegere respinsă însă de Adunarea generală a partidului. Este rechemat la șefie Lascăr Catargiu, la 22 noiembrie 1881[2]. Drept urmare, toți membrii junimiști din conducerea partidului demisionează alăturându-se lui P.P. Carp, șeful lor politic, redevenind grupare conservatoare aparte. Lascăr Catargiu recurge la sprijinul disidențelor liberale, în manifestările sale politice contra guvernului liberal. În acest fel, gruparea politică junimistă, condusă de P.P. Carp, ajunge la colaborare cu guvernul liberal, deși nu acceptă portofolii ministeriale. Astfel că, de la început, Partidul Conservator avea disidența sa politică, precum cel Liberal, va avea nu una, ci chiar mai multe disidențe, generate de rivalități pentru putere în interiorul partidului. Lascăr Catargiu dispunea de un nou Comitet dirigent, de un nou ***Statut organic pentru reprezentațiunea centrală a Partidului Conservator din România***, adoptat, încă înainte de demisia junimiștilor din comitetul dirigent, căci era semnat de : Lascăr Catargiu, Al. Lahovari, I.Em. Florescu, Al.B. Știrbei, T. Maiorescu, G. Triandafil, Th. Rosetti, I. Negruzzi, N. Gane, G. Rosnovanu[3].

---

1 C. Gane, ***op. cit.***, vol. I, p. 242–248.

2 B.A.R., Msse, ***Arh. Lascăr Catargiu***, Mapa I, acte 10-20.

3 ***Ibidem***, Mapa I, varia 1.

În noul ***Statut organic*** se menționa că Partidul Conservator își avea sediul în Capitală, fiind alcătuit din Adunarea generală și Comitetul dirigent. Adunarea generală se compunea din parlamentarii în funcțiune, recunoscuți ca membri de către Comitetul dirigent, de delegații comitetelor conservatoare constituite sau ce se vor alcătui pe viitor în județe. Comitetul dirigent se compunea din : președinte, 10 membri și din parlamentarii conservatori în funcțiune, aleși în fiecare an, permanent reeligibili. Nici un membru nu putea avea mai mult de un vot. Comitetul dirigent constituia organul central de conducere al partidului, care punea în aplicare hotărârile adunării generale. Președintele avea un rol deosebit de important : prezida adunările generale, asigura ordinea și disciplina la ședințe, exercitând autoritatea supremă și deținând un drept nelimitat de disciplină asupra redactorilor de presă, casierilor, secretarilor și oricăror funcționari ai organelor de conducere. În privința organelor politice județene, se admitea numai un singur comitet județean. Președintele partidului avea dreptul să convoace în ședință Comitetele județene spre a le face comunicări[1].

Prin noul Statut adoptat, Partidul Conservator din România era pe deplin constituit și consolidat, evoluând și activând ca un organism politic modern, dispunând de toată rețeaua de organizații județene, de organele de presă etc. Cu toate că se opusese, cu înverșunare, procesului accelerat de democratizare a vieții publice, acceptând și rezistând succesiv în fața faptului împlinit, conservatorii beneficiau de condițiile favorabile create după instituirea regimului monarhic constituțional-liberal în 1866, fără de care devenea deosebit de anevoioasă, dacă nu imposibilă, formarea partidelor politice. Reprezentând interese specifice de clasă, care se reduceau la cele ale unei minorități sociale, în discordanță evidentă cu interesele generale ale celorlalte categorii și clase, diversele grupări conservatoare, în pofida existenței unor divergențe între ele, rezultate din orgolii și ambiții politice ale atâtor mari personalități care generau rivalități și fricțiuni, au reușit să se coalizeze și să se constituie, cinci ani mai târziu după Partidul Național Liberal, în partid politic. Necesitățile de adaptare la cerințele vieții politice dominate de liberalism l-au determinat la concesii pentru a reuși să supraviețuiască și să conducă alternativ cu celălalt partid de guvernământ, dar numai până la reforma agrară din 1921 și adoptarea votului universal.

---

1 ***Ibidem.***

ÎNCHEIERE

Determinată de pătrunderea în Principatele Române a ideilor revoluției franceze din 1789, reacțiunea politică s-a produs ca un fenomen firesc față de tendințele de înnoire ale vieții sociale, închistată în limitele foarte strâmte ale unui egoism de castă, intrat în tot mai acută divergență cu interesele imensei majorități, începând chiar cu cele ale boierimii mici și mijlocii, exceptate de la funcții de stat.

O infimă minoritate de mari boieri, constituită în castă politică, dornică cu orice preț să-și mențină și să-și perpetueze monopolul puterii, recurgea la sprijinul imperiilor vecine, absolutiste și retrograde, în scopul deținerii supremației politice, fie chiar și împotriva intereselor naționale, din cauza lipsei de aderență, nu numai în straturile adânci sociale, dar nici măcar la nivelul întregii clase boierești.

Frustrată de drepturi egale și umilită, mica boierime preia, pe cât îi convine, și promovează principiile liberale ale revoluției franceze, în scopul vădit și mărturisit al înfăptuirii unei egalități la vârf, adică între privilegiații societății. Pentru că, începuturile firave de democratizare în Principate au avut ca scop o egalizare în privilegii, altminteri nefiind concepută o existență socială legală, demnă și relativ

stabilă. Cei lipsiți de privilegii erau abandonați bunului plac al stăpânirii despotice de tip oriental, care provoca insecuritate socială și mizerie de nedescris, prin tot felul de necurmate abuzuri și vexațiuni : *„Nu există poate popor mai asuprit de un guvern despotic și mai strivit de biruri și de angarale decât țăranii din Moldova și Țara Românească* – scria consulul englez W. Wikinson –; *nici un alt popor n-ar suferi cu aceeași răbdare și resemnare jumătate din sarcinile care-l copleșesc*"[1].

Fără privilegii, orice locuitor putea fi redus la o astfel de stare. De unde, lupta înverșunată pentru menținerea unora și obținerea altora, până la egalizarea în drepturi a tuturor privilegiaților. Cum egalizarea nu era posibilă, din cauza rezistenței infimei minorități care deținea monopolul puterii, lupta pentru privilegii sfârșește prin dezbinarea boierimii în liberală și conservatoare. Cu timpul, boierimea liberală se constituie în partidă națională, căci începe a reprezenta interesele generale, atât împotriva oprimării interne, cât și împotriva asupririi străine.

Conservatorismul politic românesc nu se identifică cu întreaga clasă boierească și nici măcar cu întreaga mare boierime, din rândurile căreia s-au ridicat cărturari luminați și militanți pentru propagarea culturii naționale, precum frații Gheorghe și Constantin Golescu, Văcărești, Ion Câmpineanu etc. Așadar, conservatorismul se reduce la un număr de mari privilegiați, care, sub pretextul menținerii ordinii și stabilității sociale și politice, urmăreau deținerea monopolului puterii. Mihail Sturdza, unul din fruntașii acestei grupări boierești, este primul care folosește termenul de conservator, pentru a defini principiile călăuzitoare ale acestei caste politice, izolate prin tendințe și idealuri de imensa majoritate a populației.

Dacă față de răscoala din 1821 boierimea reacționează unitar, căci interesele tuturor erau periclitate prin proclamația lui Tudor Vladimirescu, față de revoluția din 1848 reacționează diferit, scindându-se, pentru prima dată, boierimea liberală trecând de partea forțelor revoluționare. Prin integrare, ea și dispare ca boierime privilegiată, căci renunță definitiv la idealurile clasei din care provenea pentru a le îmbrățișa pe cele ale noii clase în ascensiune. Exemplele sunt numeroase, mai ales în Moldova, unde boierimea liberală, provenind din toate categoriile, urmărea, în primul rând, detronarea ultraconservatorului domn Mihail Sturdza, multă vreme diriguitorul castei politice din care făcea parte.

---

1 W. Wilkinson, ***An account on the Principalities of Wallachia and Moldavia***, London, 1820, p. 155. Cf. Andrei Oțetea, ***Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în țările românești 1821–1822***, București, 1945, p. 66–67.

Într-un vădit, dar efemer reviriment politic, după înăbuşirea revoluţiei de la 1848, conservatorismul român, care complotase tot timpul desfăşurării acesteia contra conducerii, solicitând sprijin din afară împotriva propriului popor, intră în domeniul unor profunde confruntări de interese, care anunţau sfârşitul apropiat al regimului politic bazat pe privilegii şi absolutism. Mişcarea unionistă, dezbaterile din Adunările ad-hoc delimitează strict grupările politice, în ceea ce s-a denumit dreapta şi stânga sau albii şi roşii, semnificând conservatorii şi liberalii, fiecare grupare având moderaţi şi extremişti, de dreapta – ultraconservatori, de stânga – radicali.

Evoluţia spre democratizare se deschide şi se accentuează ca urmare a înlăturării protectoratului Rusiei şi adoptării unui nou statut internaţional pentru Principatele Române, menit a le integra concertului civilizaţiei europene, prin înfăptuirea unor mari şi însemnate reforme, care să micşoreze decalajul în care se aflau faţă de ţările avansate.

De la teoria imobilismului social, promovată de boierimea ultraconservatoare de la începutul secolului al XIX-lea, ca o primă şi necontrolată reacţie contra pătrunderii principiilor liberale ale revoluţiei franceze, se ajunge la teoria evoluţionismului, sub directa înrâurire a filosofiei engleze şi germane. Îmbrăţişată, la început, doar de câţiva conservatori moderaţi, personalităţi proeminente ale vieţii publice, teoria evoluţionismului devine dominantă, prin aportul considerabil al junimismului literar, apoi cel politic, care conferă putere de rezistenţă şi combativitate contra afirmării tot mai accentuate a principiilor liberal-democratice. Comparativ cu iraţionalismul şi intransigenţa fostei caste politice privilegiate din timpul vechiului regim, raţionalismul, întemeiat pe rezistenţă şi concesii alternative necesare supravieţuirii clasei latifundiarilor conservatori, determină coalizarea grupărilor şi constituirea unui partid, deci unui organism politic modern. Acest organism se dovedeşte capabil să înfrunte adversităţile şi să apere interesele latifundiarilor, în condiţiile unor lupte politice deschise, care antrenau într-o largă măsură opinia publică.

Organizat pe plan naţional, cu club central şi organizaţii judeţene, cu organe de presă şi cu statute şi programe, Partidul Conservator se instalează pentru o perioadă de patru decenii, ca singura alternativă acceptată de guvernare pentru Partidul Liberal, înfiinţat în 1875. Apărător îndârjit al privilegiilor politic şi funciar, Partidul Conservator din România se menţine concomitent cu acestea, dispărând definitiv de pe scena politică a ţării, odată cu ele, prin înfăptuirea reformelor democratice, de după primul război mondial, care au consolidat statul naţional român unitar.

CUPRINS

Introducere 5
Cap. I Reacţiunea politică românească faţă de răscoala din 1821 17
Cap. II Opoziţia boierimii conservatoare la prefacerile înnoitoare din timpul domniilor pământene 40
Cap. III Supremaţia oligarhiei conservatoare sub domniile regulamentare 72
Cap. IV Acţiunile contrarevoluţionare ale boierimii conservatoare la 1848 93
Cap. V Rolul conservatorilor în restaurarea şi încercarea de reconsolidare a vechiului regim 127
Cap. VI Regruparea conservatorilor în perspectiva abolirii vechiului regim şi Unirii Principatelor 156
Cap. VII Opoziţia conservatoare la reformele din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza 197
Cap. VIII Coalizarea grupărilor şi constituirea Partidului Conservator din România 228
Încheiere 269

Tehnoredactare computerizată : **CODRA** electric srl

Tipărit la Atelierele Tipografice
METROPOL

Alexandru Dimitrie Ghica,
Domnul Munteniei

Ion Gr. Ghica,
fiul lui Grigore V Ghica

Mihail Dim. Sturdza

Grigore Al. Ghica,
Domnul Moldovei

Generalul Ioan Em. Florescu

Dimitrie Gr. Ghica

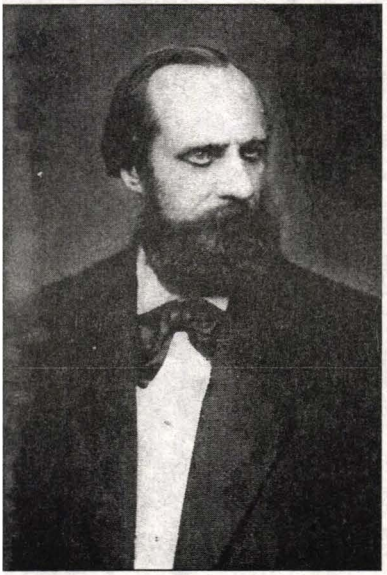

Beizadea Grigore M. Sturdza

Theodor Rosetti

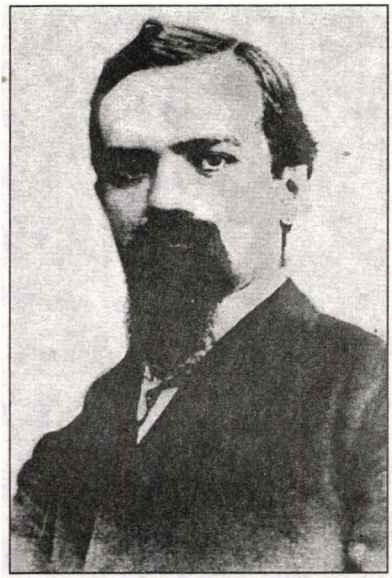

Titu Maiorescu

Petre P. Carp

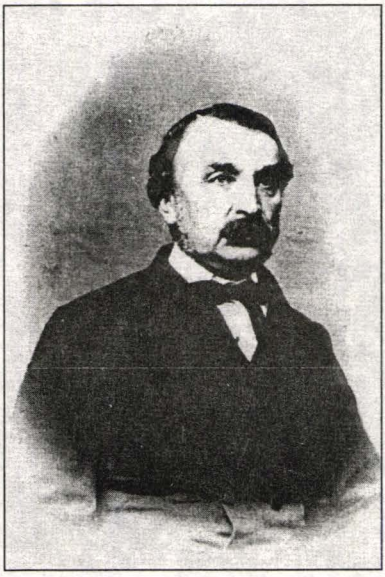

Constantin Brăiloiu

Gheorghe Costaforu

Petre Mavrogheni

Dimitrie Nenițescu

Vasile Boerescu

Apostol Arsachi

Conservatorismul politic românesc nu poate fi identificat cu întreaga clasă boierească şi nici măcar cu întreaga mare boierime, din rândurile căreia s-au ridicat cărturari luminaţi şi militanţi pentru propagarea culturii naţionale, precum fraţii Gheorghe şi Constantin Golescu, Văcăreştii, Ion Câmpineanu etc. Aşadar, conservatorismul se reduce la un număr de mari privilegiaţi care, sub pretextul menţinerii ordinii şi stabilităţii sociale şi politice, urmăreau deţinerea monopolului puterii.
Mihail Sturdza, unul dintre fruntaşii acestei grupări boiereşti, este primul care foloseşte termenul de conservator, pentru a defini principiile călăuzitoare ale acestei caste politice, izolate prin tendinţe şi idealuri de imensa majoritate a populaţiei.

ISBN 973-9131-99-9

68000